

BIBLIOTECA

DOCUMENTE

1907

LITERARE

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

Bibl. Universitara Sibiu

R645981160

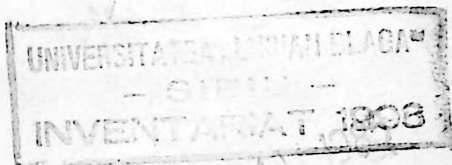
9916

644
BIBLIOTECA PENTRU TOȚI

1907

ANTOLOGIE
DE DOCUMENTE LITERARE

Ediție îngrijită de
GHEORGHE RADU
Cu un cuvânt înainte de
CEZAR PETRESCU

inv. 2060

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURA ȘI ARTĂ

Bibl. Instit. de inv. superior

INV. Nr. 2168 13

77

13 MAR 1950

9166

INVENTAR
2020

CUVINT INAINTE

Antologia de față nu este întocmită pe criteriul unei selecții de mari și verificate valori artistice și creatoare, în absolut.

Cu atât mai puțin pe stricte criterii ideologice, trecute printr-o sită prea deasă.

Nici n-ar fi fost cazul. Nici nu era locul. Nici n-ar fi satisfăcut scopul.

Asemenea riguroase criterii nu cred că și-ar justifica adevăratul lor rost într-o asemenea culegere comemorativă, ce va să demonstreze înainte de toate o semnificativă și înălțătoare, o admirabilă unanimitate a reacțiilor scriitoricești, nu o triere, o clasificare și o ierarhizare a operelor de creație durabile în timp. Consacrate de timp.

Oare într-o jumătate de veac, timpul, marele meșter și implacabilul arbitru, n-a purtat el însuși grijă să realizeze treptat această gingașă, și pentru contemporani, adesea prea problematică selecție? N-a cernut el, treptat, tot ce era plin de conținut, durabil și scriitoricește desăvârșit, de tot ce a reprezentat atunci, în preajma anului 1907 și a răscoalelor țărănești, mai mult accentul unei spontane solidarități a purtătorilor de condei?

Cite pagini din această carte, cite poezii, cite schițe și povești, cite proteste vehemente, cite verdicte, nu sînt oare de mult întipărite în memoria lectorilor de azi încă de pe ban-

cile școlii, cum au ramas și în memoria generațiilor de-atunci, fără să fi fost imprimate vreodată în nici o antologie ?

Dar cite, în schimb, cite n-au rămas ignorate, pentru totdeauna îngropate în publicațiile vremii, uitate chiar de-atunci și chiar de către cronicarii istoriei literare de mai tirziu, după ce-a trecut valul de tumultuoasă lavă a evenimentelor, fiindcă fierbintea și sincera lor actualitate nu era susținută, vai ! și de marele suflu al creațiilor trainice ?

Era drept ?

Sub un anume unghi optic, îndeosebi sub unghiul optic al istoriei, socot că nu.

Hotărit, nu !

Căci o epocă istorică, literar și artistic-istorică — ca și cea social-istorică — nu se rezumă numai la figurile și la creațiile proeminente. E fapt acum cunoscut, deplin demonstrat și dovedit, în ciuda vechilor concepții ale istoriei oficiale de odinioară.

Precum un codru secular, maiestuos la prînja impresie, nu este alcătuit numai din arbori măreți, stufoși, de nobilă și durabilă esență, biruitori în lupta biologică de selecție naturală, ci și din acel subarboret, mai mărunț, mai inconsistent, crescut umil în umbră, care totuși constituie și el în ansamblu superba pădure dominată de la distanță numai de crestele înalților, vînjoșilor și prestigioșilor semînceri — tot așa și epocile literare nu pot fi evocate într-o imagine fidelă, autentică, ignorînd cu ingraturitudine modestul subarboret ce-a vegetat și a pierit în umbră. Fiindcă și el, așa firav, încilcit, palid, înăbușit de liane și de umbră, constituia epoca. Și el înfățișa caracteristica unei epoci, structura generală, tipică, specifică, a unei generații scriitoricești.

Îndeosebi aceasta va s-o vădească lectorului de astăzi, prezenta culegere a mărturiilor literare și publicistice de-atunci, din anul una mie nouă sute șapte, cu primăvara și pajiștile

și brândușele și brazdele care-și așteptau sămînța holdelor viitoare, udate de singele iobagilor răsculați.

Va să scoată în evidență unanima reacție a scriitorilor, indiferent de grupări, de talentul creator mai mare sau mai puțin mare, mai dens în substanță sau mai diluat, mai original sau mai impersonal mimetic.

Indiferent de publicațiile unde-și putea tipări slova, de simpatii și de afinități confuze sau de răspicatele rezerve politico-sociale față de clasele stăpînitoare ale vremii, încă nedezmăticite din orgia festivităților jubiliare din 1906.

Indiferent de ratificarea ulterioară a criticii și istoriei literare, ce-au validat ori au invalidat însușirile creatoare în sine, scrisul în care s-au învrednicit să-și exprime gîndul și sentimentele, în pagini artistice încă valabile sau nu, după scurgerea unei jumătăți de veac.

Recapitulînd ciclurile evenimentelor precipitate din anul 1907 pînă în anul 1957, cele două războaie mondiale, atîtea revoluții și răsturnări de lumi, nu este așa că lectorul de astăzi va lua ușor aminte cîte condiții fundamental schimbate, cîte site noi de filtrare, cîte procedee și procese noi de decantare au aplicat concomitent, și timpul, și atîtea evoluții, și atîtea revoluții, și atîtea primenite concepții — acelor scriitori și acelor opere literare de-atunci încoace, într-o singură jumătate de veac? Nespuse de multe și de diverse! Nespuse de inedite și neprevăzute pe-atunci. Mai multe și mai contradictorii, mai rapide decît două-trei veacuri de altădată, în ritmurile lente de odinioară.

Totuși, după atîtea filtrări și decantări, după atîtea deplasări ale unghiurilor optice, întru onoarea literaturii și scriitorilor romîni din preajma anului 1907, un fapt rămîne definitiv stabilit și recunoscut. S-a petrecut atunci un fenomen aproape unic în istoria literaturii și publicisticii literaro-sociale din toate țările și din toate timpurile; cu excepția literaturii și publicisticii literaro-sociale din Rusia veacului trecut!

Sub covirșitoarea zguduire a răscoalelor țărănești din 1907, deodată s-au șters nenumărate și felurile hotare.

Alte hotarele geografice precizate pe hartă, cit și hotarele diferitelor obirșii sau apartenențe de clasă ale diferiților scriitori. Cit și hotarele mai vagi, mai estompate, oarecum abstracte, dar nu mai puțin despărțitoare și intransigente, care opun indeobște față în față, pe poziții antagonice, felurile curente și școli literare, de cind există pe lume curente și școli literare, din vechea Eladă, din vechea Romă, din negurile evului mediu la străluminările Renașterii și de-atunci încoace mereu, într-un ritm din ce în ce mai sincopat, pînă în zilele noastre.

Se afla și literatura romînă, evident se aflau și scriitorii romîni din anul 1907, ca oricare alții, de oriunde, în asemenea crize de căutări și de creșteri.

Dar deodată, fără apeluri, fără moțiuni, fără vreun prealabil cuvînt de ordine, deodată, printr-un consens tacit, toți au abandonat măruntele și vremelnicele lor dispute, infocatele controverse și acerbele lor polemici.

Deodată, toți s-au simțit alături de țărani răsculați și toți n-au pregetat nici o clipă să exprime această unanimitate de gînd și de sentiment, fiecare după claviatura talentului său și de la locul său.

Unii din țara cea mică de atunci, alții de dincolo de hotarele de atunci, din Ardeal sau din Bucovina. Unii în revistele lunare și săptămînale, care se adresau intelectualilor, alții în foile pentru țărani și muncitori; toți, după împrejurări și posibilități, oriunde au găsit o tribună deschisă, în ziare, în publicațiile de doctrină, în revistele învățătoresci și profesionale, în periodicele de folclor, de luptă, de satiră, în oficioasele de partid — și mai surprinzător, mai semnificativ, chiar în revistele, chiar în ziarele sau în suplimentele ziarelor patronate într-un fel sau altul de partidele „istorice” ale împilărilor și ale represiunilor. Fiecare, direct și răsPICat, sau artistic, mai subtil, sub formă de fabule, de aluzii, de genera-

lizări, de mituri, de satiră, de legendă și de texte explicative ale caricaturilor, desenelor și gravurilor; fiecare s-a rostit curajos, revoluționar, de partea răsculaților.

E o realitate.

Realitate, cu neputință de tăgăduit.

O înălțătoare realitate pentru prestigiul moral al literaturii noastre și pentru noi, scriitorii romini de azi, ucenicii și urmașii scriitorilor de atunci, care n-au fost precum se vedește, nici bufoni, nici nevertebrați, nici cu ochii milog îndreptați spre masa banchetelor în așteptarea unei fărimituri de la praznicul cel mare al stăpînitorilor, deși erau și ei proletari ai condeului, deși îndurau și ei foamea, mizeria, despotismul, umilința. Ba atunci din această pricină, instinctiv și nedeliberat, s-au alăturat spontan milioanele de răsculați, plîngîndu-le suferința, justificîndu-le revolta, chemînd asupra stăpînitorilor expierea istorică și socială ce-avea să vină și a venit.

Nici un glas distonant, șovăielnic, suspiciat de vreo rezervă fățișă sau dibaci, poltron disimulată. Nici o atitudine suspectă de vreo prudentă expectativă sau de-o pasivă indiferență, din prea faimosul turn de fildeș al izolarilor estetizante, cu fruntea în nori și cu ochii numai la stele. Nici un cuvînt care să absolve cumva pe marii și pe neiertatii vinovați, pe anacronicii supraviețuitori ai împilărilor feudale, în numele cine știe căror nostalgice reverii patriarhale, cu toate că exista pe-atunci o întreagă literatură sămănătoristă și poporanistă cu un covârșitor număr de adepți. Nici un cuvînt, care să osindească în vreun fel sau altul cumva, imensa tălăzuire a rășcoalelor, imensul contingent al milioanele de flămînzii și de obidiți împinși de-o supremă deznădejde să-și smulgă singuri drepturile la viață (vezi statistica bolilor sociale și a mortalității infantile!); drepturile la pămînt (vezi prăpastia între domeniile deținute de cei 4.000 moșieri și între curelele de ogoare ale celor 5.500.000 muncitori ai pămîntului, printre care aproape 500.000 capete de familii, proletari agricoli în cel mai absolut înțeles!); drepturile lor la pine (vezi sta-

tistica celor 450.000.000 zile de foame anuală a țăranilor în anii de recolte îmbelșugate și 900.000.000 sau 1.350.000.000 zile de foame în anii de secetă !); drepturile la libertatea muncii (vezi legiurile și regulamentele invidiei agricole, care cu o cinică perversiune încătușau țăranii de moșiile proprietarilor și ale arendașilor sub pretext că le ocroteau munca !); drepturile lor la lumină (vezi recordul analfabetismului european, recunoscut de statisticile oficiale !); atâtea și-atâtea drepturi răpite, uzurpate, măsluite, călcate în picioare, care lectorului de astăzi s-ar părea poate mai mult o aglomerare de culori prea negre într-un monstruos și sinistru tablou, poate prezentarea prea tragic exagerată a unei existențe cu neputință de suportat !

Adevărul totuși acesta era. Adevărul unei vieți cu neputință de suportat atunci; cum astăzi e cu neputință de conceput și de imaginat.

Așa îl înfățișează ineseși statisticile oficiale, tipărite, așa spune „divulgate” — chiar sub auspiciile claselor stăpânitoare.

Numai că aceste înfiorătoare date statistice divulgând o înfiorătoare realitate, erau comentate în discursuri, în programele de partid, în manifestele guvernelor, ca o fatalitate pentru multă vreme iremediabilă în România, țară „eminamente agricolă”, unde țăranul, de altminteri, întru dezmințirea cifrelor, n-o ducea chiar așa de mizerabil cum pretindeau statisticile, fiind răbdător prin tradiția din străbuni și rezistent la sărăcie, la foame, la intemperii, prin natura lui cu șapte vieți în pieptu-i de aramă, înmulțindu-se și prăsindu-se în pofida mortalității infantile, neavînd neapărată nevoie de știința de carte stricătoare de minți, și în fond, lenevind toată iarna pe cuptor, ca urșii în vizuine, în lipsă de alte îndeletniciri tot anotimpul hibernărilor.

Munca într-adevăr, pînă la istovire, cite șaisprezece ore pe zi trei sezoane; dar se odihnea și trîndăvea al patrulea anotimp. Acumula rezerve. Există deci cu virf și îndesat o compensație a datelor statistice, înfiorătoare numai în aparență !

Ca răbda de foame, de frig, de mizerie fiziologică, biologică?... poate...

Dar urșii nu rabdă? Acesta e mecanismul și secretul rezistenței lor animale.

Nu parodiez, cum poate ar fi ispitit să bănuiască lectorul de azi; nu parodiez nicidecum comentariile statistice, discursurile, moțiunile și programele de partid ale vremii.

Le rezum, numai.

Asemenea comentarii fără scopul cumva de a sluji drept invocare a unor circumstanțe atenuante (nici nu le trecea stăpînitorilor prin cap că ar fi nevoie de așa ceva!); asemenea incredibile discursuri și toasturi, care au supralicitat și au lăsat de căruță toate cațavencismele și agamițo-dandachismele eroilor lui Caragiale în vara și în toamna festivităților jubiliare din anul precedent al răscoalelor țărănești, zac și acum, consemnate în colecțiile *Monitorului oficial* și în colecțiile de ziare ale vremii. Ar merita să fie scoase la iveală și ele, pentru alcătuirea unei antologii. O altfel de antologie a epocii. În frenezia jubiliară de-atunci, din ajunul răscoalelor, depășesc cu mult și în conținut, și în formă, și în emfatic optimism, și în paranoică satisfacție de sine, această sumară și mai mult decît fidelă rememorare a euforiei în care pluteau stăpînitorii Romîniei de atunci, „țara eminentamente agricolă” și celebră exportatoare de grîne, în așteptarea nu mai puținei celebrități ca exportatoare de petrol, întrucît exportul de analfabeți și de flămînzi nu era cotaț la nici o bursă din Londra, Paris, Bruxelles, Amsterdam.

Clasă stăpînitoare, clasă exploatatoare, clasă asupritoare, precum se vede lipsită de orice mustrare de cuget, de orice noțiune a realității și mai mult încă, mai straniu, lipsită chiar și de orice elementar instinct propriu al conservării, care i-ar fi dictat în interesul său măcar un pospai de remedii amăgitoare.

Pe cînd, în același timp, scriitorii au cutezat de îndată să stigmatizeze realitatea aceasta tragică, într-adevăr cu nepu-

tință de îndurat. Și n-au pregetat să ceară stăpînitorilor, exploataților, profitorilor, imediate remedii, chiar dacă nu aveau în cuget clarificată soluția acestor remedii economice, sociale și politice.

De unde acest curaj atît de ferm? De unde această solidară unanimitate?

Gîndind mai bine, gîndind istoric, fenomenul acestei admirabile și spontane unanimități, nu mai apare însă atît de surprinzător. Căci istoric aparține tradiției noastre literare, încă din cea mai îndepărtată a sa obirșie.

Surprinzătoare, dureros și condamnabil surprinzătoare, ar fi însemnat inerția și pasivitatea scriitorilor, sau reacția redusă numai la o minoritate combativă, cum s-a întîmplat nu o dată în țările Occidentului. Și se va lămuri îndată de ce.

Pentru lectorul de astăzi, care n-a trăit această epocă și n-o poate cunoaște decît din reconstituiri, totuși nu se arată nevoie de prea multe încordări de atenție, ca să urmărească un neîntrerupt fir istoric și să-și lămurească îndată de ce.

Ce-a fost înainte de 1907? Ce era și atunci? Ce-a rămas și de atunci încoace, patru decenii, această literatură multă vreme inaccesibilă marelui popor condamnat analfabetismului? Și multă, multă vreme răstălmăcită cu anume intenții sau fără acele anume intenții, datorită numai deformărilor livrești și estetizante de către interpreții, care puneau în mina generației mele încă de pe băncile școlii, manualele lor de învățatură? Cum ne era prezentată? Și ce reprezenta în realitate?

Manualele școlare și critica literară îndeobște, cu excepția lui Dobrogeanu-Gherea și a discipolilor săi, ne-o prezentau ca o literatură rămasă oarecum în urmă. Așa ni se afirma cu un dezolat și inept complex de inferioritate. O literatură cam frustră, cam rurală, cam grunzuroasă și neșlefuită, lipsită de bazele clasicismului, ca și cum clasicismul și tezaurele vechilor culturi, ale vechilor și nemuritoarelor creații, s-ar fi pus vreodată în discuție și ar fi fost vreodată respinse de scriitorii

romini ai trecutului și ai acelei epoci, ca un leșt incomod, ca un bagaj inutil.

Aceasta era versiunea oficială, după chipul și asemănarea oficialității stăpînitoare. De către unii afirmată direct și brutal, de către alții într-o formă mai ocolită, mai vagă, cu oarecare menajamente.

Caracteristica și virtutea primordială — nu defectul sau infirmitatea, cum pretindeau versiunile oficiale — caracteristica și virtutea literaturii și publicisticii noastre au fost și au rămas de altă natură.

Erau și au rămas de altă natură, datorită altor condiții sociale și istorice, cu totul specifice și într-o mare măsură înrudite cu originea, cu preocupările, cu tradiția și cu linia de evoluție a literaturii ruse combative și realist-critice, vecină cu noi. Vecină cu noi nu numai geografic, ci vecină, înrudită tocmai prin aceste condiții economice, sociale și istorice, care explică prea îndestul înțelegerea și dragostea lectorului român din acea vreme pentru opera lui Pușkin, a lui Gogol, a lui Turgheniev, a lui Tolstoi, a lui Korolenko, a lui Cehov, a lui Gorki...

Mă opresc dinadins la lecturile străine de predilecție ale cititorilor romini din anul acela, 1907, printre care mă prenumăram și eu, simplu elev pe băncile unui gimnaziu.

Și n-o fac de dragul amintirilor din adolescență. Ci fiindcă îmi înlesnesc așa, pe viu, pe viață scriitoricească trăită și încercată de îndelungi experiențe stratificate, o expunere concretă, faptică, prea evidentă, care ne scutește de incursiuni în meandrele principiilor și demonstrațiilor teoretice.

Literatura și publicistica noastră, ca și literatura și publicistica rusă de după Pușkin, s-au născut și au fost inspirate direct din izvoarele poporului, din graiul poporului, din zăcămintele folclorice ale poporului, din păsurile și aspirațiile poporului. Mereu în contact cu poporul și mereu prîmenită de pulsația vie a poporului.

Nu o literatură și o publicistică sterilizată, secătuită de viață, înstrăinată inițial de popor prin abstracțiile scolasticii cu a sa venerație oarbă pentru aproximativa antichitate a textelor alterate și deformate de copiii medievali; nu o literatură și o publicistică sclivisită mai apoi în atmosfera curtenilor cu peruca pudrată din palatul vreunei marchize de Rambouillet sau în parcurile geometrice de la Versailles, unde sateliții Regelui Soare, cu ale lor jabouri și manșete de dantelă, pălării cu panașe și cierapi feminini de mătase, ciripeau din vârful limbii și graseiau cuvinte de spirit savant alambicate, o retorică și o poetică artificial afectată după imitația așa-ziselor modele antice de împrumut, într-o convențională degheizare de costume, de stil și de vizibile mofturi, așa cum le-a stigmatizat pentru posteritate Molière în *Les précieuses ridicules* sau în *Les femmes savantes*; cum le-a zugrăvit cu o cerneală acidă Saint-Simon în memoriile sale.

Inseamnă aceasta o superioritate ori o inferioritate? O rezistență deosebită la universalitate sau o calitate, o aptitudine deosebită?

E numai o stare de fapt. O stare deosebită de fapt, la care au contribuit deosebite condiții istorice și sociale. Două origini deosebite, care au trasat de la obârșie literaturilor respective două căi de evoluție deosebite, cu alte preocupări, cu atenția mărită la alte vibrații. Pentru literatura noastră, ca și pentru literatura rusă a veacului trecut, atenția mărită la vibrațiile din adînc de timp ale propriului lor popor și la vibrațiile din adîncurile lor etnice și sociale. Contactul cu alte realități. Alt timbru.

Atît, și nimic mai mult.

Dar precum ușor se lămurește, nespus de mult.

Aceasta este cheia literaturii și publicisticii noastre, ca și a celei ruse, care nu se potrivește la tezaurele literaturilor franceze și în genere occidentale, decît de la Stendhal și de la Balzac înainte, la contemporanii și urmașii lor din Ger-

mania, din Anglia, din țările Scandinave. Și încă... Prea arar. Prea puțin.

Excepțiile așa-numitelor „întoarceri la popor”; excepții, de altfel tardive și adeseori contestate din principiu, se puleau număra pe degete pînă pe la mijlocul veacului trecut în aceste literaturi cu mai glorioase și îndepărtate tradiții, dar livrești, dar ermetice, dar împovărate de leștul atitor prejudecăți, de-o anume rutină, de anume fetișisme, de atitea suveniruri scolastice sau salonarde. Și nu o dată excepțiile au dat prilej la aprinse dispute estetice. Nu o dată au fost clasate din oficiu într-o zonă periferică a creației, de categorie inferioară.

Ciți scriitori francezi, bunăoară, chiar dintre cei mai mari și cu mai fosforice scinteieri de geniu, ciți și-au amintit oare pînă, hăt! tirziu, că dincolo de palate, de grilajurile aurite ale parcurilor cu irizate jocuri de apă și jerbe de artificii, dincolo de scenele cu decoruri convențional antice, eline, romane sau bizantine, *Horace*, *Cinna*, *Polyeucte*, *Andromaque*, *Britannicus*, *Mithridate*, *Iphigénie*, *Phèdre* — ciți și-au amintit oare că existau în imediata lor apropiere și alți eroi, mai puțin convenționali, ale unor tragedii reale? Ciți au avut măcar noțiunea că aparțineau unui popor, pe atunci cu nouă zecimi de populație rurală, cu milicane de țărani plugari care hrăneau clasa stăpînitoare a palatelor, parcurilor și castelelor, cirmuitorii cu tot aparatul lor administrativ și fiscal, curtea Regelui Soare cu tot fastul și parazitii săi; milioanele de oameni, care dinșii înfățișau țara, țara reală, muncitoare, productivă; milioane de serbi exploatați, ignorați, uitați, lirindu-și viața într-o tragică mizerie, fără patetice tirade, aidoma ca iobagii romini din anul una mie nou sute șapte?

Tradiția literară, prejudecățile literare, atmosfera lumii în care scriau și pentru care scriau îi sileau pe acei mari și geniali creatori să întoarcă spatele acestor tragedii reale, prezente și mute, rămase îndelungă vreme pentru literatura patriei lor fără glas și ecou. Mai pline de seducție erau tragediile fictive, ale unei fictive antichități, genial plăsmuite fi-

rește, nemuritoare pentru literatura universală, firește, însă fictive, mereu fictive, întotdeauna fictive...

În toată literatura clasică franceză, cu altele nume și opere glorioase, care au biruit timpul și supraviețuiesc pe drept cuvânt în cultura omenirii, cunoaștem un singur pasaj, un sfert de pagină, citeva rinduri, ce amintesc despre realitatea acelor țărani reali, cu tragica realitate a mizeriei lor. E adevărat un paragraf numai de citeva rinduri, din *Caracterele* lui La Bruyère. Dar ce rinduri, ce tablou, ce rechizitoriu, ce pledoarie!

*„L'on voit certains animaux farouches, des mâles et des femelles, répandus par la campagne, noirs, livides et tout brûlés du soleil, attachés à la terre qu'ils fouillent et qu'ils remuent avec une opiniâtreté invincible; ils ont comme une voix articulée, et, quand ils se lèvent sur leurs pieds, ils montrent une face humaine, et en effet ils sont des hommes; ils se retirent la nuit dans des tanières où ils vivent de pain noir, d'eau et de racines; ils épargnent aux autres hommes la peine de semer, de labourer et recueillir pour vivre, et méritent ainsi de ne pas manquer de ce pain qu'ils ont semé...”*¹

Această unică excepție a literaturii clasice franceze, vigurosul și celebrul paragraf al lui La Bruyère, scris acum aproape trei secole, nu s-ar spune oare că zugrăvea înseși condițiile de viață, de muncă, de exploatare ale țăranilor noștri, care au dăinuit două veacuri și jumătate pînă în anul răscloalelor și după anul răscloalelor?

În literatura franceză rindurile lui La Bruyère și-au găsit însă prea slab ecou.

¹ „Răspindite pe cîmp, se văd destule animale sălbatice, masculi și femele, negre, vineții și puternic arse de soare, legate de pămîntul pe care îl scormonesc și îl sapă cu o încăpăținare de nebiruit. Au parcă glas articulat și cînd se ridică în picioare arată chip omenesc; și într-adevăr sînt oameni. În timpul nopții se retrag în vizuinile lor unde trăiesc cu pînc neagră, apă și rădăcini. Ei cruță pe ceilalți oameni de chinul de a semăna, ara și culege pentru a trăi și astfel sînt vrednici de a nu se lipsi de această pline pe care au semănat-o”. (fr.) (n. red.).

Aşa se explică de ce, chiar în epoca romantismului de după revoluția franceză chiar în epoca realistă și cu atât mai mult în cea naturalistă, pînă mai deunăzi, țărani, adică majoritatea statistică a poporului francez, continuau a fi ignorați. Exceptînd opera lui George Sand, cu ale sale romane mai mult idilice decît realiste, exceptînd pamfletele lui Paul-Louis Courier, viața și obida și păsurile multîmilor țărănești apar numai episodic. Iar mulți scriitori dintre cei mari, în loc să ia act de această obidă și de aceste păsuri, au zugrăvit țărani sub cele mai regretabile aspecte, ca Balzac în romanul *Țăranii*, ca Zola în romanul *Pămîntul*, ca Maupassant sau Octave Mirbeau în povestirile și schițele lor cu intenții și accente de șarjă.

Erau „întoarceri” la oamerii cimpurilor și muncii plugărești, sub stele cu totul nefaste.

În literatura noastră n-a fost nevoie de nici un fel de „întoarceri”. Scriitorii erau acolo, alături de popor, dintru începutul începuturilor.

Prin însăși originea sa robustă, nealterată de prejudecăți scolastice, livrești, salonarde, literatura romină, ca și cea rusă, se afla apărută de asemenea erori, rătăcirii, absențe sau culpe. Cu rădăcini adinci înfipte în doinele și baladele populare, deci în suferințele poporului, cu rădăcini tot atât de adinci în paginile bătrînilor cronicari, în tradiția precursorilor cu idei și sentimente înaintate, cu un trecut de luptă pentru eliberarea poporului, literatura romină și publicistica romină din preajma anului 1907 și-au găsit astfel spontan orientarea cea justă.

Scriitorii nu s-au abătut de la un vechi făgaș bătătorit încă de la începutul celuiălalt veac, de către Dinicu Golescu, ale cărui însemnări de călătorie cu permanente trimiteri la tragica mizerie și la monstruoasa exploatare a țăranului romin apar atât de elocvent și demonstrativ înrudite cu aceleași constatări și amare reflecții așternute pe hîrtie de Alexandr Nicolaevici Radișcev, doar cu vreo trei decenii înainte în

carlea sa revoluționară. *Călătorie de la Petersburg la Moscova*, unde zugrăvește mizeria și exploatarea identică a țărânului rus: „...ce lăsăm țăranului? Numai ceea ce nu-i putem lua: vâzduhul! Da, numai vâzduhul!” Vechiul făgaș al acestei solidarități scriitoricești cu poporul cel mult și trudnic, cu suferințele și aspirațiile lui, fusese bătătorit după Dinicu Golescu, de Eliade, de Asachi, de Bălcescu, de Vasile Alecsandri, de Ion Ghica, de Alecu Russo, de Costachi Negri, de Negruzzi, de Cezar Bolliac, de Donici, de Grigore Alexandrescu, de Bolintineanu, de Niculae Filimon, de Creangă, de Eminescu...

Enumerația e lungă, fără îndoială.

Dar e departe de a cuprinde toată înșiruirea de nume ale înaintașilor, nu mai puțin mari și nu mai puțin hotărâtori în orientarea urmașilor. Această înșiruire se confundă cu întreaga istorie a literaturii noastre, care nu se îndepărtase de popor, nici atunci în 1907, nici de-atunci încolo. Și cu atât mai mult după 23 august 1944, când caracterul realist-critic al literaturii și publicisticii române își găsi o stea călăuzitoare spre soluțiile pozitive, spre realismul socialist, constructiv, creator, dinamic.

Așadar nu mai este nici o mirare că antologia de față, închinată comemorării primei jumătăți de veac de la răscoalele țărănești din 1907, se deschide cu poezia lui George Coșbuc — *Noi vrem pământ!* — scrisă cu treisprezece ani înainte de tumultuoasele și însingeratele răscoale, și publicată în revista bilunară *Vatra*, pe care în 1894, poetul o întemeiase și o conducea împreună cu Ion Slavici și Caragiale

Noi vrem pământ! — nu era însuși geamătul milioanei de țărani români? Nu era însăși cheia așa-zisei probleme țărănești, avertismentul răscoalelor ce-aveau să vină?

Poetul, prin tradiția literară și prin obirșia sa rurală, cu atenția mărită la durerile și aspirațiile poporului celui mult și trudnic, i-a anticipat revendicările. Profetic, a întrevăzut

dezlănțuirea deznădejdiei și miniei, caracterul singeros al acestor dezlănțuiri.

Și astfel, modestul, timidul, blajinul funcționar de la Casa Școalelor, poate fi considerat pe drept cuvânt ca primul instigator al răscoalei din 1907, fiindcă într-adevăr titlul și refrenul poeziei sale, încărcată de-o uriașă forță explozivă, au izvorit de la sine pe toate brazdele celor porniți să-și smulgă singuri pământul și dreptatea, transformându-le în năvalnicul strigăt de mobilizare și de luptă al răsculaților.

Iar îndată, chiar atunci, cînd încă nu se zbicise singele celor unsprezece mii de țărani uciși, cîți au îngrășat încă o dată lanurile stapinitorilor de pămînturi, chiar atunci, ceilalți doi scriitori venerați ai timpului, Vlahuță și Caragiale, n-au pregetat să-și rostească în auzul tuturor, cuvîntul îndurerat, străbătut de aspră mustrare și revoltă.

Minciuna stă cu regele la masă — suna rechizitorul celui-lalt blind și sfîtos poet, scos din firea-i blajină și răbdurie.

Cît despre Caragiale, autorul *Scrisorii pierdute* și al *Momentelor*, creatorul celor mai reprezentative și odioase tipuri ale societății romine din epoca sa, schimbîndu-și penița ascuțită a satiricului cu pana apăsată a cronicarilor din veacuri bătrîne, în paginile sale istorice *1907, din primăvară pînă-n toamnă*, a dresat al doilea rechizitoriu al cațavencilor și dandanachilor, al tipăteștilor și farfurizilor, pe care demult îi identificase și îi stigmatizase, dar continuau a cîrmui țara, mai scaldînd-o și în singe, ca să-și păstreze puterea, privilegiile, osul de ros, cinicile drepturi de a mai și baljocori suferința profanînd-o cu balele demagogice patriofarde.

Nici unul din acești tustrei mari scriitori nu se proclamaseră vreodată revoluționari activi. Dar tustrei, cu precizia gîngășelor ace de seismograf, înregistraseră cutremurările din adîncuri, și tustrei s-au aflat de îndată alături de cealaltă țară, a obidiților și a răscuiaților, deschizînd calea urmașilor de mai tirziu, care o jumătate de veac, prin stilhuri, prin poeme, prin povestiri, prin romane, aveau să întrețină viu cultul

celor unsprezece mii de eroi anonimi ai răzcoalelor țărănești, din primăvara anului 1907.

Cronologic, antologia de față se oprește la tipăriturile din anul 1921, urmînd ca alte volume să ducă mai departe culegerea operelor literare și publicistice, care treptat, în perspectiva timpului, au luat alt caracter, lărgindu-și viziunea, maturizindu-i și cugetarea și preocupările către remediile pozitive, atît de confuze și vagi pe-atunci; mai ales că de atunci încoace, abia după primul război mondial, genul romanului a căpătat consistență în literatura romînă și a îngăduit scriitorilor noștri să poată mișca pe un plan mai vast, un mai numeros contingent de personaje, cu mentalitățile lor specifice, cu interesele lor contradictorii, cu ale lor conflicte și cu ale lor drame interioare și exterioare. Scriitorii anilor din preajma răzcoalei țărănești de-atunci, din 1907, n-au oferit contemporanilor și viitorului numai o înălțătoare pildă de unitară solidaritate, de spontană reacție. Nu merită o asemenea îngustă delimitare a aportului lor.

Poate fără să-și dea seama deplin, au mai folosit și preisele unei viitoare evoluții literare, scriitoricești, cu atît de ecunde rezultate, în deceniile care au urmat.

Întuind complexul, urzeala diverselor elemente din a căror amestecată întrețesere de mentalități, de interese, de tradiții, de viziuni, de aspirații, se pregătea România cea nouă a zilelor noastre de azi, încă de pe-atunci, au indicat calea romanului și a dramaturgiei noastre de azi. Un cuprins mai vast, pentru un mai larg conținut.

Rămîne de datoria istoriei și criticii literare să disocieze și să explice acest proces de creștere, care evident pentru literatura noastră purcede de la răspîntenea istorică a răzcoalelor țărănești din 1907. Brutal, imperativul social al literaturii s-a vădit atunci, pentru a fi confirmat după zece ani, de primul război mondial și de tot ce a urmat. Brutal și imperativ, literatura noastră, scriitorii noștri, sub impresia covârșitoare a evenimentelor care depășeau individul, dramele

și tragediile personale antrenate într-un destin colectiv, au simțit că straiile vechi erau prea strimte și sufocau respirația creatorului. Lirism, poezie, povestire, nuvelă, schiță, efemere și circumstanțiale articole, cu un orizont limitat și cu un subiect flatant — toate acestea s-au dovedit prea puțintelă ca formă, ca spațiu și conținut, pentru uriașul clocot colectiv al multimilor. Și cronologic măcar, până ce critica și istoria literară își vor da silințele să intervină cu alte explicații mai ample; cronologic, pentru mine ca scriitor, rămâne clar și incontestabil că momentul istoric-social 1907 a însemnat și pentru literatura română un moment istoric, o etapă nouă de evoluție: pasul către roman.

Toate mărturiile antologiei de față, indiferent de gen și de talentul scriitorilor, indiferent de supraviețuirea lor sau de definitivitatea lor incinerare în memoria lectorilor, vădesc o fracționare, o pulverizare de viziune, de accent, de angrenare într-un tot epic, pe măsura epicului istoric al evenimentelor. Lectorul parcă mai are de așteptat ceva! Acel ceva avea să vină și a venit. Chiar prin contribuția ulterioară a scriitorilor tineri de-atunci, încărunțiți astăzi sau plecați astăzi dintre noi, plecați dintre noi dar nu fără a-și fi rostit ultimul cuvânt, nu fără a-și fi îndeplinit ultima datorie scriitoricească.

A mai interpreta textele? A sublinia accentele, a deplînge pe cei dispăruți înainte de vreme și îngropați, uitați, poate cu ingraturitudine? A descifra în scrisul ardent al unora, premi-sele, făgăduielile viitoarelor evoluții și realizări literare?

La ce bun? Întru ce concluzii?

Lectorul de azi, meditănd la zilele de ieri, de-atunci, la zilele actuale, la zilele de mâine, va ști să găsească la toate mai multe și mai judicioase răspunsuri, mai clare concluzii decît le poate aștepta de la o simplă prefață întocmită de-un simplu scriitor, nu de un erudit critic sau autorizat istoric literar.

CEZAR PETRESCU

NOTĂ

Această antologie, închinată comemorării a 50 de ani de la răscoalele țărănești din 1907, înmănușează texte literare tipărite în periodice și volume între anii 1906—1921, cu excepția poeziei Noi vrem pământ de George Coșbuc, apărută în revista Vatra (1894).

Materialul selectat a fost orinduit cronologic, ținându-se seama de data primei apariții. În transcrierea textului am urmat ultima versiune tipărită în timpul vieții autorului.

La sfârșitul volumului am anexat o notă bibliografică și un indice alfabetic cuprinzând numele scriitorilor și pseudonimele cu care au semnat materialele cuprinse în antologie.

G. R.

NOI VREM PAMINT !

Flămînd și gol, fără-adăpost,
Mi-ai pus pe umeri cîl ai vrut,
Și m-ai scuipat și m-ai bătut
 Și cîne eu ți-am fost !
Ciocoi pribeag, adus de vînt,
De ai cu iadul legămînt
Să-ți fim tot cîni, lovește-n noi !
Răbdăm poveri, răbdăm nevoi
Și ham de cai și jug de boi .
 Dar vrem pămînt !

O coajă de mălai de ieri
De-o vezi la noi tu ne-o apuci,
Băieții tu-n război ni-i duci,
 Pe fete ni le ceri.
Injuri ce-avem noi drag și sfînt ;
Nici milă n-ai, nici crezămînt !

Flămânzi copiii-n drum ne mor
Și ne sfîrșim de mila lor —
Dar toate le-am trăi ușor
De-ar fi pămînt !

De-avem un cimitir în sat
Ni-l faceți lan, noi boi în jug,
Și-n urma lacomului plug
Ies oase, și-i păcat !
Sînt oase dintr-al nostru os :
Dar ce vă pasă ! Voi ne-ați scos
Din case, goi în ger și-n vînt,
Ne-ați scos și morții din mormînt —
O, pentru morți și-al lor prinos
Noi vrem pămînt !

Și-am vrea și noi, și noi să știm
Că ne-or sta oasele-ntr-un loc,
Că nu-și vor bate-ai voștri joc
De noi, dacă murim.
Orfani și cei ce dragi ne sînt
De-ar vrea să plîngă pe-un mormînt,
Ei n-or ști-n care șanț zăcem,
Căci nici pentr-un mormînt n-avem
Pămînt — și noi creștini sîntem !
Și vrem pămînt !

N-avem nici vreme de-nchinat,
Căci vremea ni-e în mîni la voi;
Avem un suflet încă-n noi
 Și parcă l-ați uitat !
Ați pus cu toții jurămînt
Să n-avem drepturi și cuvînt :
Bătăi și chinuri, cînd țipăm,
Obezi și lanț cînd ne mișcăm,
Și plumb cînd istoviți strigăm,
 Că vrem pămînt !

Voi ce-aveți îngropat aici ?
Voi grîu ? Dar noi strămoși și tați.
Noi mame și surori și frați !
 In lături, venetici !
Pămîntul nostru-i scump și sfînt.
Că el ni-e leagăn și mormînt :
Cu sînge cald l-am apărat,
Și cîte ape l-au udat
Sînt numai lacrimi ce-am vărsat —
 Noi vrem pămînt !

N-avem puteri și chip de-acum
Să mai trăim cerșind mereu,
Că prea ne schingiuiesc cum vreu
 Stăpîni luați din drum !

Să nu dea Dumnezeu cel sfînt,
Să vrem noi sînge, nu pămînt !
Cînd nu vom mai putea răbda.
Cînd foamea ne va răscula,
Hristoși să fiți, nu veți scăpa
Nici în mormînt !

GEORGE COȘBUC

ASCUNDEȚI ȚERANII !

La podul de la Cernavoda, trenul făgărășenilor a fost oprit o clipă pentru o reparație.

De la plugurile cu care întindeau arătura nouă s-au desfăcut atunci țerani de-ai noștri și s-au apropiat, mirați și sfioși, de frații lor.

— Al cui e cîmpul ce lucrați ? întrebă un cleric de „dincolo“, mirat și el și scîrbit de înfățișarea bieților oameni.

— Al boierului.

— Și ce e boierul ?

— Grec.

— Dar voi pămînt aveți ?

— N-avem.

Și, cum stăteau sărmanii înaintea lui, preotul dădu în lături sumanul peticit, și se dădu înapoi, îngrozit, văzînd pe pielea aspră a bietului creștin cămașa neagră ca țerna.

Adevărat, din vorbă în vorbă.

Ci puneți la temniță pe țeranii din calea „fraților“ noștri. Nu-i lăsați să umble slobozi pentru a strica prin nespusa lor nenorocire efectul cuvîntărilor înfo-

cate în care triumfă avîntul șampaniei plăcite de stat, adecă tot de dinșii, robii sălbătăciți ai brazdei negre!

Îngrijiiți-vă, o voi, cumiți cîrmuitori de țară și de drumuri frumoase, pe care să le sămănați cu femei de la tirguri și cu bugetiveri din cancelarii, îmbrăcați în haine de gală pentru a juca pe cit se poate mai strălucit rolul de țărani romîni. Iar pe vita cîmpului răs-pingeți-o-n pumni, ascundeți-o în vizuini, ca să nu strice bucuria risipei din anul jubilar. Tăiați mina pe-lagroasă care scrie pe părății auriti ai saelor de banchele un nou „*Mane, Tekel, Fares*”¹ de amenințare.

Surguniți nenorocirea, Sardanapalilor², așterneti văpseală groasă pe obrajii pămîntii, Iezabelelor³, iar voi, Potemkini⁴ meșteri, decorați natura săcătuită și omul stors, pentru ca feeria să se desfășure după cu-viință.

¹ *Mane, Tekel, Fares* — cuvinte ebraice scrise — spune legenda — de o mînă misterioasă pe pereții palatului ultimului rege al Babiloniei, Baltazar, în timpul unei orgii. Interpretarea lor a fost dată de Daniel. El a prezis sfîrșitul apropiat al regatului babilonian și moartea regelui desfrinat. Potrivit aceleiași legende, în cursul nopții, Babilonul a fost luat cu asalt de trupele medo-perse, iar Baltazar ucis — 538 î.e.n. (n. ed.).

² *Sardunapal* (Asurbanipal) — rege al Asiriei, tiranic și desfrinat (sec. IX î.e.n.) (n. ed.).

³ *Iezabele* (Isabele) — probabil aluzie la Isabela de Bavarria (1371—1435), regină a Franței, soția regelui Carol al VI-lea și la Isabela de Franța (1290—1357) soția lui Eduard al II-lea, regele Angliei. Femei cochete și imorale, s-au bucurat de un prost renume printre contemporani (n. ed.).

⁴ *Potemkin* Grigorii Alexandrovici (1739—1791) — general și om politic rus, favorit al împărătesei Ecaterina a II-a. Se spune că în timpul unei călătorii a țarinei în sudul Rusiei a ridicat de-a lungul drumului decoruri reprezentînd sate bogate și a trimis înaintea împărătesei țărani bine îmbrăcați pentru a ascunde realitatea mizeră (n. ed.).

Căci, altfel, uite, dă Dumnezeu că se betejește mașina zburătoare, că se oprește închisoarea trenului care duce pe „frați“, și, la un astfel de popas neașteptat, răsare, ca din fundul unui mormint adânc și negru, Avel sîngerînd, care-și cere dreptatea în lumea lui Cain.

N. IORGA

ZI DE SOCOTEALA

Am avut noroc odală
De mi-au dat pământ și mie
Cînd cu inima curafă
M-au scăpat de iobăgie ;

Căci ziceam pe-atunci că munca
Trebuie făcută-n voie
Și statornic, ca săteanul
Să se scape de nevoie.

Dar pe urmă legi veniră
Una după alta, frate,
Că stă omul și să miră
Unde-i muncă cu dreptate r.

Care-i temelia legii,
Că iobagi nu mai sunt, cică,
Și eu văd că tot robia
Mă apucă strîns de chică !

Pe-arendăș îl îngrădește,
Ii dă ziduri de cetate ;
Eu, neîngrădit, firește,
Și cu mîinile legate.

Cît să zică el o vorbă,
Stăpînirea toată sare :
Munca-mi, cică, nu-i cum scrie
Intr-o lege nu știu care.

Însă eu, sărac de mine,
Cînd deschid o clipă gura
La sorocu plății, — cine
Să-mi audă văitătura ?

Cînd îmi dă de os cuțitu
De mă doare și mă frînge,
Cînd și sufletu în mine
Se înluneacă și plînge.

Dacă-mi ies din fire-afară,
Stăpînirea tot pe mine
Gata toată e să sară
Să mă fringă și mai bine.

Or fi legi, dar ele-s numai
Pentru cel bogat și mare,
Și nu mai ajung la mine
Cu putere de-apărare.

Am avut noroc odată
Cînd mi-au dat pămînt și mie,
D-atunci vremea turburată
M-a lopit de sărăcie.

Cît a ține ? Cît oi duce-o ?
Știe Domnu. Teamă-mi este,
Că o zi de socoteală
O să vie fără veste.

N. RADULESCU-NIGER

ODATA ȘI ACUM

Spunea tata-al tată-meu
Că odată Dumnezeu
Dase zile de urgie
P-astă biată Romînie !
Că turcii cu-a lor pașale
Punea domni pe haimanale
Ce veneau cu nasu-n vînt
Să scoată unt din pămînt !
Veneau greci și arnăuți
Numai pă jafuri făcuți ;
Puneau dăjdii și podvezi
Să strîngă aur grămezi,
Ca să scoată banii grabnic
Venea-n sat jupîn ispravnic,
Strîngea lumea-ntr-un bordei
Și le da fum de ardei !...
— „Luați, jupîne, ce găsiți
Numai nu ne canuniți

Că dacă ne-ți prăpădi
N-are cin' vă mai plăti !"
Dar p-atunci să mai găsea
Voinici ce nu plătea
Cu aur or firfirici,
Ci dau gloanțe și alici !
Cine de nevoi fugea
Mîndrul codru îl primea ;
Îl primea gol dezbrăcat,
Îi da haine de purtat ;
Îl primea slab, hămisit,
Îi da flinte de ochit
În cei ce l-au chinuit !
Cînd vedeau p-asupritori
Îi ocneau pe la strîmtori,
Cîntînd doina în colnic
De-ngrozea pe venetic.
Cînd izbeau, izbeau cu sîrg
De-ngheța zapciu-n tîrg !...

Astăzi însă, frățioare,
E urgia și mai mare ;
Azi n-avem turci și pașale,
N-avem domni pe haimanale,
N-avem greci și arnăuți
Numai pă jafuri făcuți.
Ci-avem neamul de ciocoi,
Ce își zic romîni ca noi !

Ce-au făcut legi peste legi
De cu nimic nu te alegi :
Bir pe sare, bir pe soare,
Bir pe cele roditoare ;
Bir pe muncă, bir pe apă,
Din muncă nimic nu-ți scapă
Netaxat, necerut plată,
Bată-i Dumnezeu să-i bată !

Capu gol și umiliți
În față le-am stat smeriți
Că doar i-am milostivi
Și nu ne-or mai asupri !
— „Sărut miinele, cocoane,
Dă-m' și mie trei pogoane,
Să le pui porumb în parte,
C-a venit luna lui marte !“
Și ne dă și noi muncim
Invoiala s-o-mplinem,
Birurile să le dăm,
Și s-avem ca să mîncăm !
Nouă luni de muncă grea,
Ne-alegem cu pulberea ;
Că dăm dijma pă jumate
Din pogoanele luate ;
Pui și țirne la pogon,
Mușchi și ouă drept plocon ;

Secere și arătură,
Muncă, zile, cărătură
Și-ncă multe ne aruncă,
Doar carnea nu ne-o mănîncă.
Numai bunul Dumnezeu
Știe chinul nostru greu !
De-ncropim porumb ceva,
Sunt gata a-l sechestra
Cu jandarmi și percepatori
Și încă alți împlinitori !
În zadar la toți strigăm,
Nu mai avem să mîncăm,
Ei hainii n-au vrut zor,
Că copilașii ne mor ;
Parcă inimă n-avem
Să simțim și să plîngem ;
Parcă carnea nu ne doare,
Așa dă cu biciu tare ;
Parcă sufletul nu cere
Și el un pic de plăcere !
Boii, Doamne, și mugește
Cînd stăpînu i-asuprește !
Doar n-om fi mai proști ca boii
Să murim slăvînd ciocoi !
Noi cu toți ce suferim
Trebuie să ne unim
Că dacă nu ne-om uni
Neamul ni-l va prăpădi !

Iar în locu-ne pribegii
Răsfăța-se-vor ca regii,
Liberi ca d-aci-nainte
Să ne are pe morminte.
Să ne unim, frățiori,
Să scăpăm d-asupritori !...

I. C. VISSARION

RASCOALELE ȚĂRANEȘTI

Marele suferind, care a fost învățat să rabde și să muncească în tăcere pentru belșugul altora, începe acum să se trezească din lefărgia sa. Obiditul și împilatul țăran, pentru care nu se cheltuiesc decît doar vorbele goale și cartușele pline, adus la marginea răbdării sale, ridică fruntea. În toate județele țării țărănimea e în fierbere. De la Turnu-Severin pînă la Dorohoi un curent de nemulțumire adîncă, fiorul unei răni dureroase și netămăduite străbate această masă compactă de oameni — robi ai pămîntului și ai boierilor, ai naturii și ai întocmirilor sociale.

Răscoalele din județele Iași, Botoșani și Suceava nu sînt, prin urmare, izbucnirea unei nemulțumiri locale sau fructul unor îmboldiri individuale. Ele sînt, dimpotrivă, încoronarea sistemului crud de exploatare de astăzi a țărănimii, rodul neînlăturabil al dominațiunii destrăbălate și jefuitoare a burghezimii și boierimii romînești.

Lipsa de hrană, lipsa de pămînt, lipsa de orice siguranță a vieții de toate zilele, traiul de cîine desconsiderat și hătut, toate acestea sînt pricini puternice și generale de nemulțumire și de revoltă. Și toate aceste

pricini se găsesc cu prisosință în mijlocul țărănimii noastre.

Iar această stare de decădere materială și morală este urmarea firească a vieții noastre sociale în care o mină de mari boieri și mari capitaliști dețin în mâinile lor „puterea“ țării, *stăpînesc* în adevăratul înțeles al cuvîntului, taie și spînzură. Lupta surdă dintre țăranul muncitor și sărăcit și dintre boierul ce se îmbogățește din exploatarea țăranului a trebuit să aducă și aci, ca și în orașe, vîntul nemilos al revoltei.

Desigur, deșteptarea țărănimii împilate se apropie. Toate nemulțumirile, toate relele, toate suferințele, toate netrebnicele apăsări de biruri, de administrație, de cultură, de jefuire boierească sau arendășească, toate îi vor deschide ochii în cele din urmă și-i vor arăta că în „patrioții“ ei stăpîni ea nu întîlnește decît dușmani și că toți acei de cari alîrnă — romîni sau streini — toți se aruncă asupra muncii sale cu lâcomia corbului pe hoitul părăsit. Și atunci opera de închegare a formelor țărănești, de unire și întărire a lor, de pregătire pentru luptă, va veni de la sine.

Pînă atunci, se înțelege, politicienii vor mai putea face discursuri pe tema „chestiei țărănești“, antisemiții și naționaliștii de orice calibru vor mai profita de nepriceperea și suferința țărănimii — însă ei nu știu că înseși uneltirile lor vor săpa în cele din urmă edificiul de nedreptăți și minciuni pe care îl clădesc și care se va prăbuși odată cu toată înălțuirea lor de înrîgiri și învrăjbiri de neamuri.

Și ziua aceea, desigur, nu e departe.

M. GH. BUJOR

UN OM

Rămas bun, biete mini de trudă,
Atita vreme-mpovărate,
Ce stați pe pieptul slab acuma
Întîia dată-ncruciate.
Ostaș al sfîntei munci depline,
De-acum pămîntul te așteaptă,
La judecata cea din urmă
Tu vei găsi socoată dreaptă !

Cinstită slugă credincioasă,
Vor odihni a tale moaște,
Doar glia neagră și mănoasă
Atîl de bine te cunoaște...
Închișii ochi n-or să mai știe,
Și nu s-or tulbura de jale,
Cînd cai străini vor paște iarba
De pe movila gropii tale.

Azi nu mai e îngust bordeiul
Să-ncapă jalea ta amară,
Din iconița ei Preasfînta
Te vede cea din urmă sară...
La cap un muc de luminare
Învie-ncet și dă să moară,
Asemeni visurilor tale
În sufletul de-odinioară !

Numai o babă milostivă
Îți străjuie la căpătiie
Și pe cărbunii din jertfelnic
Așază boabe de tămîie.
De pe blidar un biet opaiț
Își joacă para tulburată
Pe fața strînsă subț bărbie
C-o legătură-mprumutată.

Încet s-apropie de tine
Și-ți pune-un ban în mîna slabă,
Îi tremură durerea-n gene
Și-ncepe-a plînge biata babă...
Îi fură tînguirea vîntul
Ce bate-n drumul lui fereastra :
— „Vai de norocul tău, vecine,
De ce-ai mai fost pe lumea asta ?...”

S-abat în mintea ei bătrină
Frînturi din rostul tău pe lume,
Cum doi băieți ți-s slugi departe
Și nu le-ai mai știut de nume.
Din trei feciori ce-aveai, războiul
Ți l-a-ngropat pe cel mai mare,
O fată-i moartă de rușine.
Nevasta ta de supărare.

Se zbate-n sfeșnic lumînarea
Și moare-n stîngere domoală.
A adormit în lacrimi baba
Și capul i-a căzut în poală...
Prin geamul spart clipește luna,
O clipă numai se arată
Și-n perna ei de nori ș-ascunde
În pripă fața rușinată...

Un popă-n grabnice tropare
Te va petrece dimineață
Și poate nimeni nu va plînge
Plecarea asta din viață...
De lîngă șură, răzimată,
Te va privi muncita sapă,
De-ar ști vorbi surata bună,
Amar te-ar prohodi la groapă :

-- „O viață-ntreag-am fost tovarăși
În ploi și-n arșiță de soare,
De truda palmei tale aspre
Eu m-am făcut strălucitoare.
Sclipirea mea spune rușinea
Și jalea care mă purta,
M-ai frint de glia tuturorora,
Dar n-am săpat moșia ta !“

OCTAVIAN GOGA

DESTUL !

Ceea ce se petrece acum la sate e groaznic, e neînchipuit. Sub aparența de liniște și de ordine trîmbițată de rapoartele oficiale, cele mai josnice, mai crude și mai degradatoare fapte zguduie țărănimea întreagă.

De la un capăt la altul al țării, acum, pe întinsul cîmpiilor, deasupra satelor umilite și sărace, din cari nu mai se ridică nici chiotele de veselie ale oamenilor, nici cîntecul păsărilor de curte, deasupra acestei jăli ce-ți strînge inima și-ți face impresia unui osîndit ce nu mai are nici dreptul de a plînge și care-și stăpînește durerea în sughițuri mocnite, deasupra tuturor o singură putere aspră și neîndurătoare domnește : puterea represiunii militare. Iar această putere de represiune se simbolizează în aceleași semne ale urgiei și brutalității : *în bici, cravașă, centuron*.

În toate satele aceeași istorie se repetă, istorie jalnică și revoltătoare : autoritatea militară, singura autoritate în ființă, arestează rînd pe rînd în grupuri pe săteni, sub cuvîntul că sînt instigatori și îi aduce la tîrgul mai apropiat, la închisoarea mai apropiată, unde începe apoi barbara instrucție sumară ; pumnii și palmele, înjurăturile nelipsite, dezbrăcarea și bă-

taia pe pielea goală cu cravaşa, cu centuronul sau cu biciul, pînă ce *mojicul*, sub grozăvia loviturilor, leşină, cînd este dat cu piciorul la o parte. Satul acum este un cîmp de luptă căzut în stăpînirea învingătorului; învingătorul este militarul înarmat şi crud, învinsul e veşnicul învins de astăzi şi de ieri: ţăranul. Învingătorii se poartă întocmai ca într-o ţară cucerită: nici o consideraţie, nici o milă, nici o păsare faţă de nimeni şi de nimic: vinovat şi nevinovat, simplu muncitor, învăţător sau preot, toţi împărtăşesc aceeaşi soartă, căci toţi au aceea mare vină: sînt ţărani.

De aceea cuceritorii calcă în picioare şi ultima licărire a demnităţii de om şi aştern la pămînt pe fiecare ţăran spre a face să simtă bunătatea stăpînilor; de aceea femeile sînt batjocorite, lîrite prin închisori şi ele, sau terorizate în casele lor pustii de bărbaţii închişi, batjocorite şi dezonorate; de aceea blindele şi sărmanele fete de ţărani, mlădiţe nenorocite, doborîte de suflarea uraganului, sînt murdărite şi deflorate; de aceea orice bun al ţăranului se însuşeşte fără discuţii: lăicerul de pe pat, porumbul din pod, pasărea din bătătură.

Şi în mijlocul acestei dezlănţuiri a celei mai ruşinoase şi a celei mai nepomenite represii, patimile, urile, răzbunările îşi dau cea mai liberă curgere. Acuzările se îndreaptă ca săgeţile, pîrile nedrepte şi rele vin una după alta, vechile uri îşi găsesc prilejul de a izbucni; cuceritorii le încurajează, le provoacă, le răsplătesc. Iar ţăranii naivi, îngroziţi, terorizaţi de bătaii şi de torturi li se dau cu uşurinţă, în speranţă că astfel vor scăpa din mîna călăilor.

Atîta cruzime, atîta batjocură, atîta furie sălbatică în reprimarea răscoalelor înspăimîntă şi uimesc ţăra-

nimea întreagă. Fiecare se întreabă pînă unde va merge aceasta? Într-un sat din Vaslui, un preot nemaiputînd îndura chinul acestei priveliști de tortură a unui sat întreg, alergă la căpitanul-șef al inchiizitorilor noștri, îi căzu în genunchi și îl rugă cu lacrimi în ochi să înceteze cu torturile: „Nu mai chinuiți pe oameni. Ajunge atîta pedeapsă!“ I s-a răspuns scurt să plece dacă nu vrea să fie bătut și el. Iar o biată țarancă, bătrînă, arsă de soare, slăbită de muncă și ruptă de sărăcie, mi se căina într-un tren de Moldova: „Sînt de șaizeci de ani, domnule, dar n-am mai văzut așa batjocură; să se bată țărani! E urgia lui Dumnezeu!“

E spăimîntător, într-adevăr!

Urgia aceasta — urgie a stăpînilor și nu a lui Dumnezeu — trebuie însă să înceteze. Trebuie să înceteze chinuitoarea priveliște ce ni se ridică înaintea ochilor noștri: *un popor întreg trîntit la pămînt și bătut*. Nu se gîndesc guvernânții noștri că toate acestea nu se vor uita și că mai tîrziu, cînd țărani vor deveni o forță conștientă și organizată, o forță politică, vor căuta să-i tragă la răspundere și amarnică le va putea fi pedeapsa?

Dar mai presus de toate în numele civilizației, în numele muncii desconsiderate, în numele demnității omenești, în numele solidarității umane, în numele acelor milioane suferinde și batjocorite strigăm indignați guvernanților noștri:

— Destul!

M. GH. BUJOR

NEBUN CE SINT I

Sînt nevoit să-mi dau seama că nu sînt decît un biet nebun ! Mă mir chiar cum de pînă acum am fost lăsat liber pe stradele capitalei și ceea ce este mai trist — liber în capul unui ziar — a două ziare chiar, de pe tribuna cărora predic insanitățile mele unei lumi de cititori — ea însăși destul de țicnită ca să mă asculte și să mă încurajeze în opera mea.

Și cum nu aș fi nebun cînd în loc să urlu turbat alături de arendași și de oamenii lor, în loc să asist cu țigara în gură la împușcarea miilor de țărani și la bombardarea și incendiarea satelor lor, în loc de acestea eu mă interpun între cele două țări învrăjbite și le strig : *destule ruine ! destul sînge !*

Sînt nebun, dar nebun de legat, cînd nu am cuvinte de încurajare pentru aceia cari, după potolirea răscoadelor, au împușcat oameni nevinovați și nejudecați, au stins viețe romînești fără de folos și fără de țintă, au ucis bătrîni de peste optzeci de ani și oameni aproape copii. A protesta contra acestei neomenii, a te ridica împotriva faptului că sătenii țării romînești sînt socotiți mai rău decît negrii din mijlocul Africii pe

cari-i pedepsesc europenii civilizați prin foc și prin sabie, a face aceasta nu-i curat operă de nebun?

Ești nebun și fără nădejde de lecuire, când asculți plingerea fiului că tatăl său a fost ucis, ești nebun când te înduioșezi față de lacrămile fratelui căzute asupra corpului ciuruit de gloanțe a aceluia ucis de armată pe cînd era prins, deci prizonier de război, nebun de zece ori nebun și mai presus de toate și un birfitor al armatei!

Nebun, da, nebun sînt dacă cer ca să ni se dea acei vinovați de crima de asasinat, aceia cari au dat ordin ca, pe lingă salvele date contra răsculaților, după potolirea răscoalei, acolo chiar unde nici n-a fost luptă cu armata, oameni, vinovați ori nevinovați, să fie ridicați de acasă, duși în marginea satului și față de nevestele, de copiii, de mamele lor trecuți pe sub arme. Nebun sînt, căci ce am eu, albastru din oraș — boier cum se cheamă — să mă înduioșez asupra soartei moșicilor de țărani răsculați și vinovați de atîtea fapte urite? În lupta dintre cele două țări, ce am eu să trec în partea cealaltă, să aduc o vorbă bună în mijlocul focurilor de pușcă și de tun, să caut să pansez rănilor unora, să plîng pe mormîntul altora și pe deasupra să controlez cum s-a făcut *pacificarea* și dacă clasa stăpînitoare, în beția victoriei ei, nu a călcat în picioare cele mai sfinte drepturi — între altele acela al vieții?

Nebun desigur sînt dacă, după potolirea în sînge a răzmiriței, mă încerc să aduc între cele două țări în dușmănie pacea, și dacă zic victorioșilor de azi ca să fie cu milă cu cei învinși și să nu uite că mîine cu aceste cinci milioane de țărani se va lucra ogorul țării, că cu ei vom merge mîine poate împotriva dușmanului dinafară, și că această lucrare împreună nu

se poate face cînd în inimă a rămas sămință de ură și cînd acele două țări sînt despărțite de-o dîră largă de singe.

Nebun, perfect nebun, recunosc tristul adevăr, nebun, că nu ascult nici de vorbele dulci ale unora, nici de amenințările deghizate ale altora. Nu le ascult fiindcă simțul dreptății nu mă lasă să trec pe lângă crimă și să-mi întorc capul, prefăcîndu-mă a nu o vedea, fiindcă doresc ca cu o oră înainte să înceteze sălbătăcia care dăinuiește și acum față de cei prinși, fie ei vinovați, fie ei bănuți, fie pur și simplu inocenți de orice vină. Nu le ascult fiindcă astăzi se scrie o pagină a istoriei neamului, care completează aceea ce s-a făcut la 1888, aceea ce știe să săvîrșească o clasă care n-a făcut nimic pentru a împiedica izbucnirea grozavă de azi și care, acum cînd ea a izbucnit, nu a știut să se rețină în marginile riguroase ale represiunii, ci și-a dat drumul urii de clasă, trecînd peste legi și umanitate și socotind pe sătean — oricine o fi el — vinovat ori nevinovat, mai rău decît ca pe un ciine !

E desigur nebunie ca să nu aplaud la ceea ce se întîmplă acum, reacțiunea grozavă de la sate, să nu aprob invadarea în cătune a arendașilor cari, avînd forța armată în dosul lor, cu bande înarmate, jefuiesc pe locuitori, îi silesc să le înapoieze ceea ce au fost luat ori nu au fost luat, transformîndu-se ei în parte și judecător iar pe deasupra silindu-i să iscălească învoielii așa cum vor dînșii — sub amenințarea unei noi pedepse din partea oștirii !

Sînt fără îndoială un biet nebun. E cuminte și vrednic de toată lauda acel ce se uită, dar nu vede, acel

ce are urechi, dar nu aude, acel pe care nu-l mișcă nici crima, nici urgia, acela care la Capșa ascultă palavrele politicești și se pasionează de ele, acela care în mijlocul furtunii fredonează un cîntec de-ale Mitzei Günther, cumînți și vrednici de toată lauda, toți acei cari după trecerea uraganului reîncep danțul în nepăsare și în veselie, preparînd alt potop de sînge, altă nenorocire asupra acestei țări, săpînd, în inconștiența lor, și mai mult, prăpastia între cele două Romîni.

Repede dar, aduceți-mi cămașa de forță — nu mai stați la gînduri, căci nebunul sentimental de astăzi poate deveni primejdios, legați-l bine, astupați-i gura ca să nu țipe și să asmută lumea, ridicați-l din mijlocul celor cumînți — căci și nebunia e molipsitoare, duceți-l dar departe, cît mai departe, dați-l pe mîna paznicilor militari ca să-l conducă la ospiciu, și dacă nebunul acesta o voi să fugă, nu va avea nimeni vina ră a fost culcat la pămînt, lovit de gloanțele santinelor...

CONST. MILLE

PREVESTIRE ?

Trudit mai e și somnul tău, plugare,
Cînd ți-l înșeli în liniștea de-amiază
La umbra carului care veghează
Sub arșița cîmpiei solitare !...

Pe-obrajii tăi iluminați de-o rază
Să-ngîină umbra zilelor amare...
Legăți de car, cu ochii-n depărtare
Stau boii buni și albi... parcă visează !...

Dar te trezești... De ce tresari deodată
Privind pierdut de-a lungul pe ogor
Și-apoi la plugul răsturnat pe glie ?...

Sau ți-a părut cîmpia-ntunecată
Și fierul plugului scînteietor
O sabie aprinsă de minie ?...

ZAHARIA BIRSAN

PARABOLA SAMĂNĂTORULUI

Evang. Marcu, cap. 4 și Matei, 13

Vorbind apoi, a zis Mîntuitorul :

— „Căzu din boabe-o parte pe cărări,
Și paseri au venit, de sus cu zborul,
Și-obraznice-au mîncat și-au dus în zări
Atîta grîu ! Și-amin, amin zic vouă,
Că-n minte am slujbașii-acestei țări.
Din boabe-o parte-n loc fără de rouă
Crescînd pieri, dar el de vină nu-i,
Căci Tatăl vrea, și-a Lui e că nu plouă.
Căzu-ntre spini o parte, și-o văzu
Pierind de spini și umbră și cucută,
Și-amin vă zic, c-aceasta-i vina lui.
Și-a fost și-o parte-n bun pămînt căzută,
Și patruzeci o boabă fost-a dînd,
Și-o seamă șasezeci, și multe-o sută.“

Sfîrșitul, Doamne, l-ai păstrat în gînd ?
Că oameni răi, aduși din multe locuri,

De-acel presimț ce mîn-un lup flămînd
Spre-alți lupi venind cu bici și cu batjocuri,
Bătură omul și-al lui grîu l-au dus
În lacomul ponor al lor, în docuri.
El bietul, încrezut în Cel-de-sus,
În caldul prier își va-ncinge briul
Să semene din nou, precum ai spus :
Ei iarăși vor veni să-i prade grîul.
Și, dacă-i lași Tu, Doamne-așa mereu,
Din mîna cui să simt-aceștia friul ?
De ce n-ai spus și-aceasta, Doamne-al meu ?
Tăcut, Tu poate-ngrămădești minia ?
Ori poate, vai, deși ești Dumnezeu,
Nu știi nimic ce-amar e-n Romînia ?

GEORGE COȘBUC

MĂCAR O LACRIMA

Ziua se îngina cu noaptea. Din ruinele satului pus-tiit de tunurile ostașilor noștri, în o zi de groază a anului 1907, se desprindea, ca o nălucă, trupul însingerat al bătrînului Paltîș, înțeleptul satului, cum îi ziceau oamenii.

Glonțul ce-i străpunsese în ajun încheietura soldului îl ustura amarnic și-i îngreuia fuga. Ca o pasăre cu aripa însingerată, mai mult se tira decît fugea prin șanțul din marginea satului.

„Doamne — gîndea el — dac-aș putea să-i găsesc trupul ! Dragul tatii !... Cu ce ți-am greșit ție, Doamne, de mi-ai luat și cea de pe urmă nădejde și mîngiere ?”

Sleit de putere, cu minele încheștate de marginea șanțului, se lăsă un moment molatic în curmezișul malului, cătînd rugător la lumina tainică a lunii, ale cărei raze se jucau în sclipiri scînteietoare prin perdeaua de lacrimi ce-i păienjenea ochii.

După o clipă de odihnă, încordîndu-și toate puterile, bietul bătrîn se tira tot mai în afara satului, unde știa că e locul celor căzuți.

Nimic parcă nu se clintea în imensitatea aceea a șesului însingerat ; iar tăcerea aceea de mormînt ce în-

văluia văzduhul din cer pînă în pămînt îi dădea puteri îndoite de fugă. Numai din cînd în cînd, amintirea bubuitului groaznic de tunuri, ce-i rămăsese încă în auz, îi cutremura toată firea și parcă vedea cum, în vîlmășagul luptei, flăcăul lui cel iubit, nădejdea și mîngîierea bătrîneților lui, înfrunța falnic urgia ce se abătuse asupra satului lor.

Cu iuțala fulgerului, îi trecu prin minte toate durerile satului pe care el le simțise de zeci și zeci de ani și, slăvind icoana celor căzuți, se ruga :

„Doamne, dreptatea ta să se facă !”

Și fugea mereu, tirindu-se spre pata aceea albă ce mîjea mai departe în întuneric. Și cu cît se apropia mai tare cu atît pata aceea lua forma și mărimea unei vedenii îngrozitoare. Iar cînd fu la doi pași de ea, vederea cadavrelor, căzute unele peste altele, îi slei toate puterile. Rămase încremenit, cu ochii holbați, căutînd să deslușească în întunericul nopții trupul fiului lui iubit.

Făcîndu-și cruce, se ridică șovăind în genunchi, căutînd speriat în jurul lui. La doi pași de marginea mormanului de cadavre zări trupul flăcăului zăcînd la pămînt ca un brad falnic doborît de secure.

Dădu să se scoale, să se repeadă într-acolo, dar o scînteie ucigătoare îi străfulgeră în ochi, aprinsă de glonțul ce venea șuierînd din depărtare...

Sentinela își făcuse datoria !...

PAUL BUJOR

PLUGUL ȘI TUNUL

FABULA

S-au întâlnit un Plug ș-un Tun
Pe drumul unui mic cătun.

Și drumul așa strîmt era

Că nu putea

Pe el să treacă decît unul.

Să treacă Plugu-ntîi sau Tunul ?

În marea lor nedumerire

Șezură-n loc,

Dar Tunul, țațoș, c-o privire

Plină de foc,

Și fulgere țîșnind din ochi-adînci,

Se repezi și dete-un brînci

Plugului, zicînd :

— „În lături, țopîrlan de rînd !

Eu cel dintîi să trec se cade ;

Smerit în urmă să-mi mergi, bade !”

Dar Plugul spuse cu sfială :

— „Prietene, fără-ndoială,

Pesemne ești smintit, ori... Krupp ?

Aş înţelege-o rugămintă ;
Dar să-mi ordoni să treci-nainte ? !"
— „Ordon ! Iar, de nu vrei — te rup !"
Ş-adaugă : — „Nu mă cunoşti,
Desigur, dacă îndrăzneşti
Porunci-mi să te-mpotriveşti.
Eu-s fruntea falnicelor oşti,
Şi nu s-a-ncumetat nici unul
A umili pîn-acum Tunul !

Nemernic Plug,
Eu aş putea
Doar c-o ghiulea
Să te distrug !

Ar fi să-ţi fac însă o farsă
Nedemnă de puterea mea.

Priveşte !

Şi, spune-mi, nu te îngrozeşte
Această gură ce foc varsă
Ca un balaur din poveşti ?
Şi, spune-mi, nu te îngrozeşti
Cînd glasul-mi sună minios
Ca trăsnetul cel fioros ?
Să-nfrunţi, tu, forţa mea haină,
Tu, vierme lîrîtor în humă ? !
O, Plugule, asta-i o glumă !
Eu pot preface în ruină
Cetăţi cu ziduri seculare
Şi pot trimite la plimbare

Pe celălalt tărîm, o, Plug,
Zecimi de mii de inși !... Toți fug
În fața Tunului năpraznic !...
Zău, recunoaște : fuși obraznic !
Sărmanul Plug rămase-o clipă
Îngîndurat.

Unui puternic îngîmfat
E greu să-i dai răspuns în pripă.
Dar, după ce se chibzui,
Grăi :

— „Mărturisesc cu resemnare :
Puterea ta este mai mare,
O, Tun
Nebun !”

Și-și închină fața sa plînsă.
„Mărturisește și tu, însă,
Că și eu, deși nu-s fălos,
Pe lumea asta-s de folos !
Urgia ta pustiitoare
Distruge sate și ogoare,
Și ori pe unde treci, lași gol,
Ruină, jale și pîrjol !
Și-atunci vin eu, Plug oropsit,
Și dreg ce tu ai nimicit :
Colibele nefericite
Și lanurile aurite,
Că-n urma brazdei Plugului
Cresc spicile belșugului,

Și nu-i pământ mai mult bogat
Ca cel cu sînge îngrășat !"

Așa vorbiră Plug și Tun
Pe drumul micului cătun.
Dar, iată, după un tufan
Le iese-n cale un țăran,
Care le zise : — „Pace vouă !
Unelte sînteți amîndouă
De o potrivă de utile :
Tu, mindre Tun, ești vitejia,
Tu, Plug umil, ești hărnicia !
Și trebuie să vă legați

Ca frați !

Și mai ales, să nu uitați
Că eu țăranu-n veci jertfit,
Ca mucenicul osîndit
Să piară pe aprinsul rug, —
Eu mînuiesc și tun și plug !"

GEORGE RANETTI

10 MAI, ZI DE DOLIU

După primul bubuit al tunului, în care partidul celei mai singeroase represiuni naționale, partidul liberal, își anunța sinistra-i venire la cîrma statului, după nerușinatul complot al coaliției marilor proprietari în contra îndobitocitelui nostru țăran, stăpînitorii țin să asiste la cea mai nerușinată paradă de cînd România își serbează independența.

Dacă în vremuri de stare normală și belșug, 10 mai era pentru muncitorime o serbare banală și atît de costisitoare, acum, însă, cînd mii de țărani sunt martirizați în închisori, cînd familiile lor nu știu unde vor găsi dreptate și o bucătică de pîine, cînd atîtea mii de morți au căzut sub memorabila ferocitate a armatei romîne, 10 mai trebuie să fie privit de către aceeași muncitorime ca cea mai jalnică sărbătoare națională.

Căci ar trebui să fie cîeva indiferent sau nesimțitor ca să poată asista cu naivitatea de odinioară la această serbare, la defilarea armatei, fără să se gîndească cu lacrimi și la cele 10.000 de victime căzute sub aparatele ei de omor; trebuie să fie cîeva corupt pînă în măduva oaselor ca să nu se gîndească un moment la atîtea mii de glasuri înăbușite, cari din

10 MAIU ZI DE... VESELIE

ADEVARATUL JUBILEU

Adevărul, an. XIX, nr. 6362, vineri 11 mai 1902

fundurile închisorilor cer în zadar dreptate, pe cînd stăpînitorii de toate culorile, uniți prin interese de clasă, au salutat cu entuziasm glorioasa lor armată, care, restabilind ordinea, le-a asigurat din nou triumful aceleiași dominări autocrate, dînd pămînt muncitorului țaran — dar pămînt de veci !

Niciodată nu s-a putut vedea mai limpede care e rolul armatei permanente în timp de pace, niciodată muncitorimea industrială din România, cît și oamenii de bine, n-au avut o mai dezgustătoare ocazie să constate gradul de corupție, nesimțire și obrăznicie de care poate fi capabilă pătura noastră conducătoare.

Să petreci, cînd un întreg popor geme de nedreptate și mizerie și cînd acest popor a fost împins de exploatarea și nedreptățile stăpînitorilor la răzbunări neomenoase, să asculți cu zîmbet prefăcut marșul *Deșteaptă-te, romîne*, cînd pe țaranul român l-ai ținut dinadins în ignoranță și cînd știi că *cei morți nu mai învie*, să fii mîndru că numai ție ți se cuvine recunoștința ordinii sociale, prin liniștea morții, ah, asta e dovada cea mai îngrozitoare ce caracterizează atmosfera lor națională și politică !

10 mai, zi de doliu, tu vei rămîne de aci înainte pentru muncitorimea din România cea mai dureroasă și nesuferită sărbătoare națională:

* * *

INTR-UN SAT...

Satul Hambarele e sat mare și frumos. Linia satului e dreaptă și formează o șosea nu tocmai largă, dar bine ridicată și cu șanțuri adânci pe de lături, ca apa să se poată scurge în voie.

De cum intri în sat, vezi toată lungimea lui, pe ici pe colo cu însemnări kilometrice. Până la isprăvitul satului, unde e „conacul vechi“, nu cotește șoseaua nici la stînga, nici la dreapta, numai din cînd în cînd se fac pe amîndouă laturile uliți mai puțin curate, dar destul de largi.

Moșia e domnească. Acum, nepoții fostului domnitor o stăpînesc și o administrează.

Conacul e o clădire veche, nu tocmai mare, dar înconjurată de o grădină frumoasă. În fundul curții conacului sînt hambare și alături de conac e moara; o moară sistematică.

În fața conacului, cum treci ulița, e grădina cea mare, plină cu viță bogată în rod și cu pomi roditori altoiți.

Fără chiar să te oprești, numai trecînd în goana cailor satul, vezi curățenia și buna rînduială care

domnește peste tot. Ici-colea, câte o casă dărăpănată ;
încolo, sînt case frumoase, mari și luminoase.

Era înspre primăvară. Oamenii așteptau cu nerăbdare să facă învoiile, ca să poată ieși la muncă.

Incet, ca bubuitul tunetului care vine din depărtare și apoi crește cu cît se apropie, se zvonise prin sat că pe undeva, prin țară, oamenii s-ar fi răsculat împotriva stăpînirii, ziceau unii, alții spuneau că împotriva boierilor care-i asupreau.

— Auzi dumneata — ziceau bătrînii — ce-i învață diavolul !

— O fi avînd dreptate ! răspundeau tinerii, mai dirji.

Furtuna începuse năprasnic de la un capăt la altul al țării, din susul Moldovei, și acum se întindea ca molima cea rea. Nimic nu-i putea pune stavilă.

Armata se concentra pe capete. Soldații rezerviști, chemați să potolească pe răzvrățiți, nu voiau să tragă în frații lor de același neam. Frica numai că nesupunerea e aspru pedepsită îi făcea să-și calce pe inimă și, cu durerea în suflet, să întinză arma.

Erau doar tot de ai lor cei cari cădeau. Crescuseră și ei în nevoi și lipsuri, munciseră din greu ca robii. de cînd își puteau aduce aminte, și în inima lor era același dor : pămînt.

Al lor să fie pămîntul pe care-l muncesc din greu, pe care-l udă cu sudoarea frunții lor dogorită de arșiță ; din toată munca nu se aleg doar decît cu un codru de mămăligă.

În Hambarele nu se mișca nimic. Dar în ascuns fierbea. Pe fețele sătenilor se citea neliniștea și nemulțumirea.

Administratorul moșiei și încă vreo doi slujbași plecaseră în ascuns la oraș.

Pe la sate se trimisese manifestul regelui. Primarul din Hambarele se grăbi și el să adune oamenii la primărie ca să le citească manifestul.

Vreo două sute numai veniseră la chemare.

— Oameni buni — începu primarul — văd cu bucurie că la noi e pace. Și de ce ar fi altfel? Boierul nostru e bun și milos, și bun e Dumnezeu! va da un belșug ca și în anul trecut. Oricum ar fi însă, boierul vă poartă de grijă. Aveți vreo nemulțumire?

— Nu, nu! se auziră câteva glasuri.

— De, am avea, ziseră cei mai tineri, cu o ușoară amenințare în glas.

Primarul se zăpăci. Ca să înlăture gălăgia care începuse, se apucă să citească cu glas tare manifestul. Se părea însă că în loc să-i potolească, îi îndrjise mai tare. Unul din ei însă — era cu carte, căci făcuse vreo două clase gimnaziale — îi potoli ușor zicându-le:

— Lăsați-mă să vorbesc.

Se întoarse apoi spre primar și, cu gesturi de orator, începu:

— Așa e, domnule primar, boierul e bun și milos. Dar unde-și arată mila? Muncim ca robii, belșug a dat Dumnezeu — cum spuseși dumneata — dar noi cu ce ne-am ales? Tot lipiți pământului sîntem. „Beți lapte cînd sînteți bolnavi, faceți-vă case încăpătoare și luminoase“, ne zice doftorul, dar cu ce? Nu te uita că vreo doi-trei din sat au stare, dar ăilanți mulți cu ce trăiesc? Vai de păcatele lor! „Ei, Vasile — îmi spunea mai deunăzi domnul Ghiță administratorul — nu uita că mai ai ceva datorie de anul trecut.“ Și cum, Doamne iartă-mă! că am muncit toată vara de m-am spetit și tot dator, mereu dator?

— Aşa e, drept grăieşte, se amestecară şi alţii în vorbă. Bătrînii stau deoparte, mai liniştiţi.

— Şi acum, domnule primar — începui iar Vasile — noi nu mai facem învoielile de pînă acum. Ce o vrea Dumnezeu ! Ori le schimbă boierul pe cum le vrem noi, ori de nu, pace !

— Ştiţi ce ? le zise primarul care văzu că orice împotrivire nu ar face decît rău, să trimitem pe cineva la oraş să-i spună boierului ce vreţi.

Se învoiră, şi primarul scrisese, pe un petic de hîrtie, cererile sătenilor şi trimise pe un slujbaş al curţii la oraş.

Pînă a doua zi seara — cît trebuia să zăbovească cel trimis — se cîştiga timp. Ştia că oamenii vor sta liniştiţi pînă atunci.

În satele vecine se dăduse foc la conacuri şi la pătulele cu grîne. Limbi mari de foc se ridicau pînă la cer şi fiindcă satele erau la o mică depărtare, se vedea lumina ca parcă ar fi ars în sat.

Oamenii din Hambarele nu închiseră ochii toată noaptea.

Spre ziuă, vreo cîtiva ţărani din satele aprinse veniră la Hambarele. Unul, încins cu o panglică tricoloră şi cu o cruce mare atîrnată pe piept, umbla din casă în casă şi le spunea : „Sculaţi, că a sosit ceasul. Pămîntul e al nostru, ni l-a dăruit domnitorul ; nu mai avem stăpîni.“

Cei bătrîni dădeau din cap neîncrezători ; cei tineri, însă, se înflăcărau.

Grămada de oameni se făcea din ce în ce mai mare.

Soarele se ridicase de-a binele pe cer. Dinspre răsărit se vedea ceva negru mişcînd. Cu cît se apropia, grămăjoara aceea neagră creştea. Acum era la marginea satului.

„Armata, armata !“ începură oamenii să strige cînd văzură ce eră. Un escadron întreg de cavalerie trecea spre satele învecinate, unde ardeau averile boierești.

Oamenii rămăseseră o clipă infricoșați. Cel cu crucea pe piept, simțindu-se oareșicum capul lor, începu să-i mustre : „Ce vă temeți, măi ! După ei.“

Armata trecea liniștită în pasul cailor. Ajuns în dreptul conacului, colonelul se opri.

— Ce vreți ?

Țăranii nu știură ce să răspundă. Unul însă strigă :

— Pămînt vrem.

— Imprăștiati-vă ! le zise colonelul, noi nu împărțim pămînt, și vru să pornească înainte.

Oamenii o luară iar în urma armatei.

Colonelului începură să-i scinteieze ochii.

— Inapoi ! le repetă amenințător.

Oamenii parcă nici n-auziseră, mergeau înainte.

Colonelul dete porunca și armata se întoarse spre ei.

Un țăran mai bătrîn, jumătate nebun, scoase de sub cojoc un pistol vechi, ruginit și trase. Arma nu luă foc.

Colonelul își pierdu liniștea.

— Imprăștiati-vă, ori vă fac una cu pămîntul pe care-l cereți, răcni el.

La vorba pămînt, țăranii se însuflețiră. Cel cu pistolul mai încercă să tragă o dată. Ca prin minune, descărcătura porni, dar trecu pe deasupra capetelor soldaților și se pierdu în aer.

A fost de ajuns. „Foc !“ porunci într-un răcnet nebun colonelul. Cîțiva țărani căzură în genunchi. Treizeci de gloanțe izbiră în grămada de oameni. Mai mulți căzură peste îngenuncheați și mulți din ei nici nu mai mișcară.

Un glonț trecu pe deasupra mulțimii și, la o depărtare de un kilometru, nimeri o fetișcană care scotea

apă dintr-o fîntînă. Fata rămase o clipă cu mîna pe ciutură, cu ochii căskați, apoi, fără să scoată un geamăt, căzu grămadă alături de fîntînă.

Cînd au ridicat-o de jos, nu mai sufla. O picătură mică de sînge pe piept arăta locul unde intrase glonțul. De frica armatei, mama și vecinele își înăbușiră plînsul.

Cînd se potoli măcelul — țărani o luaseră la fugă — jumătate din armată se încartieră la conac.

Tatăl fetei, care nu știa nimic, veni într-un suflet acasă. Cînd își văzu fata moartă, rămase trăsnit. Atît zise numai : „Pînă ce n-oi vedea un ciîne de oțîter cum e fata mea acum întinsă pe masă, nu mă las“.

Nu se știa cum, vorbele astea ajunseră a doua zi la urechile colonelului. Și pe cînd țăranul pregătea să-și îngroape copilul, fu luat pe sus și dus înaintea colonelului.

— Așa ai spus, mă ? îl întrebă acesta căutînd să-și stăpînească mînia.

Țăranul îl privi țintă și tăcu.

— Așa ai spus ? întrebă iar colonelul mai răstit.

Țăranul nu luă ochii de la el, se încruntă, dar tăcu și de astă dată. Mîna cu care colonelul își răsucea mustața tremura. Glasul părea însă liniștit cînd porunci : să-l împuște.

Țăranul nici nu clipi. Doi soldați vrură să-i lege ochii.

— Nu e nevoie, le zise el, trecu ulița și se rezămă de gardul grădinii. Își trase puțin căciula pe ochi și încrucișă mîinile pe piept. Se auzi : „foc !“ și omul căzu fulgerat. Nimeni nu îndrăzni să crîcnească, nici să-l ridice de jos.

— Cine a tras ieri cu revolverul ? întrebă colonelul.

Bătrînul ce trăsesese fu adus legat cot la cot de un altul tînăr.

— Tu ai tras ? întrebă colonelul pe cel tînăr.

— Nu eu, taica, și arătă cu capul pe cel legat de el.

— De ce ai tras, mă ?

— Păi... dacă nu ne dați...

— Dar tu ? mai întrebă colonelul pe cel tînăr.

Primarul înaintă :

— Să trăiți, domnule colonel, ăsta tînăru e fecioru-său. A stat și în pușcărie pentru omor. Zic oamenii că ieri el striga : „Pe ei, mă, să-i omorîm“.

— Să-i împuște pe amîndoi, zise colonelul și intră în casă.

Îi dezlegară. Țăranul cel tînăr se întoarce spre tată-său.

— Taică, dă-mi mîna să ți-o sărut !

— Ia lasă — zise liniștit bătrînul — mori tu și fără să-mi pupi mîna. Și voi, flăcăilor — spuse soldaților — trageți !

Treizeci și șase de gloanțe porniră deodată. Tînărul căzu gemînd o dată adînc. Bătrînul se lăsă numai într-o parte.

— Ia treci tu, măi, ăla de colo, că ești mai voinic și mai trage-mi unul că nu m-ai doborît.

Soldatul stătu cîtva nehotărît, apoi întinse arma și trase.

— Așa, acum m-ai mîncat, cîine, rosti cu mare greutate bătrînul și căzu grămadă.

Țăranii se împrăștiară închinîndu-se. Cîteva femei, pîlitate pe după bărbați, duseră colțurile tulpanelor la ochii cari lăcrimau.

„Scăpai satul de un nebun și de un hoțoman“, gîndi primarul¹

Seara, la „curte“ erau adunați ofițerii la masă. Colonelul plecase și comanda o luase maiorul.

— Ei, de nu eram eu să stăruiesc pe lângă domnul colonel, nu se omora nici unul, zise maiorul scoțînd cu mîndrie pieptul în afară...

LIA HIRSU

1907

Minciuna stă cu regele la masă...
Dar asta-i cam de multișor poveste :
De cînd sînt regi, de cînd minciună este,
Duc laolaltă cea mai bună casă.

O, sînt atîtea de făcut, vezi bine,
De-atîtea griji e-mpresurat un rege !
Atîtea-s de aflat ! — Și, se-nțelege,
Scutarul lui nu poate fi oricine.

— „Ce țară fericită, maiestate !...
Se lăfăiește gureșa Minciună,
Că numai Dumnezeu te-a pus — cunună
De-nțelepciune și de bunătate —

Păstor acestui neam, ce sta să piară,
Ce nici nu s-ar mai ști c-a fost, sărmanul,
De nu-și afla sub schiptrul tău limanul,
De nu-ți sta-n mină bulgăre de ceară !

Că tu sălbatici ai găsit aice,
Sălbatici, și mișei, și proști de-a rîndul,
Ș-o sărăcie — cum nu-ți dai cu gîndul...
Dar faci un semn — și-ncep să se ridice

Oștiri, cetăți, palate — lume nouă.
Izvoarele vieții se desfundă ;
De pretulîndeni bogății inundă, —
Și tu le-mparți cu mîinile-amîndouă.

Azi la cuprinsul tău rîvnește-o lume.
E-o veselie ș-un belșug în țară,
Că vin și guri flămînde de pe-afară.
Tot crugul ¹ sună de slăvitu-ți nume.

Ia uită-te, pămîntul ce-mbrăcat e...
Cresc flori pe unde calci, și rîde firea.
Tu-mparți norocul numai cu privirea.
Încai țărani zburdă pe la sate !..."

¹ *crug* — orbita unei planete, bolta cerească (n. ed.)

Și-i place regelui. E lucru mare,
Cum farmecă pe regi Minciuna. Drept e
Că ea, de mult, pe-a tronurilor trepte
A fost cea mai aleasă desfătare.

· · · · ·

— „Măria-ta, e un străin afară.
Cam trențáros — dar pare-un om de seamă,
Și... *Adevărul* parc-a zis că-l cheamă...
De unde-o fi... că nu-i de-aici din țară.”

Minciuna palidă-și topește glasul :
— „O, nu-l primiți ! Il știu, e vestitorul
De rău, ce face pe-atotștiutorul,
Și vede prăbușirea la tot pasul.

E cel ce împotriva ta conspiră.
Invidia în inima lui geme
Și gura lui e plină de blesteme.
Tu nu poți auzi ce vorbe-nșiră...”

— „Și totuși, zice regele, să vie !”
Dovadă că chiar la palat Minciuna
Nu e biruitoare-nlotdeauna.
Fac și monarhii cîte-o nebunie...

Privind în ochii regelui, străinul —
Cu brațele pe piept încrucișate —
Răspică vorba : — „Țara, maiestate,
E-n durăt greu. Tu nu-i auzi suspinul,

Căci muzici cîntă-n juru-ți. Și slugarnici
Adormitori, ca-n zid, te-mpresurară,
De nu mai poți vedea pe cei de-afară,
Pe bunii tăi supuși — cei mulți și harnici.

Că n-ai cercat spre ei să-ți spinteci cale,
Să știi și-n țara ta ce suflet bate.
N-ai vrut decît spinări încovoiate
Și guri deschise laudelor tale.

Că de-a fost om să-ți steie *drept* în față,
Ca pe-un vrăjmaș, l-ai depărtat de tine.
Bătrînii pier. Dar oaste nouă vine,
Și dureroase lucruri mai învață !

Părăzi, decor de teatru, luminații,
Tot ce pe vulg și pe copii înșală,
Aceasta-i toată slava ta regală.
Pe tristul gol din juru-ți — decorații !

Tu-n țara asta nu vezi decît raiul
Ce-ai tăi ți-l ticluiesc într-o clipită :
Ruină-i sub hîrtia poleită,
Sub crângi de brad trosnește putregaiul —

Dar tu ești fericit. Lingușitorii
Înalță imnuri proslăvirii tale
Și fac să n-auzi cîntecul de jale
Cu care-și adorm foamea prășitorii.

• • • • •
Nu ți-ai iubit poporul, maiestate !
Sau nu l-ai înțeles — și e totuna.
De sus și pînă jos s-a-ntins Minciuna —
Ea leagă și dezleagă-n țară toate.

Iar ca să-ți dea o spumă de mărire,
Ca pe-un copil te poartă și-ți arată
Sclipiri și flori...

Afla-vei tu vrodată
Cumplita vremilor destăinuire ?...

Și ce speranțe se puneau în tine,
Ce vesel ți-a ieșit poporu-n cale
Cu pîine și cu sare !... Osanale !
Mintuitorul lui — credea că-i vine.

Ce vesel ți-a ieșit poporu-n cale! —

.

Și ce credință trist-o să-i rămână ;
Că n-ai putut spre el întinde-o mână,
Din greaua platoș-a trufiilor tale!“

.

C-acestea nu l-au deșteptat pe rege, .
Că Adevărul a fost dat afară
Și slugile l-au îmbrîncit pe scară —
Firește, de la sine se-nțelege.

*

Trec anii. Și ce dulce-i amăgirea !
— „*Tu zeu ești printre regi ! Mărire ție !...*“
În jilțu-i moale, tolănită, scrie.
Cu pana ei de aur, Lîngușirea.

De-abia se isprăvește-o sărbătoare
Și-ncepe alta. Muzicile cîntă...
Îmbracă-te-n podoabe, țară sfîntă,
Să nu mai știe nimeni ce te doare !

.

Dar ce e, Doamne, vuietul acesta ?
Ce-i hreamătul acesta care crește ?
Se zguduie pământul și mugește,
Ca marea, cînd o biciuie tempesta ¹.

Se-nalță flăcări, brațe desperate,
Spre ceru-ntunecat, pustiu și rece
Năprasnic vîntul nebunii trece
Și spulberă noianul de păcate.

În vaiete se prăbușește-o lume
Clădită pe minciuni. Dar ce minie ¹
Cum șuieră cumplita vijelie —
Sar frații între ei să se sugrume.

Uscata brazdă cere iarăși sînge.
Femei cu părul despletit, nebune,
Și-asmuț copiii la omor. Genune,
Puhoi de ură ce zăgazu-și frînge !

¹ *tempesta* (ital.) — furtună (n. ed.).

Deschide ochii mari bătrînul rege
Şi, tremurînd, din jîlţu-i se ridică.
Au cine liniştea lui scumpă-i strică ? —

.

Ş-al vremii rost el tot nu-l înţelege.

A. VLAHUȚA

PATRU CRUCI *

Sunt patru cruci în sat,
Iar satul de-are nume
Ori nu, ce-aveți cu el?...
Acolo nu sunt glume
Și flori nu sunt de fel.

Sunt patru cruci în sat
Dar morții nu-s sub ele,
Trec oamenii oftînd
Și-și spun în șoapte grele
Intunecatul gînd.

Sunt patru cruci în șir
În sat, pe drumul mare.

* mai 1907 (nota autoarei la textul apărut în volumul *Șoapte din umbră*).

Tu, Doamne, doar de știi
Pe cei din sat ce-i doare
Și-n paza ta să-i ții...

ELENA FARAGO

1907

Vlahuță stă cu regele la masă...
Doar asta vine numai în poveste,
Că-n viața sa, de cînd în țară este,
Nu a poftit un bun poet în casă.

O, sunt alifia în literatură
Cari trăiesc doar tîmîind pe vodă,
Că mult mai lesne, mîzgălind o odă,
Pătrunde în palat o secătură.

— „Ce țară a lui Hübsch¹, o, majestate!
Se tînguiește maistrul Al. Vlahuță,
Tot mestecînd cu poft-o sarmăluță,
Și nimeni să o-ndrepte, din păcate!”

¹ *Țară a lui Hübsch* — expresie utilizată cu sensul de: țară lipsită de independență, depinzînd de străinătate (Hübsch — violonist german, stabilit în România, autorul imnului regal) (n. ed.).

Și regele coprins e de mirare,
Că-ntîia dată-aude adevărul ;
Cam enervat își netezește părul
Și vrînd s-asculte-aprinde o țigare

Lacheul însă : — „Sire, e un om afară !
Nu pare-a fi din fiii acestei nații,
Poartă pe piept duzini de decorații
Și-n mîină o enormă circulară.“

Mîncînd cu noduri, bardul intervine :
— „O, nu-l primiți ! E omul de nimica
Pe care-l dă în stambă-ades *Furnica*,
Și-al cărui cap doar de-ngîmfare plin e !“

— „Pardon ! grăiește regele. Să vie !
El e din cei ce sacra-mi mîină pupă,
Coloana vertebrală stînd să-și rupă :
E bravul meu vâtaf de la moșie !“

Și omul fu poftit, și — de la ușă —
C-o temenea cum face eunucul
La Yldiz Kioşk¹, îi sărută papucul
Și mormăi umflîndu-se în gușă :

¹ *Yldiz Kioşk* — pavilion imperial la Constantinopol (n. ed.).

— „Măria ta, la sate-i bine, pace,
Țăranii azi mănincă trufandale !
Propun smerit divinității tale
O nouă expoziție a face !”

Și regelui îi place astă veste
Și tămbălăul ce i se propune ;
Dar totuși, prins d-un scrupul vag, îi spune :
— „Însă Vlahuță-a spus că altfel lucrul
este !”

— „Minciună, majestate ! Infamie !
Protestă omu-nevoiat de spete:
Cum poți s-ascuți pe-un ăla ce-n gazete
A publicat o criminală poezie ?

Cum poți s-ascuți, stăpîn măreț, minciuna
Unui poet în gheara sărăciei ?
El n-are nici *Coroana României*.
Și-n loc de-a te cînta, el cîntă luna !”

Deschide ușa, brusc, bătrînul rege,
Vătafului îi strigă : — „Dă-l afară !“
Și-n brînci Vlahuță-i repezit pe scară.

.

Dar tot mare poet e, se-nțelege.

Cyrano

[GEORGE RANETTI]

LETOPISIȚI

Duminică

Am primit astăzi dimineață vizita unui bun amic — un bătrîn domn din societatea bucureșteană.

— Cum se poate — m-a apucat amicul meu — să nu protestați contra celor ce s-au petrecut aseară la sărbătoarea de la Parcul Expoziției ?

— Ce s-a petrecut acolo ? l-am întrebat eu în adevăr mirat. Atîta știu că de pe clădirea teatrului Casino a căzut un om și s-a rănit grav.

— De teatru Casino voiesc să-ți vorbesc și eu, unde aseară, la serbarea dată de Societatea pentru protecțiunea și cultura femeii romîne, s-a pus să se joace *Cake-Walk*¹ Mița Biciclista... și încă în ce costum ?... fără pantaloni, domnule !... Și noi, cari ne duseserăm acolo cu copii, cu fete !

— Și publicul n-a aruncat cu ouă clocite ?...

— Ce ouă clocite, domnule ! Au aplaudat-o ca nebunii, au acoperit-o de flori, mai mare rușinea... trebuie să protestați... să le trageți un zavrac numărul unu...

¹ *Cake-Walk* (engl.) — dans modern la începutul secolului XX (n. ed.).

— Ei, boierule — am răspuns indignatului nostru vizitator — nu voi face imprudența aceasta...

— Și pentru ce, mă rog?...

— Pentru că după cum dumneata însuși mărturisești, publicului i-a plăcut acest spectacol *select*, organizatorii merită laudă că au găsit în sfârșit ceva care să-i placă și fiindcă nimeni n-a avut curajul să protesteze. Petrece lumea cum poate. Unii la cârciumi, alții la curse, pentru o mulțime de domni jocul de cărți este o distracție de multe ori chiar rentabilă, în sfârșit unii se delectează aplaudind pe Mița Biciclista jucând *Cake-Walk* fără de... pantaloni... Și apoi, nu vezi dumneata, că dacă ne-am indigna, ni s-ar spune că voim să punem bețe în roate avântului de caritate al societății noastre?...

Amicul nostru a plecat nesatisfăcut, căci în el glăsuia moralistul și părintele de familie păcălit de-a fi dat fiicelor sale un gen de spectacol, foarte mult ori foarte puțin educativ. Eu, însă, eu visătorul fără de leac, când vizitatorul a plecat, m-am afundat în sinea mea și parcă mi s-a desfășurat înaintea tabloul societății noastre, în anul de fericire și de jubileu 1906.

Lumina orbitoare a electricității inundă sala-grădină, în loji și în staluri toalete ușoare de vară, pălării scumpe și vapoaroase, coloarea deschisă a îmbrăcămintei femeiești, făcând pete albe în tonul negru al hainelor bărbățești. Sînt acolo toate vîrstele, toate clasele sociale amestecate, sînt miniștri și simpli slujbași, oneste matroane și degrafate¹ orizontale, oameni cinstiți și escroci, magistrați alături de pușcăriași, tineri lingă bătrîni — „tot Bucureștiul“ răposatului

¹ *degrafată* (fr. *dégrafée*) — femeie de moravuri ușoare (n. ed.).

Claymoor¹, tot ce este vesel, tot ce petrece, tot ce-i monden și elegant, aici este adunat la un loc. Tunete de aplauze despică aerul răcoros, dar greoi al serii de iunie, iar pe scenă o femeie cu mască joacă nebună danțul negru, îl joacă deșănțat și plin de friguri, cuprinsă ca de epilepsie, îl joacă ridicînd piciorul, iar lumea aplaudă nebună. E delirul succesului.

Ca prin farmec tabloul se schimbă... E ploaie, e la țară, cadru sărăcăcios și lugubru... Răsună cîmpia de zgomot, tropot de cai, strigăte de femei și copii, o ceată de oameni aleargă ca nebunii strigînd și amenințînd. Se aude un sunet de goarnă. Ceata se oprește un minut — apoi își reia avîntul... Răsună în aer grozave focuri de salve. Un iureș nebunesc. Toți fug... Unii cad răniți de moarte, iar colo pe cîmp, în fața șirurilor de soldați corpurile celor căzuți sînt multe de tot... La orizont cerul este roș. Ard curțile și hambarele boierești. E revoluțiune! Lumea de la Cazino este în ciocnire cu lumea care muncește.

CONST. MILLE

¹ *Claymoor* — pseudonimul cronicarului monden al ziarului cosmopolit *L'Indépendance roumaine* (n. ed.).

SECETA *

Nici un nor, nici semn de boare,
Parcă n-a plouat de-un veac,
Stau așa de parcă zac
Insetatele ogoare.

Și-n grâu rar, cu spic sărac,
Prăpădit de prea mult soare,
Se desfac nepăsătoare
Așa multe flori de mac !...

Doamne, Doamne... de ce-s oare
Așa multe flori de mac
Vara asta pe ogoare ?...

ELENA FARAGO

* iunie 1907 (nota autoarei la textul apărut în volumul *Șoapte din umbră*).

DUEL

Naivul plug odată (probabil, ofensat)
La un duel de moarte pe tun l-a provocat.
Dar adversarul, țănoș, răcni cavaleriește :
— „Mișelule-ngenunche !” Și-n frunte l-a
scuipat...

Și pe teren, naivul a fost silit firește
Mult umilite scuze să ceară de la tun.

Morală :

Doamne ferește
Pe mojicul prost de boier nebun !

Un mare anonim
[I. L. CARAGIALE]

SONET

Gemea adînc poporul în noaptea desperării,
Cerşind cu ochi sălbateci o rază de-ndurare.
Căci îl zdrobea povara robiei seculare.
...Dar cine să-l întoarcă din căile pierzării !...

Un semn : şi răzvrătirea s-a stins fulgerătoare.
Aşa cum se frămîntă adîncurile mării
Cînd scapă uraganul din largurile zării,
Stîrnind spre ceruri trombe de ape plutitoare,

Tot astfel se ridică spre steaua libertăţii
Cel ce stătuse-n lanţul cumplit al suferinţii.
Şi tremurînd şi-aşteaptă tiranii ceasul plăţii !

Atît a fost : o clipă de scăpărare-a minţii,
Şi-nvinsul cade iarăşi în lumea nedreptăţii !...
— Din cînd în cînd copiii vor răzbuna părinţii !

C. FLOREA

TEMELIA

Atita muncă fără preget ! Încet-încet, de-ațiția ani,
De jos, din temelia stîncii, cazmaua smulge bolovani,
Și macaraua suie-n muche, și dalta-n feluri îi
cioplește,
La rînd ciocanul îi așează, frumos mistria-i
rostuiește ;
Și — lucru vrednic de mirare din răsărit pînă-n
apus ! —
Un grandios castel, d-asupra, spre nori se-nalță
și tot crește :
Pe cît jos se scobește stîncă, pe-atît se-mpodobește
sus...
...Mai trebuie frontonul splendid, alegoria triumfală,
Și-i opera desăvîrșită — e gat-a unui secol fală !...
Un ultim bloc enorm, acumă, trosnind, e smuls
din groap-adîncă
Și ridicat din greu pe scripet... Dar blocul
ultim nu-i sus încă,

Și, din afund, din măruntaie, răcnește stinca :

— „Nu mai pot !

Proptele iute ! merg de ripă ! mă surp cu fala-vă
cu tot !“

Morala :

Ades, visind prea vesel, ai deșteptare tristă...

„Să nu te rezemi, doamne, decît pe ce rezistă !“

Un mare anonim

[I. L. CARAGIALE]

BALADA

De cînd, ogor, stăpîn eşti mie
De cînd pe tine stăpînesc,
Şi tot mă sting de calicie !
Şi cînd de-a bine mă gîndesc,

Că ani de trudă mă sfîrşesc
Pe brazda ta, de plug tăiată,
În care grîne strălucesc :
C-a fost cu singe frămîntată !

Cînd ştiu că-n tine de vecie
Străbunii, tata, odihnesc ;
Şi numai hrană ca să-ţi fie
Mănosul sînge tărănesc ;

Mă las turbării, mă-ndîrjesc
Cînd văd că pîinea mi-e prădată
De albăstirii ce nu găsesc,
C-a fost cu sînge frămîntată.

Îmi vine-n ceasuri de mînie,
Ogorul tot să-mi nimicesc,
Să-l schimb în pară de urgie ;
Iar eu, ca bici dumnezeiesc.

Nu-ndurător să mi-o privesc
Pe albăstrimea-nfometată ;
Răcnindu-i : — „Pîinea-mi risipesc,
C-a fost cu sînge frămîntată !“

Inmînare

Ciocoi, d-acum vă prevestesc,
Că răzvrătirea se arată ;
Dați pîinea celor ce-o muncesc,
C-a fost cu sînge frămîntată !

MIRCEA DEMETRIAD

ZILE DE DURERE

I

Din ce pămînt revine oastea oare,
De sîngele a mii de vieți stropită ?
Văd flamuri — dar nu-i una zdrențuită ;
Văd șoimi — dar nu mai cată țintă-n soare.

Cum ? N-o primesc cîntări de sărbătoare ?
De ce stau toți cu fruntea grea, cernită ?
Nu-și mai cunosc oștirea strălucită ?
Nu-i nimeni să-i arunce-n drum o floare ?

O, țară ! Astfel îți primeai vultanii,
Cînd se-ntorceau pe vuietul furtunii
Biruitori ? O, mamă ! Unde-s anii,
Cînd acvila îți aducea în ghiare
Fișii de raze smulse semilunii,
Ori lauri din cununile maghiare ?

II

Departe-n țara holdelor bogate,
Acolo unde foamea e regină,
Au fost furtuni — și sînge fără vină,
De la bordeie pînă la palate...

Iar astăzi, pare liniște deplină ;
Dar din adînc vin glasuri înecate,
Vin rugi, blesteme, cereri de dreplate...
Drumeții trec grăbiți — și se închină.

O, soare al iubirii, soare sfinte !
Pîn' nu pătrunde-n vechile morminte,
Răsai deasupra sîngelui bogat !

Usucă iute cîmpurile roșii,
Să nu priceapă-n groapa lor strămoșii
Al cui a fost — și cine l-a vărsat.

III

Dreptate ! Ochii plînși cer să te vadă.
De ce ne uiți ? Nu mai trăiești tu, zînă ?...
Temutul Zevs căzu a vremii pradă
Și fulgeru-i se stinse în țărînă ;

A Venerei făptură de zăpadă,
Încet-încet, s-afundă în ruină...
Apună toți !... Tu nu lăsa să cadă
Din mîna-ți rece cumpăna divină.

Iar de-i pieri sub pietre, ca profeții,
De dincolo de negrul țarm al vieții,
Înalță spada ta, nestrămutat.

Dispar-o lume, tron de tron să ardă ;
Dar nici o lacrimă să nu se piardă
Din plînsul și din sîngele vărsat !

PANAIT CERNA

ARMATA

În corpul ziarului cititorii vor găsi amănuntele asupra chipului cum au fost uciși și jăfuiți după răscoale țărani.

Armata noastră, condusă de ofițeri educați în pensioane, a ucis, după arătările arendașilor sau slugilor boierești, oameni nevinovați.

Sărmani țărani, sărmană țară...

Un căpitan de roșiori sosește-n sat în fruntea unui escadron. Dacă e roșie haina bravului ofițer, nasul său e încă mai roș, căci purtătorul acestui nas, după ce a golit un litru de vin la plecare, a mai tras și cîte un coniac la fiecare circiumă din drum.

Sclipesc ca două cepe iuți ochii roșului comandant, iar pieptul lui, enervat de alcool, se umflă cu putere sub tunica strîmtă.

„Oh ! bestiile de țărani !...”

La conac așteaptă arendașul, o fire mîrșavă de cămătar, un om incult și hrăpăreț, care socotește ce procente îi pot aduce brațele țăranului la banii băgați în arendă.

— Bine că veni răți, domnule căpitan, că nu mai e de trăit cu bestiile astea. Trebuie să trageți ca în ciini !... Mai poitiți în casă.

Ofițerul descalecă și intră în conac umflindu-și pieptul de-a curmezișul căruia cureaua revolverului „Manlicher“ pare un șarpe încolăcit în jurul unei buruieni veninoase.

Un nenorocit de soldat ia calul „domnului căpitan“ și-l șterge de nădușeală pe la ochi cu basmaua ce i-a dat-o mă-sa, care apoi, pelagroasă, s-a spânzurat în grădina unui spital.

„Cocoana“ arendașului, o mahalagioaică cu ochi negri, voinică și desfrînată, care suferă de istericale și moare după tunică roșie, sau vreo bătrînă pezevenghie care vinde fetele din sat, vine să întîmpine pe voinicul trimis al stăpînirii.

Dacă e tînără se promite pe ea, dacă e bătrînă promite pe una tînără.

Ochii muieraticului și ai tîrîturii se înțeleg repede.

Se golesc pahare de vin și se mănîncă pui fripți furați de la țărani sau hrăniți cu porumb furat de la țărani.

— Și cine sunt instigatorii ? întrebă ofițerul, căruia îi vijîie urechile de băutură.

— Îi știm pe toți... E Ion al Floarei, e Vasile Cio-cîrlie, e Gheorghe Pădure și ginere-său, e Gavril al Catinchii...

Sunt toți nefericiții cari nu s-au lăsat jăfuiți cu una cu două de arendaș sau proprietar, ci au apelat la judecătorul de ocol, unde justiția țării, instrument de împilare în miinele electorilor, i-a condamnat... și la cheltuieli de judecată.

Gornistul sună adunarea.

De prin buruieni, unde s-au trîntit rupti de oste-
neală, apărătorii patriei aleargă gîrboviți sub povara
munițiunilor de război ce le duc în spinare.

— Înainte, marș !...

La marginea satului așteaptă sătenii cuvîntul omu-
lui stăpînirii.

Cei arătați de arendași sunt legați cot la cot. Un
foc de salvă, tras ca în cîini, îi culcă pe toți la pămînt.

Restul mulțimii fuge ca o turmă de fiare rănite și
speriate, ascunzîndu-se prin tufe, prin rîpi, prin pă-
duri.

Mîine sosesc tunurile ! O să fie altă sărbătoare...

Majestate, majestate, urît nume ți-ai săpat cu sînge
în inimile acestui nefericit popor după patruzeci de
ani de domnie.

Din flăcăii acestei țări ai făcut ucigași de părinți
și frați.

Drapelul sfînt l-ai prefăcut în steagul de sînge al
lui Cain.

Totul ca să mulțumești pe boieri și slugile lor, ca
să încurajezi camăta, desfriul și tilhăria de sus.

Noi totuși, ca buni și supuși cetățeni, suntem
mîndri.

Armata noastră [...] a găsit în fine un inamic pe
care îl poate învinge :

Tăranul !...

1907

DIN PRIMAVARĂ PINĂ-N TOAMNA

CITEVA NOTE

(fragmente).

I

Europa era deprinsă de atîția ani să știe că tînărul regat român e cel mai solid element de civilizație între statele balcanice, iubitor de pace și bună înțelegere, atît în relațiile claselor sale sociale, cît și în relațiile internaționale — un stat de ordine *par excellence*¹. Anul trecut, și-a serbat acest tînăr regat patruzeci de ani de domnie pașnică și glorioasă a înțeleptului său suveran; ca o încoronare a operei de progres săvîrșit în acest timp, el a făcut o frumoasă expoziție jubilară, care a repurtat atîta succes față de reprezentanții Europei civilizate. A fost un adevărat triumf al muncii și al păcii, și regele a avut de ce să fie mîndru și fericit.

Firește dar că recente răscoale ale maselor țărănești, cari au luat proporțiile unei hotărîte revoluțiuni teroriste, aproape ale unui crunt război civil, trebuia să producă în Europa emoțiune și uimire. Cine însă cunoaște ca noi de aproape organele acestui stat și funcționarea lor se miră acuma, nu de ceea ce se-nîmplă, ci — dacă a existat (cum era îndreptățit să nu mai crează) — atîta energie în acele mase — cum de

¹ *Indeosebi* (fr.) (n. ed.).

n-a izbucnit acest enorm scandal public cu mult mai-nainte. În adevăr, poate că nici într-un stat, din Europa cel puțin, nu există atîta extravagantă deosebire între realitate și aparență, între ființă și mască.

...Țara romînească este o țară aproape absolut agricolă ; cîteva începuturi de industrie, protejate într-un mod scandalos de către stat și chiar începuturile de exploatare a petrolului stau, ca producție de avuție națională, într-o proporție infimă, aproape neglijabilă față cu producția agricolă. Pămîntul țării este stăpînit :

1. de *proprietarii mari* ; între aceștia, cel mai mare e statul ; apoi Coroana, cu domeniile de apanaj ; fundațiile de binefacere, ca Eforia Spitalelor ; cele culturale, ca Academia etc. ; și marii proprietari particulari ;

2. de *proprietarii mijlocii*, și

3. de *proprietarii mici*, masa enormă a țăranilor, împroprietăriți de la 64 și de la 88.

Toți țăranii sunt plugari ; ei cultivă micile lor proprietăți și proprietățile mari și mijlocii. Acestor proprietari mici (aproape cinci milioane suflete la o populație totală de vreo șase milioane), nu le poate ajunge producția proprietăților lor ; căci, pe de o parte, nevoile traiului și dările au sporit și sporesc mereu ; iar pe de alta, pămînturile lor s-au micșorat și se micșorează neconținut, trecînd în fragmente la copii prin moștenire după dreptul comun — alienarea fiind prohibită prin lege și fiind permis numai schimbul prin compensare de la țăran la țăran — și se fragmentează în porțiuni așa de mici pînă în fine, încît ar mai putea servi doară la o rafinată cultură intensivă — un fel de muncă imposibilă aci din cauza deprinderilor străvechi, lipsei de inteligență specială și de răbdare,

ignoranței metodelor pentru așa cultură savanță. și din cauza lipsei de capital și de credit.

Pe de altă parte, proprietatea mare și cea mijlocie nu au forțe pentru cultura lor extensivă decât brațele țăranilor. Aceștia solicită porțiuni de pământ pentru a munci și produce cât mai mult, după putere. Ei plătesc pentru porțiunile arendate, ori în bani și-n muncă, ca în Moldova, după obiceiul locului; ori în natură, ca în Muntenia. În cazul acesta, țăranul muncește pământul, iar produsul îl împarte cu proprietarul mare, după cum s-a prevăzut în anume învoială, întărită prin autoritatea comunală. Țăranul mai este silit la această învoială și prin faptul că proprietatea mică nu are de loc pășune pentru vitele lui; pășunea o stăpânește exclusiv proprietarul mare. Învoielile agricole, deși sunt obligațiuni de natură civilă, sunt executate la nevoie, de către autorități, *manu militari*¹, ca și așa-numita în dreptul penal „muncă silnică”. (Constrângerea corporală s-a desființat în 1881 prin legea modificatoare a barbarei legi anterioare. De drept nu mai există; dar de fapt se aplică înainte. Acesta e un adevăr ce nimini nu l-ar putea tăgădui, tot așa precum nici un țăran n-ar îndrăzni să se prevaleze de desființarea constrângerii corporale prin lege, știind bine că atunci s-ar expune la pedepse corporale, desființate și mai demult, prin Constituția din 1866.)

Aceasta este generalitatea... Mai este însă, din nenorocire, și o altă generalitate. Dintre proprietarii mari și chiar dintre cei mijlocii, foarte puțini își cultivă singuri domeniile; cei mai mulți, foarte mulți și le arendează în bloc la cine dă mai mult. Particularii fac arendările pe cale de contract între particulari; iar statul și fundațiunile, pe cale de licitație publică. po-

¹ Prin puterea armatei (lat.) (n. ed.).

trivită legii Contabilității statului ; numai domeniile Coroanei sunt administrate de-a dreptul, fără amestec, de arendași în bloc. Cu oarecare capital dar și cu potrivit credit, oricine poate concura la acapararea moșiilor mari și mijlocii. În Moldova trebuiește mai mult, deoarece, după obiceiul locului, pământurile se subarendează la țărani pe bani și muncă, și arendașul mare are nevoie de vite, cară, mașini etc. ; în Muntenia, trebuiește mult mai puțin : aici ai luat moșia, plătești o rată de arendă, ai câțiva bani pentru sămînță și pentru avansuri ca împrumut țăranilor nevoiași ; după aceea, rearendezi aproape tot în porțiuni la țărani. Aceștia lucrează din primăvară pînă în toamnă, din revărsatul zorilor și pînă în răsăritul stelelor ; iar toamna, potrivit învoielii, țăranul îi cară întii arendașului partea acestuia la hambar sau la gară, și numai în urmă are voie să-și ridice și el partea ce i se mai cuvine și lui.

Să nu uităm a spune că țăranii nevoiași, peste iarnă, cînd nu au de lucru și nu pot produce în genere nimic, avînd nevoie de bani, fac împrumuturi, cu camătă, mai mult sau mai puțin infamă, tot de la arendași, rămînînd a se răfui la socoteala din toamna viitoare. Adesea țăranii, după o muncă de peste opt luni, se văd rămași datori pe anul următor. Și iar vine o iarnă aspră peste tristele și umilele lor vetre, și iar rugăminți cu căciula-n mînă pentru un nou împrumut... Și așa mai departe...

Concurența arendașilor a ridicat și ridică necontenit prețul arenzilor, lucru ce convine proprietarilor, și din aceasta, firește, rezultă crescînda îngreunare, pentru mulțimea plugarilor, a condițiilor de subarendare. Așadar, avem următoarea formulă strictă : coarda îndrăzelii la concurență din partea arendașilor mari

se-ntinde pe măsura supunerii la învoieli din partea arendaşilor mici, a plugarilor.

[.]

Ce a rezultat din această sistemă ? Iată :

1. Scăpătarea atîtor proprietari mari, cari şi-au sporit cheltuielile pe măsura creşterii arenzilor, înecîndu-se în risipe de lux din ce în ce mai exagerate pe speranţa unei continue progresiuni a veniturilor ;

2. Prosperitatea fenomenală a clasei arendaşilor mari şi, pe lingă asta, avîntul prodigios al băncilor şi institutelor de credit, din cale-afară disproportionat cu o ţară agricolă ; şi

3. Mizeria ţăranilor.

Trebuia să fie aşa. Din stóarcerea forţelor acestora din urmă a rezultat şi luxul nechibzuit al proprietarilor, şi înavuţirea nemăsurată a arendaşilor, şi cîştigurile enorme ale băncilor, şi bacşişurile administraţiei publice şi, mai încă, ridicarea mereu crescîndă a veniturilor statului.

Pe deasupra acestei realităţi, ia să vedem acum ce politică, ce administraţie, ce cultură intelectuală se fac în aceli stat.

Partidele politice, în înţelesul european al cuvîntului, adică întemeiate pe tradiţiune, pe interese vechi sau nouă de clasă şi prin urmare pe programe de principii şi idei, nu există în România.

Cele două aşa-numite partide istorice care alternează la putere nu sînt, în realitate, decît două mari facţiuni¹, avînd fiecare, nu partizani, ci clientelă. Capii facţiunilor sînt mai mult sau mai puţin ambiţioşi politicieni. Fireşte că nu punem la îndoială nici

¹ *facţiune* — clică politică (n. ed.).

patriotismul, nici curatele lor intențiuni : „toți, toți — cum zice Antoniu — sunt bărbați onorabili !” Iar clientela este plebea incapabilă de muncă și neavînd ce munci, negustorași și precupeți de mahalale scăpătați, mici primejdioși agitatori ai satelor și împrejurimilor orașelor, agenți electorali bătauși ; apoi productul ibrid al școalelor de toate gradele, intelectualii semiculti, avocați și avocăței, profesori, dascăli și dascălași, popi liberi-cugelători și răspopiți, învățători analfabeți — toți teoreticieni de berărie ; — după aceștia, mari funcționari și impiegați mititei, în imensa lor majoritate amovibili ¹. (Comerțul e ceva mai mare parte în mîinile străinilor : în Moldova, evrei ; în Muntenia, greci, bulgari, albaneji, romîni supuși unguri, toți străini fără drepturi politice, nici comunale.)

După Constituția și Legea electorală în vigoare, reprezentanția națională este aproape de 70 la sută produsul acestor elemente ; 30 la sută fiind date de proprietarii mari și mijlocii și de cîțiva comercianți și puțini industriași romîni. Imensa clasă a țăranilor nu are, propriu vorbind, nici un reprezentant natural al intereselor ei în Cameră ; deși această imensă clasă ar avea după lege dreptul să trimită (ca al III colegiu electoral) din toată țara cam 20 la sută din membrii Camerei deputaților. Dar colegiul III votează prin delegațiune, iar delegații sunt recrutați tot din plebea de care vorbim mai sus și impuși, fără putință de împotrivire, maselor sătești.

Astfel dar, Camerele sunt în marea lor majoritate reprezentantele intelectualilor și ale plebei orașelor. Pe lîngă agricultură deci, trebuie să-nflorească în România și o vastă industrie, industria politică, și,

¹ *amovibil* — putînd fi mutat dintr-un loc în altul (n. ed.).

ca orice industrie bine și inteligent dezvoltată, trebuie să prospereze.

Administrația e compusă din două mari armate. Una stă la putere și se hrănește; alta așteaptă flămînzind în opoziție. Cînd cei hrăniți au devenit impotenți prin nutriție excesivă, iar cei flămînzi au ajuns la completă famină¹, încep turburările de stradă... Plebea, clienții, cu studenții universitari și școlarii din licee, conduși uneori de profesori universitari, cer numaidecît răsturnarea guvernului. Facțiunea de la putere, supranutrită, este incapabilă a mai ține piept torentului popular, adică facțiunii răzbite de foame; iar regele, gelos de reputația europeană de liniște și ordine a statului său, este silit să congedieze, *avec force compliments*², cabinetul, care avea aproape unanimități în parlament, pentru a însărcina pe capul opoziției cu formarea unui nou cabinet, cu dizolvarea parlamentului și a tuturilor consiliilor județene, urbane și rurale, cu convocarea colegiilor electorale pentru constituirea unui nou parlament și unor noi consilii — care toate, după bunurile obiceiuri consacrate, sunt firește aproape unanime partizane ale noului guvern.

Care va să zică, în loc să derive guvernul din majoritatea reprezentanței naționale, derivă unanimitatea acesteia de la guvern. Și asta se întîmplă, regulat, în cazul cel mai bun, din trei în trei ani; adică cu un an mai puțin decît o legislatură întreagă... A căzut un guvern și a venit altul, îndată, toată administrația țării, și cea de stat, și cea de județ, și cea comunală — de la prefect și secretari generali de ministere, pînă la cel din urmă agent de poliție și pînă la moașa de mahala — se înlocuiește... pentru mai

¹ *famină* — foamete (n. ed.).

² Cu multe *compliments* (fr.) (n. ed.).

mare expeditivitate chiar pe cale telegrafică. O clientelă pleacă, alta vine ; flămânzii trec la masă, sătului la penitență. Și asta așa, mereu și pe rînd din trei în trei ani, ba și mai des uneori.

De la o administrație astfel recrutată și constituită pe termene provizorii, se înțelege că numai seriozitate și scrupuluri nu se pot pretinde. Toți oamenii de afaceri, începînd de la arendașul care plătește milioane arendă și sfîrșind cu micul precupeț, care învîrtește în mizererele-i daraveri abia cîțiva lei, sunt *rançonnés*¹, în proporție, de către acești baroni feudali mari și mici, cari se numesc agenții administrației statului român. Și oamenilor de afaceri asta trebuie să le convină ; în așa stare de lucruri, numai astfel pot exploata fără nici o sfială — poate nedreptăți mare pe mic, poate înșela mic pe mare — puțini reducînd în mizerie pe mulți. Rar, din cînd în cînd, ca pentru paradă de lux, se aruncă un *homme à la mer*² — cine știe ce nenorocit agent care, lipsit de cel mai elementar tact, a făcut prea brutal o flagrantă delapidare sau s-a lăsat prea stîngăcește mituit. Incolo, sistemul lucrează fără supărare pe toată linia, afară de netăgăduite rare excepții onorabile. De aceea, cu un zîmbet plin de amărăciune, românul numește țara lui patria bacșișului și hațîrului.

Cu așa parlamente se fac legi peste legi — cu așa administrație se aplică.

Justiția?... Judecătorii de pace și membrii tribunalelor de prima instanță, afară de prezenți, sunt amovibili, ca și agenții și funcționarii ordinari. În justiție, poporul n-are încredere ; ea are, astfel, autoritate,

¹ Siliți să plătească răscumpărarea (fr.) (n. ed.).

² Un om în mare (fr.). Aici cu sensul : se caută un vinovat (n. ed.).

dar nu și prestigiu ; și între această justiție fără prestigiu și poporul sceptic, se răsfată formidabila și excesiv numeroasa clasă a avocaților — cea mai prosperă în România după a arendașilor mari. Avocații constituiesc grosul intelectualilor ; clasa lor este pepiniera cea mai mare a bărbaților de stat.

Să vedem acum cum se fac în statul român educația și cultura publică, în ce scop se fac și ce rezultate dau.

Toate școalele, de la cele populare pînă la universități — școale primare, secundare, profesionale, agricole, comerciale, de popi, de moașe, de muzică, de alte arte, facultăți de toate ramurile culturii înalte — toate dau mai mult sau mai puțin *d'embrée*¹ absolvenților lor drepturi la dignități și funcțiuni publice. Astfel școala romînă, în loc de a fi un mijloc de educațiune și cultură a poporului și a claselor dirigente, devine un canal de scurgere a poftelor de înțîietate între cetățeni, de ieftină parvenire, de scutire de îndatoriri, de sporire de drepturi și privilegii. Și din ce în ce, din gradul cel mai de jos pînă la cel mai de sus, școalele sunt niște fabrici de funcționari, de salariați publici și de avocați — o pletoră de semidocti, fără caractere, fără omenie, adevărați cavaleri de industrie intelectuală, cărora le trebuiesc numaidecît onoruri cît de multe fără nici un merit și cîștig cît de mare fără multă osteneală.

Aceste fabrici alimentează oligarhia publică ce stăpînește exclusiv țara romînească. Din aceste fabrici iese și se premenește și crește, în oarba luptă de concurență pentru repurtarea rangurilor, distincțiunilor și profiturilor, oligarhia de aventură. An cu an, apar

¹ Din capul locului (fr.) (n. ed)

proaspeți pe arena publică, în poze teatrale, teoreticienii, reformatorii și patrioții, placizii făuritori de sistemă nouă, instigatorii exaltați, șoviniști, naționaliști, iredentiști, antisemiți, xenofagi¹, călărind pe întrecute fiecare pe calul său de bătaie, spre uimirea naivei trîndave plebe, servanta oligarhiei. Familiile sărmane din plebea orășenească, lipsite de orice mijloace de producție, trăind din mică precupeție, ori din slujbe sau slujbușoare, ori din cârciumăritul de mahala, ori din meserii mai puțin ușor de mărturisit — toate aspiră, grație școalelor naționale, să-și vadă copiii cîl mai degrabă, după vîrsta majoratului, în cel mai rău caz funcționari; în cel mai bun, măcar deputați ministeriabili, dacă nu chiar miniștri... Și, ca la cele mai absurde loterii, și aci, nu toate iluziile sunt amăgite.

Așa se recrutează oligarhia care stăpînește țara romînească. Nu este o oligarhie măcar statornică, de tradiție istorică, de bravură, de obligațiuni morale, de nobilitate, ori de merite; este o oligarhie mutabilă, de perpetuă premeneală, accesibilă oricui prin nemereală, prin loterie, prin aventură. Indrăzneală multă, lipsă de orice scrupuluri, renunțare la demnitate personală, la onoarea familiei, infamie chiar, dacă trebuie, și puținel noroc — și cariera strălucită e gata. Așa se face concurența; așa se parvine; așa se intră în rangurile nobiliare ale oligarhiei romîne. Astfel dar, nici un salt social de la o generație la alta, oricît de enorm, nu este exclus. Dintr-un fiu de țircovnic iese un bărbat de stat care umple lumea cu personalitatea sa marcantă; dintr-un fiu de familie istorică, mari boieri pînă ieri, iese un excroc, care moare victima vițiului, cînd a scăpat de pușcărie grație intervenției rudelor influente; dintr-un copil de cârciumăraș, un avocat ilustru, care, în cîțiva

¹ *xenofag* — șovinist care-și manifestă violent ura împotriva străinilor (n. ed.).

ani, din sărac lipit, ajunge milionar ; dintr-un fiu al unui ministru remarcabil, un mititel agitator, trepăduș electoral, la solda unui ambițios politic deja ajuns la culme, fost odinioară fecior în casă la răposatul ministru.

Asta, în țara românească, se numește cu tot seriosul, sistemă democratică... Și oligarhia asta, semicultă sau, în cel mai bun caz, fals-cultă, pe cât de incapabilă de producție utilă ori de gândire, pe atât de lacomă la ciș-tiguri și onoruri, își arogă puterea întreagă a statului : cu o crudă și revoltătoare neobrăzare, ea tăgăduiește țăranilor (imensei mase, supusă și cuminte producătoare a avuției naționale), sub pretextul ignoranței și lipsei lor de maturitate politică, orice drept de amestec, fie măcar pur consiliativ, la cîrmuirea intereselor lor, la dirijarea destinelor lor. Împărțită în două bande, ce se numesc cu pretenție „istorice” — liberal și conservator — bande mai nesocotite decît niște seminții barbare în trecere, fără respect de lege, fără milă de omenie, fără frică de Dumnezeu — această oligarhie legiferează, administrează, calcă astăzi legile pe care le-a făcut ieri, preface mîine legile făcute azi, ca poi-mîine să le calce și pe acelea, fără spirit de continuitate și fără altă sistemă decît numai împăcarea momentană a exclusivelor ei interese, pentru perpetuarea sacrei organizațiuni numite aci democratice.

Se-nțelege de la sine că tot ce spunem și aci privește generalitatea ; firește, între politicienii romîni și în rindurile profesiunilor liberale, se găsesc și mulți oameni de inimă, de caracter și de ispravă ; ei văd și deplîng, ca și noi, răul patriei : dar, pierduți în mulțimea celor răi n-au puterea să răstoarne blestemata sistemă, în care sunt ținuți captivi, cu zălogirea intereselor lor vitale...

Iată ce se petrece d-asupra ; ceea ce se petrece dedesubt am spus, și lumea uimită asistă la prăpăstiosul faliment al oligarhiei de strînsură din România, la catastrofa care era inevitabilă.

II

[.]

Cum au izbucnit primele flăcări, guvernul conservator (sub barba căruia pe-ndelete, încă din vara anului trecut 1906, pe vremea Expoziției jubilare, se organizase mișcarea maselor țărănești), s-a declarat cu toată candoarea incapabil să țină piept elementului dezlănțuit. Regele, firește, adinc îngrijat și bănuind, cu drept cuvînt, el care-și cunoaște bine oamenii, că liberalii nu erau atît de ignorați în privința evenimentelor, a făcut apel la patriotismul șefului lor. Acesta a primit zdrobitoarea sarcină a puterii numai cu condiția ca facțiunea conservatoare și majoritățile ei să-i promită concursul fără nici o rezervă ; iar conservatorii, rușinați și îngroziți de moștenirea ce lăsau, s-au plecat învoieli.

Au urmat, în Camere, duioase scene teatrale... În publicitatea romînească, foarte înclinată, la ocaziuni mari, către nota sentimentală, astfel de exhibițiuni se numesc „scene înălțătoare“. Toată lumea a plîns, miniștri de azi, miniștri de ieri, deputați, senatori, publiciști, reporteri și tribune publice ; și-n fața lumii acesteia atît de emoționate, doi mari între mari fruntași, un conservator și un liberal, s-au strîns în brațe cu efuziune și s-au sărutat solemn, spălînd cu lacrimi fierbinți tot trecutul — care, ce-î drept, cam avea nevoie de spălat : în căldura luptelor de pînă ieri a celor două facțiuni, primul nu numea pe al doilea decît „trădător

de neam", iar acesta pe acela „fiul lui Belzebut". Răscocalele făceau deci o minune : trădătorul de neam de pină ieri se preschimba în salvator al patriei ; iar fiului lui Belzebut îi crescuseră peste noapte aripi de heruvim. În fața primejdiei, pentru amîndouă egal de amenințătoare, facțiunile de guvernămint dușmane își dau mîna spre restabilirea ordinii. Care va să zică, un guvern incapabil, deși dispune de majorități formidabile, cade ; vine altul la putere declarîndu-se și el dintru început incapabil dacă incapabilul căzut nu-i dă, fără nici o rezervă, concursul — tocmai după principiul gramatical că două negațiuni fac o afirmațiune : două incapacități mărturisite dau o capacitate netăgăduită.

Între masa poporului și clasele stăpînitoare este (cine ar putea tăgădui ?) o prăpastie de interese și de sentimente pe care aceste clase n-au știut-o umplea încetul cu încetul, ba chiar și-au dat toată osteneala s-o sape cît mai adînc. Solidarizarea celor două facțiuni, adverse la cuțite pînă ieri — cu uitarea oricărei vechi dușmăanii, cu călcarea peste toate scrupulele personale, cu excentrica paradă teatrală — trebuia firește să fie considerată de poporul întreg ca o ultimă opintea a politicianilor pentru păstrarea privilegiilor oligarhiei... Așadar, nu ne aflăm în fața unor dezordini pe cari un guvern fusese incapabil să le astîmpere, iar altul, cu mai multă autoritate și cu mai mult spirit politic, se bizuia să le-năbușe ; ne aflăm în fața războiului civil al maselor producătoare — sătule de prea îndelungata nesocotire a lor în cîrmuirea intereselor publice — contra oligarhiei uzurpătoare — prea numeroasă și prea scumpă pentru a mai putea fi întreținută, prea cinică pentru a mai putea fi suferită.

[.]

A fost o neînchipuită aiureală generală. În Camere, cît și prin organele oficioase, guvernul declară sus și tare că „răscoalele sunt fapta unei mîini străine de *undeva*”. Imediat, de „*undeva*”, pică o fulgerătoare protestare. Atunci, același guvern „dezmințe, iar sus și tare, prin legățiunile regale, orice știre de așa fel ca o *curată născocire*”. La un moment, oligarhia dă semne de curată demență : își închipuie ca sorginți ale dezastrului, fel de fel de conjurațiuni anarhiste, din Barcelona sau Paterson, din Honolulu — mai știm de unde ? Nu mai vede nicăieri decît instigatori, nu mai visează, nu mai caută, nu mai gîndește decît să găsească pe instigatori — fenomen și ridicul și deplorabil, ca totdeauna așa-numitul *delirium persecutionis*¹. Nu le vine politicianilor noștri să creadă că dezastrul este urmarea fatală a sistemelor lor politice, și-i caută explicația la kilometri departe, cînd, dacă ar fi în stare să se uite bine, ar putea-o găsi sub virful nasului. Trebuie numaidecît să fi fost o vrajă care să fi dezlănțuit așa din chiar senin un uragan, să fi fost neapărat instigatori, ca să se fi răslurnat o lume întreagă, liniștită pîn-adineaori, într-o clipă cu josu-n sus !... Ca baba chioară punînd tingirea pe pirostria șchioapă : cînd se răstoarnă tingirea-n foc, se crucește baba, și scuipă și caută-n spuză urmele Necuratului — care i-a răslurnat hiertura

[.]

Dar „sinistrul” s-a potolit demult... A trecut parcă un veac de astă-primăvară !... Toate sunt cu totul uitate.

Cum i-a venit sufletul la loc, oligarhia și-a luat iar bunele clasice năravuri ! a început iar jocu-i normal

¹ Mania persecuției (lat.) (n. ed.)

de cacialmale între facțiuni, grupuri și grupușoare și în sinul acestora, ca în frumoasele senine zile de pace... Șoapte și intrigi de culise; sfori și sforicele, cit mai subțiri dacă trebuiesc, cit mai groase dacă merg; emulație de subtile ergoterii¹ bizantine pe față; concurs de pișicherlicuri pe la spate; adevărul curat, strecurat la ureche cu acele clipeli din ochi și cu acel tremur de buză, caracteristice minciunii; minciuna rostită tare în vileag cu glaciala neșovăire, pecetea sfântului adevăr...

Și câte griji pentru atitea grave probleme publice ! De exemplu...

Un așa-numit *gheșefi* (ce barbarism ! ce grozăvie nemaipomenită la noi !) cu niscai furnituri publice ;

după asta... o recidivă de indelicatețe sau de abateri de la seninătatea ori gravitatea impuse unui înalt magistrat, care a îndrăznit, unde și când nu se cuvenea, să spună și el ce avea pe suflet ;

pe urmă... trebuie sau nu să se permită plutonierilor bacalaureați a purta sabie ca ofițerii titulari ?

apoi... rezultatul unei alegeri comunale dintr-un orașel de provincie, adăpostit în cine știe ce văgăună de munți, cu patru-cinci mii de locuitori și cu de vrec trei ori pe alțiia decalitri de țuică pentru consumația anuală !

Dar în fine, înstituirea doctoratului în drept ! această ridicare absolut imperioasă în momentele de față ? această înălțare cu un etaj mai sus a prosperelor noastre fabrici naționale de bărbați de stat ?...

nu sunt astea atitea ș-atitea chestiuni destul de arzătoare ca să dea insomnii sacrei noastre oligarhii ?

¹ *ergoterii* — chițibușerii (n. ed.).

În cluburi somptuoase, unde se aruncă pe o carte arenda unui vast domeniu ; în cabinele particulare, unde un mic *souper fin* se plătește cu prețul câtorva chile¹ de mălai ; în berării populare, unde meschini impiegați azvîrl într-o seară la chef leafa-le pe o săptămînă ; în cîrciumi de mahala, unde se strîng hăitașii electorali să se cîntească cu tulburel nou prefăcut din vechi ; pe căile publice — la colțul bulevardului, sub splendoarea lămpilor electrice, sau la răspîntia depărtată, sub licărirea unui felinar afumat ; în tramvai, pe jos, în muscal cu cauciuc ; în *vaion-lits*, în clasa a doua ori a treia ; de la spuma oligarhiei pînă la drojdia clientelei — toți roiesc și forfotesc... Șoptesc, discută și perorează și izbucnesc și pun lumea la cale — gîndind la... persoane ; vorbind de... persoane ; aplaudind sau condamnînd... persoane ; expulzînd sau decorînd... persoane ; exaltînd sau calomniînd... persoane !... Persoane și iar persoane ! Firește, sistemul trebuie să fie consecventă. Aci, lumea e a persoanelor, nu persoanele sunt ale lumii... Aci sunt slujbe pentru slujbași, nu slujbași pentru slujbe ; biserici pentru popi și paraclisieri, nu paraclisieri și popi pentru biserici ; giște pentru hahami, nu hahami pentru giște ; catedre pentru profesori, nu profesori pentru catedre... Aci e, în fine, o patrie pentru patrioți, nu patrioți pentru o patrie...

Firește, iarăși cu rezerva multor excepțiuni onorabile, netăgăduit oameni de ispravă, nomoliți în nenorocita sistemă politică și socială...

Aceste toate se petrec d-asupra pe o pojghiță foarte subțire, subțire de tot, gata să crape sub prea grea apăsare... În același timp, dedesubt, în adînc, cloco-

¹ *chilă* — veche măsură de capacitate pentru grîne, valorînd, în Muntenia, 400 de oca (20 banițe) (n. ed.).

tesc aproape cinci milioane de creaturi umane, sufletele ofensate de prea îndelungată obijduire. Mințile cari au început și ele să se lumineze, le ard de gândul răsturnării uzurpatorilor, de dorul cuceririi unei părți măcar din stăpînirea intereselor și destinelor proprii... Acolo, pe cînd d-asupra se-nvîrtește tot cu mai mult avînt veselul cancan fără soluțiune, acolo, în adînc, gem uriașe nevoi materiale și morale ale unui popor întreg — singura temelie, singura realitate, singura rațiune de a fi a statului național român... Acolo în adînc, o lume care știe mai bine ce înseamnă a muri ca vitele, decît ce va să zică a trăi ca oamenii, scrișnește: „Noi vrem acum nu doar pămînt !... vrem și pămînt și omenie !...” Acolo, sub lumina candelii, stă atîrnat între sfintele icoane manifestul reșal așteptînd...

Să aștepte !

1907, septembrie

VII

Încă puține cuvinte deocamdată...

Zilele acestea se deschide parlamentul (am arătat mai sus de unde derivă așa-numita reprezentațiune națională), ales în urma strașnicei represiuni a răscoalilor, să avizeze asupra răului de care s-a dovedit îndestul cît suferă țara.

După cele ce vedem pînă în ultimele momente, toți bărbații noștri de stat, de la nulități pînă la somități, precum și toată presa noastră urmează a crede că la noi n-ar fi vorba decît de o chestiune economică — adică țara n-ar avea alte nevoi decît economice: nu

i-ar mai lipsi statului nostru, ca să-i meargă perfect de bine, decît niște reforme economice... În adevăr, lucrul de mirare ! Cum nu văd oamenii că mai mare amăgire nu se poate?... Cine ar putea tăgădui importanța chestiunilor economice ? Dar de asta mai e vorba acum ?

Oricîte reforme s-ar face în această direcție, unele mai ingenioase sau mai simpliste, mai mult sau mai puțin originale decît altele — toate vor fi doar niște paliative. Răul de care suferă țara va rămînea, cum am mai spus, și va coace cu cît mai acoperit cu atît mai adînc. Țara are nevoie de o fundamentală reformă politică. Ba, ceva mai mult : cu atît pentru moment starea intereselor materiale i se va îmbunătăți, cu cît echilibrul acestora se va repeta provizoriu, cu cît nevoile mentale și morale vor deveni mai imperioase și deci mai violent strigătoare ; fiindcă tot răul vine numai și numai de la falsă alcătuire politică, ce nu mai poate ținea astăzi în picioare — de la deplorabila noastră sistemă oligarhică, fără restrîngere de număr, fără limite de ranguri, fără rațiune istorică, fără tradiție și fără posibilitatea de a și le crea măcar cu timpul ; avînd pentru viața publică, pentru interesele generale ale statului, toate păcatele oligarhiilor senile și putrede și neavînd vreunul dintre meritele oligarhiilor voinice și sănătoase.

I-or fi trebuind, firește, țării multe reforme economice ; dar pe acestea nu oligarhia noastră, cum o cunoaștem, ar avea interesul, și mai puțin capacitatea și autoritatea, să le facă dintr-o dată ; numai țara însăși și le-ar putea face încet-încet potrivit trebuințelor și intereselor ei. Pentru aceasta, ea are acum nevoie de o singură reformă — și precum zice un înțelept istoric, „cînd a ajuns neapărată o reformă, și i-a sosit

ceasul îndeplinirii, nimic n-o mai împiedică; ba, totul o ajută" — o singură reformă:

Abolirea alcăturii politice de uzurpare, desființarea celei mai odioase sisteme boierești, fără boieri și boieriași numărați, ci cu nenumărați ciocoi și cioclovine — și intrarea întregii țări în stăpânirea dreptului ei întreg de a hotărî asupra avutului și onoarei ei, asupra soartei și destinului ei, după voința lui Dumnezeu, numai prin voința ei.

Atît mai rău, pentru cine, orb sau orbit, amăgit de alții ori de sine, nu înțelege această supremă necesitate a existenței statului român!

Așadar, mai întâi: destul cu casta de strînsură din virfuri pînă-n gunoaie! destul cu mamelucăria înică¹! destul cu absurdul anacronism, ibrida Constituție arhontologică², pe care ar trebui s-o punem cu minte și cu liniște la arhivă...

Și pe urmă?... Pe urmă țara întreagă, chemată să-și exercite dreptul ei sfînt, *fară da se...*³ Vază-și, după înțelegerea și judecata ei, sub paza Celui-de-sus, de nevoi! Și dacă nu va ști deocamdată destul de bine, atunci... să învețe! să-nvețe, cu necazuri și jertfe, cum a-nvățat toată lumea civilizată. Are pentru asta vreme destulă; Dumnezeu, fie lăudat numele lui! n-a pus hotar viitorului...

[.]

1907, octombrie

I. L. CARAGIALE

¹ *inică* — nedreaptă (n. ed.).

² *arhontologică* — făcută de boierime și slujind ei (n. ed.).

³ *va acționa singură* (it.) (n. ed.).

MÎNGIERE

O babă chioară-așează tingirea cu păsat
Pe-o pirostrie șchioapă... Hiertura-n foc a dat...
Și scui pă biata babă, și blestemă, se-nchină ;
„Spurcatu !... Necuratu...” (El singur e de vină !)

Morală :

Spre mîngîiere-adeseori
Ne trebuiesc... instigatori.

Un mare anonim
{ I. L. CARAGIALE }

SCRISOAREA DESCHISA A UNUI MELC

Lui Alfred Juvara

Iubitul meu amic A. Mirea !
Au scris alți în chestia agrară
Cu pana lor adeseori barbară,
Încît să nu te prindă azi uimirea,
Că îndrăznesc și eu să-mi spun părerea.

Aș fi trimis-o bucuros lui Sterea ¹,
Știind c-obișnuiește să plătească, —
Dar apăruse *Viața românească*.
Așa pățesc eu mai întotdeauna.
Tu știi că-s cam greoi la mers,
Pin' mă decid să scriu un vers,
Mă pomenesc că iarăși trece luna.

De-aceea m-am gîndit la tine,
Că scrii mai mult și ți-ai făcut un nume,

¹ C. Stere — fruntaș al curentului poporanist și director al revistei *Viața românească* (n. ed.).

Și-apoi cunoști atît amar de lume
Ca s-o plasezi într-un jurnal mai bine.
De pildă-n *Viitorul*¹, de se poate,
Deși-s conservator, dar cu „nebunii”
Eu nu fac cîrd, și mai întîi de toate.
Sunt adversar convins al „fuziunii”.

Să revenim, gentilul meu A. Mirea,
Și s-abordăm, deci, chestia agrară.
Tu știi că eu, ca melc, trăiesc la țară
Și nu mă duc aproape nicăirea.
Nu-s un nabab, dar am proprietate,
Am un palat și eu, și-l duc în spate
Oriunde vreau și după cum am chef :
E un palat cu totul de sidef,
O raritate arhitecturală !
E un nonsens clădit dintr-o spirală .
Și-n el eu singur poruncesc *en chef*²,
Și-i ordine în el, și disciplină.
Nu ca la voi...

Cînd vremea e senină
Imi place să mă plimb ca un burghez
Și cîte nu văd eu, cît ține vara...
Din toți cei cari au scris, Alfred Juvara
Mi s-a părut c-a scris, știi, mai cu miez...

¹ Oficios al partidului liberal (n. ed.).

² *en chef* (fr.) — ca șef suprem (n. ed.).

Dar las considerațiile grave,
Nu-s un sociolog, ci un observator,
N-au taină pentru mine palatele burgrave¹,
Și pe țaran de-asemeni l-am urmărit de-aproape.
Nu-s înzestrat eu oare cu două telescoape ?
N-aș fi văzut eu, spune, pe-acel instigator
Care aruncă-n holde, ca duhul rău, neghină ?
Dar n-am văzut nimica din cele ce se spun,
Ți-o jur solemn, o, Mirea ! pe casa mea rurală,
Să se sfărâme-n hîrburi măiastra mea spirală,
De-a fost măcar vreo umbră a vreunui căpcăun !

Nu căutați aiurea și altora pricină !
Că nu e nici N. Iorga, nici G. Coșbuc de vină,
Ci Sărăcia cruntă, eterna Sărăcie !...

.
Augustul gest aruncă semințele în glie
Și glia le primește cu-aceeași nepăsare...
Ca peria de deasă, fir lîngă fir, răsare
Și se ridică holda, pămîntul trist s-ascunde.
Pe-ntinderea cea verde trec legănări de unde,
Polenul ca un nour de aur fin se plimbă
Și verdele în galben treptat apoi se schimbă...
Lucesc grăbite seceri și snopii saltă-n claie...
Lung duduie mașina, cresc piramizi de paie,
Mugește greu batoza, și-n praf, ca-ntr-un infern,

¹ *burgrav* — senior feudal ; aci este o aluzie la șefii politici ai burgheziei și moșierimii (n. ed.).

Trec umbre dureroase cu saci greoi în spate,
Și peste-atitea frînte cerhici încovoiate
Atiră greul aur ca un blestem etern !
Dispare, ca prin farmec, apoi, acest tablou...
Fell, ca ciocolata, se-nșiruiesc din nou,
Tăiate cu măsură de-a plugului cuțite...
Și... cade iar sămînța cu-același gest august !

Palatele burgrave cu geamuri oblonite
Și-au reluat tăcerea... De-i just, sau de nu-i just,
Întreaga energie a robilor sărmani
În depărtate porturi s-a preschimbat în bani,
Și ei, după risipa de gesturi inutile,
Rămîn cu deznădejdea...

Trec zile după zile,
Și deodată iarăși fulgi mari pornesc a cerne
De-ai zice că în ceruri se bat sfinții cu perne
Sau că un trib sălbătec de giște emigrante
Își scutură bagajul...
Cu note delirante
Ursuzul crivăț cearcă prin horn a lui arpegii...
Și nu mai umblă nimeni, doar vreo epidemie
Din sat în sat aleargă... Nu vezi un om al legii,
Nici subprefect, nici doftor, nici moașă — nicăirea...
Veterinariii numai se mai decid să vină
Spre-a declara la centru că pesta cea bovină

S-a declarat o dată cu dinșii, prin comune,
Și-uitam pe receptorul ce-aleargă în buiestru
Să puie, cît e vreme, pe ce-a rămas, sechestrul...

Așa e, mult iubite și scumpe domn A. Mirea !
N-am inventat nimica, orice și-oricît s-ar spune.
Acestea sunt văzute cu-a mele telescoape,
Și-acum că-i frig năprasnic — ca domnul

Nordenskjoeld¹,

Neașteptînd ca cioclii să vie să mă-ngroape,
Mă fac eu singur cioclu : mă culc frumos pe-un șold,
Pe ochii mei cei ageri las finele pleoape,
Imi pun la cord surdină și-astup orice-orificiu.
Și-acum vă-ntreb pe gînduri : N-ar fi oare-un deliciu,
Să inventați un mijloc, lăsînd deoparte blaga²,
Ca muncitorul ăsta ce-și stoarce toată vloga,
Să poată să se stringă, ca mine, în găoace,
Și fără nici o grijă să doarmă-n bună pace,
Cît ține lunga iarnă cu nopțile-i enorme...
N-ar fi cea mai cuminte și bună din reforme ?
Știți ce ?... N-aveți nimica să-l astupați hermetic ?
N-ar mai umbla atuncea după mălai, bezmetic,
Ci-ar sta tihnit pe vatră, în loc să protesteze —

O, fericiți aceia ce pot să hiberneze !!

A. Mirea

[D. ANGHEL și ST. O. IOSIF]

¹ Naturalist; suedez din secolul trecut care a explorat regiunile arctice (n. ed.).

² *blagă* (fr. *blague*) — glumă (n. ed.).

UN DUEL ISTORIC

(BASM)

Cică a fost odată, demult, demult de tot — unii preling că cele de mai la vale s-ar fi petrecut chiar în zilele noastre — cică a fost odată doi cumnați de acelaș neam și mai-mai de aceeași putere și bogăție. Și cum numele lor s-a schilodit tot trecînd din gură în gură, ca să fim mai limpezi la vorbă hai să zicem că pe unul îl chema Carp iar pe celalt Sturza. Doi oameni cu frica lui Dumnezeu în sîn, cari își iubeau țara și mai presus de toate pe vodă al lor, din care pricină și ajunseră mari și tari.

Și aveau ei amîndoi, ca toate familiile binecuvîntate de Cel-de-sus, o mulțime de rude, cunoscuți și prieteni de-ai casei, oameni cărora le plăcea mai mult să se pricopsească decît să muncească. În schimb, însă, muncea poporul pentru ei.

A venit o zi cînd cei cari munceau pentru ei și toți ai lor, neavînd nici ce mesteca barem de două ori pe zi, s-au răsculat — au făcut răzmeriță.

Și ei, cumnații, au intrat la îngrijorare. Ca toți doctorii mari și pricepuți, cari te pun să scoți limba cînd te doare bătătura, judecînd lucrurile de departe — tocmai din capitala țării — și-au zis: „Oamenii ăștia n-au ce mîncea pentru că n-au... reforme“.

Și s-au așternut, măi vere, pe reforme ; și isprava mare n-au făcut. Unul pretindea că țăranului îi merge prost numai și numai pentru că are uritul obicei de a pleca d-acasă cu piciorul stîng întii. Și la *Treptelnic* scrie : „*Cu piciorul stîng mai întii de vei călca, rău îți va mergea*“. Ceea ce l-a făcut să propuie, într-un moment de mare înțelepciune : „Pentru că omul din firea lui e uitător și supus greșelilor, hai să le tăiem la toți piciorul stîng. Numai astfel, pe viitor, vrînd-nevrînd, vor fi nevoiți să calce întii cu dreptul.“ Și ca legea să nu rămîie literă moartă, le-a înființat Casa Ortopediei Rurale.

„Nu ! a răspuns celalt cumnat. Marea proprietate... pardon... picioarele nu trebuiesc atinse. Ea e baza țării... pardon... ele sunt baza corpului. Și cînd nu-s picioare, vai de cap ! Mai bine să-i dăm la cap... căci ăla-i prost !“ Și a împărțit niște tipărituri lungi-lungi pe care era scris : *Legea tocmelilor ridicole*.

Și ce să vă mai spun ?... Ajunseseră treburile atît de încurcate, că numai cine nu vrea nu se amesteca. Așa că bietul țăran, vîzîndu-se înconjurat de o ceată de medici, oftînd și-a zis dus pe gînduri : „Rău trebuie să fiu bolnav !“

Din „dietă“ în dietă, din „consult“ în consult, cumnații au ajuns la ceartă. Ba chiar s-au și înjurat... prin gazete.

Fiind însă „oameni de onoare“, lucru de care nimeni nu se îndoiește vreodată, au trebuit, de ochii lumii, să se bată în duel.

Și au plecat în căutarea „martorilor“ ; și au găsit doi țărani ce-și prăjeau la soare burta scofilcîtă.

— Ce faceți acilea, mă ? i-au întrebat cumnații.

— Murim de foame ! le-a răspuns unul, mai dezghețat la vorbă.

— Frumoasă meserie ! s-au mirat tot cumnații.

— De, boierule, dacă n-aveți dumneavoastră să ne dați una mai bună !

— Cum nu ! Vreți să fiți martori la un duel ?... După duel aveți să mâncați gratis.

— Ca la pomană ! Nu cumva veți fi vrînd să vă omorîți ?

— Taci și nu fi prost ! Asta o faceți numai voi între voi : boierii sunt mai cuminți.

Țăranii, neavînd ceva mai bun de făcut, au primit. Și cum duelul avea să se facă cu pistolul : „*Două gloanțe vor fi schimbate fără rezultat*” — se stabilise mai dinainte condiția, pentru ca „întîlnirea” să fie „corectă” și potrivit „Codului duelului”, au hotărît să ia și un „arbitru de teren”, însărcinat cu conducerea „*combat-ului*”¹.

Și pe cine să ia ei, dacă nu un militar ?

Și au ales pe cel mai iscusit în ale milităriei, un om foarte înțelept, din care cauză și fusese poreclit : „Marele căpitan”².

— Și zici că are să se priceapă ? a întreat Carp.

— Vai de mine, cumnate ! Ce, ai uitat că a făcut războiul de la '77 ?

Cînd lotul a fost „aranjat”, au „ieșit pe teren”. în localitatea cunoscută sub numele de Dealul Mitropoliei.

Adversarii s-au așezat față-n față, la distanța hotărîtă, fiecare avînd, puțin mai la o parte, martorul său țaran.

Domnul arbitru, ca om cuminte, a luat loc la mijloc și-n fund — de unde a dat „semnalul” strigînd :

— Gata ?... Foc !...

¹ *combat* (fr.) — luptă, duel (n. ed.).

² Aluzie la regele Carol I numit de unii contemporani „Marele căpitan” (n. ed.).

Pauză de cîteva secunde, în timpul căreia duelanții duc pistoalele în dreptul ochilor, ochesc...

— *Una!* strigă arbitrul ridicînd mîna în sus.

Poc!... trage Sturza, omorînd martorul lui Carp.

— *Două!*... continuă arbitrul.

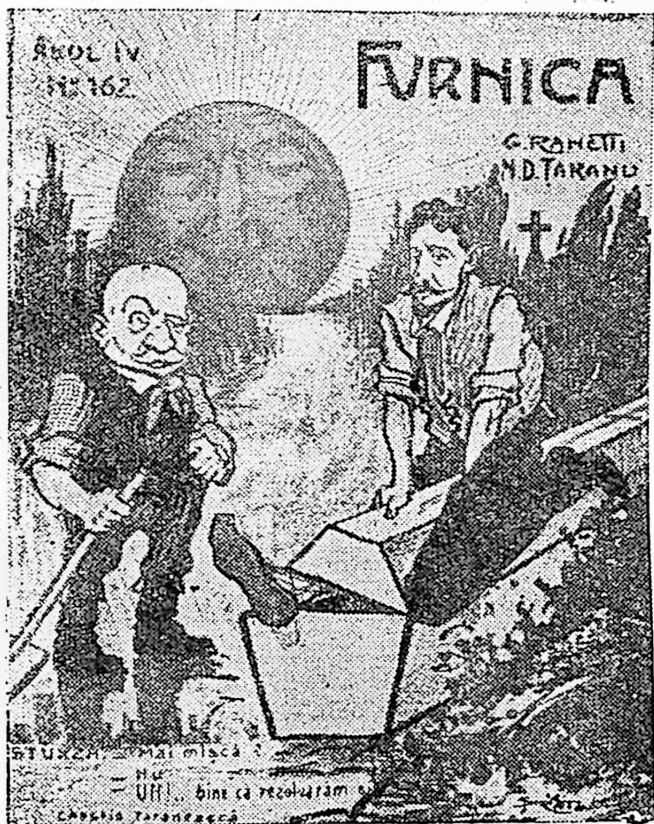
Poc!... trage și Carp, al cărui glonț, ca și cum parcă fusese mai dinainte învoit cu glonțul lui cumnată-său, se duce de dă peste cap, culcînd mort la pămînt martorul lui Sturza.

Iar la comanda : „*Trei!*” cei rămași vii s-au îmbrățișat, domnul arbitru declarînd „satisfăcută onoarea lor de reformatori”.

Așa că, la urma urmei, în loc ca martorii să mănînce de pomană — de pe cum le fusese vorba — s-a întîmplat tocmai de-a-ndoasele : duelanții au mîncat din pomană martorilor uciși de ei.

Nae Saltimbancu

IN. D. TARANUI

Desen de Ștrato

Sturza: — Mai mișcă?

— Nu.

— Uff!... bine că rezolvăm și chestia țărănească.

Furnica, an. IV, nr. 162, 12 octombrie 1907

BOUL ȘI VIȚELUL

Un bou, ca toți boii puțin la simțire,
In zilele noastre de soart-ajutat...
Învăță la școală cartea de citire
Și ajunsse boul un bou învățat.

Mare lucru-n lume e și învățătura !
Ține loc de multe, chiar și de talent...
Printr-o bună școală, rafinezi natura ;
Din vițel poți scoate un bou eminent.

Nu încape vorbă, între animale,
Un așa specimen greu să mai găsești...
Să citească zilnic feluri de jurnale,
Rumegînd atîtea știri politicești.

Astfel, eminentul, în curent cu toate,

Iată, pe nepotu-i tinăr l-a-ntilnit :

— „Unchiule, cum mergem ?“ — „Excelent, ne-
poate !

A mai grea problemă s-a și rezolvit.“

— „Unchiule, iar glume !“ — „Ba de loc, bă-
iete !

Sunt de-acord cu toții, foarte sigur știu...

Să m-ascultați pe mine, eu citesc gazete :

Tu nu știi nimica, ești un agiamiu.

Mă-ndoiam eu însumi : m-am convins, în fine,

C-am scăpat de-acuma de orice nevoi :

Ni sunt deopotrivă voitori de bine

Și au multă milă cei mai mari de noi.

N-au pierit zadarnic, astă-primăvară,

Dintre noi atîția ca la zalhană !¹

Drepturile noastre sfinte triumfară :

O s-avem izlazuri, dacă ni le-or da...“

A rămas vițelul ca un gură-cască,

Fericit că-n fine sacra speț-a lui

O avea de-acuma din belșug să pască

Ș-o purta mai lesne greul jugului.

I. L. CARAGIALE

¹ zalhană — abator (n. ed.).

1907

...Cum în povești din pământ răsărea un oraș ca prin farmec

Falnic spre cerul senin înălțînd auritele turnuri,
Impodobit cu grădini și cu punți peste ape-aruncate,
Astfel pe cîmpul viran, dătător de friguri palustre,
Unde nici un pas nu trezea vreun ecou mai-nainte,
Ne-am pomenit într-un zori ca-mpăratul acela din basme

C-un Babilon¹ înălțat de-un fachir al nației noastre.
Mindre palate sclipeau mai fantastic unul ca altul,
Cu balustrade bizare, cu turnuri și vaste cupole
Într-un amestec de stiluri cu fel de fel de podoabe,
Cu guralive fîntîni și cu peșteri și munți ca decoruri,
Cu o lagună pe care cîntau voioși barcarole
Gondolierii, ca-n vremea de fast a splendidei Veneții,
Cînd Bucentaurul² mîndru ieșea cu dogele-n larguri
Ca să arunce inelul, ca semn de logodnă, în mare...

¹ Autorii se referă la expoziția din 1906, organizată cu multă risipă de către burghezie și moșierime în timp ce poporul se zbătea într-o neagră mizerie (n. ed.).

² *Bucentaur* — corabie sculptată pe care se imbarca o dată pe an dogele Veneției, pentru a-și reînnoi „logodna” cu marea (n. ed.).

Serile-apoi deodată cu stelele cerului, magul
Își aprindea feeria de candel multicolore :
Unde cătai pretutindeni luceau girandole-n¹ umbrare,
Sori luminoși s-aprindeau, și rachete zburînd peste
case

Dungi sclipitoare scriau și-apoi recădeau în buchele
Ca niște flori de scînteii fărîmate de-o mină divină,
Asurzitoare orchestre chemau la *Kermessă* norodul,
Alergător cu grămada din depărtate suburbii,
Zilnic atras ca romanii cei vechi în mărețele-arene
Care vuiau de tumultul sălbatic al gloatei barbare
Cînd un atlet biruit atîngea cu un umăr pămîntul.
Ca-n Saturnalii², setos dăduse buzna suburul³,
Trenul gemea de străini și-i vărsa prin gări încontinuu
Și provincialii curgeau din toate ungherele țării,
Dornici să vadă această minune fără păreche.

Dar dup-atîtea orgii au secat milioanele multe
Ce-ar fi putut să prefacă-ntr-un lov chiar pe regele
Cresus!
Ultimul *speech*⁴ s-a ținut la banchetul sardanapalic
Și după ce a căzut și potopul de lente și stele,

¹ *girandole* — candelabre cu mai multe brațe (n. ed.).

² *Saturnalii* — sărbători populare în onoarea zeului Saturn, la romani (n. ed.).

³ *suburul* — poporul (după numele unui cartier din vechea Romă, locuit de plebei) (n. ed.).

⁴ *speech* (engl.) — cuvîntare (n. ed.).

Ca o răsplată pe fracul atîtor bărbați meritorii —
Magul un semn a făcut și deodată s-au stins ca prin
vrajă
Coruri, fanfare și-orchestre și sori luminoși și rachete,
Și, cum se darm-un castel înălțat de-un copil ce se joacă,
Mîndrul oraș zgomotos a re-ntrat surpîndu-se-n
noapte...

Toate-au trecut cum pe lume lăsat e ca toate să treacă,
Iarna veni viforoasă și plină de semne de spaimă.
Pînă și marea-n neastîmpăr acum amorfise la țărături.
Albe corăbii cu grijă pluteau îndrumate spre faruri,
Pline de turturi fantastici venind ca din porturi polare.
Viforul noaptea-nălța în calea grăbitelor trenuri
Albele lui baricade de-omăt, strămutîndu-le-ntr-una, —
Parcă uitase de noi primăvara cea plină de farmec !

De-ai fi venit mai devreme, tu blînda și plina de pace,
Ca să arunci toporașii albaștri pe margini de drumuri
Și să avînți ciocîrliile-n slavă cu vesele triluri !
De-ai fi trezit mai devreme viața din somnul letargic,
Poate c-atuncea și robul învins de nevoi seculare
S-ar fi lăsat amăgît să-ți asculte eterna chemare.
Mirosul proaspăt de glie-adăpată de-atîta zăpadă
L-ar fi făcut să revadă cum cresc mănoasele holde,
Mîinile lui prin instinct ar fi prins ale plugului coarne,
Brazda durată din nou i-ar fi dat virtutea să-ngroape
Marea nădejde ce doarme închisă în micul grăunte.

Altfel a vrut însă soarta și strașnică fostu-i-a pilda!
Cind s-a văzut într-atît urgisit și de legile firii,
Mult-oropsitul de toți și-a pierdut cea din urmă

nădejde;

Plin de-o surdă minie-adunată în suflet de veacuri
Mîna pe torță a pus scuturînd-o aprinsă în aer
Și dintr-o dată tot cerul păli luminat de văpaie;
Ruguri pe măguri ardeau, făcîndu-și tăcute semnale
Și-altele jos răspundeau ogîndite pe funduri de ape!
Se profilau pe ceruri treptat luminînd orizontul
Virfuri de codri în flacări, pîrînd niște negre

convoiuri

Cari cu făcliile-aprinse porneau să îngroape o

moartă;

Clopote-n dungă băteau ca-n vreme de cumpănă,-ntr-

una,

Gloate de oameni în groaznic tumult se-ndreptau spre

conace;

Cel îndîrjit și cel pașnic, cel slab și nevolnic

de-a valma,

Cain lîngă Abel, alături femeii cu copiii în fașe,

Turbur cum curge un rîu cînd zăporul pornește din

munte,

Astfel mergeau în amestec să ceară dreptate sau

moartel

Infricoșată bulboană e sufletul omului, Doamne!

Limpede-ți pare adesea ca apa tăcutelor lacuri

Ce te-amăgesc cu priveliști pe care le fură luminii,

Cînd în adîncu-i păstrează alît întuneric sălbatic !
Cînd îngropate-s într-însul de alții atitea cadavre
Și-i de ajuns un vîrtej din adînc să le-arunce d-asupra!
Da, e de ajuns un cuvînt ca o piatră-n prăpăstii să
cadă
Spre-a deștepta în omul de astăzi deodată ecoul
Omului-fiară din noaptea cumplită-a străvechilor
peșteri!

Năruie tot și nu cruță nimic și-n cumpeni nu pune
Viața copiilor lui, nici pe-a sa, nici pe-a celorlalți
semeni,
Moartea nu-l sperie-n mers, și rînjind dezgroapă
chiar moartea
Gura umplîndu-i-o crunt cu pămîntul de care-i e!
lacom.
Tot ce au strîns generații întregi prin muncă sau
pradă
Zboară în nouri de fum și cade în praf de cenușă !...

Tremură toate orașele-acum apucate de spaimă,
Ziua și noaptea patrule călări colindă pe uliți,
Fulgere-albastre-aprinzînd în treacăt pe săbii și
coifuri ;
Pulsul vieții multiple o clipă se zbate nesigur,
Infrigurat de alarma nutrită dibaci de ziare...

Iată și gura de bronz că începe să-și spună cuvîntul,
Dojenitor și ursuz răspîndind pretutîndeni leroarea !
Satele cad în cenușă, căci focul nu știe s-aleagă
Nici somptuosul palat, nici coliba de stuf coperită.

Ciți n-au plătit pentru alții cu viața lor simplă
și bună !

Oameni cinstiți de tot satul, cu gestul romanilor
antici

Poala sumanului alb ca o togă pe ochi aducîndu-și ;
Preoți bătrîni în odăjdii făcînd un semn de iertare ;
Tineri apostoli ai vremii, crescuți în izvorul luminii,
Dascăli cucernici de țară, căzînd ca stejarii cei falnici,
Mindri cu brațele-n lături, de vii prefăcîndu-se-n
cruce...

Gîndul meu zboară acuma pios spre mormintele
voastre,

Vouă vă dau ce-am mai sfînt din durerile inimii mele !
Sîngele vostru vărsat ne rămîne de-a pururi ca pildă
Toți să fim gata de jertfă și preț să nu punem pe
viața

Care-asfințește cu noi, ci pe-aceea ce încă mijeste
Și-oricît de aspru Calvarul ar fi — să urzim viitorul
Astăzi, că nimeni nu știe ce-aduce ziua de mîne !

A. Mirea
[D. ANGHEL și ST. Ț. IOSIF]

CINTAREȚUL

Intr-o țară oarecare
Impăratul era sfânt,
Și, subț stăpînită zare,
Groaza călărea pe vînt.
Sfînt în legi era-mpăratul
Și, pe văi de jale, satul
Mut gemea orice cuvînt.

Goana de-a robi popoare
Pentru tronul de-mpărat
Multe neamuri de subț soare
De-a lui trepte le-a legat
Cu o roșă cingătoare,
Și coroanei da splendoare
Roșul sîngelui vărsat.

...Intr-o zi, cuvînt de-alarmă
Bate-n poartă la palat :

Temeliile se dărâmă,
Duhul rău s-a ridicat,
Răzmerița se întinde
Și scînteii rebele-aprinde
Peste tot, din sat în sat.

Purtătorul tulburării —
Un plăpînd și bun băiet
Ce, în noaptea desperării,
Intr-o țirlă din brădet
A primit, ca mulți, ființa,
Și-nsoțindu-l suferința,
A-nceput să cînte-ncet.

Cunoștea el, fără carte,
Soarta neamului robit,
Și credea c-amara soarte
Dumnezeu o a voit,
Dar că din fărădelege,
E născut-a țării lege,
Abia-n școli a auzit.

Se născuse în el visul
Unui neam neatîrnat,
Și din cînt făcu trimisul
Visului nendătinat,

În procleta-mpărăție,
Unde legea de robie
Multă jale-a-ntemnițat.

Tot mai mult e cîntărețul
Indrăzneț în ce-a cîntat,
În cuvînt pune-a-ndrăznețul
Volbură de val turbat,
Dreptul lacrimii de jale
Și-umilința țării sale
Struna lui a cuvîntat.

Ca un val ce biruiește
Iezături de ani din drum,
Cîntul lui în larg pornește,
Peste legi clădite-acum :
Azi e pe cîmpii, în sate,
Mîine în codrene-olate,
Și mereu își face drum.

Purtătorul turburării,
Indrăznețul în cuvînt,
Smuls din zorile sperării,
Visu-și duce subț pămînt,
Și, din fundul fără soare,
El grăiește-ntr-o plînsoare
Împăratului său sfînt :

— „Strălucite împărate,
Pietre mucezi trupul meu
Mi-l dezmiardă pe-nnoptale,
Și e noapte-aici mereu. .
Groaza lîngă mine șede,
Dar i-i ciudă, căci mă vede
Că n-o țin în samă eu.

Tu pe tron, eu în prinsoare.
Eu flămînd, tu prea-avut ;
Cine e mai mare, oare,
Cînd de mine te-ai temut ?
Tu-nvălit numa-n mătasă,
Eu, avînd o țîrlă casă —
Cui norodul i-a crezut ?

Azi coroana-ți strălucește,
Și o tem peste hotar,
Dar nu vezi tu cum țîșnește
Sîngele, strigînd : barbar !
Căci din sînge-i închegată
Strălucirea-ți prea-bogată...
Morții gem, n-auzi, Cezar ?!

Armele, iubiri silite,
Imprejurul tău adun' ;

Dară care legi, slăvite,
Voi tale se supun ?
Firea nu oprește doară
Dintre voi să nu răsară
Un mișel sau un nebun !

Un mișel ai fost'nainte,
Cînd minciunii legea-i zis.
Cumpăn-ai pierdut din minte,
Cînd pe mine m-ai trimis
Temniții să-mi spun năcazul,
Și, pe mucegai obrazul
Să mi-l culc, osînd-ai scris.

În vileag mai mult va scoate
Ocna gîndu-ți sacrileg,
Și atunci, vai, înălțate,
Ce azi neamuri nu-nțeleg,
O vor ști-o și copiii,
Și din ocne-or soarbe viii
Duhul morților întreg.

Mor, și nu-ți cer îndurare ?
Subt pămînt mi-i scris să mor,
Dară visul meu nu moare ;
În suspinul codrilor,

Frunze îl ascult cu jele,
Știe-l cîmpul țării mele
Și-l suspină un popor.“

Și s-a stîns și cîntărețul,
Pe-umed pat mucegăit,
Dar cuvîntul, îndrăznețul,
Ce l-a scris cit a trăit,
Tot mai mult, pe alte gîrle,
Aprindea în mii de tîrle
Sînge de om obidit.

Vînt pornit-a de pe plaiuri
Și din largul șesului,
Dezlegînd legate graiuri
Cu suflarea duhului
Celui mort pe piatră rece...
— „Fugi, monarh, că noaptea
trece:
Se văd stropii sîngelui!“

G. ROTICA

POVESTEA LUI MARTIN
SAU A TĂRĂNIMII NOASTRE

—„Tu, bre Martine, ai ajuns
Ca scîndura de slab, căci iată
Îți ies și oasele prin piele...
Și-apoi țin minte că odată
Erai vîrtos... un pui de lele...
Știaai să joci frumos și bine
Și cînd veneai prin sat... copiii
Și noi ne minunam de tine.
Ian spune, zău, Martine... spune
De ce te-ai jigodit atîta ??...”

E lanțul, foamea și bila !...
De mic copil m-au prins țigarii
Și m-au crescut de azi pe mine...
M-au schingiuit să joc anume
Spre-a câștiga cu mine pâine...
Apoi cu un belciug de nas
Și-n lanțuri, după ei m-au tras.

Și mi-au cîntat, cum bine știi,
Cu dibla, sîrbe și chindii...
Iar eu jucam... Și-aș fi jucat
De mi-ar fi dat
Barem bucata cea de pîine.
Eram să mor, bre, ca un cîine
Lihnit de foame și-amărît,
Căci nu era numai atît,
Gîndește și tu de se poate :
Mi-au smuls și coama de pe
spate !!...
De la-nceput m-am plîns, vezi bine,
Am mormoit... dar, în zadar !
Stăpînii mei benchetuiau
Și petreceau
Fără habar...

După o viață-atît de tristă,
(Firește-ursit eram să pier,
Căci milă nu găseam la oameni
Și nici la Dumnezeu din cer...)
Mi-am adunat eu vлага toată
(Ei, vezi, credeau că n-o mai am),
Și cînd ei petreceau mai bine,
O nuntă aveau sau praznic... hram,
M-am scuturat și rupt-am lanțul
Și cînd m-am cam făcut spre ei,

Fugeau țipînd cu groază, vere,
Recunoscînd c-au fost mișei...
De fric-au zis că-mi dau averi
Și cîte n-au făgăduit ??!

.
Au tras cu puștile în mine,
În mine cel obijduit...
M-au singerat,
Dar nu m-am dat...
În lanț aveau copii de-ai mei
Și frați, și rude, și nepoți...
I-au biciuit atunci pe toți
Și i-au trimes de m-au prins ei...
În urmă.....
Uită-te la mine !!...
Două belciuge port de nas
Și lanțuri două-n loc de pîine,
Și-s slab de nu pot merge-un pas !!..."

.

Morala :

Cînd a sfîrșit povestea ursul,
Pe drumul care dă-n spre luncă,
Cîntînd o doină amărîtă,
Veneau flăcăii de la muncă...
Un verișcan veni la mine :

— „Ian spune, vere, vorba voastră
Ce-ți povesti acum ursul?...“

— „Povestea lui... povestea
noastră !!!...“

I. DRAGOMIRESCU-DRAGON

MAI CÎNTĂ, CAVALE, O DOINĂ

Domnului I. Boleni

Mai cîntă, cavale, o doină,
Să piară durerea și dorul.
Te uită, mihnit e poporul,
Mai oîntă, cavale, o doină.

Mai cîntă, cavale, o doină,
S-auză departe-departe:
E încă durere la sate...
Mai cîntă, cavale, o doină.

Mai cîntă, cavale, o doină,
Dezmiardă cu unda-ți senină
Orfanii ce-n urmă suspină...
Mai cîntă, cavale, o doină.

Mai cîntă, cavale, o doină,
Te-asculte și cei din morminte ;
Sînt dulci ale tale cuvinte...
Mai cîntă, cavale, o doină.

Mai cîntă, cavale, o doină,
Durere din suflete duse,
Ce-n lume dreptatea-și ceruse...
Mai cîntă, cavale, o doină.

Mai cîntă, cavale, o doină,
Să piară durerea și dorul.
Te uită... mîhnit e poporul...
Mai cîntă, cavale, o doină.

GH. VLADESCU-ALBEȘTI

PARABOLA LUI IOV

Ce duh viclean vă-ndeamnă să vreți din nou pămînt ?
Piei, diavole,-n văzduhuri cum pierе pleava-n vînt !
Vă-i mintea tulburată, pesemne, d-o iscoadă
D-acelui cu copite, cu coarne și cu coadă...
Pămînt ? Auzi prostie ! Ce gust de gogumani !
Voi nici nu știți ce cereți, sărmanilor țărani.
Se vede cît de colo că-i vreme multică
De cînd n-ați dat cu ochii de preotul Mirică.
O să-mi răspundeți, însă, că nu-i adevărat,
Că stați cu dînsul zilnic la circiuma din sat.
O fi. Dar nu-i totuna. Că popa la beție
Nu cîntă tot ce cîntă la sfînta liturghie.
Voi s-ascultați ce spune preasfîntul în alțar,
Nu gura păcătoasă ce sugе din pahar.
O să vă cînte popa pe nas scriptura-naltă
Că fericirea-i numai în lumea ceailaltă ;
Acolo toți săracii vor fi chiaburi, iar cei
Bogați or să ajungă calici ca vai de ei.

„Pământ ? Fugiți încolo ! La ce vă-i bun pământul.
Cînd ceru-i tot al vostru, v-a-ncredințat preasfîntul !
Hai, nu mai stați la gînduri, chemați un inginer
Să vă hotărînicească moșiile din cer !...
Bre, ce moșii ! Porumbul cît plopul crește mare,
Și griul singur vine și intră în hambare,
Și strălucesc în spice bobițe fel de fel,
Ca aia care-o are ciocoiul la înel.
Și nimenea moșia n-o ară, n-o cosește,
Țăranul doar se plimbă prin ea împărătește,
Și — dacă vrea să plouă — învîrte-un robinet
Și plouă poli de aur, iar el adună-ncet
Bănetul, și-ntr-o traistă acasă i-l aduce
Ciocoiul ce-altădată îl răstigne pe cruce !...“
Așa explică popa din marele ceaslov
Că este tilcuire parabolei lui Iov.
Și tu, țăran dezmetic, împins de arză-l focul,
Mai ceri pământ ? Vrei oare în cer să-ți pierzi no-
rocul ?
Nerod ce ești ! Dă popii colive, bani, colaci,
Și — pîn' să crapi de foame — fii rob mereu și taci !

Cyrano
[GEORGE RANETTI]

IN MEMORIAM

S-au răsculat sărmanii robi ai firii
Îmbărbătați de-al răzbunării vînt,
Voind s-aprindă torța dezrobirii
Pe cîmpul trist al deznădăjduirii
Într-un măreț și-ngrozitor avînt.

Și-au tremurat orașele bogate
Văzînd însăimîntatul ocean
De securi și de coase-nsîngerate,
De trupuri și de fețe zbuciumate
Și orice rugăminte-a fost în van.

Ce-a fost e-o nebunie. Dar odată
Ne vom aduce-aminte aiuriți
De țarina cu lacrimi frămîntată.
De ploaia cea cu sînge îmbelsugată.
De neamul celor slabi și umiliți.

LAZAR ILIESCU

CĂLĂII

SCENĂ DE LA 1907

PERSOANELE

Moise, demobilizat
Cănuță, sătean
Tănase, cârciumar
Un băiat de prăvălie
Mai mulți săteni, la mese

Scena înfățișează năuntru unei odăi de cârciumă, de la sat. În partea dreaptă a scenei este tejgheaua pe care se văd mai multe sticle cu băuturi, oale de vin, pahare, o pilnie atârnată de-un cui bătut în tejghea. În fundul odăii așezate două-trei mese cu scaune împrejur. Pe planul întâi al scenei o altă masă cu scaune de o parte și alta. Pe pereți, tablouri obișnuite.

În dosul tejghelei stă cârciumarul, pîntecos, cu șorț verde dinainte, ștergîndu-se cînd și cînd pe frunte și pe cap de nădușală, clipolînd și moțîind.

La mesele din fund beau cite doi-trei săteni, unii bătrîni, alții tineri. Vorbesc între ei în șoapte, unii rid încet, unul cască tare, altul sughite și-și face cruce. Un băiat din prăvălie schimbă rîndurile de băutură. Pe masa din față, la intrarea lui Moise și Cănuță, sînt două pahare răsturnate și-o ulciică de vin.

MOISE și CĂNUȚA (*intrînd prin dreapta*): Într-un ceas bun, fraților.

CEI DE LA MESELE DIN FUND: Mulțămim dumneavoastră.

MOISE (*către cârciumarul ce adormise cu capul în mână*) : Ei, jupîne...

CÎRCIUMARUL (*trezindu-se, buimăcit*) : Vine-ndată...
Băiete, șterge masa.

BĂIATUL (*adunînd paharele și ștergînd masa*) :
Poftiți, neică Moise. Ați zis ceva ?

MOISE și CĂNUȚĂ (*se așază la masa din planul întii și aruncîndu-și o privire între dinșii, dînd semnificativ din cap, spun aproape într-un glas*) :
Dă-ne un chil de vin, la două pahare.

(Cănuță scoate tabachera să-și facă o țigară și-n același timp Moise, frecîndu-și miinile, se întinde și el la tabacheră, începînd vorba.)

MOISE : Și uite așa, cum îți spuneam, mi-a fost dat să fiu dus și prin țara Oltului și să văz, Doamne iartă-mă, lucruri de-care nici prin gînd nu mi-ar fi trecut... Auzi dumneata, noi să-i împușcăm pe-ai noștri. Că doar se cheamă că și ei, oltenii, cică să fie tot de-o nație cu noi ?...

CĂNUȚĂ : Vezi bine, frați.

(În timpul acesta băiatul intră din dreapta, ca ieșind din pivniță, dă peste tejghea, cu o sticlă de un litru de vin. Toarnă în pahare, pune sticla pe masă și merge la cei din fund, cari bat cu îndîrjire în masă și repetă băutura. Băiatul îi servește și pe aceștia și se dă cam în dosul lui Moise, trăgînd cu urechea la ce spune. Cîrciumarul cascade cu zgomot și-n cele din urmă rămîne și el cu gura căscată la povestea lui Moise.)

MOISE și CĂNUȚĂ (*ciocnind paharele, într-un cuvînt*) : Noroc de-l mare... Noroc.

MOISE (*ștergîndu-și gura cu mineca*) : Ei da, da, frați pe frați... Că s-or fi sculat și ei și-or fi cam răvășuit avutul vreunui ciocoi, nu mai încape vorbă... Dar, mai întii, stăi, măi omule, și caută de vezi, cum și de ce făcut-au ei asta ? Caută

mai curînd și-nlătură nedreptatea, ori asuprirea ce le-o fi aprins inima și le-a tulburat liniștea sufletului, ci nu trimite, nitam-nisam, oștire și tunuri, să prăpădești, să ștergi de pe fața pămîntului sute și mii de vieți omenești, sate-niregi... Și pentru ce? Pentru blestemată de avere, suptă și aia tot din sudoarea nevoiașului?

CĂNUȚĂ (*nerăbdător*): D-apoi dă, voi de ce-ați tras?

MOISE (*îngîndurat*): Vezi, asta-i... (*Și privindu-l adînc pe Cănuță.*) Păi, frate Cănuță, ca să nu mai tragem de altă dată...

CĂNUȚĂ (*batjocoritor*): Bună treabă, n-am ce zice. Vii și mă ucizi... tu, pe mine... Și cînd la o adică ai fi întrebat: „De ce l-ai ucis pe Cănuță, măi Moise?” tu de colo să răspunzi: „Păi, ca să nu-l mai ucid de altă dată...” Ha-ha-ha... Bună treabă, zău. Dar, ți-aș foarte mulțami dumnetale.

MOISE: Ai dreptate. Judecată de om prost, ca să nu zic de oameni proști. Căci o seamă de oameni și-au făcut această socoteală... „Fiindcă venîrăm, și-au zis, hai și-om face ce-om face, dar de-altă dată să nu mai venim...”

CĂNUȚĂ: Ați căutat să vă acoperiți păcatul cu socoteala unor oameni de nimic...

MOISE: Da, da, ai dreptate, în păcătoșenia lui omul face păcat de moarte și la urmă cată să-și spele rușinea, nevrednicia, aruncînd ponosul pe altele... Am fost niște ucigași blestemați și nimic mai mult... (*Moise urmează îngîndurat și dînd ușor din cap.*) Ne ieșeau înainte oamenii, cu miinele goale, cu piepturile desfăcute, cădeau în genunchi și ne strigau: „Fraților, nu ne împușcați, căci vrem dreptate, ci nu moarte...” Glasul lor ne-n-

fiora, dar să ne ia dramu, că ne zăpăcea goarna de alarmă și n-apucam să auzim bine porunca din spate a ofițerului: *dați foc*, că trăgacele cădeau și vai de sufletele noastre. Ne trezeam în vale-tul celor împușcați și-n vijelia de țipete a celor ce-și luau lumea-n cap, fugind peste cîmp. (*Soarbe din pahar.*)

CĂNUȚĂ: Și-aveați voi inima asta?

MOISE: Tu nu zici, că ieșeau *ofițirii* înaintea trupei trăgînd cu revolverele-n gloata de oameni, împușcînd într-o clipă pe cine l-ar fi îndemnat nenorocul să li cază în genunchi, cerîndu-le iertare... Și de-acolea, ține-te goană după lumea înspăimîntată, luînd în vîrfurile baionetei pe care cum l-ajungeam... Dar cavaleria... Femei, copii, bătrîni, totul era frămîntat în picioarele cailor...

CĂNUȚĂ (*sorbînd încet din pahar*): Grozav... Prin sat, ce făceați?

MOISE: În sat?... Ai făcut vreodată manevră?

CĂNUȚĂ: Ba, cum nu.

MOISE: Atunci, adu-ți aminte cam ce făceau soldații cantonați prin sate? Rămîneau cotețe, grădini și hambare necălcate, ori cîste-n casă nepîngărită?

CĂNUȚĂ: Asta-i a militarului.

MOISE: Adaugă la asta, neică, că prin satele *cucerite*, cum ziceau ofițirii, avea oricine voie să facă tot ce-i era pe poftă. Și oamenii sînt ca oile. Văd pe unii întrecîndu-se-ntr-un fel, ceilalți, fără multă judecată, urmează pilda mai departe. Femei și fețe, pînă și copilele nu scăpau de rușinea soldătească. Bărbați, să le apere, nu erau. Cine scăpase de la măcel și de-nchisoare înfundase bugeagurile de groaza schingiuirii... Mulți

bătrîni căzură jertfă pe pragul cinstei caselor copilelor lor... Ba, cîteodată, se lumina întunericul nopţii de vlăgăruia vreunii case, a cărei stăpină, mai bucuros primea să fie arsă de vie cu tot ce-ar fi avut, decît să-şi dea trupul în prada poftelor ticăloase...

CĂNUŢA : Turcii în păgînia lor, n-ar fi făcut altfel.

MOISE : Poate că n-ar fi fost soldaţii aşa de ticăloşi dacă, de cum intram în sat, nu ne abăteau ofiţerii mai întîi să ne tîmîie pe la cîrciumi. Ziceau că ne cinstesc ţinerea jurămîntului. Şi apoi, ştii, las' tu pe militarul îndîrjit de foame şi oboseală şi cînd îl mai scoate şi băutura din sîrite...

CĂNUŢA (*dînd galeş din cap*) : Poate că beţi, vi s-or mai ierta o parte din păcate şi vi le-or ispăşi aceia ce vă turbau sufletele cu băutura.

MOISE : Şi cînd ţi-oi mai spune că venea cîte-un ordin să dăm satului foc să arză cu lume cu tot ?

CĂNUŢA (*trăgîndu-se scîrbit înapoi*) : Eşti nebun ?

MOISE (*zîmbind răutăcios*) : Nu-ţi spun eu ? Ți se par poveşti şi totuşi e adevărul adevărat... (*Plecîndu-se spre CănuŢă, peste masă.*) Măi CănuŢă, măi, adus-au tunurile, măi, de trăgeau în sate, cum spunea neica NiŢă Vacăslabă că trăgeau în Plevna, măi, şi tu ce zici ? Şi-ncă ce ? La Plevna poate c-or mai fi avut aceia vreun chip de scăpare din focul ghiulelelor, aicea, însă, ba... Nu. Pentru că tunurile aruncau valuri de foc în sat şi pe margine s-aţinea cavaleria şi unde se iveau vreun fugar, îl străpungea din fuga calului cu spanga. Era *ordenul* să arză tot satul şi *ordenul* se izi-
cută. Nu ştii, n-ai fost militar ?

CĂNUŢA (*încrucişîndu-şi mîinile pe piept, dîndu-se o leacă pe spate şi privind pe sub sprincene pe*

Moise) : Bine, măi omule, s-ar putea una ca asta ?

MOISE : Iacătă, măă... Ce margini să mai aibă acei cari te-mpuşcă, cînd tu le ceri dreptate ?... Adu-ţi aminte că lupul s-ar prea sătura c-o oaie şi de ce-i blestemat, cînd pătrunde în staul, de ucide cît nu-i trebuie ?... Nu le uita, băiete, la stăpîn, că are trup ca tine, că inima lui e de lup şi scurtă vorbă... Şi apoi, ce, Doamne, tu parcă n-ai trăit pe tărîmul ăsta. N-ai văzut şi tu la vreo gazetă din cîte-ţi spun eu ?

CANUŢA : O nimerişi şi tu... Păi, de unde ştiu eu citi ?

MOISE : Să fi tras şi tu cu urechea la cititul altora.

CANUŢA : Imi făceam eu cîte-o cale pe la primărie, dar auzeam notaru că s-a oprit dreptu la gazete să mai vie pe la sate.

MOISE : Ian auzi tilharii. Nu-ngăduiau să simtă calicimea satelor de isprăvile lor de pe la Olt. Ei, lasă-las', de altă dată vom şti noi, da, da, vom şti prea bine să ne spălăm sufletul de sîngele ce ni l-am turnat peste cap din gusturile domniilor voastre, feţi boieri... E-hei, Cănuţă, măi, ne dăm prea bine seama... Fost-am *uneltele* lor, turnate şi făurite după calapodul cazărmii... Dar, nu-i nimic, fii pe pace, toate sînt pînă la o vreme...

CANUŢA (*batjocoritor şi prelungind vorba*) : Te-ai trezit tirziu, flăcăule... Şi mai rămînea ceva din satele bălute cu tunurile ?

MOISE : Pustiu, jale şi pîrjol, ce vrei să rămîie mai mult ?

CANUŢA (*rezemîndu-se cu mîinile încrucişate pe masă şi-n vorbă clătinînd trist din cap*) : Şi cum, frate, nu s-a găsit nimeni, într-atîta amar

de soldătime, care să arate că-i și el om, care să...

MOISE : Ho, pricep ce vrei să-mi spui... Da, s-au găsit. Puțini, nu-i vorba, dar s-au găsit... Și-o să-ți spun numai de ce-am văzut petrecându-se-n ochii mei. Așa, de-o pildă, mai auzisem că un sergent-majur, c-o-ntreagă companie, n-ar fi vrut să tragă și c-ar fi dat mîna cu răzvrătiții. Și altele de felul acesta, însă, cum spusei, auzite și nu văzute de mine.

CĂNUȚA : Dar, cică pînă nu faci foc, n-are cum să iasă fum.

MOISE : Ei, da, da. Totuși vreau să-ți povestesc fapte petrecute-n ochii mei.

CĂNUȚA : Bun... Jupîne, mai dă-ne un rînd.

CÎRCIUMARUL : Băiete, servește la masă.

MOISE (*răsucindu-și domol o țigare*) : Ne dăduse jos din *trin* la o gară. Compania mea fu orinduită să meargă la un sat vecin, unde răzvrătiții pîrjolise armanele boierești. Cale de un ceas, furăm acolo. La marginea satului, sătenii ne întîmpinară cu alai și steaguri albe, strigîndu-ne vorba lor : „Fraților, să nu ne împușcați, căci vrem dreptate, nu moarte“. Căpitanul porunci o *sumație*... Parcă pricepeau oamenii ce era aceea... În loc să dea înapoi, ei, sărmanii, veneau voioși spre noi. În fruntea lor mergea o femeie, gătită ca de sărbătoare, ținînd în mîini o tavă cu plîne și sare... Noi mergem asupra-le cu gîndul morții și ei, bieții, cătau să ne primească împărătește... Dar căpitanul, nu sfîrșiră corniștii bine a doua *sumație* și se grăbi să comande foc de salvă pe-ntîiul pluton. Cînd însă vru să zică : *la ochi*, văzurăm, vericule, pe sergentul Oprea Gheorghe.

din secția întâi, că se repede în fața frontului, aruncându-și arma cât colo și strigînd, pe cît îl lua gura : „Domnule căpitane, eu nu trag în frații mei...”

CANUȚA (*sărint de pe scaun. Toți cei din prăvălie rămîn, cum îi apucă vremea, cu ochii la dinsul*) : Halal să-i fie. Vezi, ăla om... Auzi, jupîn Tănase ? Sergentul Oprea.. (*întrebător lui Moise*) și mai cum ?

MOISE : Oprea Gheorghe.

CANUȚA (*respicînd cuvintele*) : Auzi, jupîne ? Sergentul Oprea Gheorghe a ieșit în fața frontului și a strigat scurt : „Domnule căpitane, eu nu trag în frații mei...” Hai, ce zici de un atare om ?

CIRCIUMARUL : Brava lui.

CANUȚA (*încruntat și îndurerat*) : Nu, jupîne, nu-l destul să-i zicem : brava lui. Să-l punem la icoane, jupîne, și să-i cinstim numele, ca unui mucenic spre vecinica lui pomenire, căci călăii l-or și fi ucis ? (*Sfîrșește întrebător spre Moise și așezîndu-se pe scaun.*)

MOISE : Ba, chipuiala numai cît l-au arestat și l-au trimis la închisoare.

CANUȚA : Adică, l-au vîrît în mormînt de viu.

MOISE (*înălțînd din umeri, bănuitor*) : Numai de nu l-or fi făcut scăpat pe drum, să-și facă anume pricină, să-l împuște.

CANUȚA : Așa-i ? (*Cănuță soarbe din pahar, Moise pe gînduri șuieră un cîntec. Cei din fund șoptesc între ei, arătînd spre Moise, băiatul din prăvălie servește alte rînduri la mesele din fund, circiumarul toarnă băutură dintr-o sticlă în alta.*) Și numai ăsta, Moise ?

MOISE : Ba, încă unul... Tot un sergent... Insuși seful meu de secție.. (*Moise vorbește îngîndurat.*)

silnic, privind în gol. Oștează adînc, și, sorbindu-și paharul, urmează.) ...Eram acum prin ținutul Severinului. Acoalea, cel puțin cînd am fost ajuns noi, lucrurile erau liniștite. Cantonarăm, ca de obicei, într-un sat. Peste noapte, plutonul nostru fu sculat și pornirăm în niște căruțe, trimise de un arendaș din apropiere. Cu noi meraseră și doi ofițeri. Satul unde mergeam se chema Viașu și preț, să zic așa, de vreo trei sferturi de ceas, ajunserăm la conacul arendașului cu pricina. Cum ne dădurăm jos din căruțe, furăm poftiți la o masă îmbelșugată. Mîncarăm și băurăm cît n-a mai încăput în noi. „Măi — ne șopti sergentul Sireteanu — să țiiți voi minte, că mîncarea asta-i blidul de linte prin care Esau s-a vindut lui Iacob...” Vorbea-n pilde, biet, era om priceput, dar, la drept vorbind, nu prea-l luam în seamă, căci, vorba ceea, nu-l pricepeam...

CĂNUȚĂ (*nerăbdător*) : Și după ospăț?...

MOISE: Stai să vezi... Furăm orînduiți în patrule și mai era mult pînă la ziuă, cînd începurăm să răscolim ulițiile. Satul părea pustiu, stăpînit de urletul cîinilor. După un răvaș boieresc, culeserăm de prin case vreo optsprezece bătrîni. Să tot fi fost de-o vîrstă cu moș Ilie de la noi... Cei mai în putere își luase lumea în cap la vestea c-a trimis boierul după oaste.

CĂNUȚĂ (*mereu nerăbdător, cu coatele pe masă, cu ochii ațintiți asupra lui Moise. Cei din fund, plecați spre masa vorbitorilor, trag cu urechea. Unii din ei au gurile întredeschise. Băiatul din prăvălie se dă încet în spatele lui Moise și ascultă, iar circiumarul își frînge gîtul moțîind*) : Și ce făcurăți cu bătrîinii ?

MOISE (*mereu îngîndurat*) : I-am dus prizonieri la curte, unde-i băgară-ntr-o cămară boierească. De la o vreme fură scoși pe rînd și-i ducăam în *canțileria* boierului, unde ofițirii, ascultînd jălbuirea ciocoiului, îi judecau. I-au judecat, i-au schingiuit bătîndu-i, smulgîndu-le părul, barba, punîndu-le ouă fierte la subțioară, vai de mama lor.

CĂNUȚĂ : Și de ce ?

MOISE : Zău, bine nu ți-aș putea spune... Ca să-i mărturisească, p-ăi cari-i arseze niște pătule cu porumb ale ciocoiului... Ziceau unii. Dar, din slugi, aflarăm că oamenii ăștia erau mai cu dare de mină-n sat și nu prea avusese nevoie să-și plece capul în fața boierului.

CĂNUȚĂ : Crezi că nu ? Găsise lifta prilej de răzbunare.

MOISE : Și de i-ar fi lăsat măcar cu atîta, mai calea-valea. Dar nu. Ciocoiul vroia să-i curețe cu orice preț de pe fața pămîntului și pace bună. I-au ținut toată ziua, nebăuți, nemîncați, într-o hrubă a pivniței boierești. La cîte un ceas, două, intrau la ei ofițirii și boierul și numai ce auzeam mugețe grozave, ca de subț pămînt.

CĂNUȚĂ : Îi schingiuiam, cîinii.

MOISE : Și venit-au femei, despletite, cu copiii în brațe, și mătuși bătrîne bocînd și tînguind pe la porți, cerînd iertare și îndurare pentru sărmanii bătrîni... Dar, ți-ai găsit... Nu pierduse nimeni inima aceea s-o găsească boierii... Dar, veni în sfîrșit seara și cu căderea ei, hotărîră și boierii osînda bătrînilor... (*Moise înghiți în sec și urmă*) să fie împușcați.

CĂNUȚĂ (*tresărînd ca fript și trîntînd cu pumnul în masă. Cei din fund tresar și ei, băiatul din pră-*

vălie, făcînd mimice nervoase, pare înșiorat de aprinderea lui Cănuță, iar cîrciumarul spăimîntat de lovitura acestuia se trezește buimac și nu știe ce să creadă) : Impușcați ?

MOISE (zîmbind minzește) : Da... Numai că ia seama, c-o să plătești paharele cîrșmarului.

CĂNUȚA (înduiosat) : Bine, măi creștine, și pe ăștia, măi ? Oameni bătrîni, cărora să le-nchini, nu să-i împuști...

MOISE (fălos) : Așa fu pofta boierului și așa fu porunca ofițirilor. Ce puteai face ?

CĂNUȚA (aprinș) : Cum ? Dar călăii, cine fost-au călăii să-ndeplinească porunca lor sălbatecă ? Spune, cine ? (Cănuță, ținînd c-o mînă masa ce tremură de fiorul miniei lui, pe cealaltă o are dată-napoi, încheștată într-un pumn amenințător, pătrunde cu priviri de foc pe Moise, ce se clatină buimăcit.)

MOISE : ...*(Tace.)*

CĂNUȚA : Răspunde, mișelule, răspunde...

MOISE (cu ochii căscați și spăimîntat, tace) : ...

CĂNUȚA (în picioare, cu gesturi amenințătoare spre Moise ; cei din fund gesticulează și ei în neștire, șoptindu-și ; cîrciumarul face semne băiatului, care rămîne subț înrîurirea aprinderii lui Cănuță) : Voi, ticăloșilor, voi cari ați uitat că subț haina militară ascundeți trup de țaran. Voi cărora haina v-a întunecat inima și mintea. Rușine și blestem să cază asupra voastră... *(Indreptîndu-se spre cîrciumar, care ieșise în fața teighelei, pregătit să înlătore gîlceava.)* Jupine, mă rog dumitale, dă-mi un bardac de apă, să-mi clătesc gîtlejul de vinul ce-l băui cu nevrednicul ăsta... Un călău ca tine ar trebui să fie alungat

din sat afară. În locul lui socră-tău ți-aș lua nevasta-napoi... Scirbă...

MOISE (*rușinat și cu teamă, tremurîndu-și glasul*) :
Măi Cănuță, ai înnebunit ?

CĂNUȚA (*ridicînd ulcica de vin, gata s-o trîntească-n capul lui Moise ; circiumarul face un pas spre ei, dar se retrage înapoi ; băiatul își ascunde fața-n cotul mîinii iar cei din fund se ridică gata să-nlăture lovitura lui Cănuță, apoi se pun jos, gesticulînd în șoapte*) : Să taci, fiară, că-ți crăp devla cu ulceaua asta... Înțelesu-m-ai ?

MOISE (*venindu-și în fire*) : Ho, frate, ho, că n-am tras eu în bătrîni ; și să vezi ce-a făcut Sireteanu.

CĂNUȚA (*domolit o leacă, așezîndu-se jos*) : Care ?

MOISE : Sergentul.

CĂNUȚA : Ei, ce-a făcut ?

MOISE : Să vezi... I se orînduise să-și pregătească secția să-mpuște pe bătrîni. O altă secție săpase de cu seara un șanț adînc lîngă cimitirul satului... Mormîntul... Izicușia era hotărită după miezul nopții, să nu simtă femeile din sat. Noaptea era lună.

CĂNUȚA (*liniștit*) : Nu v-ar fi mai zăbovit...

MOISE : În sfîrșit... La masa de seară, nu-l zări nimeni pe Sireteanu. Ospățul fu îmbelșugat, ca și altă dată, dar aproape nimeni nu mîncă. Petrecurăm masa aproape pe tăcutele. Mie, cînd vruî să duc cana de vin la gură, mi se păru că miroase a sînge, și-l aruncaî. Carnea din ciorbă mi se părea că-i de om și-mi putea-mprejur a hoil. N-apucaî să mă scol bine de la masă, că-mi venî rău și, să ierți, vărsai și mațele din mine. De-alunci m-am pricopsit cu niște friguri ce nu m-au lăsat nici pînă astăzi.

CĂNUȚA : Blestem.

MOISE : O fi... Trupa era trasă-ntr-o magazie și stăteam ghemuit în manta, trântit pe paie. Deodată, sării în sus. Auzii un foc de pușcă și-un vaier scurt în dosul magaziei. Soldații alergară într-acolo și mă țirii și eu. Și, frate Cănuță, ce să vezi ? Sireteanu, sărmanu Sireteanu, își zburase singur creierii.

CĂNUȚĂ (*spăimîntat*) : Cum asta ?

MOISE : Uite așa, frățioare. Își trăsese un glonț în gură.

CĂNUȚĂ : Și de ce ?

MOISE : Pe-o talpă a magaziei își lăsase carnetul lui de secție și-n carnet scrisese, uite, mi-aduc aminte, parcă văd în fața ochilor scrisul acela tremurat, cu creionul : „Domnule căpitane, m-ați osîndit să fiu călăul unor bătrîni nevinovați. Dar nu mai pot. Am făcut destule blestemății din porunca dumneavoastră ; de astă dată nu mai pot. Acum, vă rog, primește jertfa singelui meu și dați iertare bătrînilor, căci sînt nevinovați. Așa să vă miluiască Dumnezeu...”

CĂNUȚĂ : Auzi om, nene... Să-și dăruiască singele pentru mîntuirea altora... Ceva dumnezeiesc, Moise, nu-i așa ?

MOISE : Netăgăduit... Era om bun, nu-njura, nu bătea pe nimeni.

CĂNUȚĂ : Și cel puțin i s-a ținut cuvîntul în seamă ?

MOISE : Ce face ? Tu ești copil... Cînd veni căpitanul și ceti pe carnetul Sireteanului, i-l rupse în bucăți și trîntind un toc de cizmă-n capul bietului mort, îi zise majurului : „Luați bestia asta și-o aruncați în groapa de la cimitir...”

CĂNUȚĂ : Măi, ciinele.

MOISE : Peste noapte s-a sfîrșit cu bătrîni.

CĂNUȚĂ (*îndurerat*) : Vrea să zică tot i-ați împușcat ?

MOISE : Eu am tras în vînt.

CĂNUȚĂ (*aprin*s) : Minți, fiară, minți. Vrei să-ți acoperi nevolnicia c-o minciună.

MOISE (*rugător*) : Zău, Cănuță, am tras în vînt...

CĂNUȚĂ : Nu trebuia nici atît să faci, cînd sergentul se jertfise, ticăloșilor, să vă arate calea și voi n-ați vrut s-o pricepeți.

MOISE (*înțepat*) : Ce era să facem, mări ? Să ne fi ucis și noi ?

CĂNUȚĂ : Nu, dar să fi pus măcar pricina morții aceluia, să nu fi primit în ruptul capului să săvîrșiți păcatul omorului.

MOISE : Ne-ar fi trimis la închisoare.

CĂNUȚĂ (*ridicîndu-se furios în picioare și arătînd ieșirea prăvăliei cu mîna-ntinsă. Cei din fund se ridică și ei. Cîrciumarul și băiatul rămîn pironiți, cu ochii la ușă*) : Afară, dați-l afară pe blestematul acesta mînjit de sîngele fraților lui, afară... (*Moise iese din prăvălie, rușinat, cu capul în jos. Cei din fund îi arată pumnii. Cîrciumarul își face cruce, băiatul din prăvălie aruncă după Moise cu unul din paharele cu care băuse.*)

CĂNUȚĂ (*către băiatul din prăvălie*) : Copile, ia aminte, ca la vremea ta să nu cazi și tu în ispita rușinii în care s-a tăvălit ticălosul acesta. (*Merge spre teighea să plătească refeneaua*¹.)

Cortina

I. NEAGU [-NEGULESCU]

¹ *refenea* — contribuția bănească a fiecărui participant la o masă luată în comun (n. ed.).

FURTUNĂ VETERANUL...

(1907)

În sat, pe ulițele viscolite, patrulau în lung și-n lat dorobanții din „Șoimii“, spintecind cu luciul mort al baionetelor suflarea aspră a crivățului, ce ridică spre-naltul nourilor vârtejuri sure de gheață mărunță, strecurându-se în vaier plângător printre ramurile negre ale copacilor, peste cumpenele înțepenite ale fin-tinilor.

Din cînd în cînd, șiruri lungi de țărani legați cot la cot și unul de altul, mînați subț izbiturile paturilor de armă ce sunau a sec în șoldurile uscate, se tîrîiau în urlete dureroase, de-a lungul satului, înspre curtea boierească, unde se dădea osînda cea fără de cruțare.

La curte se petrecea de minune; comandantul batalionului, căpitanii și ofițerii subalterni, găzduiți în saloanele domnului Fanache Zanes, stăpînul moșiei, păziți de două compănii, straja neadormită a curții, se desfătau în plăceri netulburate; masa veșnic întinsă, paharele mereu pline, muzică, dans, joc de cărți și pe lingă toate „distracția națională“, cum numeau ei priveliștea ce le-o ofereau vagmiștrii beți torturînd pe cei prinși și chinuiți cu chinuri de

moarte. Cîtă pătimire, Doamne ! Cite lacrimi văr-sate... Și ce prilej de răzbunare pentru cuconul Fanache, căruia îi sosise ceasul să-și verse veninul din inima-i înveninată de demult... de chipurile acestea deșirate, gălbegite, trase, potrivnice până și făpturii lui de om aproape rotund, cu pîntecele cît o moșie, cu ochii scufundați în grăsime, cu buza răsfrîntă, lăsată în jos, desprețuitoare.

C-un suris plin de răutate, își freca acum mînile, privind cu mulțămire de la fereastră, din căldura molică a saloanelor, spre căzăturile acelea de oameni, care, turbați de foame și de nedreptate, cutezară cu vreo cîteva zile mai înainte să-i ceară pîne și dreptate amenințîndu-l cu pumnii rîdicați, cu ochii tulburi, cu gurile căscate. Nu-l înduioșau de loc nici bocetele femeilor, nici țipetele copiilor, nici gemetele bătrînilor, care își înălțau din cînd în cînd ochii albi, rugători de îndurare, spre ceriurile de plumb.

„Așa vă trebuie, păcătoșilor“... bombănea printre dinți cuconul Fanache, înjurînd și clătinînd din cap cu năcaz mare, cînd zărea în șiragurile de osîndiți cîte unul din cei cu care avusese vreo neînțelegere cîndva... la vro locmeală. „Purlați-vă bine, băieților“, îi era îndemnul cătră vagmiștri și făcea semn vătăvului să le toarne potop de băutură, să le întetească tot mai tare pofta de a trage adînc pe nas aburi de sînge cald țîșnit din rană.

Ii veni rîndul și lui Ștefan Furtună, veteranul, să-și tragă păcatele. În scurt, se înfătoșă brîncit de doi camarazi un țaran cu pletele albe ca fuiorul, boțit și ruginit la față ca toți țararii, c-o musteață groasă, sură, cu niște sprincene stufoase, subt care se mișcau doi ochi cu priviri tăioase. Purta la piept cinci decorații, prinse de sumanu-i rupt, și-n frunte avea un semn

de arsură, o zburătură de glonț, fioroasă pomenire din ziua atacului de la Grivița.

— Aha ! Tu erai în capul răilor... Tu-i puneai la cale pe ceilalți ; ia poștește mai aproape, zise rînjînd un vagmistru c-o musteață roșie, bîrzoiată, aplecîndu-se să ia o funie pusă la muiat într-o covată cu salamură... la muiat, ca să s-aștearnă mai în plin pe trupurile goale. Haide-haide, păsește mai aproape, ce-aștepți ?

Tocmai în clipa aceea intră în grajdii maiorul, comandantul batalionului ; ieșise și el la braț cu cucoana lui domnul Fanache, așa... ca să mai facă „nițică mișcare“, să mai vadă cum i se execută „măsurile de disciplină și corectitudine“, orinduite de dinsul.

— Grozav aș vrea să văd și eu cum îi bate, zicea cuconița, în vreme ce maiorul îi ținea haina să se-mbrace. Zău, să văd și eu ce impresie au să-mi facă... N-am văzut niciodată... Ah, tare aș vrea ; nu mi-i frică de loc, doar sînt legați, nu ?

— A, da ; legați, răspunseră într-un glas ceilalți ofițeri, făcînd zîmbre, căci domnu maior o încheia acum pe cuconița în copcile de subt bărbie...

— N-aveți idee ce urîți îmi sînt mitocanii, idioții... fi... oah !... urmă tot ea, făcînd un gest respingător cu amîndouă minile. Și aș avea plăcere nespusă să le trag și eu cîte o palmă la toți mizerabilii ăștia, răucrescuți... briganzi nesuferiți... Doamne, Doamne, cit îmi sînt de nesuferiți !

— V-ați murdări mîna de le-ați trage palme, zise zîmbînd irumos sublocotenentul Turel, un ofițeraș drăguț ca un stiglele, c-o musteață neagră, creată, cu obrăjorii rotunzi, pudrați, păziți de suflarea celui mai liniștit zefir...

— Ne urmați și dumneavoastră, rosti maiorul, îndreptându-se către ceilalți ofițeri, după ce oferă cavalereste brațul cuconiței.

Mergînd spre grajd, își alcătui o mutră severă de tot, punîndu-și în căutătură toată vrednicia și neînduplecarea cuvenită unui adevărat comandant de trupă.

— Ce-î cu ăsta? întrebă el, cu vorba apăsată, roștacojiu la față ca roșu-i de la guler, aruncînd spre Furtună o privire scurtă, săgetătoare.

— Trăiți, domn' maior, ăsta-i capul răsculaților,

— ăsta-i capul răsculaților? Hm!

Desprețuitor, cu minile în șolduri, își încordă acum gîtul cîtînd lung la veteran.

— Capul!... Auzi? Capul răsculaților! Dacă-i așa — urmă tot el — atunci să-i dăm pedeapsa care i se cuvine. Să-i dați bătaie, să mi-l întrebați, de aia i-a dat medalii patria recunoscătoare, ca să iasă la drumul mare în fruntea răilor și-a tulburătorilor?... Să mi-l pișcați cu fierul înroșit, să afle și el că noi avem legi după care ne conducem, că trăim în țară civilizată, că nu-î nimeni de capul lui... Ce-ați crezut voi, bețivanilor și leneșilor, c-a venit timpul să necinstiți numele țării și a majestății-sale? Tilhari ce sînteți, dădurăți iama la curtea boierească și gîndeți să vă faceți parte din averea și din munca altuia? Ce? V-a înnebunit șederea, trîndăvia și băutura și v-ați apucat de prădat, timpiților?

— Timpiți în ultimul grad, adăugă un căpitan cu vocea scoborîtă, îndreptîndu-se spre cuconiță. Uite, vezi, în așa hal de îndobitocire se găsesc din pricina beției, că de l-ai întreba acum pe ăsta ce vrea și de ce s-a revoltat, n-ar ști să-ți spună!

— Terribel! exclamă, clătînînd din cap, foarte mirată, cuconița.

— Aşa-i, pozitiv — zise maiorul — să vedeți, sînt idioțiți complet. Ia spune, mă, de ce ați înnebunit, ce v-a îndemnat să ieșiți la drumul mare ?

— Noi, dă... Trăiți, domnule *maior* — începu Furtună cu vorbă domoală — drept îi c-am înnebunit, dar nu de bine și de ședere, cum ziceți dumneavoastră, ci de amar și de nevoie !... De bine, nu mai înnebunim noi țărani ! Pe noi e răul și sărăcia de pe lume !... că de jaful nemilosului am rămas pieritori de foame ; ne-au rămas copiii dezbrăcați și flămînzi în puterea iernii... De ani de zile muncim vara întreagă pe lanurile boierești, muncim ca niște salahori și noi și nevestele și copiii noștri, și, pe an ce trece, ne găsim tot mai înglodați în datorii, de-am ajuns să ne vindem și icoanele, p'ătind gloaba boierului !... Ne-am tot plins, ne-am tînguit... jalbă peste jalbă am trimes, *lăcrămație* am făcut până și la măriă sa vodă, dar auzitu-ne-a cineva ? Datu-ne-a cineva dreptate ? Or fi ele legi și pravilă, cum ziceți și dumneavoastră, or fi... nu tăgăduiește nimeni ; dar pentru noi țărani, cînd avem dreptate, nu stă scris la pravilă, și cînd stă scris la pravilă, n-avem dreptate !...

Dar am tot tras și noi nădejdea de mai bine ; am umblat tot cu răbdarea și cu vorba bună. Dacă am văzut de la o vreme, că degeaba mai umblăm cu omenie, ne-am apucat de zurbavă... Și am făcut-o și noi pe cît ne-a dus mintea și capul. Acuma ne-au auzit toți până la vodă ; ne-au auzit și-au împînzit țara cu oști, nu înspre ocrotirea noastră, a celor obijduiți, că noi de blăstăm sîntem și trăim săraci întrucît ne vedeți.

Zicînd, își desfăcu sumanul în lături, arătîndu-și prin găurile largi ale cămeșii zdrențuite un trup negru ca pămîntul.

— E drept că nu-i numai beția pricina pierzării și a îndobitocirii, ci mai mult decît orice îi ruinează munca trudită din cale afară și mizeria în care trăiesc de cînd se trezesc pe lume și până ce mor, roști cu jumătate de gură locotenentul Opreanu.

— Nu vorbi neîntrebat, locotenente, îi poronci maiorul privindu-l o clipă amenințător prin colțurile ochilor.

— Așa-i, domnișorule — urmă Furtună — muncim muncă grea tare, muncim o viață întreagă, și chiaburi nu mai ajungem; păm doar nu degeaba umbliă vorba printre noi că: „din bani de pe plugărie n-am mai văzut chiaburie; dar din bani de tălhărie am văzut ținînd moșie!...” Mai bine tălhari, cum ne ziceți dumneavoastră, decît cumiți și de treabă. Ce să facem? Nevoia ne îndeamnă la zurbavă și la tălhărie!... Parcă noi nu vedem că rău facem, greșim, ne umplem de păcate; dar avem nădejdea că ne-o ierta Dumnezeu; că multă nevoie și asprime am îndurat pe lumea asta! Am îndurat, că dă... noi țărani sîntem tari de vîrtute și proști la minte; tari, căci răbdăm răbdare cînească și proști, că de n-am fi proști, n-am ști răbda.

— Ei, vă place obrăznicie la țaran! șopti cucoana, indignată, către ofițeri.

— De ce tocmai tu — întrebă maiorul, foarte încurcat — tu, care trebuiai să dai exemplu de cinste și de cumîntenie, căci țara ți-a dat medalii pentru cîntea ta de militar... nu te-ai gîndit tu că prin purtarea ta vei necînsti numele țării și al majestății sale?

— La asta, zău, nu m-am gîndit; căci nici n-ai chip să te gîndești... Să fii cuprins din cap până în picioare cu *medalii*, să ți se verse peste tine toată cîntea țării și a mării sale, dacă pîntecele ți-i gol,

lihnit... geaba vodă... geaba țară!... Foamea dă de-a dreptul. Parcă *medăliile* țin de foame? Ce folos de cinste multă, dacă udătură nu-i și făina s-a gătit!

— *Mais c'est tout à fait insupportable!*...¹ ciripi sublocotenentul Turel, strângându-și nervos minierul săbiei.

Maiorul schimba fețe-fețe; un moment stătu pe gânduri mușcându-și cu ciudă musteața. Se simțea oarecum doborât de felul cum îi răspunsese veteranul. Un val fierbinte de minie parcă i se ridică din tălpi până-n rădăcina părului.

— Dacă nu le știi prețui, mizerabile, și nu știi cînsti decorațiile țării — izbucni el smuncîndu-i-le într-o clipă de pe sumanu-i putred și aruncîndu-i-le într-un zîngănit închis pe podeaua grajdului — atunci dă-le jos, mișelule, nu le terfeli ca un nevrednic ce ești!

— Trăiți, domnișorule — cuvîntă Furtună, trăgîndu-se cu hotărîre un pas înapoi și privind țintă în ochii comandantului — bateți-mă, spînzurați-mă, omoriți-mă de-acum înainte, dar drept v-o spun că de cînd sînt multă foame am îndurat, aspră nevoie am tras, dureri multe am avut, prin grele cumpene am trecut, dar... de cinstea măriei sale nu m-am lepădat. Cît am fost de nevrednic și de păcătos, la piept am purtat-o treizeci de ani de zile. Așa mi-a fost mie drag, să am și eu cu mine, în orice loc, un semn dat de vodă Carol, precum c-odată și odată am fost și eu om acătării... Și mai aveam eu un dar de la vodă... o goarnă! Dar mi-a luat-o *preceptoriu* zălog... pentru un rest de parale. Era goarna cu care am sunat atacul, cînd rămăsesem singur-singurel dintre gorniști la suișul unei redute: îmi curgea sîngele gîrlă

¹ Dar e de-a dreptul insuportabil! (fr.) (n. ed.).

peste ochi, peste nas, peste goarnă, din locul ist cu
semnul de pe frunte, și eu sunam să îndemne leatul
vrăjmaș la deal... sunam de mi s-a dus pomina până
la urechea măriei sale și pentru aceea cu poroncă
domnească mi-a dăruit *trumbeda* cu care m-a împli-
nit zapciul și *medăliile* pe care mi le-ați aruncat dum-
neavoastră la cinstea tălpilor!... Îi eram dragi lui
vodă atunci — urmă țăranul cu duioșie, lăsându-și
privirile în pământ — dar acum se vede că i s-a urît
și lui de noi, și v-au trimis să ne luați și cât ne dă-
duse!

Grele zile am ajuns și de jălit sîntem!

.

Ce-a mai fost pe urmă, e dureros de spus... Pe
înnoptate însă, în vreme ce în saloanele de la curtea
boierească se zăreau prin ferestrele largi, aburite,
umbre lungi, mișcîndu-se în vîlvătaia luminilor de
policandre... afară, încolo, departe la marginea satu-
lui, pe un cîmp bătut de viscol, în fulgerul unui foc
de salvă comandat de sublocotenentul Turel, se mai
zări o dată chipul acela uscat, cu ochii mari, scîn-
teietori ai lui Furtună veteranul și-n detunătura puș-
tilor căzu trăsnet, grămadă, cornistul care, singur-
singurel, mai rămăsese în picioare sunînd vrăjmaș
atacul... la un suiș de deal... la Șeptezece și șapte!

I. I. MIRONESCU

IN NOAPTEA DE 10 MAI

E zece mai... Iluminații...
Ast miez de noapte pare-amiazi.
Scînteie mii de constelații
Printre ghirlandele de brazi.

Orașele-s iluminate
În chip atîta de feeric
Că, prin contrast, bietelesate
Zac și-n mai negru întuneric.

'Au fost și-n satele sărace
Iluminații... N-ar mai fi!
Arzînd, bogatele conace
Schimbau ș-acolo noaptea-n zi.

Și totuși, nu ne-nvățăm minte !
Tot lux ! Tot fast ! Deșertăciuni
Ce fac dintr-un popor cuminle
Un vast ospiciu de nebuni.

Oh, slingeți lămpile acestea !
Îmi face rău lumina lor !
Căci ele mi-amintesc povestea
Cea tragică a satelor...

Privind mulțimea ce se strînge
Subt. lampioane, ce sclipesc,
În roșul razelor văd sînge
Nevinovat și romînesc !

Cyrano
[GEORGE RANETTI]

LEX

S-a aprobat legea tocmelilor agricole
(Ziarele)

Ai lege, țărane, ai drept
De-acuma, te ține !
De vezi că te-ajunge nevoia
Să fii potolit și-nțelept —
Cu ura ce-ți clocote-n piept
Nu face iar țării rușine.

Amarnic fuseși la mînie
Cu faptele rele ;
Dar bună e roada culeasă !
Zdrobiși blestemata robie
Și pravilă-ți deteră ție,
Să-ți mîntuie zilele grele !

Și sfînt e ce pravila spune —
Închină-te ei !
Smerit dac-ai fi și cuminte

Cu dînsa trăieşti de minune —
Rămii unde legea te pune
Şi altceva nimic să nu cei.

Că nu e născută să dea,
Această putere,
Ci numai să facă dreptate !
Dar totuşi se-nclină şi ea
Cînd vede primejdia grea
Că înşişi părinţii ei cere...

Îndupleci adesea pe-un zeu
Al cerului sfînt,
Dar legea creată de oameni ?
Dreptatea se face cu greu —
Tu speră-nainte mereu,
Căci datu-ţi-a legea cuvînt !

Din cruda vărsare de sînge
Cu atîta te-alegi !
Ai dreptul să suferi în pace —
Cînd foamea grozavă te-o strînge
Şi-n juru-ţi copiii de-or plînge,
Hrăneşte-i cu vorbe din legi !

Dar pieptul să nu-ți mai aprinzi —
Străpunge-l, de bate !
Respectă-ți a patriei fală —
Ci du-te la târg să te vinzi
Sau sfarmă-ți capul de grinzi,
C-aceasta e-a legii dreptate...

P. LIȘTEAVA

POPA PREDA

„...Și totuși e adevărat... Iată zidul gros și rece, iată ușa ferecată cu zăvoare... Dumnezeule, n-aș fi crezut vreodată să fiu aruncat în temniță de-o lume botezată în numele tău... Pentru păcatul că te-am iubit prea mult, că prea mă vrăjise învățăturile tale... Socoteam c-o fi doar un vis, și, vai, când mă trezii, visul fu aievea... Am fost obosit. Am adormit adînc și mult. Trei nopți și trei zile în șir, om bătrîn, tîrît pe jos, ferecat în lanțuri, bătut și argățînd caii jandarmilor... O cerule, auzi-mă și mă vezi...”

Se mișca ca o vedenie prin lumina șovăitoare a celulei, pipăind sfios pereții, ușa, paiele pe care dormise. Făcînd cunoștința vizunii în care fusese aruncat i se opri în mijloc ațintindu-și ochii în țimentul de jos, ținîndu-și barba în mînă, clătinîndu-și capul și gîndind la cîte-i fu dat să-ndure pînă acum. Alunecîndu-i ochii pe dunga luminoasă, ce cădea din sus, de sub tavan și zăbind zîmbirea tristă a cerului prin crăpătura ferestrii, își repezi în neștire mîinile spre ea, strigînd aiurat: „Cerule, auzi-mă și mă vezi...” parcă vrînd să prinză o mînă izbăvitoare a necunoscutului, ascunsă în nemărginirea albastrului.

Mersese vestea pînă departe despre minunea glasului părintelui Preda, din Goldana. „Să-ți citească o dată popa Preda, te mîntuie de boală“, sau : „Omule, de cîntările lui plîngi“, grăiau ciți îl cunoșteau sau îi auzise de nume. Poporenii săi se mîndreau cu dînsul. Cînd întîmplător îi întilneai în cale și-i întrebai de unde-s, îți răspundeau cu mîndrie : „Din satul lui Popa Preda“. Li se părea lor că toată lumea trebuia să-i știe satul lui popa Preda.

Și cu toate astea, poate că nu tuturor ciți îi veniseră, din veste, la citanie, poate că nu tuturor li se păruse așa de grozav precum îl socoteau ai săi. Și nici cel sfînt de om nu prea era popa Preda, cum poate-ar fi să se înțeleagă. Nu. „Un păcătos apostol al Galileanului și-atîta tot“, cum îi plăcea să-și zică dînsul. Ceva mai mult. Popa Preda bea. Nu-ntotdeauna, dreptul lui Dumnezeu, dar cînd bea, bea amarnic. Vine la crîsmă, intră în „odaia popii“, cum i-au botezat sălenii cămăruța în care-i place a sta de sfat cu vinul, apoi garafele curg. Dar nu-i merge dînsului să bea singur, ci care cum își vîră capul pe ușă să-i zică un „Doamne-ajută“, e poflit și el la masă, căci vorba sfînției sale : „Bine-i stă păstorului ca pururea să fie înconjurat de turma lui“. Și bea popa și cînta, și cînta grozav, fermecător, cu lacrimi în ochi, căci cu toate că anii l-adusese în grădina bătrînețelor, totuși inima-i rămăsese tînără și glasul lui era glas de heruvim. Erau vremuri cînd popa bea și cîte două zile-n șir. Uneori acolea-l prindea și-l lăsa chiar ceasul liturghiei. Totuși poporenii lui erau mulțămîți cu dînsul. Cine-ar fi grăit de rău pe popa Preda și-ar fi găsit lucru cu goldănarii.

— Parcă nu-l vedem noi cum este? Dar dacă și are credință? Cititul lui te tămăduiește, cîntul lui te înfloară...

Dar goldănarii își înconjurau preotul cu atîta drag, din alte pricini, de care, însă, ei nu-și dădeau seama. Părintele Preda era născutul satului lor, feciorul răposatului Voicu Șerbu. Crescut printre dinșii, le cunoștea tuturoră care cum î-i păsul. Casa lui oricui îi era deschisă și sfatul lui le ungea inima. La nevoi, ca și la petreceri, părintele Preda era nelipsitul lor, împărtaşindu-și fără zgîrcenie sfatul și cuvîntul fiecăruia după cum îi era nevoia.

Îi murise preoteasa demult și rămăsese văduv de tînar. Feciorii, rămași de la răposata, îi dăduse prin școli depărtate, pe unde se și înstrăinaseră, dînd rar prin partea locului. Cu vremea, om era, își luă drept ajutor și mîngîiere o cumătră din sat. Cumătra Ralița, cum deprinsese mai apoi să-i zică satul. Cumătra Ralița se brodi să fie și ea inimă blajină. Bunurile aduse de sfinția sa de pe la slujbe erau pururea împărțite copiilor, cari deprinsese, în fiecare zi de praznic, să vie să-i sărute dreapta.

Unele ca astea făceau pe goldănari să-și îndrăgească preotul mai mult decît toate cîntările și citaniile lui. Dar ei nu ziceau așa. „Popa Preda-i bun la Dumnezeu“, și credința asta le mulțamea cugetul și era destul. Ce-aveau ei cu păcatele lui omenești, pe care trebuia să le poarte și el ca fiecare?

Dar dacă poporeni părintelui Preda erau cu sufletul împăcat c-aveau popă după gustul lor, cu sufletul lui nu era tot așa. Nu doar că n-ar fi fost mulțămit de norodul său, nu, ferească sfîntul. Părintele Preda își iubea norodul, așa cum numai Crist îi îndrăgise

odinioară pe săracii ce-i ațineau căile. Cu sufletul popii era, însă, altceva, cu totul altceva, ce nici cumătra Ralița și nici păstorii săi nu puteau pricepe. Îl străpunsese viermele înțelepciunii, vierme ce-l făcu și pe Adam să-și prăpădească raiul. Cu alte cuvinte, vedea lucrurile cum sînt și pricepea cum ar trebui să fie, dacă învățăturile Galileanului ar fi fost să fie urmate în dreapta lor îndrumare.

După moartea preotesii, necăjit și amărit, rămas cu copii mici pe lingă dînsul, pină să-și aducă pe cumătra Ralița în casă, singura lui mîngîiere fu cititul în cărți de tot felul. Deprinsese astfel gustul cititului, de care nu se mai putea despartea, ca de-o dragoste, înlănțuindu-i mintea în aceeași vrajă în care dragostea îngrădește inima. Tot citind, ajunsese să-și adune atîtea cărți, de să-i zică dascălul Mihăilă : „Ira, părinte, sfinția ta ai o arhivă mai dihai ca cea de la primărie“. Citind, părintele Preda își zdrobi duhul de popă, făurindu-și încet-încet un suflet de apostol.

Cu cit mai mult citea, privea tot cu mai multă luare-aminte în jurul său. Cu încetul i se lămurii tot mai limpede, cum învățăturile Mîntuitorului, mai mult ca oricînd acum, erau nesocotite de acei cari primise botezul în numele *lui*. Norodul sărac, pentru fericirea căruia Mîntuitorul fu răstignit, rătăcea mereu afundat în întuneric. Mrejele nedreptății îi înfășurau și-i sugrumau viața, ca și atunci. Fariseul e pururea slăvit și fățarnicii sînt stăpîinii lumii. Vecinic i se cîntă turmei rătăcite povestea plină de milă și umilință a *celui* ce muri pentru a ei mîntuire, nu însă și ceea ce grăi *acela*, întru această mîntuire. Norodul tot nu știe că veni *el*, nu spre păstrarea, ci întru reînnoirea legii. Și legea nedreptății, legea urii și-a

fățarniciei, legea lui Ana și Caiafa e vecinic atotstăpinitoare, pe cînd legea *lui*, legea dreptății și a frăției rămîne pururea sleită în buchea evangheliei. „O, Cristoase — se-nflăcără dînsul — Cristoase, pînă cînd îți va rămîne glasul tău îmbrobodit în descîntecele fațarnice? Pînă cînd norodului tău, căruia buciumatu-i-ai trezirea din morți, pînă cînd i se va fura auzul acestui buciurm?... Dar iată că pustiul arzător se cutremură, furtuna mîntuirii zguduie văzduhul și va prăvăli piatra pe care cei răi așezară sămînța cuvîntului tău, întru a cădea aceasta pe pămîntul cel rodnic. Atunci, Dumnezeuul meu, se va împlini *cuvîntul* și-n casa Domnului meu peri-va servul și stăpînul și va rămîne singur fiul omului...”

Astea-i plămădeau în cuget părintelui Preda. În atingerea cu norodul, pururea căuta să-i tălmăcească tainile învățăturilor evanghelice. „Ei, de-ar vrea păstorii norodului să priceapă și să deslușească cuvîntul Domnului, dreptatea s-ar revărsa pe pămînt, cum se revarsă binecuvîntarea ploii, în urma secetii...”

Dar „frații” ceilalți vedeau în evanghelii nu lumina dreptății, ci un biet meșteșug prin care să-și poată agonisi în tihnă traiul. Pe cînd aceștia propovăduiau umilinți deșarte, trase din priceperea rătăcită a scrip-turilor, dînsul propovăduia înălțarea sufletului, pregătind cărările drepte judecări. „Adevăr grăiesc vouă — glăsuia părintele Preda — iată ziua judecării se apropie, furtună năprasnică va mătura pămîntul de răutate și dreptii se vor despărți de cei răi, întru mîntuire. Și mîntuirea ta, prin tine, norodule...”

Dacă, însă, cuvîntul părintelui Preda înviora sufletul norodului său, nu tot așa stăteau lucrurile cu boier Dobrin, proprietarul moșiei. De bună seamă,

căci sătenii prindeau a sorbi din cuvîntul preotului un duh nou. Călcău parcă mai mîndru. Boierului îi vorbeau omeneste, fără smerenie. În urma unui „bună-ziuă” nu-și mai ținea nimeni căciula în mîină. „Oare, nu-i și boierul om ca toți oamenii? Doar că straietele îl deosibește; încolo-i tot zămislirea aceluiași Dumnezeu necunoscut”, cum de-atîtea ori le grăise sfinția sa. Pe lîngă acestea, părintele Preda era sfelnicul nelipsit al sătenilor în toate daravelile ce aveau cu moșia. Asta îl otrăvea pe boier mai vîrtos ca orice altă faptă a popii.

Boier Dobrin știa povața tătîni-său: „Să nu-i deschizi capul prostului, de vrei să faci treabă cu el”. Nu o dată l-a chemat pe popă la curte, ca să-l dojenească. „Părinte, cată-ți treaba, părinte, că te pierzi. De ce scormonești focul și nu-ți vezi de evanghelie?” — „Ei, cucoane, de ne-am vedea, noi preoții, cum cere cuviința, de sfînta evanghelie, nu știu, zău, ce s-ar alege, dar bucurați-vă, căci aveți slugi preaplecate în tagma preoțească...” Așa-i răspunsese odată sfinția sa proprietarului; și de-atunci acesta îi jură pieirea.

Urmară pîri pe la parchet, pe la protoierie, cu duhiumul, pe seama părintelui Preda. Protoiereul îl numise eretic, arian, amenințîndu-l cu caterisirea, iar procurorul cu procesul instigației. Dar nu-s ape pe pămînt să poată stinge văpaia adevărului din sufletul împătimit de frumusețile lui. Părintele Preda rămînea vecinicul apostol al Galileanului. Totuși, zîzaniile acestea îl turburau de multe ori. Atunci îi năvăleau în suflet furtuni de ură și milă, de ceva necunoscut ce-i năbușea și-i ardea ființa. Atunci se pomenea pe neștiutele, în cămăruța de la crîsmă, bînd și cîntînd slavă *celui* ce primise răstîgnirea pentru mîntuirea norodului necăjit și umilit...

Dar iată că greul umilinței și al obidei rupse zăgazurile răbdării. Răzmerița aprinse sufletele asuprite revărsându-se în vijelii de ură asupra țării...

Goldănarii n-au săvârșit nescai fapte în fierberea răzmiriții. Unii nimiciră prin foc, alții ucis-au în turburarea răzbunării. Goldănarii, însă, nu. Învățăturile părintelui Preda le arătaseră alte căi, ce duceau către împlinirea cuvîntului. Se-nfățișase vechilului, căci boier Dobrin fugise la tîrg, și-i grăise aceluia : „Scrie dumneata boierului să nu stea fugar de noi că doar oameni sîntem cu toții. Dacă o neorîndă dușmană îl făcuse stăpîn pe mai mult pămînt decît ar fi fost de trebuință, asuprindu-ne pe noi, socotim că este vremea să se-mplinească cuvîntul adevărului : pămîntul să fie stăpînirea obștească a tuturor, de-acum și pînă-n veac, precum fii ai aceluiași părinte obștesc și necunoscut sîntem. Să vie, și-l vom primi-ntră noi ca frate de muncă și bucurie. Astea scrie dumneata fratelui Dobrin...” Atîta au spus și au săvârșit goldănarii la curte. După sfaturile părintelui Preda urmau să stăpînească și să lucreze pămîntul moșiei în chip devălmaș, după cum făceau creștinii la-nceput..

Răzbunarea boierească fu grozavă.

Vechilul dusesese vestea la tîrg că satul năvălise moșia, casele, pătulele, împărțind și nimicind totul. În loc de venirea boierului să intre în frăție cu satul, veni un batalion de oaste.

O lună întreagă Goldana fu dată pui de pomană soldaților. Cei tineri din sat fură luați cu grămada și înfundați prin cazărmi. Alții înfundară zăvoaiele și crîngurile. Parte din cei bătrîni și popa fură aduși în mijlocul satului despoiați și bătuti pînă la sînge. Popa fu dat, apoi, în primirea jandarmilor. Aceștia îl duse întîi pe-acasă, unde-i răscoli totul și prin toate.

Pînă și varul pereților fu respicat de săbiile jandarmilor. Căutau urmele năluca de care se spăimîntase stăpînii uitînd să cerceteze adevărul faptelor. În cele din urmă îi grămădi cărțile și toate hîrțile, claie peste grămadă, în saci. Cumătra Ralița, cînd văzu pe popă ferecat și vai de dînsul, începu a se boci ca de mort, dar dosul minii unui jandarm îi amuți gura umplîndu-i-o de sînge. Spre a se-ntrece, unul din aceștia își făcu batjocură din trupul bătrînii, în hazul celorlalți și-n ochii popii. Dînsul, petrecut de lanțuri, desculț, cu părul și barba vîlvoi, cu fața vînată de bătaie, își ridică privirile către cer și grăi oftînd: „Iartă-le, Doamne, că nu știu ce fac...”

Fu apoi tîrît din secție în secție, pînă la oraș, unde fu aruncat în tăcerea și uitarea unei temnițe, în așteptarea judecății, mereu în aminare.

„...De bună seamă, Doamne, cei răi nu vor norodul să-ți cunoască învățăturile tale, ca mai virtos ei să se folosească de rătăcirile lui... Boier Dobrin de-acum poate mistui în liniște...”

Ce să fie însă cu dînsul? Să fie judecat? Și ce vină i-ar găsi lui, lui care mai curînd se cade să fie învinuitorul? A fost schingiuit fără vină, i-a fost risipită și necinstită casa, i-au răpit libertatea. Și pentru ce?

„...Mă vor învinui, care cumva, c-am propovăduit cuvîntul Mintuitorului... Atunci, dar, arză-se toate evangheliile, nimicească-se toate bisericile, de-s făcute să ție lumina ascunsă sub obroc, ci nu s-o împărtășească săracilor cu duhul... O, de m-ar scoate-n fața judecății... Să le spun și iar să le spun: — Lupi îmbrăcați în piei de oaie. Vă cuprind fiorii gîndind că vi s-o spulbera împărăția cea întemeiată pe nisipul vicleniei? Intru zadar schingiuiți și ucideți vrînd să

stăviliți cuvîntul. Netrebnicilor, nu prin nimicirea trupului veți zădărnici pornirile sufletești. Adevărul plutește, ca un duh nevăzut, în toate unghiurile văduhului. Din toate părțile va porni furtuna cea minuitoare. În fața zăgazurilor ea va fi cumplită și grozavă... Vă temeți, ticăloșilor, vă temeți că veți fi chemați la muncă. Da, la muncă, la muncă. Să vi se subție cefile, să vi se topească osînză. Da, da, să vă facem de folos întregii obștii. Destul ați trăit ca trintorii, destul, destul...”

Dar zilele treceau și lunile se perindau.

Adesea privirile-i rămîneau pironite în licărirea cerului, ce-l privea trist, prin crăpătura ferestrii. Atunci gîndurile îl duceau în satul lui. Visa la soarele cald ce se răsfrîngea în miile de oglinzi ale rîului de lîngă sat; la livedea verde și împodobită cu miile de flori ale primăverii; la freamătul crîngului, la cîmpul, nemărginitul cîmp, larg și liber. Cînd să-și mai dea drumul privirilor să pătrundă zarea peste neîțarmurirea șesului nemărginit, ca un orizont de mare?... La crimile îi ardeau obraji și-l trezeau din visările ce-ar fi vrut să-l țină de-a pururi în vraja lor. Strîmtoarea chiliei îl sugruma, tăcerea ce se păstra cu grijă în jurul lui îl înnebunea.

Nimeni nu-i vorbea. Întrebările îi rămîneau pururea surde. Vecinic, același paznic mut i-aducea zeama sau pîinea neagră și apa, același pas de santinelă îi răsuna în auz. Vremea se scurgea și cu trecerea ei simțea cum tot mai greu îi cade asupra negura uitării. Cum? Să putrezească de viu în lăinița asta grozavă? Nu se poate. Și ușa celulei prindea să urle de izbăturile lui. Bate și iar bate. Ochiul santinelei se ivește în spărtura de iudă a ușii. El tresare, se dă o clipă înapoi. Ochiul cela stingher, fără clipire, îi

pare un duh răătăcitor. „Directorul... vreau... am nevoie de dînsul...” În locul acestuia vine paznicul, același paznic mut, pătrunzîndu-l cu priviri reci și dușmane. „Omul lui Dumnezeu, ce-i cu mine? Ce-i cu mine, asta vreau să știu? Ce-i cu mine?...” Paznicul pleacă și iarăși tăcerea prinde să urle în creierul închisului ca o mașină de treier. Vremea trece nepăsătoare, liniștită și răspunsul nu mai sosește. Ușa celulei începe din nou să bubuie. Acum nu se mai arată ochiul din ușă și paznicul vine mai fără zăbavă, însoțit de alții. Îl înșfacă fără milă, ca fiarele prada plăpîndă, vîrîndu-l în cămașa de forță. Dînsul rage ca vita-n cuțit. Aceia îi pun călușul, îl răstignesc în belciugele zidului și pleacă.

Pricepe acum. Vor să-l ucidă prin tăcere, să-l înnebunească... Nebun... Gînd grozav ce-l cutremură... De mii de ori, atunci, mai bine moartea... „Doamne, de mai ești pe undeva, Doamne, răzbună-mi suferințele nevinovate...”

Două zile fu ținut lipit de zid, ca liliiecii.

Paznicul vine, îl desface și n-apucă să-nchiză ușa, un trăsnet și un vaier îi întoarce pașii.

Inchisul își zdrobise capul trîntindu-și-l în ungherul pereților din fundul chiliei...

E mult de-atunci. În Goldana a venit preot nou. Dar din inima goldănarilor nu se va șterge chipul părintelui Preda. În seri de șezători se povestește despre dînsul, ca de un făt-frumos. Bunicile spun nepoților în leagăn, spun povestea lui moș Popa, și moș Popa se întruchipează în mințile lor fragede în icoană de sfînt blajin, cu barba albă, ce vine în somn, să-i mîngîie. Și poveștile bunicelor rămîn altoite în cuget

și se părindează ca însăși viața. Popa Preda a pierit din Goldana, dar duhul lui va pluti mereu în mințile goldănarilor pînă ce va sosi ziua judecării celei neiertătoare, răsplătind pe fieștecare după însăși faptele lui.

I. NEAGU I NEGULESCU I

O CONCENTRARE

În noaptea aceea, trebuia să sune alarma.

Aveau vestea că țărani înaintează asupra orașului. La toată bariera fusese orinduit câte un pluton, în avanposturi. Eclerorii¹, câțiva călărași alăturați batalionului nostru, aduceau vești tot mai spăimîntătoare: țărani înaintează în marș orinduit, au arme și călăreți. De bună seamă, eclerorii noștri luau toiegele drept arme. Mai mergea vorba că țărani vin cu gînd de pîrjol asupra tîrgului. Negustorimea era îngrijorată. Prăvăliile se închideau cu apusul soarelui. Pompierii își țineau pompele înhămate. Patrulele noastre arestau pe orice trecător îmbrăcat țărănește. Nu erau cruțate nici femeile. La poliție, la primărie, beciurile erau pline.

La batalion, fierberea era mare. Ordinele, injuriile, ghionturile se amestecau într-o vîltoare amețitoare. Soldații se mișcau, alergau de ici-colo, triști, abătuți, parcă li se vestise moartea vreunui aproape. Abia acum prindeau parcă să priceapă rostul acelei concentrări. Revederea tovarășilor de oaste îi făcuse să

¹ *eclerori* — iscoade, ostași trimiși înaintea grosului trupeilor pentru a observa pozițiile ocupate de inamic (n. ed.).

se piardă deodată într-un fel de bucurie neînțeleasă, simțită doar de cel ce-și regăsește tovarășii unei vieți amare, petrecută împreună.

Cu apropierea serii, un fel de tăcere ciudată se revărsa-n unde tainice asupra întregului batalion. Ordinele, injuriile se rosteau aproape pe șoptite. Era mai mult scrîșnet de dinți, decît porunci, mai multe ghionturi decît înjurături. Batalionul, care pînă mai acum huiise ca o clasă de copii fără dascăl, de astă dată semăna mai mult cu zumzetul albinelor în vremea nopții. Toate acestea te năuceau și-ți întăreau credința crimei ce se punea la cale.

La raportul de seară, la care ca niciodată erau de față toți ofițerii în ținută de campanie, ca și noi, se-mpărți cîte patruzeci de cartușe de fiecare soldat. Cartușele erau de război. Ordinul era să se tragă deodată în carne vie, să vire spaima în țărani. Nu ca la '88, cînd trăgîndu-se mai mult cu cartușe de manevră le dăduse pas să crează că și armata ar fi de partea lor. Cel puțin, așa sfătuiau ofițerii.

Se făcu apelul, rugăciunea.

Notele lungi și triste ale rugăciunii se răsfrîngeau deasupra capetelor descoperite ale trupei ca un potop de hulă și blestem. În stradă urla un ciîne și sus, în adîncul nesfîrșitului, stelele cerului sclipeau rîzătoare.

Trecurăm la culcare.

Mă lăsai pe spate, rezemat de raniță, cercînd s-adorm. Dar somnul fugea de mine. În minte mi se deslușea tot mai mult icoana măcelului ce va să se petreacă din ceas în ceas.

— Dormi? șopti glasul unui camarad de lîngă mine.

— Nu.

— Ce zici că-i de făcut ?

— Tu ce zici ?

— Eu ?... Mă țin de cuvînt. Ies în fața frontului.
Îl știam hotărît.

Mă ridicai și privii cuprinsul clasei. Eram cantonați într-o școală. La lumina slabă, ce pătrundea de la un felinar din stradă, prin fereastră, se zărea o ceață aburie, ce plutea ca un nor deasupra noastră. Era fumul de la țigări. Altă dată, pînă să adormim, larma glumelor, rîsului și-a vorbei te asurzeau. Acum nu mai vorbea nimeni. Se-auzeau numai oftări și se zăreau scînteind țigările, ca licuricii, în toată clasa. Într-un ungher, doi începură să cînte domol, ca un murmur de bocete depărtate, un cîntec trist, de la țară. Mă lăsaî pe spate și așipii în cîntul acelora. Și visai vis grozav.

Se făcea că sînt în satul meu, pe pajiștea verde din marginea lui. Cu mine erau toate fetele și toți flăcăii cu care-mi petrecusem tinerețile. Dar ei păreau tineri și zburdau ca mieii în lumina caldă a soarelui de primăvară. Și eu păream bătrîn. Unul din ei rîse de venirea mea acolo și eu, îndîrjit, vrui să-l răpui. Vai, cînd ridicai cuțitul era... frate-meu. Atunci toți mă-nconjurară, și prinseră a mă rîde cu hohot, și hohotul acesta izvora și mă năvălea din toate părțile, și căzui în nesimțire.

Mă trezii, zguduit de camaradul de alături, în sunetul zăpăcit al alarmei.

Cînd ajunserăm la barieră, se revărsa de ziuă. Era o dimineată așa de limpede și plină de liniște. Prin roșul cerului de la răsărit pluteau nourași aurii, iar la orizont se deslușeau munții, cu piscurile lor arămite

de răsfrîngerea aurorii, în zăpezile lor netopite. Pe cîmp, departe, ciocirlia chema la plug și noi mergeam la măcel.

Pe șosea, înaintea noastră, se vedea legănîndu-se o pînză tărcată. Un călăreț, venit în grabă de peste cîmp, raportă c-aceia sînt țărani.

Mă străbătu un fior.

Trupa sta în repaos. Comanda o avea un căpitan. Firea ăstui om era ciudată. Rău uneori pînă la cruzime, era altă dată bun ca un frate.

În vremea asta sosiră și autoritățile în cap cu prefectul și cu procurorul.

Se ținu un „consiliu“, hotărîndu-se să se „someze“ țărani de la o sută de metri. De nu vor înțelege să se oprească și să se retragă, să se ordone focul.

„Focul.“ Cuvînt arzător, ce fripse auzul țăranilor îmbrăcați în haina militară. În glumele lor, de pînă mai ieri, ziceau să chitească norii cerului sau să ia la o mie opt sute cînd li s-ar comanda la opt sute. Își vor ține cuvîntul ? Era o problemă mare.

Trompeții sunară o somație. Țăranii înaintau liniștiți, cu pas hotărîtor. În fruntea lor mergea unul c-o năframă albă într-un vîrf de prăjină. Urmară alte două somații pe care țărani tot pe-atît le luară în seamă.

— Domnule căpitan, fă-ți datoria, răsună glasul procurorului.

Țăranii erau la vreo douăzeci de pași de baionete.

— Foc de salvă. Companie găliți-arm' !

Piedica fu dată la stînga, rîndul întîii luă în genunchi, desfășurîndu-se în fața țăranilor două rînduri de guri de foc.

Cînd să dea și comanda *la ochi*, îl văzui pe căpitan ascunzîndu-și fața-n batistă. Îl podidise lacrămile.

Atunci se petrecu ceva neobișnuit, înduioșător. Țăranii căzură în genunchi, sfîșiindu-și îmbrăcămintea, dîndu-și pieptul gol în fața armelor. În aceeași clipă, Inspectorul plășii de unde veneau revoltații se repezi între trupă și țărani, plîngînd ca un copil, îmbrățișîndu-i, rugîndu-i să se retragă. Era tinăr inspectorul. În sufletul lui tot mai flutura flacăra umanului. Procurorul îi tot striga să vină îndărăt, că va ordona să tragă, să-l împuște laolaltă cu țăranii. El însă nu-l auzea.

Fu o clipă grozavă și sfîșietoare.

Procurorul cerea mereu, „în numele legii“, focul. În dosul trupei, niște femei boceau, căpitanul plîngea, soldații lăcrămau, alții suspinau. Inspectorul ruga tînguitor pe țărani să se retragă, dar dinșii steteau mereu cu piepturile desfăcute, ingenuncheați în fața noastră. O singură vorbă, o singură mișcare de deget, doar atît ne despărțea de măcelul ce-ar fi minjît aceste lacrimi cu sîngele nevinovat al celor ridicați de greul obidei...

Camaradul meu îmi șopti că-i vremea să ne facem și noi datoria. Dar eu eram zăpăcit și rușinat totodată. Căpitanul *împlinise datoria* înaintea noastră. Noi acum am fi rămas de rîs. Totuși, stam la cumpeni. Camaradul se ridicase și căuta să se descingă, să-și arunce ranița. Dar ne trezirăm în comanda căpitanului:

— Pe umăr, arm'!

Era așa de voios căpitanul, pe cît era de posomorît procurorul. Soldații se simțeau fericiți că putură să se lipsească de un păcat ce le-ar fi apăsât pentru toată viața sufletul.

Omul izbîndise asupra *fiarei*. Omule, slavă ție.

Retragerea trupei fu hotărîtă prin chezăşuirea mai multor negustori localnici cari încredinţară autorităţile de bunele gînduri ale ţăranilor. Dar cinstea zilei se cuvenea căpitanului, ce-avusese duioşia de suflet să lăcrămeze cînd fu să săvîrşească porunca sîngerоasă.

După multe şi mărunte făgăduieli din partea autorităţilor, ţăranii îşi luară drumu-napoi, poposind pentru noapte în crîngul oraşului. Acolo li se trimise pîine şi alte cele de-ale mîncării din partea bogătaşilor din tirg. Asta le fu tot cişligul răscoalei.

Se orîndui o gardă dublă, cu patruze călăreţe la bariere şi restul trupei intrară în oraş.

Retraşi în şcoala ce ne slujea drept cazarmă, zilele păreau ani şi urîtul şi dorul de casă ne înfrigurau pe toţi. Noroc c-aveam ofiţeri de treabă. De la raportul de unsprezece ore, nu-i mai prindea nimeni pe la noi. Singurii „superiori“ erau sergenţii cari, fiind cu toţii rezervişti, nu le mai ardea lor de militărie. Către sfîrşitul concentrării, nemaifiind teamă de nici o năvală ţărănească, se dădu ordin de instrucţie, pentru orele de dimineaţă.

Ordinul acesta stirni scîrba tuturor. Nimic mai mult nu urăşte soldatul în viaţa lui militară, ca „instrucţia“. Între „corvadă“, gardă şi instrucţie, pururea alege pe cele dintii. De bună seamă, pe cînd la acestea mişcă omul mai mult ori mai puţin liber şi firesc, fiind şi mai ferit de privirile „superiorului“, dimpotrivă, la instrucţie „superiorul“ te ţine înfrînat şi mişcărilor ţi-s mecanice. Iată pentru ce rezerviştii nu se puteau împăca cu acest ordin, cînd se ştiau, mai ales, chemaţi pentru altceva acolo. ~Protestau, înjurau, dar toate astea se mistuiau în de ei şi instrucţia urma. Unii se prefăceau bolnavi şi erau scutiţi de instrucţie, dar nimeni n-avea vrednicia s-o spună

fățiș. Mergeau și se întorceau înjurînd de la instrucție și asta li era toată vrednicia.

După-amiază și mai ales seara după raport steteau de povești sau trîndăveau cu somnul. Adesea infundam cafeleaua scundă și afumată de peste drum de școală. Acolea veneau o mulțime de lucrători din port și ne luam la vorbă cu dinșii. Într-una din seri unul ne zise :

— Credeți, oare, că de-ați fi tras în țărani, mai s-alegea ceva de „centru“ ? Țăranii nu știau, dar noi știam că erați numai un batalion. Ce-ați fi putut face numai un batalion la un oraș, ca al nostru, răzvrătit ? Noi, numai cei din port, și vă-ntreceam în număr, și-apoi știi, cu omul în casa lui să nu te prinzi la bătaie. Își cunoaște toate colțurile și știe cum să se ascundă, pe ce să puie mina și cum să te pălească... Steteam adunați devale, la misilii. Pe la bariere aveam iscoadele noastre. Un foc și era destul. Negustorii ne cunosc. Mai avut-au de-a face cu noi. Magaziile lor erau în miinile noastre. Cuvîntul dat era : „Foc la barieră, foc la magazii...“ Acum pricepeți, camarazi, de ce-i cuprinsese mila de țărani pe negustori la barieră.

Povestitorul își încheie cuvîntul într-un zimbet batjocoritor și urmă să-și soarbă ceaiul cu poftă iar noi îl priveam ca pe un viteaz.

De atunci mai nu era seară să nu umplem cafeleaua și băgam seamă că și lucrătorii se tot înmulțeau. Beam ceai și ascultam cuvîntul vreunui propovăduitor care, într-o simplitate limpede, ne dovedea nedreptatea alcătuirii sociale. Se găseau mulți propovăduitori printre lucrătorii veniți acolo „să ne facă propagandă“. Dar cuvîntul lor numai cît stîrnea mirarea soldaților-țărani, altfel era prea puțin în stare

să descoasă în amănunt și pe-nțeles *chestiile*, ei înșiși avînd nevoie de propagandă.

Erau și printre ai noștri propagandiști : rezerviști de pe la orașe. Sergentul Ghiță îi rămînea, însă, pe toți ; mic de stat, dar plin de vlagă. Cuvîntul lui le pătrundea căci era pornit însăși din adîncă pătrundere. În curînd „nea Ghiță” fu îndrăgitul cafenelii. Camarazii noștri erau mindri că unul de-ai lor pusese cu botul pe labe pe „șivili”. Dar aceștia îl ascultau cu multă luare-aminte.

În școală n-aveam lumină seara. Nea Ghiță se păstra, însă, mai întotdeauna de cîte-o lumînare. Cînd nu mergea la cafenea, se urca pe catedră, își aprindea lumînarea și prindea să citească broșuri, cu glas tare. Deodată citea singur, ca pentru sine. Încetul cu încetul îl înconjurau soldații. Și-l grămădeau într-atîta, încît se făceau în jurul lui ca un roi de albine. Ziua mai mereu se făcea bolnav și nu ieșea la instrucție. Rămînea să-și bată capul cu ce trebuia să-și mai împodobească propaganda seara următoare.

Odată, intrai noaptea tîrziu din oraș. Credeam să-mi găsesc camarazii dormind. Și cînd colo...

Pe catedra luminată de două luminări „prezida” nea Ghiță. Deoparte, pe două bănci steteau doisprezece inși îmbrăcați în hainele lor civile. Erau jurații. În stînga președintelui, un procuror, tot în civil. În față și-n picioare, înconjurați de baionete erau vreo zece de la țară, în portul lor moldovenesc. Erau „acuzatii”, pe cari îi „azistau” un *conștient* bucu-reștean.

Nea Ghiță, istetul nea Ghiță, izvodise un tribunal, tot cu gîndul propagandei.

După ce pîrîții țărani fură învinovați de procuror c-ar fi pîrjolit avutul nu știu cărui arendaș, că i-ar fi sfărîmat automobilul și altele, se dete cuvin-

tul avocatului. Cuvîntarea acestuia, pentru apărare, fu cuvîntarea plină de foc a unui revoluționar conștient. „Asistența“, clasa era plină de restul companiei, asistența era vrăjită de cuvîntarea acestuia. Il aplauda și-i striga urale prin lumina mohorîtă, aproape întunecoasă a clasei și toate astea îi da părerea unei adunări tainice, în vreo catacombă. Bineînțeles, „verdictul“ fu „negativ“. Să fi văzut nebunie atunci, izbucnire de simțămînt înăbușit. Avocatul fu luat pe sus și purtat prin toate sălile, în alaiul tuturor. Părea ca un cortegiu de umbre revoltate în infern. Dar procurorul? De nu s-ar fi grămădit sub catedră, la picioarele lui nea Ghiță, ar fi luat o sfîntă de bătaie, așa pe degeaba.

Și totuși, a doua zi, eram la front și-n ochii nimănui nu se putea nici bănuî petrecaniile serii.

Alte seri nea Ghiță orînduia cu „orășenii“ coruri și adormeam în cîntul *Internaționalei*, sau al lui *Frate militar, nu ne împușca*. Și parcă văd cum în jurul corului, se făceau roală rezerviștii de la țară, îngînînd și ei cîntecul celorlalți, vrăjiți de năzuința unui mai bine.

Așa petrecurăm tot restul acestei concentrări. La desconcentrare ne despărțirăm mai frați, mai înțeleși ca oricînd.

I. NEAGU (NEGULESCU)

CAIN

(1907)

I

În vremi demult s-a aşternut sub glie
Şi trupul tău şi mîna vinovată,
Dar Cain, tu păcătuirii tată,
Tot mai răsai şi-n vremea mea tîrzie.

Azi creşte iarbă proaspătă, curată,
Pe groapa ta de veşnică urgie
Păcatul însă pururi reînvie,
Nu l-a primit ţărîna-nfiorată...

El s-a-mpărţit în largul lumii noastre
Se zbuciumă neadormit în fire
Pe plaiuri verzi, pe stincile sihastre.

Noi îi simţim ispita-nfrigurată —
Nepoţi ai tăi, părtaşi în moştenire,
Purtăm în suflet zestrea blestemată !

II

Simțeam demult suflarea de otravă
Cum doarme-n pieptul fraților de-o mamă,
Cum din cetăți cu turnul de aramă
Purcede-n lunci și-n creștet de dumbravă.

Vedeam cum duhul negru se destramă,
Mă ineca funinginea grozavă
Și deslușeam clocotitoarea lavă
Cum se-nfiripă nebăgată-n seamă.

Tu, frate rău, cu inima flămîndă !
Cînd Aveli mii cerșetoreau iertare.
Nu te-ai oprit în drumul de osîndă !

Păcatul tău și-a întezit avîntul
Și n-ai avut nici milă, nici mustrare
Cînd otrăveai în urma ta pămîntul !

III

Azi s-a aprins oceanul tău de ură,
Azi limbi de foc despică aurora,
Pierzarea astăzi își întinde hora
Și despletită urlă-n bătătură.

S-a început războiul tuturor,
Azi strig-acei ce mii de ani tăcură,
Dezlănțuita patimii arsură
Azi prăpădește-n trăsnete Gomora !

Bieți munți bătrini ! Voi gemeți azi de jale...
De-atîtea ori v-aș fi mutat din cale,
Voi stavila atîtor visuri moarte !

V-aș prăvăli azi munte peste munte,
Între pămînt și cer v-aș face punte,
Să n-aud plînsul fraților departe !

OCTAVIAN GOGA

GOSAȘUL

S-a fost pornit un vînt molatec
Să miște papura din baltă,
Intr-un oftat prelung și silnic
Gemea tulpina ei înaltă.
Călătorea de-atîta vreme
Bolnavul vînt, mergea departe,
Și semăna atîta jale
De-a lungul miriștilor moarte.

Mureau ouzele pe dealuri
Sub răsufarea de otravă,
Și se uscau în rădăcină
Livezi întinse de otavă.
Alături tremura porumbul,
Cu trupul chinuit de sete,
Și se frîngea trosnind în noapte
Ca o oștire de schelete...

Mai sus, la deal, înspre
dumbravă,
În colț, la marginea poienii,
Era un car cu oiștea-ntoarsă
Și-n jug, alături, boulenii :
Sărmane, blinde dobitoace !
În căutătura lor amară
Se răsfrîngea întreagă jalea
Acestui trist amurg de vară...

În fața lor stătea pe gînduri
Tovarășul zdrobit de luptă,
Infiorat de truda stearpă,
Un biet cosas cu fața suptă.
Și cum ședea bătîndu-și coasa
Întins pe zdrențuita zeche,
Cu ochii stinși, părea țaranul
Un mucenic de legea veche.

Eu mă uitam, cu milă-n suflet,
La mina lui de soare arsă ;
Vedeam cum din apus o rază
Pe frunte-ncet i se revarsă.
Și, cum treceam tăcut în cale,
Din glasul coasei chinuite
Se-nfiripa povestea mare
A minilor nerăsplătite.

Țipa pe urma mea oțelul,
Simțeam cum blastămă și plinge.
Și ceriu-mbujorat departe
Părea tivit cu foc și sînge.
În sufletu-mi strivit de groază,
Păgîne patimi prind să fiarbă :
— „Trudită, chinuită coasă,
Vei mai cosi tu numai iarbă ?...”

OCTAVIAN GOGA

1907

Spăimîntător, fierbînd, îşi iau avîntul
Din patru părţi furtuni răzbunătoare !
Şi foc, şi jaf, şi trăsnet de topoare
Cutremură din temelii, pămîntul ;

Ameninînd, s-apropie ca vîntul.
În chinul foamei nemaicruţătoare
Norodul cere muncă şi ogoare ;
Iar plumbi fierbinţi îi năduşe cuvîntul !

Trecu !... Ce-a fost ? — Un vis urît fireşte,
De ne-ntrebat în ziua judecăţii ;
Dar clopotu-adormiţilor vesteşte

Că : Hecatomba-ntinsă pe cîmpie
E-un sfînt prinos pe-altarul Libertăţii
În pragul lumii noi ce va să vie.

VASILE JURIST

EXPOZIȚIEI DIN 1906

Sfruntind trufaș bătrinele popoare,
Ai răsărit, ca din pământ, deodată,
În ochii lor, bogat investmîntată,
Sodomică cetate, sclipitoare...

Și-n împletiri de ape căzătoare
Cu vii lumini, cu grotă fermecată,
Te socoteai — credință vinovată! —
Pe-a neamului porniri, stăpînitore.

Tu nu vedeai, de-atîta scînteiere,
Încătușatul nostru trup cum piere
Sub ipocrita haină de paradă.

Iar azi... plutesc — murit-ai, vanitate? —
Deasupra năruitelor palate
Croncănituri și țipele de pradă.

VASILE JURIST

URME DUPA 1907,

Era în Duminica Floriilor, o zi frumoasă de primăvară.

Ghiță și Grigoraș, băiețași mai răsăriți, ca de vreo doisprezece ani, își aleg fiecare, din grămada de copii, tovarășii de joc. Și cum Grigoraș era mai voinic la zvîrlitu bățului, reuși să-și aleagă pe sprinceană tovarășii de joc pe orfanii din satul vecin, Băilești, pustiit, mai acum un an, de tunurile bravilor noștri ostași.

Alegerea făcută, toți copiii, de la gîgilicea de cinci ani pînă la șefii lor, Ghiță și Grigoraș, se împart repede în două cete: ceata lui Ghiță cu copiii din Pătuțele și ceata lui Grigoraș cu orfanii din Băilești.

— Noi facem pe cei din Băilești, strigau în cor Grigoraș și orfanii lui.

— Ba noi l striga ceata lui Ghiță.

Simțeau ei bine că e o cinste de-a face pe cei din Băilești.

După mai multe parlamentări gălăgioase, la care luă parte și gîgilicea Ionel, orfanul din Băilești care de-abia se zărea de sub căciulă, căzură la învoială ca ceata lui Grigoraș să facă pe cei din Băilești, după cum era și drept.

Deodată, ceata lui Ghiță începu să-și dea aere de ostași grozavi. Mă rog, ei trebuiau să facă pe soldații care să potolească răscaloarele!

Ghiță, comandantul, cu bătu ridicat în semn de sabie, își aranja ostașii pe două rînduri înjurînd chi-peș, pe cînd Grigoraș și ai lui se răzlețeau, furișîndu-se pe după dîmbul din fața lor, care închipuia satul. Mă rog, ei trebuiau să facă pe răsculații.

Plutonul, cu Ghiță în frunte, stătea gata de atac. Deșca Niculiță din flancul drept, nerăbdător de atac, își strunea bătu pe care se frămînta de-a călare, iar leat Țilică, gîgilicea din flancul stîng, cu mîna dreaptă își potrivea bătu pe umărul drept în semn de pușcă, iar cu mîna stîngă își ștergea năsușorul de... emoție.

— Înainte, băieți, strigă Ghiță. Și plutonul se repezi la atac, înspre dîmb.

— Uraaa! Puhh!... Puhh!... izbucnea din piepturile bravilor ostași, pe cînd de cealaltă parte a dîmbului, care închipuia satul, Grigoraș cu ceata lui de orfani manevra de colo pînă colo, căutînd un loc mai prielnic de împotrivire.

Gîgilicea Ionel, care făcea pe aghiotantul lui Grigoraș, venea fugind de-i scăpăra opincuțele și vestind că „vin soldații!”

— Să nu vă dați, mări! strigă Grigoraș.

Cele două cete se ciocniră în vîrfu dîmbului. Grigoraș, deși mai voinic, făcîndu-se că-i lovit de glonț, se zbătea amarnic în mîinile lui Ghiță, șefu plutonului. Ploaia de bețe și de pumni începea a curge de ambele părți. Mai în glumă, mai într-adins, iată-i încăierăți de-a binelea, rostogolindu-se cu toții grămadă pe coasta dîmbului. La marginea grămezii de

voinici, leat Țilică se rostogolea în vale ca un bondăraș ameliț, dînd peste gîgilicea Ionel. Amîndoi se treziră unu lîngă altu, opriți la marginea iazului din vale, uitîndu-se speriați, cînd la grămada de luptători care se rostogolea tot mai în vale, cînd la moș Ion Rădoiș care se făcea că doarme întins la malul iazului.

Moș Ion, care urmărise tot jocul lor, se făcea că-i speriat din somn, cînd cetele de luptători erau gata să dea peste el.

— Hoo, mă băieți, da' ce-ați înnebunit de vă bateți așa !

— Uite, moș Ioane — zice Grigoraș — ăștia vor să ne ia și să ne împuște.

— Cum să vă împuște ?

— Noi suntem din sat și ei sunt soldați.

— Și de ce să-i împușcați, mă Ghiță ? întrebă moș Ion, vorbind șefului.

— Păi, cum să nu-i împușcăm, dacă nu s-astîmpără !

— Cum nu s-astîmpără ? Ce-au făcut ?

— Păi, au făcut revoluție, răspunse șeful Ghiță, căutînd rușinat într-o parte.

— Ei, ș-apoi pentru asta să-i împuști ? zicea glumind moș Ion. Să-i judeci mai întîi, ș-apoi să-i închizi, dacă au făcut, cum zici tu — revoluție.

Ghiță, șefu, tot mai rușinat, scobeia cu bățu malul iazului, mormăind :

— Păi, așa e jocu ăsta.

— Bine, mă băieți, da' cine v-a învățat jocu ăsta ?

— Ei, cine să ne învețe, noi ne-am învățat, răspunse sfios Grigoraș.

Moș Ion, cum stătea așa culcat și răzămat într-un cot, clătina trist din cap ; iar ochii îi lăcrămau, gîin-

dîndu-se la bîetu Stoica, tatu lui Ionel cu care luptase alături cînd se abătuse urgia pe acele locuri.

— Da' tu, Ionel, cu cine ești? întrebă glumind moș Ion.

— Eu îs cu cei din Băilești.

— Bravo ție, voinicule.

— Da' acu unde stai?

— Stau aici în sat, la moș Bălan... dacă tata a fost împușcat de soldați!

— Ei da! știu... Apoi, măi băieți, să vă jucați, dar să nu vă bateți așa: că uite, tu, Țilică, ți-ai turtit nasu. Ia vezi, nu-ți curge sînge?

Țilică, pipăindu-și năsușoru, răspunde repede că nu-i nimic.

— Da' a cui sunt giștele alea de pe baltă? întrebă moș Ion.

— Ale noastre, răspunse repede Ghiță, șefu.

— Ia vezi mai bine de le scoate de acolo, că uite, pîndarul de la curte o să ți le ochească.

Ghiță plecă repede, zburătuindu-și giștele de pe baltă; Grigoraș, răcnind la porcii lui de cealaltă parte a bălții; iar după ei se împînziră și ceilalți tovarăși de joc.

Moș Ion, privindu-i duios cum alergau zglobii își zicea: „De bună samă li va rămîne ceva din durerile noastre. Vor apuca oare, măcar ei, sărmanii, vremuri mai bune!?...“

PAUL BUJOR

DOINĂ *

Doină, doină, viers de jale,
Grai de-alean și cînt de dor,
Doină, fă-ți aripi și zhoară
De te-ascunde în vrun nor...

Doină, doină, draga noastră,
Și mai tare draga lor,
Alor toți ce mor acumă,
Zbori să nu știi de ce mor l...

Graiul tău ce știe prinde
Orice jale, orice dor,
Nu lăsa să-nvețe, doină,
Ce șoptesc cei care mor...

* martie 1907 (n. aut.).

Plîng și cîntă și-și suspină
Viațile în vîersul tău,
Tu ce-ai fost de-a pururi scara
Între ei și Dumnezeu.

Tu ce le înveți copiii
Să priceapă de ce plîng,
Frunzele în codri toamna,
Stelele de ce se sting.

Jalea primăverii ăștia
Nu-ncerca s-o cînți vrodat'
Că s-or învăța copiii
Să blesteme, și-i păcat !...

ELENA FARAGO

PREȚUL SINGELUI

Partidul liberal și-a încoronat opera începută în primăvara anului 1907. Milioanele despăgubirilor, milioanele strînse cu toba la ușa bordeiilor îngropate în jalea și deznădejdea sărăciei, milioanele stoarse din truda și sudoarea țărănimii, se vor distribui cu dărnicie proprietarilor cari au avut ceva de suferit de pe urma răscoalei robilor. Ca și sutele de milioane din trecut, scoase din exploatarea muncii țărănești, și acestea vor lua drumul străinătății, drumul cîmpurilor de curse, a meselor de joc, a orgiilor Apusului civilizat. Ca și în trecutul dintotdeauna, încă o dată robii vor plăti și boierii vor pe-trece.

Nu le-au fost acestora de ajuns deceniile de exploatare. Pămînturile lor n-au fost îndeajuns udate cu sudoarea și cu sîngele țărănesc. Holdele lor n-au rodit destul aur. Lanurile lor n-au umplut pînă la vîrf hambarele și pofta fără saț a boierimii. Pe dealurile și pe văile lor n-au căzut în brînci destule vite de muncă, vite de jug și vite omenești.

Le-au trebuit răscoalele, le-au trebuit ceasurile nenorocite ale răzvrătirii celor fără drept de răzvrătire,

ca să scoată și dintr-însele tot ce putea scoate, se-
tea lor de răzbunare, de ură de clasă și de arginți.

Guvernul liberal va despăgubi integral sau aproape
integral, pe proprietarii devastați, după ce tot el a
judecat valoarea devastărilor; iar partidele de opo-
ziție, printre cari se cuvine să punem în primul rînd
partidul democrat al domnului Take Ionescu, au de-
clarat că-și rezervă dreptul să acorde noi și complete
despăgubiri, cînd vor veni la putere, proprietarilor ne-
săturați cu pomana liberală.

Atunci ca și acum, în cîntecul aurului revărsat, țä-
ranii vor mușca pămîntul și boierii vor chefuli.

Să chefuliască, au dreptul să chefuliască în țara asta,
care și din răscoale știe să facă izvor de cîștig. Să
fie veseli, fericiți și mîndri proprietarii cari în vre-
murile astea de lașitate sînt siguri că nici un braț
răzbunător nu se va ridica să le strice dulcea tihnă
boierească. Să-și continue opera lor de exploatare
fără milă și fără frîu, cît timp vor dăinui în jurul
lor zidurile de baionete a șapte mii de jandarmi ru-
rali. Să facă mai mult și mai bine, să ridă cu hohot
și să-și bată joc fără sfială de un popor în care co-
nacurile ce-au adăpostit jaful, bătaia și violul, sînt
plătite pentru că au fost arse într-un ceas de răsplată,
și în care viața omenească, viața țäranului asasinat
de armatele și vătăfii unui regim de represiune, e plă-
tită cu 400 (patru sute) lei.

Acesta e prețul singelui.

Robul care a muncit o viață întreagă pe moșia care
nu e a lui, țäranul care a brăzdat pămîntul strămo-
șesc ca să însutească sămința din hambarele proprie-
tarului, omul care n-a știut în viața lui ce-nseamnă
bucuria nopților fără grijă și împăcarea zilelor de în-
destulare, batjocoritul dintotdeauna, impilatul de pre-

Pomul de Crăciun din comuna Sărăcia de Jos —
sat bombardat pe timpul războiului.

Desen de Tolo

— Mamă, uite tata!... P-ăla să mi-l dai mie.

Furnica, an. IV, nr. 162, 12 octombrie 1907

tutlindeni, pălmuitul din tot ceasul, bunicul, părintele, feciorul sau fratele care a ridicat o dată în viața lui brațul și fruntea și care a primit în pieptul lui gol glonțul asasinului liberal și național, toți aceștia primesc din mila și îndurarea guvernului din primăvara anului 1907, prețul singelui lor de muncitori și de robi, „*patru sute lei*, o dată și pentru totdeauna“.

Admirați pe acest „o dată și pentru totdeauna“.

Admirați pe acei cari dau, și nu plîngeți, și nu scrișniți din dinți, în numele acelor cari primesc pomana singelui lor vărsat mișelește și pe nedrept.

Nu strigați că în țara romînească o viață de om se plătește cu patru sute de arginți. Nu strigați că se adaugă fărădelegea batjocurii la fărădelegea crimei. Nu strigați prea tare. Tăcere. Liniște. Poate că în satele fără căminuri, în căminurile fără cenușă în vatră, sînt sute de mii de țărani încă, cari pentru patru sute de lei ar fi gata să-și pună piepturile lor dezgolite în baionetele și-n puștile armatei.

Și nu scrișniți din dinți.

Prețul singelui, patru sute lei, să-l scriem cu fierul roș în inimile noastre.

Cu acest preț vom plăti odată și-odată viețile acelor cari au ris, au exploatat și-au ucis, cari vor ispăși crimele lor în furtuna marii revoluții sociale a zilei de mîine.

Pentru ziua aceea să ținem minte *prețul singelui*.

N. D. COCEA

DIN VREMEA REVOLTELOR

Era la începutul întinderii revoltelor în Muntenia. Reportagiul gazetelor zilnice începuse a deveni — după mersul evenimentelor — din ce în ce mai interesant, iar rubricile răscoalelor țărănești ne aduceau știri din ce în ce mai înfricoșătoare. Marele suferind, care de decenii zace în colibe, în mijlocul unei mizerii îngrozitoare, a îndrăznit să se răsfete în patul său bolnav, a îndrăznit să iasă o clipă la soare, să-și reîmprospăteze forțele atrofiate de atita ucigătoare tinjeală. Asta a fost de ajuns pentru ca un fior de groază să străbată țara de la un capăt la altul și să puie în mișcare întregul aparat de susținere al stăpînirii. Ordine confidențiale, arestări cu duiumul, mobilizarea rezerviștilor, provocări polițienești, cenzura, expulzări în masă și prin contrabandă, precum și oribilele asrăsnări la drumul mare, după ordinul Ministerului de Război „de a se trage fără nici o formalitate“, iată o parte din mașinațiunile criminale cu care Camerele legiuitoare, „reprezentantele țării“, au imputernicit guvernul ca să trîntească *un popor întreg la pămînt*.

Eram la gară cînd rezerviștii contingentelor 901-

902-903 erau pregătiți să plece, pentru a se prezenta regimentelor respective și de unde aveau să pornească pe cimpul de luptă. Cele cinci vagoane de mărfuri erau neîncăpătoare pentru numărul celor ce mai târziu cu douăzeci și patru ore trebuiau să tragă în „dușmanul țării”. Entuziasmul indescritibil de care era cuprinsă mulțimea rezerviștilor, și care pe mine mă umplea de jale, mă sili aproape instinctiv a-i întovărăși până la a doua stație. Mă virii într-unul din vagoane și, motivindu-mi prezența, oferii mai multe țigări sergentului-major Tur... și altor fii de țărani.

Întrebai pe vreo doi din acești din urmă dacă știu ei bine pentru ce sunt chemați, și mi-au răspuns că la companie li s-a spus că merg să potolească [dez]-ordinea în câteva orașe și dacă ordinea nu se va restabili, vor năvăli turcii în țară, prădînd moșiile țăranilor.

„Nu — am ripostat eu — acei cari v-au spus acestea au mințit și au tot interesul a vă face să nu cunoașteți adevărul. Il veți afla prin mine și să știți că, ca o furtună în tot restul țării, țăranii, cari sunt furati de ciocoi și de toți nemernicii cari trăiesc de pe urma statului, s-au răsculat și, ca un singur om, ei cer drepturi la viață și pămînt mai ieftin. Acolo unde suferințele au fost mai mari, suferinți cari i-au făcut să nebunească, să turbeze, ei se răzbună dînd foc la curțile boierilor și omorînd mulți dintr-înșii. Ciocoi, pentru a-și apăra bogățiile strînse de pe spinarea țăranilor, au chemat armata în ajutor. Ei bine, voi fii de țărani, cari știți ce înseamnă a munci și a nu avea nimic, veți îndrepta oare pușca spre frații voștri?”

Imi este imposibil de a descrie indignarea rezerviștilor cari cu un gest, aproape artistic, au întrerupt deodată atențiunea și linistea sufletească din vagon,

cu strigătul adînc simțit : „*Niciodată nu vom trage în frații noștri*”.

Ajunsesem în stația Com... și eu împreună cu tovarășul meu M... oferirăm o bere sergent-majorului Tur... Cîteva zile mai tîrziu, cînd artileria începuse a bombarda satele, ziarele au înregistrat următoarea telegramă :

„*În satul Blegești (Bacău) soldații au refuzat să tragă asupra țăranilor.*”

Mă întreb acum : Cine știe, dacă printr-aceștia nu se aflau unii soldați atinși de lumina împrăștiată de noi în vagonul de marfă ?

SOLEVINEANU

AMINTIRE DUREROASA

Toamna trecută am făcut o călătorie mică — pînă la Craiova. Se întimplase să fie o zi posomorită ; cerul era acoperit de niște nori negri ; de sus o ploaie mărunță lovea în obrajii călătorilor. Pe șoseaua cea mare ce ducea spre oraș, grupuri de țărani zdrențuiți înaintau încet.

Cînd să ajungem în apropierea Craiovei, ne răsări deodată înaintea ochilor un mic cimitir solitar, trist, plin cu cruciulțe de lemn nevopsit. Se pierdea aproape în mijlocul unei cîmpii imense de noroi sur. Nu-mi puteam explica depărtarea acestui cimitir de toate satele din apropierea Craiovei.

— Fi-va cimitirul ciumaților ? mă întrebam nedumerit.

— E cimitirul țăranilor impușcați, mi-a răspuns domnul C., prietenul meu, care mă însoțea.

Scosei pălăria înaintea acestor morminte triste ale martirilor Romîniei libere și independente.

Prietenul meu îmi povesti istoria plină de groază a celor cari zac în acest cimitir lugubru. Reproduc aci cuvînt cu cuvînt acea povestire a unuia din episoadele istoriei anului 1907 :

„— Astăzi știm cu toții că pentru cei 52 logofeți și arendași omoriți în furia răscoalei de către țărănimea infometată, guvernul liberal a ucis peste 15.000 de țărani. Așadar am întrecut pe Tamerlan, am întrecut pe Atilla, am dat de rușine pe ferocii patriciani ai Romei antice — cari au crucificat 5.000 de robi răsculați în cap cu Spartacus...

Doar nu de florile cucului sintem progenitura lui Traian.

Între cei 15.000 uciși sînt și acei cari zac aci. În acest cimitir sînt îngropați țăranii cari n-au avut nici timpul de a se răscula. Ei aveau un proces pentru niște pămînturi, cu un mare general din armata noastră. Cauza lor era dreaptă — atît de vădit dreaptă pentru toată lumea, încît generalul, cu toată protecția și puterea de care se bucura, trebuia să piardă procesul. Țăranii aveau să-și recapete pămîntul — asupra căruia domnul general ridicase pretenții de stăpînire. Spre norocul acestui domn, izbucni revolta țărănească. Satul însă de unde erau țăranii în chestie era cu totul liniștit — nu dădea nici cel mai mic îndiciu de răscoală. Într-o bună dimineață — bieții oameni (acei cari aveau proces cu generalul) se pomenesc arestați și ridicați de o companie de soldați și duși la Craiova. Pe drum, ofițerul companiei, din ordinul dat de atotputernicul general, poruncește soldaților să-i împuște pe toți la marginea șoselei.

Astfel procesul pentru pămînt s-a stîns.

Viteazul general a rămas stăpînul deplin al pămîntului țărănilor uciși.“

— Se poate una ca asta!? exclamai cu groază. Și cei de la cîrmă — *brătienii*, știu despre aceasta?!

— Știu perfect de bine — toată lumea o știe...

— E îngrozitor!

Sosisem la Craiova. Cerul era acoperit peste tot cu nori. Un vint rece de toamnă părea că duce colo sus deasupra noastră niște zdrențe murdare, formînd un polog colosal care se întindea peste tot pămîntul. O ploaie măruntă ne uda pină la piele. La marginea orașului, cînd trecurăm pe lîngă o circiumă, o ușă se deschise și din duhoarea prăvăliei izbucni și atîrnă în aerul nopții o înjurătură formidabilă...

— Brr ! se cutremură prietenul meu.

Ne depărtarăm cu grabă, fredonînd cîntecul :

— *O, Romînie — O, dulce țară !...*

A. Z.

UN INSTIGATOR

De cităva vreme imi lucrează la împrejmuirea grădinii doi săteni de la Scutărești.

Unul cărunt tare, cu doi ochi mititei pe un obraz roșcovan ; gros, cu picioarele mari, se mișcă greoi, adus din șale, și minile lungi îi atarnă și se cumpănesc încet către genunchi. Acesta-i moș Vasile Blană. Vorbește lat, răgușit puțin. Cam moale la treabă ; face amiezile lungi ; își răsucesce câte un sfert de ceas țigara.

Celălalt e moș Neculai Prună : mărunt și sprinten, cu părul încă negru, cu doi ochi lucitori pe fața arsă de soare.

Îi aud într-o zi strigîndu-se. Eu îl țineam pe cel cărunt, pe moș Vasile Blană, mai bătrîn ; și-l aud pe el chemînd :

— Bade Neculai ! n-auzi, bade Neculai ?

— Ce-i, măi Vasile ? răspunde moș Neculai Prună.

— Ia fă-ntr-acoace și vezi, îs așezați bine stîlpii iștia ?...

Moș Neculai e maistrul și Vasile Blană e lucrătorul lui.

Mă apropii și întreb :

— Moș Vasile, ce, dumneata ești mai tînăr decît moș Neculai ? Eu te țineam mai în vîrstă...

— Heai, conașule, eu eram flăcăuș cînd s-a însurat badea Neculai. Te uiți că-i cu părul negru și se bărbierește ca un flăcău ? Da-i tare, cumplit. Acu ține femeie de-al treilea. La două le-a făcut capătul !

— Așa ? Și cu cîți ani e mai mare ?

— Apoi va fi fiind cu doisprezece-treisprezece ani mai mare decît mine !...

Eu prind a mă minuna și privesc cînd la unul, cînd la altul. Moș Neculai s-a întors o clipă spre noi și și-a văzut apoi de datoria lui, dar moș Vasile Blană ride, își scutură pletele, și se uită șiret la mine. Ca să mai cîștige vreme, se reazemă în hîrleț și-și scoate beșica cu tutun. Zice iar, clătînînd odată, scurt, din cap, de sus în jos :

— Iaca, îl vezi, cuconașule ? E mai tare decît mine. Pe mine mă doare mijlocul și mă port plecat din șale, și minile mi-s grele și umblă așa ca niște bucăți de lemn ; nu prea am putere ; am îmbătrînit mai de grabă...

— Da' de ce, moș Vasile ?

— Apoi de bine, cuconașule. Am nevastă, patru copii, și-n totul lui tot, pămînt, șase prăjini. Se chiamă că am huzurit !... Hei ! adăogi el cu un gemăt, dînd din cap. Noi muncim din greu, cuconașule. Nouă, pînă ce cîștigăm francul, ne iese părul prin căciulă !

— Da' lasă căciula, măi Vasile — strigă înturnînd capul moș Neculai Prună — vezi mai bine de hîrleț și de gropi...

Moș Neculai vede că mie îmi place să stau de vorbă ; știe că moș Vasile caută să se folosească de această slăbiciune a mea și are scrupule.

— Hai-hai ! că îndată e gata și groapa asta, grăiește Blană liniștit. Crezi dumneata, conașule, că eu am trăit ca badea Neculai ? El cu meșteșugul lui multe parale a cîștigat și multe a băut !

— Ce tot îndrugi tu acolo, măi Vasile ? și moș Neculai începe a rîde.

— Apoi nu-i așa ? Zi că nu-i așa ! De aceea ai și avut vreme să înveți atîtea pozne. Știe, cuconașule, și toaca-n cer, omul ista... Care vrea să afle cite ceva, la badea Neculai vine. El știe și apele să le înghețe. Și cite spune, te năucește ! Și ține femeie de-al treilea... Acu era un chiag bătrîn cînd s-a însurat iar...

— Dă — zice cu îndoială Neculai — singur nu poate omul trăi... Am luat una de la Avrămeni : făcuse un copil de fată mare...

Asta o spunea, parcă ar fi vrut să se dezvinovățească oarecum.

Moș Vasile cată să-și mai prelungească odihna, și vrea iar să-mi spuie palavre ; dar moș Neculai îi ia pe dinainte.

— Măi Vasile, pesemne că tu nu te mai îngrijești de ceea lume... Cînd te-ai duce acolo, are să te spînzure Caraoschi de limbă și are să te ție așa cit stai și aici rezemat în hîrleț spunînd pozne și fumînd tutun...

Blană se îndreaptă din șale și are un zîmbet larg de admirație :

— Il auzi, cuconașule ? Multe mai știe !... Bade Neculai, da' Alexandru Neamțu ce-are să pățească pe ceea lume ? Acela, cuconașule, are narav de îndosește cuie cînd lucrează ici și colo ; altfel bun stoler¹...

— Apoi cite cuie îndosește, toate i le-a bate dracu-n frunte, răspunse Prună, fără să contenească din lucru.

— Da' cu cuiu și cu bradu cum îi, bade Neculai ?...

— Care cui și care brad ?

¹. *stoler* — timplar (n. ed.).

— Povestea cu cepii bradului !... zise moș Vasile dind din mini.

— Apoi da, bradul se chiamă că-i lemnu-omului... i l-a dat Dumnezeu să-l lucreze... Și dracu, ca să năcăjască pe romin, s-a apucat ș-a bătut cuie de fier în brad... Da' Dumnezeu le-a prefăcut în lemn. De atunci cea cepii bradului is tari ca fierul !...

— Iaca-așa, toată ziua spune de-acestea !... zise mîndru Vasile Blană.

Șiretenia lui moș Vasile e cusută cu ață albă. Mă depărtez, și el se apucă iar, domol, cu părere de rău, de lucru. Neculai Prună îl muștră incetinel ; Blană îi răspunde în surdină și-și strecoară spre mine privirile șirete ; îi văd lucind ochii printre pletele care-i cad pe umăr, pe lingă temple.

Cită vreme lucra, nu l-am putut face pe moș Neculai Prună să vorbească. Într-o sară însă, pe cînd îmbucau amîndoi oamenii cina lor săracă, m-am apropiat de foc ș-am cercat :

— Moș Neculai, dumneata știi multe povești și istorii vechi...

— Dumneata, cucoane, te uiți în gura lui Vasile Blană !...

Moș Vasile nu zice nimic ; acum vorba nu-i mai folosește.

— Apoi așa zicea moș Vasile... Spunea că știi cîte-n lună și-a soare...

— Da, știe cite pozne toate !... abia mormăiește Blană.

Moș Neculai își frecă palmele, apoi se ridică în picioare, se întoarse spre răsărit, serios, și-și făcu de trei ori cruce. Se întoarse și se cinchi la foc ; flăcările-i luminau obrazul plin de bunătate. Moș Vasile

mînca cele din urmă imbucături, plecat din șale, cu pletele căzute.

— Dumnezeu nu fumezi, moș Neculai ? întreb eu.

— Nu. Numai Vasile ista duhănește toată ziua. Cît a fumat el în viața lui prețuiește o casă și patru boi!...

— Hm ! geme Blană. Iar începi cu drăcăriile, bade Neculai ! Cu de-acestea ai săvîrșit din viață niște biete femei.

— Ba acolo a fost voința lui Dumnezeu, ca-n toate, măi Vasile ; nu mai lehai degeaba !

— De aceea ai fost pe ceea lume după inel boieresc...

Moș Neculai începu a ride încet.

— Da' ce, este o poveste c-un inel ? întreb eu...

— Un inel cu pecete încă, mormăiește moș Vasile.

— Apoi cu inelul puteai să fii și tu, măi Vasile !

Mi-am început întrebările și meșteșugirile, ca să pot face drum istorisirii. Moș Neculai părea cam scump la vorbă, cel puțin față cu mine.

— Spune ! îl îndemnă Blană. Cînd s-adună satul la prispa dumitale, cum știi să le spui ca din carte ? Ast' primăvară, cînd cu *răvoluția*, nu erau să te ieie în căngi jandarii ?

— Bine, da' ce rău am făcut ? Oamenii vin la mine, așa, la un sfat... Doamne, cucoane — grăiește el deodată cu glas schimbat — multe nacazuri avem și noi, și ne mai mîngîiem cu vorba — ce să facem ? Mincarea noastră — Dumnezeu o cunoaște ! Hodina noastră o cunoașteți și dumneavoastră... Casa noastră, cu humă humuită, cu paie acoperită, și cu nacazuri împrejmuită... Mai spunem o vorbă, mai bem un pahar, ca să mai uităm cele multe !...

Acu se chiamă că este o poveste, c-un boier, bunăoară cum e cel din satul nostru ; și c-un vornic, cum

e primarele nostru, Gheorghe Șoldan. Și este ș-un romin, bunăoară cum sînt eu, sarac și năcăjit, cu copii mulți, cu casă grea și cu pămînt puțin. Acu rominului îi mai face nevasta un prunc: așa a fost voia Celui-de-sus. Și omul își pune căciula în cap și se duce la vornic. Bade vornice, zice, fii bun și mi-i boteza odrasla! Vine vornicul, botează copilul. Așa. Face omul ș-o leacă de cumătrie din toată calicia lui. A pus pe vornic în capul mesei, i-a dat bucățica cea mai bună și l-a cinstit și c-o garafă de rachiu. Crede, cumătre vornice, zice, numa cu atîta te pot cinsti, da-i cu inimă bună! A băut cumătru vornic rachiul, da-n gîndul lui zice: las' că ți-o coc eu, măi bade! Pentru un slujbaș ca mine, atîta ai găsit? Numa o garafă de rachiu?... Și cum se gîndește să-i răsplătească cumătru-său, face un plan, și pe loc se înfățișează la boier. — Ce-i, vornicule? — Ce să fie, cucoane, sărut mîna?... Un om din sat, căruia i-am botezat azi, s-a lăudat că el se poate duce pe ceea lume s-aducă inelul cel cu pecete de la taica dumnitale... — Cum se poate?... — Iaca așa, cucoane, s-a lăudat; l-am auzit eu, cu urechile mele! — Să mi-l aduci aici într-o clipă! cuvîntează boierul.

L-a adus pe romin.

— Bine, măi ticălosule, te-ai lăudat tu că te duci pe ceea lume?

— Da' de unde, cucoane? Nici n-am visat.

— Cum? Da' vornicu spune minciuni?...

— Dă, cucoane, să chiamă că vornicu-i vornic: omu boierului, omu stăpînirii...

— Așa? Apoi, măi bade, dac-ai spus, trebuie să te ții de cuvînt. Să te duci pe ceea lume să-mi aduci inelul de la taica!

Incepe omul a se tînguî, spăriat. Dă să se roage, cade-n genunchi. Boierul — nu! Vornicu rinjea... Lui

ii părea bine — că de asta-i pus el, ca să năcăjască oamenii. Ce să facă omul ? Se duce acasă și-și spune nevestii tot amarul. Și-i dă și muiera, cum s-a pri-ceput, un sfat, și l-a minat înapoi la curte.

— Ce mai vrei ? zice boierul. Încă n-ai pornit ?

— Mă rog de iertare, cucoane — zice omul — da' eu pe taica dumitale nu l-am cunoscut. Vornicul, zice, a fost om de casa lui ; să meargă și el cu mine, să mi-l arăte...

— Așa ? Bun ! Să meargă ! De ce să nu meargă ?

Vornicul de colo începe și el a se crămălui¹ și a geme ; da' acu rîdea boierul.

— Bine, vornice, zice, nu-ți pare bine să vezi pe taica ? Că doar omul lui ai fost !

Și-n sfîrșit au trebuit să ieie amindoi cumătrii ca-lea cătră ceea lume.

Au umblat ei cu trăistile lor de malai, au băut apă pe la multe fintini, ș-au mers ei vreme multă, cît e de aici pînă pe ceea lume ; și nici n-au băgat de samă cînd au trecut pe celălalt tărîm.

Deodată s-a făcut așa ca într-un amurg, și s-au arătat drumuri incîlcite ș-o cîmpie fără sfîrșit. Doi draci treceau, ducînd o căldare cu catran clocotit.

— Bună vremea.

— Mulțămim dumilorvoastră.

— Mă rog, da' ce-i cu căldarea asta ? întrebă ro-minul.

— Asta-i pentru cei care au băut rachiu în lumea voastră !

— Așa ? Da' mai văd pe unii ducînd nuci în virfuri de prăjini.

— Apoi în nucile cele se chinuiesc sufletele zgirci-ților care nu se mai satură de bani.

¹ a se crămălui — a se agita (n. ed.).

— Aşa ? Mare minune ! Apoi aici sîntem pe ceea lume...

— Pe ceea lume, în împărăţia Iadului, răspunse unul din diavoli.

Omul întrebă iar :

— Mă rog dumnitale, nu ne-ai putea spune unde să găsim noi pe tata boierului nostru... că ne-a trimis să-i cerem inelul cu pecete.

— Tata boierului vostru ? grăieşte diavolul rîzînd. Ia uitaţi-vă colo pe lanul cea lung. Vedeţi voi pluguri arînd ? Apoi la plugul cel mai de aproape, ici, trag şase bivoli. Duceţi-vă acolo : bivolul din brazdă de la prigon e babaca boierului vostru !

— Mare minune ! cuvintează românul. Şi se duce, după vorba diavolului, spre arătură. Ş-acolo, dracul cu harapnicul şi cu strămurările opreşte plugul.

— Bivolul ista, din brazdă, de la prigon, e tata boierului nostru ! grăieşte românul. Aş vrea să-i spun două vorbe.

— Bine, zice dracul. Ş-odată pocneşte din harapnic, şi bivolul se preface în boierul cel bătrîn şi-n-treabă pe om :

— Ce vrei de la mine, măi creştine ?

— Apoi, cucoane — grăieşte românul — iaca aşa, ş-aşa — m-a trimis feciorul dumnitale să-i dai inelul cel cu pecete... Şi mi-a mai poruncit să te întreb cum petreci în lumea asta — că el în lumea lui tare bine o duce !

— Măi omule, grăieşte boierul ; ia uită-te la grumazul meu şi vezi-l cum singeră. Uită-te la coastele melê împunse şi vezi-le cum singeră. Află că amară-i viaţa mea pe astă lume ş-am fost rînduit să mă chinuiesc astfel pînă în veacul cel de-apoi...

Pe cînd grăia boierul, diavolul rîdea ; pe urmă a pocnit din bici şi l-a prefăcut pe vornic în bivol. A

mugit vornicul ; și rominul s-a gîndit : asta-i pentru bunătatea ta, măi cumătre. A pus dracul pe vornic la jug. Iar boierul a zis iar, cu mare amărăciune :

— Măi omule, zice, să spui lui fecioru-meu așa : că dacă vrea să n-ajungă la osîndă, unde am ajuns eu, apoi să se poarte cu dreptate în lumea lui, că viața tare-i puțină ; iar osînda de dincoace e fără de sfîrșit ! Să-i spui să miluiască pe văduve și pe orfani, să-i spui să îngrijească de biserică. Să-i mai spui să se poarte bine cu oamenii, să nu-i calce în picioare, că și ei tot făpturi ale lui Dumnezeu sînt ; să nu aibă așa lăcomie asupra lor și asupra pămîntului, că nu-i bine. Atîta bucurie ș-atîta bun pe lume are și țaranul : pămîntul ! Asta să-i spui și să-i dai inelul meu drept credință...

După ce sfîrși povestea moș Neculai, rămaserăm tăcuți în preajma focului. Priveam la fața tristă și gînditoare a bătrînului — și dintr-o dată îmi infățișai sfaturile de duminică, într-o ogradă, sub un copac bătrîn — cu oameni mulți și năcăjiți, și cu bătrînul Neculai care aduce povestea lui izvorită din înseși suferințele lor seculare.

Bătrînul tăcea. Îl priveam, mă gîndeam la poveste, la sfaturile din sat, și la tragedia anului 1907.

Fără îndoială că aveam de-a face cu un adevărat instigator.

Îmi fac o datorie, denunțîndu-l stăpînirii.

MIHAIL SADOVEANU

RATACIREA DIN STOBORANI

(fragmente)

[.]

S-adună toată suflarea din sat și s-adaugă la puzderia de lume care a venit din Soreni și Chițcani.

Poruncesc vătăjelului să deschidă ușa primăriei, și năvălesc în ea cîți pot încăpea. Gurmale dă hirtie de stăpînire asupra moșiei. În vremea asta începe zbirniitul telefonului. Vătăjelul aleargă și pune un urechier la ureche, iar la celălalt urechier se pune Stanciu.

- Alo ! alo, Stoborăni !
- Aici, Stoborăni ! răspunde vătăjelul.
- Cine-i la aparat ? întreabă prefectul.
- Eu sînt !
- Primarul ?
- Primarul !
- Liniște ?
- ?
- Liniște în sat ?
- Liniște ! răspunde vătăjelul, cînd vede cuțitul lui Stanciu ridicat asupra lui.
- Bine !
- Trăiți, domnule prefect !

„Stai, frate — gîndește Căciulă, luminat de o în-sufiare minunată — dacă-i vorba că de-acum scapăm de nevoi, de ce adică n-am da cu piciorul în toate nevoile?!... firește că nu trebuie lăsat prilejul!... Aici, în primărie, este contractul meu!... nu-i păcat de Dumnezeu să plătesc eu, de-atîta amar de ani, pentru un galbăn luat de la grec, cap la cap în fiecare an, și în loc să scadă datoria s-a rădicat... de n-o să mă scap, de mi-aș vinde și comîndul¹!?... mi-am vîndut caii, mi-am vîndut boii... și cămașa de pe mine mi-am vîndut și tot n-am scăpat de grec!”

— Ian ascultați, fraților! strigă o dată Căciulă, de face să dirdîie geamurile, arătînd cu mina la telefon, ca să fie scutit de multă vorbă.

— Așa-i! așa-i! telefonul! răspund cu toții, dumerindu-se unde bate Căciulă.

Cu bună samă, telefonul îți poate face buclucul. Mohor știe mai bine decît toți cum stă treaba telefonului. Nu-i de mult — să tot fie doi ani de atunci — cînd era Dumitrescu notar, n-are de lucru? Mohor era de strajă. Se uita cum tot vorbea Dumitrescu, nu știu cu cine — ba cu Galații, ba cu Slobozia, ba cu Fălciul, ba... cu cine nu ți-ar trăsni prin cap!... se tot apropia, cu ochii bunghiți, se minuna și dădea din cap, în semn că nu-i lucru curat la mijloc.

— Ia pune și tu, măi Mohor, urechierul ist' slobod la ureche... ca să vezi și tu cum s-aude la telefon, face Dumitrescu, în dorința lui de a-l pune și pe dinsul, măcar cît de cît, pe tărîmul vremii telefonului...

Cu toată credința lui Mohor că păcătuiește — negreșit, telefonul e lucru drăcesc — alunecă în păcat și pune, cam tremurînd, urechierul... N-are însă no-

¹ *comînd* — bunurile pe care le strîng bătrînii pentru acoperirea cheltuielilor de înmormîntare și a praznicelor, (n. ed.).

roc !... abia îl pune și... sare ars, aruncînd iute urechiul, făcîndu-și cruce.

— Nu ți-am spus ?

— Ce mi-ai spus, bre ? face Dumitrescu, rizînd din toată inima, cînd îl vede gîfîind și îngălbenît de spaimă...

— M-a văzut !

— Ce spui, bre ?!

— Pe crucea mea !... asta mi-i crucea, spune Mohor, făcîndu-și din nou cruce. Apoi eu credeam că telefonul îi numai pentru vorbit, și-i pentru purtat vorba, da' nu și pentru văzut !...

— Cum te-a văzut, bre ? întrebă Dumitrescu, ținîndu-se cu mina de pîntece, ca să nu se tăvălească de ris.

— Apoi, n-ai auzit ?... cum am pus pustia ceea la ureche... a și strigat : „La loc, Mohor !“

Să i să pună pe inimă, nu altă ceva, lui Dumitrescu, cînd înțelege năzdrăvănia lui Mohor și cum auzise el !... Tocmai atunci prefectura chema pe primarul din Bujoru. „Alo, Bujor !“, chemarea de la prefectură, în clipa în care asculta Mohor, a fost auzită „La loc, Mohor !“ — și tălmăcită de dinsul : „Marș de-acolo, Mohor !“ adică : „Nu-i de nasul tău, Mohor, s-asculți la telefon !“

De-atunci a prins el ceva din rostul telefonului, după lămuririle date în urmă de Dumitrescu, și de aceea își face el acum drum prin mulțimea din primărie, „să răguleze, cum știe el mai bine, telefonul“... ca să nu le vină cumva în gînd celor de la Galați să se uite în primăria din Stoborăni... tocmai acum, cînd li-i lumea mai dragă !

— Așa ! face Mohor, mulțumit. Scoatem butelcile astea cu zama în care își viră dracul coada, din cutia

de sub telefon... le punem, frumușel, alături de cutie și.. aleluia... Galațul!

Întimplarea face ca să nu ceară nimeni Stoborăni la telefon, toată vremea cît stau în primărie... Altfel, nici un fir al telefonului n-a fost smintit din locul lui. A scos numai bateriile electrice din cutie și le-a pus alături, fără să se întrerupă curentul; toți însă și-au luat grija Galațului!

— Buuun! face Căciulă ușurat, după ce și-a luat „grija Galațului“. Acuma, oameni buni, se cheamă că sîntem numai noi singuri, în legea noastră. Se cheamă că n-o să mai știe nimeni... și, pentru că n-o să mai știe nimeni, ce ziceți de contractele grecului?... că tot am pornit noi pe-o treabă!... de ce n-am face treaba deplină?!...

— Așa-i! așa-i! strigă mulțimea, mulțumită și încălzită de dorința stîrnită...

— Să vie primarul! unde-i primarul? să se ducă vătăjelul să-l aducă... din pămînt, de unde-o ști!... ca să rupă el contractele, în fața noastră.

— Auzit-ai, Vasilache? întreabă Gitlan pe vătăjel, arătîndu-i ghioaga. Acu!... să fii cu primarul aici! Cîinii să-ți știe de știre! Înțelesu-m-ai?

— Acuși! răspunde Vasilache, plecînd îngrozit de teama „hîrtilor“, la care el se uita, pînă acum, ca la un lucru de care se simțea răspunzător, mai mult decît primarul, pentru că, vorba lui: apa trece, pietrele rămîn...

„Dacă-i așa — gîndește Usturoi — apoi, stai, că nu-i numai asta!... mai sînt contracte!... contractele cu rămășițele lui conu Petrache... Ce-s eu vinovat că n-a avut de ajuns de săcere, de m-a trecut dator la socoteală?! Noi sîntem de vină cînd nu plouă și nu se fac popușoi de prășit? apoi dacă n-am avut ce

prăși într-o vară, la ce să pună adaus la anul viitor? Noi sintem de vină că nu dă Dumnezeu ploaie la vreme și nu-i de prășit, ori de săcere? Apoi să nu rupă contractele cu rămășițile?!“

— Mai sînt, fraților — spune Usturoi tare — mai sint și contractele cu rămășițile lui conu Petrache.

— Așa-i ! așa-i ! răspund cu toții. Să rupă și contractele cu rămășiți...

„Tiii ! face Teslă, în gîndul lui. Da' contractele de bancă ! Adică de ce n-am da dracului și «banca»!?...“

— Știți una, fraților — începe Teslă — banca !... ce ziceți de bancă ?

Se uită unul la altul. Banca ? apoi... vine, nu prea vine !

— Banca ? face Cristei, arătînd la casa de fier, așezată în primărie. A cui îi banca, pricopsitul ?!

— Așa-i, măi ! șoptesc ei, cătînd unul la altul. Banca îi a noastră !...

— Cînd te-a luat cu datoria de la grec, ți-a părut bine, calicule ?! urmează Cristei, uitîndu-se muștrător la Teslă. Ai uitat ?

Se face tăcere. Cei cu datorii la bancă ar fi dorit să se dea dracului și banca... Prea se rățoiesc, după părerea lor, cei cu bani mulți în bancă ; și ei au prea puține parale puse într-însa ; ba, nici acestea nu le-ar fi avut, dacă n-ar fi fost siliți să pună ca să poată fi împrumutați.

[.]

— Măi, oameni buni ! începe Jugaru, care tăcuse și chibzuisese până atunci înfundat. Iaca ce zic eu : ce-i în mînă nu-i minciună ! noi să luăm moșia și pe urmă... om vede ce mai avem de făcut. Să zicem, de-o vorbă, că statu' n-are amestec cu moșiile boie-

rești. De asta, așa-i, dar vezi că altfel vine cînd te-
apuci să rupi hîrțile statului ! că hîrțile din primărie
sînt hîrțile statului, bre ! Nu-i bine să intri în duș-
mănie și cu dînsul. Că statul poate să vină într-o zi
și să zică : „Bine, măi, porc de cîne... ai luat moșia
lui Beteagu și nu ți-am zis nimic... treaba ta, să te
răfuiеști cu Beteagu, cum ți place ; dar ce-ai avut
cu hîrțile mele ? ia poftim la mine-ncoace și stai în
ocnă... de taie sare !...” Încotro apuci atunci ?

— Așa-i ! face Moraru, din Chițcani. Nici o pricop-
sală, dacă rupem contractele. Conu Petrache a fugit,
aleluia ! ce-ți trebuie contractele lui ? ! Greaca de la
noi a fugit la Birlad, că, după moartea grecului, ea
ține contractele — ce nevoie de hîrțoagele ei ? ! Apoi
nu știți ? Un contract în primărie și altul la cel cu
împrumutatul... ce folos să rupi pe aste din primărie,
dacă mai ai un rînd de contracte la dîșii ? ! Au fu-
git... să le fie de bine !... să se ducă patruzeci de ani
și-napoi să nu se mai uite ! Mai bine să ne căutăm
de nevoie și să mergem la cuibul cel nou din pădure ;
trebuie să stricăm culcușul lui Beteagu, ca să nu mai
fie pe urmă vorbă precum că, vorba ceea, a rămas
în casă cuiul lui Pepelea. De ce să nu fie treaba re-
gulată, cînd om împărți moșia ? !

— La pădure, fraților ! strigă studentul sorenilor.
Are dreptate creștinul ista, care a grăit acum. Să lă-
săm hîrțile primăriei în pace !

— La pădure, măăă ! răspunde Gheorghe Bardă,
pe care îl scurmă la inimă rangul Ciubotarului din
Soreni.

Gheorghe Bardă are un plan strașnic ; azi n-o să
fie nevoie și nici nu-i vreme să și-l puie în lucrare.

Ce-ar fi adică dacă el, Gheorghe Bardă, ar fi studentul stoborânilor?! Că doar nu-i el cum ar crede unul și altul!... e cogeamite român, înalt ca o prăjină — să n-aibă nevoie de scară pentru mîncat ci-reșile din vîrfurile cireșului — și cu un gît lung și subțire, parcă-i o coadă de fus. „Cum vine asta — îl roade pe Bardă gîndul — dacă sorenii, răzeși, care n-au așa mare nevoie de pămînt ca stoborânii, își au studentul lor — adică omul cu care poți intra și-n foc, fără să ai grijă — de ce n-ar avea și stoborânii studentul lor, și anume pe dînsul? Că doară și el e om de viță: tată-său, om și jumătate pe vremea lui, știe o lume c-a fost deputat în Divanul de la Iași!... Negreșit, el, Gheorghe Bardă, a fost sortit să fie studentul stoborânilor! el are să tragă moșia la creștini!“ Pînă una-alta, Gheorghe Bardă își ascunde gîndul lui năzdrăvan — are să-l scoată la iveală de mîni dimineată — pentru că vede că vine primarul, adus de Vasilache.

— Ce-i, măi?! întrebă primarul Cîrță, clipind din ochi și rîzînd, ca s-arate că nu-i beat și că știe ce face.

— La pădure, măăă! strigă din nou Bardă pe deasupra pînzei de capete din fața primăriei.

— Să meargă și primarul cu noi! strigă studentul sorenilor.

— Să meargă! răspund stoborânii, găsind că-i minunat lucru ca, la o treabă ca asta să fie față și primarul.

— Așa să fie! poruncește Gheorghe Bardă, mergînd cătră primar. Incalecă iute pe calul lui Gurmale!

Cîrță stă la cumpănă. Nu doar că s-ar teme să se ducă la pădure — știe el că n-o să-i taie capul — dar nu se bizuie, pentru că nu știe năravul calului... Ar

fi mai bucuros să se-ntoarcă înapoi, în casa Lupului, unde hălăduia așa cu de îndemînare ; vede însă bine că n-are încotro și că-i mai sănătos lucru să te dai după păr decît să ți-l lași în mîna celui care te ține... Gheorghe Bardă, cînd vede pe Cîrță că se codește, îl umilă de brîu și-l suie călare.

— Înainte, măăă ! strigă Bardă, înfiorîndu-se de gîndul lui ascuns... că, de mîni dimineață, el o să fie student, și vrea să încerce norodul să vadă de i se supune, ori nu.

— Înainte, măăă ! răspunde norodul, pornind încet pe drumul spre poarta țarinii.

Bardă se simte într-al nouălea cer. Primarul Cîrță rinjește și i se pare c-ar fi Alexandru Machedon cînd se ducea, în fruntea oștilor, să se bată cu căpcîinii altor țărîmuri. Gheorghe Mohor mai zăbovise la primărie: tot îi fulgera prin inimă „grija Galațului“, și n-a pornit pînă cînd n-a dat afară pe notar, care venise și el în urma lui Cîrță, ca să mai vadă ce mai este pe la primărie. „Ce-i în mînă nu-i minciună“ — asta-i de cînd lumea ! și de aceea Mohor nu pornește pînă cînd nu încuie ușa primăriei și nu ia cheia de la ușa în buzunar.

„Mai știi ? gîndește el pornind după norod, dacă-i trăsnește prin cap notarului să pună la loc butelcile telefonului și să înceapă a zbîrnîi clopoțelul de la Galați ! Mai bine așa ! face el, tot în gînd, pipăindu-și buzunarul cu cheia de la ușa primăriei. Punem stăpînire și pe urmă... să poftească, dacă mai poate cineva desface lucrul !...“

Șeful de garnizoană, cînd vede încuiată primăria, fi spune notarului c-ar fi bine să strice ușa ; nu de altă, dar poate mai vine vreun ordin pentru rezerviști. Notarul prinde a se îngrozi și se începe în el o adevă-

rată luptă. Să strice ușa ? — dar Mohor, cînd a plecat, i-a șoptit așa : „Ascultă, domnule notar : să știi una și bună ! încuiată să rămînă primăria ! că de unde nu... vezi lumea asta din trei sale ? au să-ți înșire mațile pe garduri, să ți le scobească ciorile ! m-ai înțeles ?...” Pe de altă parte, cu toată drojdia lui din cap, simte el, așa ca printr-o pînză deasă, c-ar trebui înștiințată prefectura și c-ar face bine să strice ușa primăriei și s-o cheme la telefon. Din această luptă a notarului, fără să știe cum, nu iese altceva decît că... se pomenește fugind, de-i scapără călcăiele, nu știe nici el unde, nici încotro. Și rămîne la primărie numai Vasilache, care ia înțelegere cu șeful ca să-l vestească acasă, de s-o auzi zbirniitul telefonului și l-o chema cineva pe șeful de garnizoană. „De m-o chema cineva — gîndește șeful, mergînd spre casă — oi face tot ce mi s-o porunci ; de nu... nu-i treaba mea să m-amestec ! La carte scrie că eu să fiu la ordine ; din capul meu, n-am dreptul să dau ordine... Eu m-am dus la primar și i-am spus c-ar fi bine să-mi ceară să arestez pe alde Gitlan ; n-a vrut ? treaba lui ! el are să dea de dracul !... că de arestam pe cei cîțiva nebuni de băătură, era curmată treaba de la început și n-ajungea... dracul știe unde au s-ajungă !... Pe omul beat nu-l poți cîrmui cu sfatul... a cercat învățătorul și... cit pe ce să-și găsească mantaua !... am cercat eu, cu binișorul, și le-am spus că, dacă au de luat moșie, să se ducă la moșie ; dar ce au cu acarele moșiei ?... mi-au spus că-mi pun foc !... Cum i-aș fi dus eu la răcoare, de-ar fi vrut primarul ? ! i-aș fi ținut să se trezească și le-aș fi dat drumul... multe spune, omul la beție !... după ce s-ar fi trezit, n-ar fi mai vorbit așa !...”

Vasilache, vătăjelul din Stoborăni, îngindurat de ursita „hirtiilor“ s-așază pe pragul ușii de la lînda primăriei, cu urechea la pîndă înăuntru, iar cu ochiul petrece cum scapătă, după cotitură, cei din urmă oameni din șirul, fără sfîrșit, al norodului celor trei sate.

I.]

Marți 12 martie 1907. Să fi tot fost soarele ridicat de o palmă, cînd au început să s-adune din nou lingă curte. Nu îndrăznesc s-o ia nimeni înainte, cu tot strigătul de îndemn, venit din mai multe părți, până cînd nu s-arată, de după un colț, ceata lui Bardă, cu alde Gîtlan, apoi ceata lui Mohor. Încep să s-adune femei de-ale cetașilor — se vede că au înțelegere cu bărbații lor, pentru că vin toate cu saci deșerți pe mînă. Rîndul acesta vin toți cu topoare.

— Ascultați, fraților! strigă Gheorghe Bardă, îndreptîndu-se cătră ceata lui Mohor. Eu sînt student! Nici o grijă! Eu răspund... Înainte!... sfîrșește el arătînd curtea lui conu Petrache, plină de tot felul de mașini.

— Înainte, măă! strigă Mohor cetașilor lui. După mine, băieți! adaugă el, dînd cu toporul în gard, ca să-și facă drum de-a dreptul. Eu sînt căpitan!

— Bravo, Mohor! strigă Bardă, studentul. Să fii căpitanul meu! Înainte, măă!...

Intr-o clipă cade gardul la pămînt, și se împrăstie care încotro vede cu ochii, și încep, în curte, munca grea de sfărîmat mașinele. Partea de lemnărie a batozelor de pîne albă și de popușoi n-a fost greu de nimicit; mai greu a fost de desfăcut partea de fierărie a mașinelor, până cînd a dat de rostul mutecilor de la șuruburi. Mai era apoi greu de cărat acasă bu-

cățile întregi de fierărie, luate de la pluguri, și a roților de tuci ; nici de-o treabă nu-s muierile, cînd îi vorba de dus greutăți ! Tot tu, bărbat, să pui mîna, dacă vrei să ai și tu un lucru la casa ta, ca să-l prefaci apoi în ceea ce ți-o trebui mai tirziu ! Afară de asta, cînd ești mahmur, îți atîrnă capul într-o parte și nici n-ai atîta putere cîtă ți-ar trebui ca să ridici greutăți mari ! Unde-ar fi să duci singur, trebuie să te întovărășești cu alții !... și nu-i bine ! Numai bucățile de la care și trăsuri vin mai ușor de dus... Pe porțița curții boierești, de la o vreme, încep să iasă femeile, cu saci plini în spate ! Unii au spart ușile de la hambare și-au dat iama cu sacii.

De la o vreme, numărul femeilor crește ; cîrdul cu sacii se-ngroașă cu fete mari, flăcăi și copii. Unii năvălesc la griu, alții la secară, alții la orz, fasole, mazăre... încarcă sacii și-i duc la casele lor.

Dar vezi că celor cu topoare, după ce sfîrșesc de sfărîmat, nu le vine la socoteală să stea degeaba. Nu face să iai sacul din mîna muierii și să cari tu !... cînd tu ai putea să faci altă treabă mai bărbătească... Dă aceea, cînd tu te simți mai în putere și mai cu cap decît alții, n-ai decît să te furișezi de ceilalți — beți turtă și care zăbovesc la stricatul mașinelor de prin hambare — și să intri frumușel pe dîndosul curții în casa lui conu Petrache. Acolo, negreșit, mai este ceva de făcut !... firește, acolo mai este și casa de bani a lui conu Petrache. Ei, și dacă mai este și casa de bani... ce mai la deal la vale ! Te apuci și o strici în tihnă, în vremea cînd ceilalți se chinuiesc cu stricatul pe-afară ! că doar nu-i nevoie să tragi clopotul bisericii cînd te-apuci de spart o casă de bani !

Cam astfel de gînduri îl muncesc pe Bursuc, în vreme cînd ceilalți erau prinși în sfărîmarea mași-

nelor. Vede bine că-i vremea cea mai potrivită, și de aceea face semn lui Stanciu și lui Săracu și intră în casa lui conu Petrache. N-au zăbavă multă înăuntru; le-a fost greu până au spart casa de fier: că de ieșit afară... le-a fost ușor. Și-au ieșit cam mîlniți! De unde s-așteptau să găsească o minune de bani, s-aleg numai cu niște fleacuri de cercei, brățare, inele, cu care trebuie să mai ai bătaie de cap să le desfaci!... și numai tîrziu să împarți banii, cît ar fi făcînd!

— La Bucă, măă! strigă Bardă, cînd vede că din partea stricatului nu mai au voinicii la ce să-și mai arăte arama. [. . .]

— Nu la Bucă! șoptește Mohor lui Bardă. Mai bine să mergem la Mutuleasa!...

Fața lui Bardă se luminează. Își dă cu palma peste frunte, că adică de ce nu i-a venit gîndul acesta mai demult! și, fără să spună un cuvînt, se hotărăște să-și pună în lucrare un întreg plan, care i se desfășoară în minte, în aceeași clipă. Întîmplarea a făcut ca să se întîlnească, gînd la gînd, Bardă cu Mohor, cînd le-a răsărit în minte Mutuleasa. Amîndoi au cite-o bubă coaptă la inima lor; și, dacă n-a spart buba lor, cît a fost Mutu în viață, acum găsesc timpul prielnic să răsufle pe socoteala văduvei lui Mutu. Nu-i vorbă, că și cu Mutuleasa au ei multă socoteală; că, dacă lui răposatul Papanachis i-a pus lumea porecla „Mutu“, ar fi putut și coanei Vetei, nevastei lui, să-i dea numele de „Sabia lui Scaraoschi“. Pe cît era de mut răposatul, pe atîta tuna și fulgera coana Veta. Bătrînii țin minte cînd a venit în Stoborăni răposatul Papanachis, ca scriitor de primărie. Era băietan tînar, fără musteți, cu coatele rupte, un suflet de necazuri. Incet-încet a prins la coajă. Într-un timp era notar, primar și perceptor în Stoborăni. Apoi, peste douăzeci de ani în șir, a fost numai perceptor Papanachis

până la moarte. Înaintea lui fusese percepător tatăl lui Bardă ; și, pentru că bătrînul Bardă nu știa decît să iscălească, îi plătea lui Papanachis să-i țină socotelile. Și i-a ținut așa de bine socotelile percepției, încît, în cinci ani, numai bine l-a dat gata pe bătrînul Bardă : i-a bătut la darabană casa și pămîntul pentru banii statului, apoi a murit nebun și îngropat cu talerul... Lui Bardă, studentul, îi răsare numaidecît în minte chipul lui tată-său, cum alerga el pe cîmp, desculț și cu capul gol, nebun, și cum căuta o comoară...

Gheorghe Mohor, de felul lui, e un bicisnic. Cînd era de cinci ani a dat peste el un pustiu de vărsat negru, care i-a zgîrcit minele din cot și i-au înțepenit așa. Și azi se miră lumea cum poate el munci, cu minele lui cișe ; are însă din creștet și până în tălpi numai inimă. Răstoarnă pămîntul, nu altăceva ! Gospodărie ca a lui nu-i în Stoborăni ; curățenie și rînduială ca în ograda lui nu se mai află în tot cuprinsul. Muncește până cade-n brinci, și începe a plinge ca un copil că n-are mai multă putere, cît îi cere inima lui de muncă. Sînt oameni care caută să-și schimbe felul muncii, cînd dau de greu ; Mohor însă s-a abătut și la alte feluri de munci, mai potrivite cu puterea trupului lui, nu pentru că munca pămîntului îi pare uricioasă, ci pentru că această muncă cere mai multă putere decît are el. De la o vreme, tot zbătîndu-se el s-o dea s-o nimerească, a cumpărat un cazan de făcut rachiou de tescovină și de drojdie de vin, care se găsește berechet în Stoborăni și se aruncă, fără să i se dea vreo întrebuintare. Cînd s-a apucat de treabă, a dat peste Mutu. Ba că n-are învoire de la casierie, ba — cînd are învoire — că nu-i cazanul după regulă. Și umblă Mohor în dreapta și-n stînga, pe la subprefect, pe la casier, pe la deputați, și le arată la toți că alte cazane, în alte sate, unde-i percepător tot

Mutu, sînt mai proaste ca al lui, și le-a dat voie... numai lui nu-i dă voie. După ce-l smulg în toate părțile, îi dă în sfîrșit voie să deschidă cazanul. Nu trece mult și-i aruncă ponosul că vinde rachiu pe ascuns, și-i închide din nou cazanul. Altă alergătură, alte rugăminți, alte ciupeli.

I s-a inveninat sufletul, mai mult de douăzeci de ani, cu istoria cazanului de rachiu. Și tot veninul i l-a turnat numai Mutul. De aceea se gîndește el la Mutuleasa, cînd îi vorba de răcorit inima. Măcar după moarte să-și răzbune, dacă n-a putut să-i facă nimic cît a fost în viață. Același gînd îl face și pe Bardă să-și schimbe hotărîrea și să nu mai meargă la Bucă.

— La Mutuleasa, măăă ! strigă Bardă.

Și n-are nevoie Bardă să strige a doua oară. Pornesc într-acolo, năboi. Vasile Cosor se bucură mai dihai decît alde Bardă și Mohor.

„Buun ! gîndește el, mergînd pe drum și pe-alătuirea de drum. Bun !... se cade să i-o facem Mutulesei ! Că mult ne-a canonit !... Odată, eram de strajă cu alt milițian. Vreme de iarnă, crăpau pietrele de ger. Noi trebuia să păzim percepția și pe vreme de noapte. Ne culca în tînda percepției, pe focul cel de ger. Ceream lemne — că statul îi dădea lemne pentru percepție — și dînsa ne ia de goană, ba încă ne batjocorește cum îi vine la gură. Cercăm să dormim ; de unde să dormi, cînd îți îngheață inima în tine de ger ! Vrem să ne ducem în sat după lemne... unde-i chip ! Te da Mutul în judecată, c-ai lăsat casa de bani singură. A doua zi am cărat toată ziua apă de la Prut și-am rinit la cai și la vaci. De multe ori am degerat de frig, dar ca atunci n-am pătît nevoie mare ca aceea... să-mi degere degetele de la picioare, de n-am putut scăpa, pînă ce nu mi-au tăiat doftorii degetele la spital. Cucoana asta-i drac, nu-i femeie. Și Mutul tăcea,

și-o lăsa pe dînsa să facă ce-o vrea! Da' i-aș fi sucit gîtul, în locul lui, ca la un pui de vrabie!... Vara, îi munceam pe moșie de sufletul dracului — cîcă eram de strajă la «birău». Apoi, dacă eram de strajă la birău, de ce ne trimitea tocmai la dracu-n praznic, la coasă, ori la prășit, ori la săcere... de ne treceau cîte trei zile pînă veneau alții de ne schimbau la muncă? În nopțile de vară nu veneau hoții la casa de bani? de ce ne trimetea la muncă?...“

Petre Limboiu are alt năduh. Casa în care stă Mutuleasa, cu pămîntul de sub ea, îi luată de la moșu-său Arghire, cu hapca, fără plată și fără documente de vinzare. Cît a trăit Mutul s-a tot vorbit el, cu unul și cu altul, precum că moșu-său Arghire, de n-ar fi murit flăcău tomnatic și pe neașteptate, le-ar fi lăsat lor casa — nepoți după mamă — și n-ar fi pus stăpînire Mutul, fără știrea lui Dumnezeu. De multe ori s-a hotărît să se ducă să reclame; într-un rînd chiar a cercat pe la un avocat; dar n-a putut scoate îndreptări din primărie, pentru că Mutul ținea de păr pe toți primarii... Ce vrei prilej mai bun decît acesta?!... să te duci la Mutuleasa și s-o judeci cum îți cere inima!...

Vasile Tureacă își amintește și el de ahurile inimii lui. Ce făcea el, ce dregea, dar nu s-ajungea cu birul la vreme. Și, ca să nu-i vîndă țealele din casă pentru bir, muncea într-una, de cînd și-a cumpărat Mutul Pietroasa pe lanurile lui, ca să-l amîie cu plata birului.

Vreme de patruzeci de ani a trăit Mutul în Stoborăni; toată vremea asta n-a schimbat o singură vorbă cu vreun om din sat. Te chema la bir, te duceai, plăteai, îți da chitanță și nu schimbai nici o vorbuliță cu dînsul. De aveai nevoie să te amîie cu plata, te rugai, te rugai... mai așteptai, iar te rugai... degeaba!

nici un cuvînt, pînă te lehamiteai și plecai. Îți puneai lucrurile la darabană... te rugai, te rugai... pace! te duceai atunci la muncă și te amîna!... iar cînd erai la munca lui, erai cu mîncarea ta și cu batgîocura Mutulesei!

Asta-i pricina pentru care, cînd a strigat Bardă să meargă lumea la Mutuleasa, în toată gînga asta de toată mîna — cei mai puțini turbați de băutură, cei mai mulți buni teferi — nu s-a găsit nimeni care să spună o vorbă dimpolrivă. Numai Andrei Lupu, cînd a ajuns puhoiul la casa Mutulesei, a cercat să-i oprească, ieșindu-le înainte c-o bumașcă de-o sută și cu documentele moșiei... că adică să dea banii cît costă, și le dă lor moșia.

I-au luat binișor bumașca, i-au tras cu parul în cap, l-au doborît la pămînt și-au început a-l pisa și jos. A sărit ea, nu-i vorbă, muierea lui Lupu să-l apere; s-a ales și ea c-o mină ruptă de un ciomag al studentului Bardă, și a fost nevoită s-alerge acasă și să vie cu carul să-și ia bărbatul, pe care îl lăsase lungit la pămînt.

Coana Veta, cînd a văzut, de pe fereastră, că Andrei Lupu a căzut de lovitura ciomegelor, a și fugit pe coastă la vale și a cerut adăpostul babei Safta Grumezoaia, lăsînd în urmă-i toată casa deschisă.

Întăi și-ntăi, dau la pămînt maghernița, unde ținuse Mutul percepția, și unde-o ține și astăzi Sîvavrache, fratele coanei Veta, adus perceptor în locul răposatului. Apoi, intră în casă, sfarmă mobila în bălătura casei, răstoarnă dulapul cu farfurii și castroane și-ncep să joace pe hîrburile lor. Sparg hambarele, sfarmă faetoanele și căruțile și le dau drumul să se ducă de-a dura pe coastă. Mai pe urmă le pare rău c-au împărțit lingurile și nu se mai știe pe la cine sînt... căci dau de borcanele cu dulceți, și-s nevoiți să

vire mina și să scoată dulcele dintr-însele. Marghioala lui Firnu e mai folosită decît toți: cînd se vede c-un borcan de dulceață lîngă dînsa, îl răstoarnă binișor în pestelcă și o pornește acasă, să se înfrupte și spuza ei de copii, după ce dă borcanul înapoi, ca să fie spart în fața lor. Cu grăsimia de porc, găsită în pivniță, își ung toți ciobotele și opincile, ca să nu mai facă apă; numai Hristodor Rusu stă deoparte și face haz că el n-are nevoie să ungă șoșonii lui Stavarache, pe care i-a găsit sub pat și i-a încălțat peste opinci!

Vasile Hanțu, bătrîn de nouăzeci de ani, cum stă el deoparte și privește cu mirare la năzdrăvăniile lor, se pomenește cu nepotu-său Iancu că-l apucă de mină, îi trage după el și-l mustră:

— Șezi! Te uiți, hai?!... Te vaeți că ești bătrîn și ți-i frig, că n-ai lemne?! Vin să-ți dau eu lemn!

Dă cu toporul în zăplazul ogrăzii; într-o clipă e dărîmat tot, la pămînt... Încep să care ce mai găsesc și ce se poate lua.

— Gata, măă! strigă Bardă, arătînd documentul moșiei. Mai avem o moșie! După mine, băieți!...

[.]

Cel mai bun lucru e să stai, să beai și să te bucuri că ai două moșii! De aceea, găsesc nimerit să stea pe loc. Încep să vină chițcanii, apoi sorenii. Se sfătuiesc că le trebuie negreșit inginer, că altfel nu se face treabă regulată și fără bătaie de cap mai pe urmă. Merg la Mohor, unde-s moș Panțu și moș Sandu, care au însemnat hotarele și-așteaptă bucu-roși să vină inginerul ca să tragă moșiile la oameni. Acum încep și dintre cei teferi să creadă că, în ade-văr, au moșie. Mohor, mai mult decît toți, îi încre-dințat c-o să ia Dealul Meilor. Merg la primărie să

cheme prefectul la telefon, ca să le facă o bunălată să spună unui inginer să vină până la Stoborăni, că au de tras două moșii. Pe drum se amestecă și o parte din cei de la crișma lui Brînză, și-ncep să cînte, să chiuie și să strige c-acum Mohor îi prefect, că el are s-aducă inginerul. Mohor, la început în glumă, mai apoi începe să intre la idee... Adică ce? Dacă-i vorba că nu-i stăpînire de-acum, el n-ar fi bun de prefect? N-are el acum trei sate, gata să sară în foc pentru dînsul?

— Mohor să vorbească la telefon! strigă chițcanii și sorenii.

Mohor, de cuvînt. Cînd intră-n primărie, tocmai atunci vorbește prefectura cu primarul, pe care l-a chemat vătăjelul la telefon.

— Stoborăni? întreabă prefectura la telefon.

— Stoborăni! răspunde primarul.

— Cine-i la telefon?

— Primarul!

Mohor ia urechierul liber și-ascultă.

— Ce-i la Stoborăni? întreabă prefectura.

— Bine! răspunde Cîrță.

— Ce fel de bine? I-auzi ce-mi spune arendașul...

Cînd aude Mohor că arendașul e la prefectură, smîncește și urechierul din mîna lui Cîrță, îl dă pe primar într-o parte și-ncepe să strige el la telefon:

— Alo, prefectura!

— Aici, prefectura!

— Cine-i la prefectură?

— Directorul prefecturii!

— Care ține locul prefectului?

— Da.

— Ce umbli, domnule, ou ajutorul prefectului? strigă Mohor supărat.

— Mă rog, pe cine doriți?

— Prefectul în persoană !
 — Apoi nu-i în Galați !...
 — Da' unde-i ?
 — Îi dus la Independența !
 — Cheamă *Ipidența* !
 — Aveți Independența !
 — *Ipidența*-i acolo ?
 — Aici Independența.
 — Aici Stoborării !
 — Cu cine avem onoare ?
 — Da' acolo cine-i ?
 — Prefectul de județ.
 — Mă recomand Ghiță Mohor, prefectul de Stoborări, face Mohor, rățoindu-se înaintea telefonului, ca s-arăte mai grozav.

— Îmi pare bine de cunoștință, domnule Bujor !
 răspunde prefectul, îngrijit că va să zică la Stoborări îi bucluc mare.

— Mie îmi pare rău, domnule prefect, face Mohor, muștrător. Dumneata ești prefect la *Ipidența*, și eu sînt prefect aici. Sînt prefect pe cinci sate, adaugă Mohor, în focul dorinței de răzbunare. Cinci sate m-au delegat să-ți vorbesc. Ascultă, prefectule !... dacă ești prefect, să te scoli mai dimineață că eu de cînd m-am sculat ? ! Și să mai lași cafeaua cu lapte la o parte și să vii numaidecît la Stoborări ; minî dimineață să fii aici.

— Am înțeles, domnule Bujor, răspunde prefectul, care auzea prin telefon „Bujor“ în loc de „Mohor“.

— Ascultă încă ceva, prefectule !...

— Ascult, domnule Bujor ! Spuneți !...

— S-aduci numaidecît inginerul !

— Da' ce vă trebuie inginer, domnule Bujor ?

— Cum, ce ne trebuie?! face Mohor, înciudat. Să-m împărțim moșiile pe care le-am luat!... Așteptăm până-n prinzul cel mare; de nu vii, vin eu cu oamenii mei la Galați, și-atunci îi mai rău!...

— Fiți pe pace, domnule Bujor, că vin negreșit mîni dimineată cu inginerul.

— Așa te-nvață, prefectule! Scoală-te mai dimineată și mai lasă cafeaua cu lapte, face Mohor, muștrînd din nou, de rîndul acesta mai blajin, pe prefect.

— Alo, Stoborării! strigă prefectura, care ascultase la telefon vorba celor doi prefecti.

— Ce vrei, mă? întreabă Mohor, cînd aude altă voce prin telefon.

— Dumneata ești, domnule Ghiță? Aici îs eu, arendașul.

— Aaa!... îmi pare bine! îmi pare bine! face Mohor, înclinîndu-se, în bătaie de joc, înaintea telefonului.

— Spune-mi, te rog, domnule Ghiță, ce mai este pe-acasă?

— Sănătate! n-ai grijă! Coana are tot ce-i trebuie... are văcușoară cu lăptișor pentru copilași, are stînjinelul cu lemnișoare, ca să nu le fie frig, are de toate! n-avea grijă! sfîrșește el, trîntind telefonul la loc.

— Ascultați, oameni buni! spune Mohor, cînd iese înaintea norodului. Am vorbit cu prefectul și i-am hotărît să vie cu inginerul. Să știți că eu sînt prefect de-acum înainte. Cellalt vine mîni cu inginerul, noi tragem moșia, apoi de poimîne iau în primire prefectura.

— La Brînză, năă! strigă cu toții, îndemnîndu-se unii pe alții. La Brînză, să scoatem bumăștile la capăt... că de poimîne o s-avem de arat cele două moșii!...

Cătră sară sosește *Manifestul regal*, pe care îl ce-tește învățătorul la oamenii teferi.

Chițcanii și sorenii pleacă cu gîndul să se întoarcă

la venirea prefectului ; iar beția la crîșma lui Brînză ține pînă-n sară și pînă a doua zi dimineată.

[.]

După vorba de ieri a celor doi prefecti, unul din ei, anume cel din Galați, nu s-a ținut de cuvînt ! În loc să plece din *Ipidența* — cum și-l închipuia Mohor, prefectul din Stoborăni — și să se ducă în Galați după inginer, el s-apucă și intră în vorbă cu generalul, comandantul corpului de armată ! Un tren anume, milităresc, descarcă o companie de soldați la gara Foltești, de unde apoi, pe jos, mai mult în pas gimnastic, zoresc glodul de pe șosea toată ziua ; iar sara tîrziu în noapte, ajung în Oancea. Peste puțință de mers noaptea la Stoborăni. Mai întăi, soldații, cu ofițeri cu tot, sînt rupți de oboseală : nu-i glumă s-alergi și să frămînti peste treizeci de kilometri de glodărie și să mai ai în spate și toată muniția de război ; apoi, la Stoborăni... e groasă de tot ! nu poți să te duci în halul în care te găsești acum !...

Se ține un fel de consiliu de război, pentru ca să ștle ce au de făcut dimineată. După cele ce știu oncenii, la Stoborăni sînt strînse grămadă mai multe mii de oameni care slau gata să plece la Galați și care pot sosi în Oancea, chiar noaptea asta. Până una-alta, trebuie apărută Oancea, ca nu cumva să năvălească Bujor — așa știu ofițerii că se cheamă banditul din capul norodului strîns la Stoborăni. Bujor !... o fi oare urmaș al haiducului Bujor ? De-o fi așa... e prea puțină armată sosită în Oancea ! Un urmaș de haiduc, în fruntea unei ordii de cîteva mii de țărani sălbatici... nu-i ușor de doborît, la vreme de noapte !...

Sînt chemați cu goarna toți șefii de căprării pentru paza de noapte din Oancea. Se îngrădește satul, jurîmprejur, cu milițieni și străjeri. Alți milițieni patru-

lează toată noaptea pe toate drumurile satului, cu ordin că, de-or zări ceva, să dea de știre gorniştilor ca să dea „ alarma de război “. Soldații, găzduiți de-a lungul șoselei din mijlocul satului, pe la casele oamenilor, adorm îmbrăcați. Doi cite doi, alți milițieni, la depărtare de două sute de pași, patrulează pe șosea afară din sat, până la Pieptul Oancei, de unde se poate vedea, ori cel puțin auzi, orice mișcare ar porni din Stoborăni. În sfârșit, pe un ocol depărtat de sat, străjuiesc tot milițieni. Ordin că, până la ziuă, nimeni din Oancea n-are voie să iasă din casă ; oricine s-ar găsi pe ulițele satului va fi împușcat.

Firește că ordinul s-a ținut întocmai.

Dimineața, după multă chibzuială, după ce se-ntorc doi soldați cercelași de la Pieptul Oancei și spun că n-au pornit încă cei din Stoborăni ; după ce li se aminteste soldaților de jurământul pe care și l-au dat când au intrat în armată, se dă ordin de plecare spre Stoborăni. În urma armatei pleacă și Dumitrescu din Oancea.

Dascălul Andone, din clopotnița bisericii din Stoborăni, cată în lungul șoselei spre Oancea, să vadă, cel întâi, trăsura prefectului cu inginerul. Baionetele soldaților, oglindă în vârful puștilor, îi trimit știre, cu luciul lor făcut de soare, că vine armata și că pogoară coasta de la Pieptul Oancei. Se dă jos iute din clopotniță și dă fuga la primărie, de-i vestește pe stoborăni.

Când ajunge armata la moară, locotenentul dă ordin de oprire. Aici e vorba de luat cea mai din urmă și cea mai hotărîtoare măsură...

Mai este un kilometru până în Stoborăni. Dacă nu se vede încă nici o mișcare, asta înseamnă că țărani stau la pîndă, pitiți prin case, și așteaptă să se arunce asupra armatei, cînd le-or veni îndămină, fără veste, din toate părțile. Ordin să-ncerce puștile și să fie gata

de atac. Cîțiva cercetași, c-un gornist, pornesc înainte spre sat până la poarta țarinii. Nimic. Armata înaintează și se oprește din nou la poarta țarinii. Un lanț de soldați încunjură Stoborării. Gornistul sună „pas de atac”. Soldații înainte, cu puștile gata de tras, ofițerii în urmă, în sunetul de război al gorniștilor și al toboșarilor, înaintează pe drumul din mijlocul satului, alergînd cu ochii în patru, ca să vadă cînd au să înceapă să fie atacați și să poată ținti bine în partea locului. Nimic. Doar cîinii din sat, stîrniți de goarne și de tobe, unii urlă plîngător, alții latră deznădăjduiți. Ajung la primărie, unde se dă ordin de oprire. Țipenie de om ! Vătăjelul, bucuros c-a venit armata, începe să spuie ofițerilor în ce primejdie au fost hîrțile primăriei.

Locotenentul merge de-a dreptul la telefon și cere Galații. De-acolo primește ordin ca să cheme pe primar și să-i ceară pomelnicul celor din capul răsculaților. De cumva n-o vrea primarul să dea acel pomelnic, să-l ia, să se ducă la casa lui și, față de el, să-i dea foc casei.

Ordin să vie primarul. Vătăjelul dă fuga... Vine Cîrță... clei !

— Ce-i aici, domnule primar ? ! strigă locotenentul poruncitor lui Cîrță.

— Bine, domnule locotenent ! răspunde el, clipind, abia ținîndu-se pe picioare.

— Ce bine, timpitule ? ! strigă din nou locotenentul înfuriat.

— ?...

— Dă-mi lista lor !

— Ce listă, domnule locotenent ? întreabă Cîrță, rămînînd cu gura căscată, ca s-audă mai bine.

— Te-ai îmbătat, porcule, marș la arest ! Ia-l, sergent !

Locotenentul stă un moment la cumpănă. Să-i dea foc casei lui Cîrță acum cînd îi beat, ori să-l țină în arest, ca să se trezească mai întîi ? Se poate întîmpla să-l cuprindă groaza mai tare în stare de beție, cînd și-o vedea casa arzînd ; se poate întîmpla însă și altfel ! se prea poate... să nu-și dea sama de cele ce i se întîmplă ! Ordinul însă... e ordin ! trebuie împlinit ! și, de aceea, se hotărăște să meargă la casa lui Cîrță, să-i dea foc. În vremea asta, află de la șeful de garnizoană că, de dau foc lui Cîrță... arde tot satul... casele se țin una de alta și nu pot fi apărute pentru că-s învelite cu stuf.

Ordin să s-adune milițienii la primărie, pentru ca să-i aibă la îndămină, cînd o fi nevoie de arătat casele celor din fruntea răsculaților. Mai pe urmă, locotenentul se încredințează că n-are nevoie decît de cîțiva milițieni...

Până una-alta, trebuie să pună mina pe banditul Ghiță Bujor, al cărui nume îl are de la prefect.

— Ascultă, moșule — spune locotenentul, destul de îngrijit cum arată tremurătura vocii sale — s-arăți casa lui Ghiță Bujor !

— Apoi, trăiți... nu cunoaștem pe nimeni în comună cu numele de Ghiță Bujor.

— Minciuni, porc bătrîn ce ești !

— Pe crucea mea ! spune vătăjelul, făcîndu-și cruce.

— Te tai, canalie ! face locotenentul, ieșit din fire, scoțînd sabia și răstîndu-se la vătăjel.

— Taie-mă, omoară-mă... da' nu pot spune ce nu-i adevărat ! face vătăjelul, îngenunchînd.

— Cine a vorbit ieri la telefon cu prefectul ?

— Apoi, trăiți... a vorbit Ghiță Mohor ! spune vătăjelul, îngîinînd vorba și gîndindu-se că cine dracu l-a pus pe Mohor să vorbească la telefon.

— Spui drept, moșule ? ! face locotenentul, cam cu îndoială.

— Asta mi-i crucea ! răspunse vătăjelul, făcîndu-și cruce.

Ordin. Cincizeci de soldați, în frunte c-un sergent-major, se pregătesc să pornească la casa banditului, cu puștile încărcate gata de luptă.

— Apoi, trăiți... domnule căpitan, nu-i nevoie să se ducă soldații ! încearcă să spună vătăjelul, cînd vede că soldații încarcă puștile. Mă duc eu să-l chem și vine el singur !

— Aha ! gîndește locotenentul. Mizerabilul de vătăjel vrea să ne-nîndă căpcană ! Vrea să se ducă el înainte, să vestească pe bandit... ca să-și ia măsuri ! Stăi, tu, canalie bătrînă, că ți-o fac eu !

Hotărăște ca vătăjelul să meargă alături de sergentul-major, pe care îl cheamă și-i dă ordin, în șoaptă scurtă și apăsată, ca să nu-l lase pe unchiș să se miște de lîngă el, pînă ce nu i-o arăta casa banditului.

— Pluton, înainte-e... marș ! comandă locotenentul, cu vocea stăpînită, ca să n-audă banditul, de cumva o fi avînd casa prin apropiere.

Mohor trebăluiește pe la vite, sub șopron, cînd aude ciocănind la poartă. Pleacă iute spre poartă, cu furca de fier în mînă, cum îl apucase vremea. Vede că Ruxanda, nevasta lui, deschide poarta și că intră în ogradă zece soldați, cu puștile întinse, gata să dea foc îndată ce-or primi comanda. Micșurează pașii, fără să vrea. Cată împrejur. Deasupra gardului, jur-imprejur, vede pe ceilalți patruzeci de soldați ivindu-și capetele, cu puștile întinse în ogradă. Nu știe nici ce gîndește, nici ce face ; simte doar că parcă de sub picioare i se prăbușește pămîntul și că i se deschide sub el o prăpastie ametoitoare, fără fund, în care se tot duce fără

sfârșit... și nici nu prinde de veste cînd îi cade furca de fier din mînă.

— Mergi cu noi ? îl întreabă hotărît sergentul-major.

— Cum să nu merg ! răspunde Mohor, abia des-cleștînd gura, încleiată dintr-o dată.

Ordin din partea sergentului-major să caute soldații prin casă, prin toate colțurile ogrăzii, prin pivniță și prin șoproane, ca să scoată pe toți cîți or fi stînd pitiți

— Dumnezeu știe cu ce gînd. Dacă văd că nu-i nimic, s-așază douăzeci înainte, douăzeci înapoi, cîte cinci pe de lături, Mohor în mijloc, toți cu puștile gata, și pornesc la primărie. Mohor abia are puterea să cate înapoi și să-i spuie Ruxandei : „De-acum... cată de copii !“

— Tu ai vorbit ieri cu prefectul ? întreabă locotenentul pe Mohor, clătînd din cap, și-și arată, fără să vrea, dezamăgirea prin care trece... că, în loc de o namilă de om, cît un munte... se află în fața unei pocituri.

— Eu !... păcătosul de mine ! răspunse Mohor, tremurînd din tot adîncul firii lui.

— Așaaa !... face locotenentul revoltat. Apoi... na ! să ții minte, să mai vorbești altă dată la telefon cu prefectul...

Un pumn greu, încărcat cu inele butucoase, cade-n capul lui Mohor, îi face o brazdă adîncă deasupra urechii și-l lungeste la pămînt. Soldații îl iau de picioare și-l tirîie în arest, lîngă Cîrță. S-aude apoi un țipăt groaznic înăuntrul arestului. Soldații, neștiind patima lui Mohor, cînd i-au legat mîinile la spate, i-au întins zgîrciurile, care îi țineau mîinile cîse din coate tocmai din copilărie, și-au putut în chipul acesta, împlini porunca locotenentului. „Operația“ aceasta îl trezește pe Mohor din toropeala loviturii din cap și-l face să țiepe ca din gura șarpelui. Șeful de garnizoană în-

ţelege de ce tipă Mohor şi-i spune locotenentului, care dă ordin să-i slăbească legăturile şi să-l aducă în primărie.

— Care-s capii răskoalei ? întreabă locotenentul pe Mohor.

— ?

— Sergent ! treizeci de centuroane ! porunceşte locotenentul.

De la cea dintâi lovitură, Mohor începe să se roage de iertare, că spune tot ce ştie. Ordinul, însă, în ochii sergentului... e ordin. Când îl aduce din nou, plin peste tot de sînge, din pricina pustiului de cui de fier de la catarama centuronului — sergentul găseşte mai îndemînat să dea loviturile cu partea cătărămată a centuronului — şi cu degetele minelor despicate tot de acelaşi cui al cătărămii, vede bine Mohor că nu mai este loc de tăgadă şi, de aceea, începe să-şi dezlege limba şi să-i spună, rar şi aşezat, pe toţi.

Rînd pe rînd, sînt aduşi alde Bardă, Năsoi, Stanciu, Brînză şi ceilalţi. Toţi ar vrea să spună chiar după întăia cătăramă, dar... ordinul e ordin... şi pace ! Locotenentul însamnă pe rînd, toate numele spuse de fiecare şi bagă de samă că, de la o vreme, toate listele se potrivesc.

[.]

Până-n sară sînt aduşi toţi vinovaţii, cercetaţi, legaţi cobză şi porniţi la puşcărie.

Numai lui Bursuc, cel cu planul de a sparge casa de bani a lui conu Petrache, n-au avut ce-i face. Când au început să s-audă ţipetele cătărămii, pe ferestrele arestului, peste Bursuc, care şade lîngă primărie, „a dat un vînt rău“. A căzut, aşa dintr-o dată... s-a lungit pe pat şi-a început a bolborosi cuvinte fără înţeles. Când vin soldaţii să-l ia, abia poate arăta cu degetul la

limbă, că i s-a scurtat și nu poate vorbi ; apoi arată, prin semne, că i s-au luat picioarele. Îi înjugă boii, îl pun în car și-l duc la primărie. Pace bună ! Bursuc stă lungit, ca un mort, cu ochii duși peste cap ; nici semne nu mai poate face ! Îl trimite cu carul acasă. Ion Postelnicul, vecin cu Bursuc, când aude de întâmplarea lui, se duce la el, îl pipăie la inimă, clatină din cap și se-ntoarce acasă.

„Sărace ciomag ! gîndește Postelnicul, ce mai minuni ai face ! Cum ar mai sări el și cum i s-ar mai dezlega limba ! I-a chiorît bine !...”

La telefon locotenentul primește ordin să rămînă cu armata pe loc ; mine vine prefectul să facă ispașie stricăciunilor.

Și pornesc la Galați, cu escortă, șaptesprezece inși, vinovați de stricăciunile din Stoborăni.

Vineri 15 martie 1907. Conu Petrache și coana Veta Mutuleasa, cînd își vîd halul în care se află gospodăriile lor, încep să se smulgă de cap. Vin amîndoi, parc-ar fi fost vorbiți, c-o falcă-n cer și cu una în pămînt, la primărie, unde știau că se găsesc ofițerii. Fac lista tuturor stricăciunilor și a lipsurilor pe care au avut vreme să le bage în samă, cum au sosit, unul de la Galați și altul de la Oancea. Fac apoi listă de „soma” grînilor, pe care le-au avut în hambare și le-au fost furate. Ei arată că așa „somă” de produse n-au putut să fie luate numai de unul, ori de doi ; tot satul trebuie să fi furat. Tocmai se-ncheie listele de pagube, cînd vine prefectul.

Prefectul dă ordin să s-adune tot satul, să stea de vorbă cu norodul, să-i asculte păsul și să-i întrebe ce i-au făcut să se tulbure și s-ajungă să facă năzdrăvăniile pe care le-au făcut. Pleacă vătăjelul cu dărbăna prin sat și strigă pe la toate răspîntiile să s-adune lumea la primărie, c-a venit domnul prefect să facă drep-

tale. Nimeni nu s-arată, parc-ar fi satul pustiu. Numai pe ici-colo, de prin ogrăzile vecine cu primăria, se ȋtesc muierile și ascultă despre ce-i vorba lui conu Petrache și a coanei Veta. Se văd copii, tot în fuguliță, intrînd și ieșind prin case, de-a rîndul; ei poartă vorba că au venit conu Petrache și coana Veta, că se roagă să caute soldații, din casă în casă, și să le adune grînele furate. Fierbere mare și-nfundată, din pricina asta, la cele mai multe case. Se hotărăsc să caute mai ȋntăi lucruri și haine furate, iar dimineața următoare, sîmbătă, să ȋnceapă căutarea grînelor. Prefectul pleacă la Soreni.

Ei? Ce te faci!? Mai gîndeai tu... c-o fi vreo ȋntrebare cîndva? Unde să mistui tu, în grabă... lucruri străine?! Viermii să-i mănince pe cine au stîrnit revoluție! Tasia lui Gitlan trebuie să facă safteaua. Coana Veta și-a cunoscut o rochie, pe care Tasia o mistuise în fundul podului.

Centuronul intră din nou în lucrare.

— Domnișorule! face ea, smucindu-se friptă din mîinile soldaților, care o țin unul de cap și altul de picioare, cu fața în jos, în vreme ce sergentul număra centuroanele. Domnișorule!... mare-i fi, mic-ȋi fi, sărutăm minușitele și piciorușile!... nu da, mă rog, așa tare, că, măre, rău mă doare!...

Numărul trebuie ȋmplinit; sergentul n-are ȋncotro.

Vin apoi-la rînd altele, pînă se isprăvesc toate muierile în casa căroră s-a găsit lucruri de furat.

Revizia tuturor boarfelor din sat și circuitul muierilor prinse cu mîța-n sac se mîină pînă-n sară.

Pentru noapte se orînduiește pază strașnică de gărzi soldățești la cele trei porți ale țării. Ordin că cine o cerca să iasă din sat să fie ȋmpușcat. Soldații rămași în sat, morți de vînzoleala de peste zi, adorm butuc.

Acu-i acu!... ori ești vrednic, ori ȋnfunzi pușcăria. Mîni o să-ți caute grîne de furat. Ce te faci?! Nu-i

vorbă, de frica gărzilor de la porțile țarinii... nici o grijă. Prutul ce-așteaptă ? Șesul, plin cu bîlhace și mocihlă, ce-așteaptă ? Să te duci tiptil cu sacul plin în spate, și să-l deșerti în apă. Chiar așa ! peste șanțul țarinii și pe coasta Prutului... loc de ieșit din sat... cît lumea ! Ce nevoie ai să te duci numai decît pe sub nasul gărzilor.

Toată noaptea cară și înfundă Prutul și bilhacurile de pe șesul Horniceii cu grînele și cu lucrurile furate.

Sîmbătă 16 martie 1907. Ordin să nu iasă nimeni din sat. Pentru împlinirea acestei porunci, patrula de soldați dau ocol împrejurul șanțului, des-de-dimineață. Alți soldați umblă prin sat și iau care de corvoadă pentru strînsul grînelor furate. Coana Vela, c-o falcă-n cer și cu una în pămînt, ridică primăria în sus și cere ofițerilor să se grăbească ; nu cumva hoții să aibă vreme să ascundă grînele luate de la dînsa. Conu Petrache, mai hotărît însă, se poartă cu ofițerii ca și cînd ei ar fi pus la cale spargerea hambarelor. Fiecare ține în mînă cîte o listă cu numele celor la care trebuie să se găsească pagubele făcute.

Ofițerii însamnă pe listă : grîu — bob mare, curat ; săcară — rusească ; orz — orzoaică ; popușoi — bob mic, dat la mașină ; fasole — bob rotund, oloagă ; mazăre — cum s-o găsi — nici un țaran din Stoborăni n-a avut sămînță ; popușoi nebătuți — știuleți mici, hîngănești... — numai în hambarele lui conu Petrache se găsea.

De la început o mică încurcătură ; dar se vede c-așa-i croit lucrul să fie... cu încurcătură. Găsesc grîu — bob mărunt, plin ; săcară — fir supt ; orz — nu miroasă a orzoaică ; popușoi — bob mare, știuletele de-un cot ; fasole — lungăreată ; mazăre — nici un fir.

N-au ce face !... Cum s-a întors lumea pe dos, de ce adică nu s-ar fi schimbat și grînele de groaza răs-coalei ? !...

Coana Veta și conu Petrache își iau de samă. Își amintesc bine c-au avut și grîne de cele care se găsesc pe la țărani din Stoborăni...

Dacă-i așa... firește că nu mai încapă vorbă de clacă. Ce să te mai uiți la scînciturile unuia și ale altuia, precum că grînele sînt din munculița minilor lui ? Ia-i tot ce găsești, de-a rîndul.

Tabăra de care, purtată de soldați, descarcă toată ziua grămezi în curtea lui conu Petrache și a coanei Veta.

Duminică 18 martie 1907. Cît pe ce să se facă și azi încurcătură. Țărani din Stoborăni sînt puși să dreagă hambarele coanei Veta și ale lui conu Petrache. După-amiază, pun grămezile în hambare și... nu-i loc destul de ele, ca să cuprindă toate grămezile. Nu-i nimic !... Spaima, pe care au tras-o coana Veta și conu Petrache... face cît grămezile care nu încap în hambare !...

Luni 19 martie 1907. De dimineată pleacă armata. Încep să iasă, unul cîte unul, din casă și se-ndreaptă spre primărie. O întorc ei și pe o parte și pe alta, și găsesc... c-au fost prădați. Cei cu musca pe căciulă — cei mai puțini — nu prea s-ar învoi să dea iscălitură pe o jalbă, care s-ar face: se tem de mai rău ; cei nevinovați — cei mai mulți — dacă văd că nu-i unire, se tem de bucluc și nu mai dau nici ei jalbă...

— Așa a fost să fie — face Ion Tăcutu, plecînd îngîndurat acasă — numai de-ar veni legea mai degrabă !...

CINTEC HAIDUCESC

În cadrul munților rîpoși te-arată, Jiene, iară,
Cînd zîmbitor cu ochi duiosi, cînd groaznic ca o
fiară !

Dă-n lături, mare, pletele cu mina arzătoare,
S-auzi cum gem noroadele cu lanțuri de picioare...
Le-au stins lumina minților și mîinile-s legate,
Și nici puterea sfinților nu-i scoate din păcate.
Alătura cu vitele la jug trag fără milă
Și frați de-ai lor sunt, nu păgîni, acei ce-i mîină-n
silă !

De foame, lăcrămi și nevoi, uscați sunt pîn' la oase
Și doar privirile vorbesc și mult sunt dureroase !
Se varsă rodul din pămînt : Comori îmbelșugate !
A dat poruncă cel ciocoi de-au fost cu sînge-udate !...
Te-arată, Jiene,-n codrul des, răsai să faci dreptate,
Să mai răsuflă cel norod de jafuri și păcate !
Să tune glasul tău de fier, tot codrul să tresară !

Cînd Iancu Jianu e străjer, renasc voinicii iară !
Renasc voinicii, crunt potop de sfîntă răzbunare :
Cu cei săraci izbăvitori, cu cei nemernici fiare !

VANDA

JIULUI

(Martie 1907)

Cu jalea sufletului nostru
Tu, Jiule, îți duci minia,
C-ai vrea să strigi și tu cu glasul
În care plînge România.

Bătrîn, din vremile bătrîne,
Ai vecuit sub zări albastre,
Și-ai fost în vremurile tale
Tu martor vitejiei noastre...

Ne-am oglindit nădejdea sfîntă
În unda ta clocotitoare,
Cum adăstam să vie vremea
De romînească sărbătoare,

Cînd năzuințele urzite,
În inima ce pururi bate,
Se împlinesc în sărbătoarea
Izbînzilor încununate...

Dar astăzi... vai !... subț cerul care
Înfiripatu-ne-am mindria,
Stau visele să se sfărîme
Și singerează Rominia.

Iar undele-ți nu mai au astăzi
De-asupra zările albastre,
Căci plin de fum e azi văzduhul
Și-i plin de plînsurile noastre...

Cu singe rominesc și trupuri
Azi trece apa ta-ngroșată...
Și, frate Jiule, te doare
Această clipă-nfricoșată...

Căci parcă nu te mai incupe
Nici locul unde treci de vremuri,
Căci amărit ca noi, de jale,
Te uiți în jur și te cutremuri...

Apoi pornești în rătăcire
Peste câmpiile-nroșite
Să jeluiești și tu necazul
Vieții noastre necăjite...

În calea ta pe unde-odată
Doinea românul prins de vrajă,
Pe unde străjuia cuprinsul
A visurilor noastre strajă...

Pe unde se purtau copile
Cu flori la cap și-n cingătoare,
Și unde subț umbrar, la horă,
Mergeau gătite-a sărbătoare,

Pe-acolo-nnebunit românul
De apăsarea cea vicleană,
Și rătăcit, își duse trupul
Să-ngrășe brazda din poiană...

Pe-acolo, frate Jiu, azi doină
E strigătul durerii noastre,
Și-n iarbă stau stropite astăzi
Cu sânge florile albastre...

Iar subț umbrare-n loc de horă
E luptă între fiu și tată,
Și lăutari sunt tunul, pușca,
Și plînsul vieții-ngenuncheată...

.
O, frate Jiu... revarsă-ți unda...
Cu tine Dunărea, Olt, Prutul...
Și să spălați de sînge țara
Și plînsul nostru, amăritul...

Căci după grea furtună, frate,
Lumina sfîntă va să vie,
Cum singele ce-a curs ne cere
O mult mai dreaptă Romînie.

I. DRAGOMIRESCU-DRAGON

JERTFA CELOR DOUĂSPREZECE MII

Au trecut trei ani de la răscoale și cum la noi lucrurile se petrec repede și se uită tot așa de repede, putem să judecăm evenimentele din primăvara anului 1907 și urmările dureroase ale represiunii cu imparțialitatea cu care se judecă evenimentele depărtate, intrate aproape în domeniul istoriei.

Povestea e scurtă și pe înțelesul tuturor.

În al patruzecilea an al domniei m. s. regelui Carol, cînd nu se stînseseră încă ultimele ecouri ale toasturilor oficiale, s-au răsculat țărani, robi sălbatici, leneși și incuți, de pe întinsul nesfîrșit al moșiilor boierești. Fără să fie nepoți de politicieni și de miniștri, sau măcar alegători cu trecere pe lingă deputați, au îndrăznit să ceară pămînt, învoilei mai ușoare, dări mai puține și mai multă dreptate. Ordinea statului și dulcea tihnă boierească fiind astfel turburate, glorioasa armată a majestății sale a fost trimisă să liniștească spiritele. Mai multe sate au fost bombardate ca să servească drept pildă răsculaților și vreo zece-douăsprezece mii dintre dînșii împușcați, străpunși cu baioneta sau bătuți pînă ce mureau sub lovituri ! Un statistician bizar a făcut socoteala că dacă s-ar fi înșirat cadavrele țărănești în lungul și

latul Căii Victoriei, pe de o parte a cheiului Dîmboviței și pînă dincolo de Piața Mare, majestatea sa ar fi putut să meargă de la palat pînă la dealul Mitropoliei, ca să citească mesajul de deschidere al Camerilor, pășind pe un covor moale de carne țărănească.

S-a spus în urmă că represiunea aceasta a fost o necesitate dureroasă și că mulțumită numai patriotismului armatei am scăpat de primejdia unei învăzii străine.

Nu vom face pe circotașii cari nu sînt mulțumiți niciodată. Nu vom spune că răscoalele se puteau potoli și altfel, de pildă dîndu-se pămînt țăranilor sau acordîndu-li-se „lotul“ acela universal pe care-l cereau și pentru care oamenii noștri fini i-au ridiculizat cu atîta succes. Nu ne vom aduce aminte, mai ales, că cel puțin trei sferturi din cei așasinați au fost așasinați mișelește, după potolirea răscoalelor și după indicațiile vătafilor boierești.

Nu. Vom privi opera partidului liberal ca un act inimitabil de înțelepciune politică, vom privi, fără să ne arătăm prin nimic durerea și revolta din suflete, mormanul enorm de leșuri țărănești, și, adresîndu-ne lor, celor morți, îi vom întreba :

— La ce-ați făcut jertfa voastră ? Cui a folosit singele pe care l-ați vărsat ?

Și vom aștepta răspunsul.

Și guvernul liberal va trebui să răspundă nu prin vorbe, nu prin discursuri, ci prin cei trei ani de guvernare cari au urmat manifestului regal.

Astăzi cunoaștem acest răspuns.

Imediat după răscoale s-a ridicat vîntul reacțiunii. Clasa stăpînitoare, spăimîntată de extensiunea și profunzimea revoltei, după ce a izbutit s-o înăbușe în singe, n-a avut decît un singur gînd, cum să zădărnici-

cească în viitor orice veleitate de independență și de răzvrătire a clasei muncitoare. Opera administrativă și legislativă a acestor ultimi trei ani de ocîrmuire liberală n-a fost justificată decît printr-o neînteruptă serie de măsuri îndreptate împotriva libertății publice. Cu concursul tacit sau pe față al partidelor de opoziție, s-au făurit legi draconice și s-au canalizat năzuințele și nevoile economice ale țărănimii într-un labirint de legi cu aparență de dreptate, într-o țesătură infinită de articole îngrădite de absurdități procedurale.

Cei cari sînt în contact zilnic cu populația sătească vorbesc în șoapte și cu îngrijorare de nemulțumirile profunde, de deznădejdea surdă a țărănimii. În urma legilor agrare mizeria a crescut. Ținuturi întregi, cari înainte de războaie trăiau într-o bunăstare relativă, astăzi sînt amenințate de foamete.

Proprietarii și arendașii „nu mai au” pămînt de dat. Munca se plătește în bani, e drept, dar se arvunește din iarnă pe prețuri de nimic. Dijmele, rușeturile sînt desființate, dar țărani nu mai au, nu mai găsesc pămînt. Casa Rurală funcționează, dar moșiile cumpărate printr-însa sînt picături de apă într-un ocean.

În pustietatea și în mizeria satelor, singur jandar-mul e bine hrănit.

Dar între foamea care pîndește și jandarmul care amenință, cine va avea ultimul cuvînt?

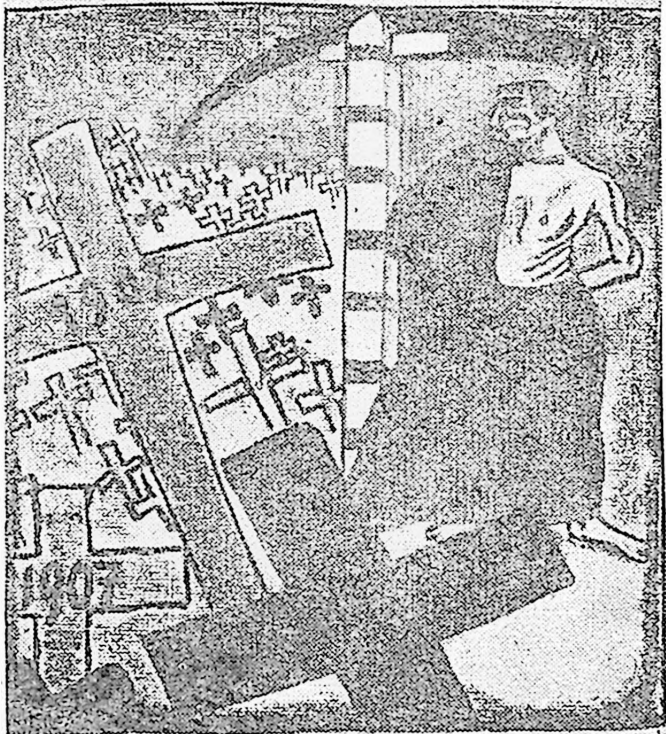
În același timp, legile sîcîitoare și reacționare îndreptate împotriva satelor s-au întins și asupra orașelor. Teama prefăcută de sindicaliști și atentate puse la cale în cabinetele Siguranței Generale a înlesnit partidului liberal luarea de măsuri în contra muncitorimii industriale. Dreptul de asociație a fost restrîns. În cea mai mare parte a orașelor de provincie întrunirile sînt oprite pe față. Cărțile, broșurile, ziarele sînt confiscate zilnic sau nedistribuite. Ultimul

Anul II. No. 36

Facla

3 Septembrie 1911

HOLERA

„Nu mai e nevoie de mine... mi-a luat-o Brătianu înainte.

— Nu mai e nevoie de mine... mi-a luat-o Brătianu înainte.

Facla, an. II, nr. 36, 3 septembrie 1911

argument, judecata și osînda, a fost întrebuințat. Un vînt sălbatic de reacțiune suflă asupra țării. Jertfa cumplită a celor douăsprezece mii parcă n-a avut alt rezultat decît să răspindească miasme de hoituri în atmosfera noastră politică. Douăsprezece mii de țărani au îmbrățișat pămîntul, pămîntul pe care l-au visat o viață întreagă și nu l-au avut decît în ceasul morții, și clasa stăpînitoare a rămas tot așa de neîndurată, tot așa de surdă ca și înaintea jertfei. Salvele de tunuri n-au trezit-o, lumina incendiilor nu i-a deschis ochii. Jertfa celor douăsprezece mii, suprema jertfă a muncitorului flămînd și gol, a fost o jertfă zadarnică ?

Pînă cînd ?

N. D. COCEA

EPILOGUL RĂSCOALEI *

Trei ani trecuse din timpul răskoalei, trei ani petrecuți în leagănul făgăduielilor, în leagănul unor speranțe de trai mai bun. Stătem în luna martie, timp cînd se împarte locurile de cultivat în dijmă. Pe moșia fraților Penești, se vedea cîrdul sătenilor umblînd pe la capătul tarlalelor după ipistatul moșiei ce avea să le împartă locurile.

Ipistatul, un om mic de statură, tînăr, cu privirea semeață și mindră, ținea lista învoitorilor într-o mînă, iar cu cealaltă arăta care să ia loc aci și care dincolo. Doi isprăvnice, cu sfoara de măsurat în mînă, dau curmezișul locului arătat, măsurînd pentru un pogon sau două, cît i se dă învoitorului. Țăranii cu sape în mîini, în cămăși și izmene, încinși cu brîie, desculți și cu căciuli în cap, făceau roată împrejurul ipistatului ori de cîte ori acesta se oprea.

— Vălvăroiu! strigă logofătul.

Un țigan mărunțel și nevoiaș răspunse tare:

— Zent! și alergă luîndu-și repede căciula jupuită din cap.

* Din romanul *Răsculații* (n. a.).

- Un pogon.
- Trei, domnișorule, mînca-ți-aș... trăi-ți-ar Dumnezeu cocona și coconașu, începu să se roage.
- Hai te cară, țigane ! Măsoară-i unul, Iorgule.
- Iorgu, isprăvnicelul, îi dăde trei stînjeni curmeziș. Vălvăroiul scărpinîndu-se printre vițele rare de păr și asudaț de nădușeală, începu să facă mușuroaie la capetele unde venise sfoara.
- Aici dați-mi mie, zise Codiță.
- Tu n-ai adus un miel, zise logofătul.
- N-am adus că n-am oi, dar n-am adus cinci găini ? căutați-mă la listă. Și Codiță așteaptă fricos rezultatul acestor vorbe.
- Dă-i două, Iorgule.
- Patru, domnule Mișu... patru.
- Șoapta !
- Trei !...
- Te șterg de mai cricnești ceva !
- Codiță tace și Iorgu îi dăde șase stînjeni curmeziș.
- Sulă !
- Present.
- Două pogoane, Iorgule !
- Eu am adus un miel și două găini, să-mi dați cinci pogoane.
- Ba nu zău ? Îți dau două aici și două în altă tarla.
- Trei aici, că am boi buni, căruță, nevastă, nu sint dator și n-am la nimeni locuri !... Pot munci și cincisprezece pogoane...
- Ce fel, frate, tu poți munci toată moșia, dar cine ți-o dă ? Astoriați de unde să le mai dau ? Sînteți o sută doisprezece învoitori, cite patru pogoane de aș da, ar trebui patru sute patruzeci și opt de pogoane
- noi n-avem decit două sute !

- Apoi ce ne facem ? îl întrebară mai mulți.
- Luați-vă la bătaie cu Dumnezeu de ce n-a dat moșie mai mare boierului !
- Tot boierului !...
- Dar vouă ?! Ce-ați fi făcut voi cu moșia ?
- Hei — vorbi Zăvoianu — acu cincizeci de ani era pământ berechet.
- Acu cincizeci de ani, bunica bunicăi sugea țită, îi răspunse ipistatul. S-au dus vremurile alea, ce se păreau rele atunci și cari vi se par bune acuși. Și se vor duce și astea rele acuși și prea bune peste treizeci de ani.
- Adică o să mergem din rău în rău ?
- Ba din lac în puț și din puț în prăpastie. Dă-i două, Iorgule.
- Unde o să ajungem peste douăzeci de ani ? vorbi Crețu.
- Peste pod lingă domnu Iane, îi răspunse Ceașcă.
- S-a-ngustat cărarea vieții și s-a lărgit drumul morții, vorbi moș Radu. Odinioară cine gîndea c-o să ajungem la atîta lipsă ? Moșia-i mare, dar o ară boierul pe seamă-și. A cincea parte ne-o dă nouă în parte, muncim nouă sute de pogoane ca să luăm productul în porumb de pe o sută. S-a-ntors vremea cu zgaidaracile-n sus ! Odinioară lua boierul una din zece, acuși ia țăranul una din zece ! Iarna n-avem porumb, n-avem nutreț, n-avem lemne ; n-avem străie pe noi, gaz în lambă, sare-n casă și nici birul să-l plătim ! De unde să le mai cerem astea toate, dacă boierul își oprește tot pămîntul ?
- De la Domnul să le cereți, răspunse ipistatul pe glas bisericesc.
- Ne-a făcut datori și pielea de pe noi, căci cine are pămîntul are totul cu totul !... Invoiala ne-o urcă

din an în an. Una și una din rod, e prea greu și apoi pentru secere, pentru zilele cu miinele, zilele cu carul și celelalte rușeturi, ne-ați cerut deosebite acte, că am fi primit parale! Dumneavoastră și Dumnezeu știe, dacă ne dați vreo para chioară!... Dacă nu ne dăm legați și de miini și de picioare, locuri nu vreți să ne dați, și rămînem să murim ori să luăm ochi de fiară și să părăsim satul, să părăsim aceste locuri dragi, pe cari ni-am petrecut copilăria! Pîrleala ne stinge de pe fața pămîntului. Copii, flăcăi, fete, femei, bărbați, uncheși, mătuși sînt cojite, arse și înnebunite toate și toți!... Și ne spuneți că porumbul aduce pîrleala... De ce, dacă ne vreți binele, nu ne dați locuri de griu, nu ne lăsați și pe noi să mîncăm pîine?... Un muscal jugănar spunea că la ei se mîncă numai pîine, bulgarii și sîrbii mîncă numai pîine, dar noi, numai noi ne-am făcut mămăligarii lumii, pîrliții și nenorociții lumii și asta din pricina nesațiului boieresc!... În alte părți porumbul îl mîncă porcii și boii, dar aici îl mîncăm noi, pentru că boi și vaci ne socotesc boierii noștri! Și apoi țaria țării, noi, pîrliții ăștia o facem. Nu vă e teamă, că slăbind noi, slăbește puterea țării și s-ar putea s-ajungeți musafiri aici unde ați întins o prea neomenoasă stăpînire?

O droaie de slujbași ne roade ca niște viermi ne-adormiți. Săraci și ei, pîrliți și ei, caută să se-nțoleze, caută să se pricopsească cu din ce bruma agonisim și noi!... Ne rod de foame ca și ciinii ce rod oasele de pe cari omul a luat toată carnea. Ei sînt ciini și noi oase azvirlite să ne roază ei!... Jandarmii, doi și trei de comună, trebuiesc hrăniți cu găinuși, cu unțîșor, cu brînzică, adăpați cu bere, cu vin, cu țuică; cinstiți cu bani, îngăduiți pe lîngă neveste, că altfel curge amenda pentru streajă, pentru nemăturatul șoselei, pentru bîligar,, pentru cîte și mai cîte... Agentul

sanitar așa, moașa să-i dai pînză și ouă; popa să-i dai pui, pomelnice și sārindare; toți cu totul trebuie să bîne îmbrîcați, bîne îmbrîcați din trențele noastre, din munca ăstor brațe pirlite!... Și slujbași ne vin mereu — mereu din ce în ce mai mulți, pentru că e nevoie de mulți lupi ca să ție înbulucită și pe loc turma plină de spaimă și supusă sfîșierii... Cu mai puțini, turma s-ar duce nouă cu a brînzii!...

— Vorbești cam mult, moș Radule.

— Și toate sînt, domnule! Urmărești-le cu judecata și vezi singur dacă minț. Odinioară brațul meu era puternic! Eram plin de curaj. Țineam fruntea sus. Acum mă plec ca salcia pletoasă. Fruntea cade-n pulbere, sînt sărac, sînt bolnav de pîrleală, sînt un nevoiaș pornit pe drumul morții. Dar simt în mine gîndul viu, gîndul dezrobirii, și aș vrea ca gîndul ăsta frumos să-l dau în sufletul ăstor trudiți, să-i îndemn la bărbăție, acum cît mai au nițică putere. Să lupte, și de n-or mai putea, să moară în luptă. Bărbății nu trebuie să moară mortăciune, ci luptînd. Drept la viață, ori moarte mai curînd!

— Ah, prost am fost, inceptu Sulă. Împușcai țărani cînd fusei în răscoală ca pe ciini. Și vād că din singele stropit pe cîmpul țării, n-a răsărit nici un bine pentru noi.

— Pentru că au murit blestemîndu-vă! îi răspunse moș Radu.

— Așa este, moșule! Un unchiaș chiar mie mi-a strigat: „Șerpi și scorpii să iasă pentru voi, copiii noștri, cari ne-ați împușcat, cum nu ne-ar fi împușcat nici cei mai streini dușmani ai noștri!” Și a murit sārmanul: glonțul îi scosese ficații prin coaste.

— Ai fost în răscoale? îl întrebă ipistatul.

— Am fost, vai de sufletul meu.

— Și ai împușcat?

— Drept n-am dat niciodată, dar mai știu eu dacă glonțul pornit în grămadă nu trîntea suflete de-ale noastre ?...

— În ce parte ai fost ?

— În Vlașca. Of ! cînd mi-aduc aminte îmi vine să-mi frîng gîtul de necaz ! Am plecat de cu seară cu trenul și, într-un cîmp, unde căpitanul văzuse cerul roșind, a oprit trenul și ne-am dat jos. Focul era de parte, căci am mers loată noaptea pe jos.

Prin Vlașca nu mai fusesem niciodată, așa că nu țin minte satele prin cari am trecut. Se vedea cerul roșind în satele răsculate. Dimineața am intrat într-un sat unde ardeau casele boierești. Satul părea liniștit. Țăranii ședeau în case parcă nici usturoi nu mincaseră, nici gura nu le mirosea.

— Cine a dat foc caselor boierești ? întrebă căpitanul.

— *Știuleții*, domnule căpitan, *știuleții*.

— Ce *știuleți*, măi ?

— Apoi știm noi, cică sînt veniți de la București, oameni de ăia ce se fac tobă de carte.

— Voi de ce i-ați lăsat ?

— Au venit noaptea și erau mulți, noi ne-am închis în case.

Mințeau ei, dar ei așa spuneau. Am mers la primărie ; nu era nimeni. Am întrebat de notar, și l-a chemat un om. Căpitanul a intrat cu el în primărie și l-a luat la descusut. Ce-o fi spus ăla nu știu, că am pornit toți și am mers la casa unuia care fusese învățător. Era o casă șindrilită și-naltă, cu trei odăi. Căpitanul ne spusese de pe drum : „Să trageți foc în oricine vi s-o comanda. Cine o fi dovedit că n-a tras, va fi scos în fața frontului și împușcat. În satele răsculate, de vedeți doi-trei inși la un loc, trageți și fără comandă. Ziceți cuiva să meargă și nu merge, împușcați-l !”

Fiecare înțeleseserăm că viața noastră era în joc dacă nu tragem. Tremura inima în noi de frică și de milă, că trebuia să tragem noi în părinții unor soldați ca și noi, ce poale erau trimiși și ei în satul nostru să potolească cu gloanțe pe părinții noștri ce s-or fi răsculat ca aceștia! Tăceam triști și tremuram. Întotdeauna soldatul e mut. Sergenții ne spun că viața soldatului nu costă nici cît un nasture de la bonetă, dar în răscoală viața noastră nu mai costă nici un muc de țigare. Astfel că, ajungînd la casa aceluia, am ocolit-o cu armele la mînă, un pluton. Căpitanul, primarul și doi sergenți au intrat înăuntru. Apoi a început căpitanul să se răstească la el. Auzeam și noi de afar' :

— Cine ți-a dat cartea asta ?

— Am primit-o cu poșta.

— N-ai primit-o, tilharule, ai fost tu la Kogîlniceanu de ai luat-o !

— N-am luat-o, răspundea el.

Copiii lui tremurau de spaimă. Nevasta ieșise pe prispă plingînd și ținînd un copil în brațe. Atîta jale și groază adusesem noi cu noi, că ne înfioram singuri. Eram toți cu cartușele între degete, gata a trage și-n Dumnezeu de ne-ar fi zis !

L-au scos legat de mîini și cu laț după gît. Felul ăla de înnodătură nu l-am mai văzut. Era așa făcut, că lăsînd mîinile în jos să se strîngă singur de gît. Sărmanul, albise ca varul de pe perete.

— Tăticule, tăticule, unde te ia ? ! începură copiii.

— Ia copiii, femeie, și n-ai să ieși afară din casă, că te va împușca santinela, și i-au lăsat doi soldați la ușă.

De aici am trecut gardul și am ocolit casa fratelui învățătorului ; și l-am luat și pe ăla la fel legat. Notarul, se vede că-i pirise pe ei capi de răscoală. I-am

dus la primărie. Primăria, o casă mare cu vro patru odăi. I-a luat la cercetare iar și i-a închis apoi într-o odaie plină cu hirtii. Căpitanul a început să sune *tilifonu* și a vorbit la București cu mărimile și tranc ! a doua zi colonelul sosește în *utomobil*. Atunci cercetare pe ei. La plecare a spus căpitanului : „Ai făcut rău de nu i-ai împușcat de ieri. Mîine la douăsprezece să-i împuști și motivezi că au încercat să fugă“. S-a pus în *utomobil* și s-a dus. Ei, săracii, auziseră din odaia lor ce vorbise colonelul și mă întrebare încet :

— Așa e, neică, că mîine la douăsprezece ne-m-pușcă ?

— N-am auzit asta, îi minții eu, dar ei începură să-mi spuie din fir în păr tot ce vorbise colonelul. Am tăcut. Aș fi vrut să-i fac scăpați, dar ușa odăii lor răspundea în odaia unde era masa primarului.

Ferestrele aveau drugi groși, și apoi nu s-ar fi putut strecura printre atîția soldați ce făceau sanlinelă pe de rînd.

Sărmanii au început să-și numere ceasurile. Învățătorul a cerut hirtie să scrie ceva copiilor și nevestei, dar n-a vrut să-i dea.

— Să ne vie nevestele și copiii să-i mai vedem, domnule căpitan, se rugară ei.

— Pentru ce, mă ? Nu e nevoie !

— Vrem să-i mai vedem înainte de a muri... Noi știm că mîine la douăsprezece ne veți împușca !

— Nu vă împușcă nimeni...

— Am auzit ordinul domnului colonel...

— Să vă sperie a zis așa !... Căpitanul îi mințea, cum am văzut și eu în urmă.

Femeile nu le-au chemat și au trecut noaptea în lacrimi.

A doua zi la douăsprezece ne-am pomenit că-i scoate legați de câte-o mînă. Plîngeau de udau pămîntul.

— Ne împușcați, domnule căpitan, începî învățătorul să se roage.

— Nu vă împușcă nimeni, a venit ordin să vă trimet la Giurgiu.

Sergenții aleseseră doisprezece din noi și ne spusese să facem tot ce ni s-o ordona, căci cine n-o execută comanda e împușcat. Fusesem ales și eu în cei doisprezece !

— Haide, mergeți, luați-o pe ici. Le arăta prin grădină.

— Mergem pe drum ! se rugau ei.

Sărmanii, bănuiau ce le e gătît. Eu parcă înțelegeam ceva și mă înfiora gîndul că de aș fi fost eu în fața a doisprezece soldați ce puteau la un semn să mă împuște pe la spate... Of ! tremuram cu toții.

— Pe-aici luați-o, ajungeți mai curînd la Giurgiu.

— Copiii mei ! Copii ! începî să strige învățătorul.

— Înainte, proștilor — strigă căpitanul — nu vă împușcă nimeni. Porniră de-a-ndaratele, adică cu ochii la noi. Noi mergeam cu armele la mînă și cu încărcătoarele între degete. În fundul grădinii șase soldați săpau o groapă. Căpitanul le făcu semn din sabie să se ascunză, dar ei nu înțelegeau și rămaseră pe loc. Învățătorul văzu semnele căpitanului și crezînd că sînt soldați ascunși în ogradă să-i împuște fără să-i vază ei, se întoarseră și văzură pe soldații ce, înțelegînd semnele, fugeau de la groapă lîngă niște uluci.

— Încărcați ! șopti căpitanul. Încărcară. Zgomotul încărcătoarelor îi făcu să se uite îndărăt, dar noi mergeam cu armele tot la mînă. Ajunseră în dreptul

gropii și înțelegînd grozăvia se întoarseră spre noi răcnind.

— Foc ! strigă căpitanul. Foc în ei ! Intr-o clipă armele fură la ochi și o salvă detună îngrozitoare. Căzura ca trăsniți ; nici unul însă nu ochisem bine, căci învățătorul avea mîna de care era legat cu frate-său ruptă, iar frate-său un picior. Răcneau de ne umpleau de groază !

— Repede cu ei în groapă, ne strigă căpitanul. Locotenentul și căpitanul cu revolverele în mîna ne strigă : Cu ei în groapă, căci altfel tragem în voi, de ce n-ați ochit bine !

Ne repezîrăm la ei și începurăm a-i țîri de picioare la groapă.

— O, lăsați-ne, lăsați-ne să murim pe mal, începură ei să se roage.

— 'Nainte cu ei ! ne strigă căpitanul.

— Să murim întii, să murim ! lăsați-ne să murim și apoi ne veți îngropa !

— 'Nainte !

Plîngeam și tremuram și noi.

— Un glonț, cite un glonț numai, numai nu ne îngropați de vii, se rugară ei !

Îi azvîrlirăm în groapă ! Învățătorul căzu cu capul în jos, pe burlă ; frate-său cu fața în sus și cu o mîna întoarsă sub el. Îl ținuse legătura legată de mîna lui frate-său !

— Nu dați pămînt. nu dați pămînt pe noi de vii !...

— Azvîrliți ! Azvîrliți pămînt !... Dați-le pămînt !

Lopețile și sapele lură apucate și începurăm a azvîrli pămînt peste ei. Fratele învățătorului bistîcîia din piciorul zdravăn și cu mîna azvîrlea pămîntul de pe ochi și de pe gură.

— Nu de vii, nu de vii !... se ruga el. Dar valurile de țărîna galbenă azvîrlită de șase cazmale și șase lopeți îi ascundeau. Îi înăbușîrăm. S-auzeau geme-

tele lor înfiorătoare! De pe noi curgea nădușeala. Fratele învățătorului scotea mina în sus prin valurile de țărină și se opintea, și se ridica în sus, ca un sobol și scotea mina mereu!... Mereu puneam pământ, și mereu ieșea mina, o mină galbenă, încordată ca niște gheare, cari vrea să ne apuce, să ne sfișie, să ne tragă în valurile galbene de țărină!... A ieșit mina și piciorul pînă în rasul gropii.

— Înmuiați-o cu o lovitură de cazma, ne striga căpitanul; dar nici unul n-a izbit în mina încordată, în degetele ei incirligate, ca ghearele morții!... Am pus pământ împrejurul ei pînă odată au început să tremure degetele ca o foiță de plop, s-au încordat și mai tare, și a rămas înfiptă în țărină, ca o mină de cerșetor flămînd!... Mi se părea că vrea să ne apuce, și am pus pământ pe lingă ea pînă am acoperit-o!

— Dați-le pământ! Dați miinii aceleia pământ! zicea căpitanul.

Am făcut mormintul mare și am cărat înărăcini d-asupra lui ca să nu miroasă ciinii mina ce rămăsese în rasul gropii; apoi am plecat.

— Grozavă faptă, vorbi moș Radu.

— Și cîte altele. Dar a fost nițică daraveră în urmă: primarul n-a vrut să iscălească procesul că într-adevăr împușcații au încercat să fugă de sub escortă.

— Și e fapt adevărat asta? întrebă logofătul.

— Cum e adevărat că acum e soare pe cer! Să-mi aduc aminte, spui și satul și numele învățătorului. S-a făcut procesul singur de căpitan și omorul a rămas îngropat ca toate omorurile!... Mărimile nu țin socoteală de omoruri cînd le fac ei.

— Și ați făcut voi asta? îl mai întrebă moș Radu.

— Am făcut-o, căci ce știam eu atunci? Aveam piine de la manutanță, ciorbă de la cazan, haine de la ma-

gazie, pat și așternut la cazarmă. Nevoile de azi nu le cunoșteam. Azi am copii și eu, azi cerșesc pământ, azi îmi plec adinc fruntea în pulberea drumurilor !... Am intrat în rîndurile pîrliților și înțeleg grozăvia păcatului ce am făcut atunci.

Ipistatul rămase gînditor, apoi zise :

— Mult sînge, multă viață risipită costă o prăjitură de la Capșa, ori o lună de ședere la băi.

Vorba asta n-o pricepură țărani. Povestea lui Sulă îi îngrozise pe toți.

— Afumatu !

— Zent !

— Măsoară-i două, Iorgule !

— Trei, mincați-aș...

— Vrei pământ ? !... îl întrebă ipistatul rîzînd.

Moș Radu începu să cînte :

— Cînd mi-o sta sufletu-n gît,

M-oi ruga numai atît :

Mai stai, suflete, pe loc,

Că mai am în mine-un foc —

Focu cînd mi-oi potoli

Poți să ieși cîndu-i voi !...

I. C. VISSARION

VRAJMAȘUL

Din munți cu creștetul în nori.
Din munții mari, tăinuitori,
Un riu porni ; intii mai mic,
Dar, vezi, se năpustea voinic.
Și năvălea mereu în jos,
Mereu fierbînd, mereu spumos.
 Și mugetu-i vestea departe :
— „Cu moarte vin, cu moarte !“

Venea cu lacome rotiri,
Cu zurba unei răzvrătiri,
Nendestulat ca un mormînt,
Mincindu-și malul de pămînt —
Și s-azvîrlea deodată iar
Să surpe-o piatră de hotar
 Strigînd ca cel ce nu se lasă :
— „Jos, piatră minciunoasă !“

Cu răpeziri făr' de ogod
Cotropitor sosi la pod !
Și-n stîlpii tari el crunt izbea.
Ci podul încă se ținea...
Și-apoi vui : cu plîns, cu rugi,
Dar riul surd, cu buturugi
Lovind, îi tot cînta prohodul :
— „Tu bir ai vrut ; jos podul !“

Pe vale iată-mi-l urlînd,
Răstoarnă arborii pe rînd,
Li spală albele șuviți
Și-i smulge-apoi nespovediți...
Pripit se saltă-n cap de sat ;
Pe-o coastă crîșma s-a lăsat —
Și, crîncen, riul face larmă
— „Dușmancă, tu, te darmă !“

Ș-acum e riul în oraș...
Se-ntunecă la chip vrăjmaș,
Se-ntunecă și crește greu :
— N-auzi tocînd de polileu ?¹
Ci riul tună nempăcat,
El n-are teamă de păcat
Și strigă vechii catedrale :
— „Tu, crudă, te prăvale !“

¹ *polileu* — nume dat psalmilor 134 și 135 ce se cîntă la sărbători. *Tocînd de polileu* — chemînd (prin lovirea toacei) la slujba în cadrul căreia se cîntă psalmii respectivi (n. ed.).

Și iată-l ia ! croindu-și drum,
Năprasnic riul e acum !
Cu bubuiri de tunet spart
Și cu minii ce-acum se-ntart'
Talazuri mari, viind pe sus,
Măreț palat izbesc nespus,
Strigînd de-a lungul și de-a latul :
— „Bogatul ! Jos bogatul !“

ION BIRSEANUL

PINEA

Moș Gheorghieș Miron, cînd a văzut că intră la el în ogradă un sergent cu patru soldați, a înțeles că boierul a pus o vorbă bună și pentru dînsul. A sărit repede în livadă, s-a tirît pe brinci ca un șerpe, s-a strecurat în grădina vecinului ; și s-a pitit ca un hoț, într-un șanț, în cătină.

Sergentul, cu cei patru soldați, a răscolit toată casa moșneagului, a căutat prin podul casei, al grajdului, prin hambar, prin livadă ; dar nu i-a dat nimănui prin gînd că s-a supurit în grădina vecinului.

Sergentul, dacă a văzut că nu-l găsește, și-a repezit cu un bobîrnac capela pe ceafă, a pus minile în șolduri, gîfîind ca după o goană, și a sfîrticat între dinți o înjurătură. După asta și-a șters cu mîneca tunicii fruntea și fața roșie gotcă, ș-a făcut cătră doi din soldați :

— Tu, Oaneo, și cu tine, Cîrlane, o să rămîneți aici... Să vă pitiți undeva, și cînd li-ți vedea pe moșneag, să-i săriți în spate, să-l legați cobză și să-l aduceți la curte... Măi, da' să nu care cumva, să vă puie păcatul să adormiți pe undeva, că s-a sfîrșit cu voi : vă împușcă domn' căpitan... Ați văzut ce-i spunea boierul : cică ăsta-i tartorul tuturor răutăților, mă ; cică el i-a

pus la cale pe oameni să se răscoale și să-i dea foc...

Toată vina lui moș Gheorghieș era că primăvara asta nu voia să iasă la muncă, fiindcă astă-toamnă nu-i plătise cinstit.

Sara cobora ca o negură peste sat și moșneagul auzea bine răcnetele oamenilor pe cari îi băteau soldații la conac cu trăgătorile, și bocetele femeilor și țipetele copiilor speriați. Și bătrînului, la cite un răcnet mai tare, i se încrincena carnea pe trup și simțea la rădăcina pletelor ca niște înțepături de ace.

După ce se innoptă bine, într-un tîrziu, cînd se mai liniște satul, moș Gheorghieș ieși, binișor, ca o jivină : și, din livadă în livadă, trîntindu-se la pămînt și ascultînd cînd i se părea c-aude ceva — ieși la cîmp, ș-o luă de-a dreptul peste arături și miriști, prin întinericul adînc. Iși făcuse în scurt planul : se duce la București, la deputatul lor ; că l-a cunoscut el atunci, cînd a fost de s-a ales, ce om al lui Dumnezeu e. Parcă-l aude :

„Cînd îți avea vreo nevoie, ceva, veniți la mine, că sînt dator s-alerg pentru dumneavoastră ; eu așa înțeleg, oameni buni, că trebuie să fie un deputat.”

Apoi, l-a bătut pe umăr, ș-a grăit mai tare, cum se grăiește unui moșneag ca dînsul :

„Auzi, moșule, cînd îi avea vrun necaz, ceva, vino la mine, ca la feciorul dumitale, că și eu se cheamă că-s de-al dumneavoastră ; că-s fecior de țăran doar...”

Acu, iaca, a venit vremea să se ducă și să-l roage să dea poruncă să-l lase în pace să-și caute de necazurile și sărăcia lui.

Așa are să-i spuie ; și el are să-i dea carte la mînă ; să nu care cumva să se mai atingă cineva de dînsul ; că el nu-i cu nimica vinovat. Ș-o să ia cartea, o s-o

păturească frumos în basma, are s-o puie în sin; și are să se întoarcă fără de grijă acasă. Și, cînd or veni să-l ridice, are să le vîre cartea subț nas:

„Iote ce spune, colea, domnu *dipotat* al nostru...”

Cîmpia se înlindea împrejur neagră și, dinspre miazănoapte, sufla un vînt aspru și-l bătea pe moșneag drept în față, șuierîndu-i pe la urechi și spulberîndu-i pletele. Și moș Gheorghieș păsea prin bulgării unei arături, departe de drumuri, ca un hoț fugărit de jandarmi; mergea cam hortiș, încovoiat, cu capu-n piept, cu cîșma indesată pe ochi, cu brațele încrucișate, strînse subțiori. Și vîntul îl izbea în piept; îi tăia, parcă, drumul și voia să-l întoarcă îndărăt. Apoi conteni; și moșneagul simți pe frunte o picătură mare, rece, și cătînd cu ochii un adăpost, grăbi pașii în neștire.

După un răstimp, o ploaie piezișă, aprigă, începu să cadă, ca o cernere de halice, izbindu-l pe bătrîn în față, rece ca o grindină. Moș Gheorghieș își scolea din ce în ce mai greu opincile din hleiul care se făcuse.

Tîrziu, după ce a mers, așa, preț de-un ceas, a ajuns la un copac, care părea, în noapte, o pată mai groasă de întuneric, în mijlocul cîmpiei — și s-a aciuat acolo ca un lup hăituit.

Cum sta așa și tremura în straiele ude — ca într-o pojghiță de gheață — departe, în zare, se luminează deodată, ca și cum ar fi fost aproape să răsară luna; și rumeneala aceasta se întinse, cuprinse jumătate din cer — cîteodată, creștea mai vie; apoi, pălea o vreme.

Moș Gheorghieș murmură:

„Arde-un conac...”

Și, cînd conteni ploaia, purcese din nou la drum, peste cîmpie, prin vîntul care pornise iar, tăios.

Pe pînza de văpaie ce tremura în zare, izbucneau acum puzderii de scintei, cari cădeau, apoi, se cerneau peste cîmpiile negre ca o ploaie de stele și, uneori, o bucată mai mare de tăciune tăia rumeneala cerului, ca o pasăre de foc înspăimîntată.

Din cînd în cînd, vîntul jilav îi aducea miros de fum. Și, cînd se iviră zorile, ca un fulger de sînge la marginea cîmpiilor negre, bătrînul cunoscuse, nu departe, lunca de lîngă Comana și se îndreptă repede spre ea.

Imprejur, cîmpiile abureau, răsufiau parcă. Și aburii în curînd se rumeniră; și, dintr-o miriște, o ciocîrlie țîșni spre tăria proaspătă tremurîndu-și rîsul subtil. Dar nu răsăreau nicăieri plugurile, să răstoarne brazdele negre; cîmpiile se întindeau pustii pînă-n zări; și bătrînul intră în lunca umedă, mirîndu-se parcă de cîntecul ciocîrliei.

Moș Gheorghieș se cinchi jos, pe iarba fragedă, răzămîndu-se de trunchiul unei sălcii, care îl ascundea cu perdelele ei de ramuri lăsate pînă-n pămînt; și, prăpădit de oboseală cum era, adormi așa.

Cînd se trezi, trecuse de amiază. Miriștile se întindeau pînă departe; nu se zărea nicăieri un om, o vită; cît se vedeau cu ochii, păreau apăsate de-o mîhnire adîncă; ca și cum ar fi simțit că în întunericul lor plin de sevă, în care, în fiecare primăvară dormeau lanurile viitoare — primăvara aceasta nu aruncase nimeni un bob de grîu, un grăunte de porumb.

Moș Gheorghieș nu îndrăznea încă să iasă din ascunzătoare; sta acolo ca un ucigaș și aștepta să vie noaptea. Și cînd se înnoptă, ieși fricos ca un iepure și porni iar la drum peste cîmpiile negre.

Și cum mergea așa, se opri, deodată, ca izbit în piept de-o mină nevăzută: de undeva veneau niște glasuri, și, drept înaintea lui, nu departe, zări mișcându-se niște umbre. Cineva aprinse o țigară apărind flacăra chibritului cu minile făcute găvan, trandafirii în bătaia văpăii; și-n noapte se rumeni un chip, luciră niște trese. Apoi chibritul se stinse și fața și minile se șterseră; și rămase numai un punct de foc, care, din când în când, creștea și rumenea, o clipă, o musteață și un nas. Pe urmă, prinseră să sune niște pintoni; și punctul de foc începu să rătăcească de colo-colo ca un licurici zburător.

Un glas aspru întrebă:

„Gata?”

Moș Gheorghieș, atunci numai, desluși opt pete negre, ceva mai departe, înșirate una lângă alta.

Un glas tinăr răspunse:

„Gata.”

Și glasul aspru izbucni înăbușit:

„La ochi... Foc!”

Întunericul tresări ca de niște clipiri de fulgere; și, peste cîmpie se revărsă o trosnitură scurtă. Un răcnet de durere; alt foc bubui scurt, fără răsunet; și țipătul amuți pe dată.

Cînd se iviră zorii, ca niște grămezi de jăratec în fundul cîmpiilor întunecate — bătrînul ajunsese la marginea Bucureștilor. Auzi scîrțîit de care, glasuri. Un cîne lătra undeva întărtat. Aproape, se deschise o ușă și s-auzi cineva tușind.

Ca un vuiet depărtat de valuri, venea zvonul nesfîrșit al deșteptării. Asemenea unui muget de taur, izbucni chemarea unei fabrici. Apoi, din altă parte, se ridică altă bucurmare, ca un răspuns. Și, în curînd,

toate fabricile se treziră, prinseră a-și înălța de pretutindeni chemările; își topiră mugetele într-un imn larg, care acoperea toate vuietele, spărgea, parcă, zărrile; se ridica spre cerul limpede, din coșurile negre, ca un imn izvorit dintr-o orgă uriașă; ca o cîntare de slavă, pe care orașul o înălța soarelui.

Moș Gheorghies pășea repede printre casele turtite, pitile ca de teama cuiva. Și în curînd se trezi la Obor, printre carele de fîn și lemne.

Se opri lîngă o cișmea, s-aplecă și bău lacom, cu înghițituri repezi, sorbi îndelung, fără să răsufle; și, cînd se ridică, își trase o dată adînc sufletul și-și șterse musteața albă cu dosul mînei. Și porni înainte.

La o răs_pintie, întrebă pe un gardist unde stă deputatul. Dar gardistul habar n-avea: îl măsură din creștel pînă-n tălpi, bănuitor. Și moșneagul grăbi pașii, neliniștit de privirea sfredelitoare.

Rătăci toată ziua flămînd, întrebînd pe trecători, amețit de larma, de îmbulzeala de pe uliți; speriat de ochii cercetători ai gardiștilor cari se uitau lung după moșneagul acesta plin de noroi, cu umerii obrazilor ascuțiți, cu ochii duși în fundul capului — după bătrînul acesta deșirat, care pășea cu genunchii încovoiați — gata să cadă parcă — cu gîtul întins, ca într-o gură de ham, cu o lucîre de nebunie în ochii deschiși mari.

Tîrziu, după aprinsul luminărilor, îl nimeri pe deputat. Urcă niște scări de piatră, cu cușma-n mînă; și bătu la ușă: întii încet, cu sfială, apoi mai tărișor.

De jos, pe-o fereastră deschisă, veneau rîsele, și vorbă, și țăcănit de furculiți și miros cald de bucate. Nările moșneagului se lărgeau, sorbind mirosul acesta bun, pe care limba îl gusta parcă.

O servitoare, c-o bonetă albă pe creștetul capului, deschise ușa ; își plecă ochii asupra opincilor pline de glod și întrebă răstît :

— Ce vrei dumneata ?

— Vreau să vorbesc ceva cu domnu *dipotat*, făcu moș Gheorghieș.

Ușa se închise. Și moșneagul rămase cu cușma-n mină, cu capu alb plecat ; și iar îi gîdili nările, limba, cerul gurii, mirosul cald al bucatelor.

După un răstimp, ușa se deschise ca de furtună ; și un om cărunt, cu burtă, se ivi în prag, cu șervetul la gît, și întrebă grăbit, cu gura plină :

— Ce veste-poveste, moșule ?

— Apoi, sărut mina — începu moșneagul trăgănat — eu sint din Mirești, am venit la dumneavoastră să vă fac o rugăciune, că știu că sinteți omul lui Dumnezeu... Am dat peste mare foc, domnule dipotat...

— Ce foc, moșule ? Spune ; dacă ți-oi putea fi de vrun folos, cu dragă inimă.

— Apoi, iaca, pentru ce-am venit la dumneavoastră : boieru a trimis soldați să mă ridice și să mă ducă la curte : să mă bată cu trăgătorile, să mă-nchidă, să mă împuște — nu știu, păcatele mele, ce să facă cu mine... Și eu, Dumnezeu de sus mi-i martor, nu mă știu vinovat cu nimic...

Domnul deputat se încruntă :

— Spune, moșule, mai repede, că vezi că m-am sculat de la masă...

— Și am venit la dumneavoastră — grăi moșneagul — să vă rog să-mi dați o scrisoare ; precum că nu-s vinovat și să mă lase-n plata lui Dumnezeu...

Domnul deputat zîmbi :

— Da ce-s eu, vodă, moșule : să dau poruncă să nu te atingă nimeni... Da' știi că ai haz ?

Să gîndi, apoi, că i-ar putea scrie un rînd arendaşului pe care îl cunoştea de pe vremea alegerilor ; dar îşi zise repede :

„Să nu-l supăr pe arendaş ; s-a purtat tare cumsecade cu mine în alegeri şi am să mai am nevoie de dînsul... Să creadă omul că-s vreun împuşcă-n lună, şi să-mi poarte simbetele ?“

Şi scuturînd hotărît din cap :

— Nu, moşule ; cu dragă inimă aş face ceva pentru dumneata, da' n-am cum...

Şi simţind mirosul mîncării, se încruntă iar, şi făcu grăbit :

— Fă şi dumneata cum te-o îndrepta Cel-de-sus...

Şi închise uşa.

Moşneagul rămase cu ochii aţintiţi asupra uşii, prostîtit ; apoi coborî scările, cu capul plecat, cu cuşma în mînă, şi porni aşa, cu capul gol.

Un trecător se opri în drum şi se uită lung după moşneagul acesta deşirat, care mergea descoperit, ca după mort. La un colţ de uliţă, un pungaş îi smuci moşneagului căciula şi răcni, în rîsul cîtorva haimanale.

— Ia să vedem, e sărbătoare mîne, moşule ?...

Şi pocni cuşma de caldarîm.

Moş Gheorghieş clipi din ochi, ca şi cum ar fi intrat dintr-o dată din întuneric la lumină şi, aplecîndu-se, îşi luă căciula şi ş-o puse în cap, fără să zică nimic ; şi se depărtă urmărit de hohotele haimanalelor.

Pe ferestrele deschise, izvorau, îi ieşeau parcă în cale, ca să-şi rîdă de el, să-i aţîte foamea, mirosuri de mîncăruri. Vedea feţe vesele în jurul meselor albe, pe cari scînteiau paharele cu vin, abureau farfuriile cu bucate. Şi moş Gheorghieş simţea crescînd, de undeva,

din adîncul ființei lui flămînde, o ură de moarte împotriva celor ce rîdeau fericiți împrejurul meselor pline ; simțea încordîndu-i-se brațele bătrîne, stringîndu-i-se pumnii păroși, cu palmele bătătorite.

Și, cum mergea așa, la o colitură, îl izbi un miros cald, bun, proaspăt, de pine ; îi intră, parcă, pînă-n fundul pîntecului gol ; și, moș Gheorghieș trecu pe lîngă o brutărie, cu taraba și polițele pline de pîni și franzele rumene, cari păreau că zîmbesc fericite în lumină.

Moșneagul își pipăi chimirul ; dar își aduse aminte că n-are nici un gologan ; și trecu înainte, urmărit, chinuit de mirosul cald al pînii. Și, deodată, își scoase căciula și întinse mina care nu cerșise niciodată ; o întinse umilit către un domn gros, care își ducea cu mîndrie pîntecele și nevasta, prăvălit pe spate.

Omul bine hrănit îl înțepă cu ochii lui mărunți, cufundați în grăsimine.

Și moș Gheorghieș se depărtă repede și coti pe-uliță întunecoasă. Măcar că nu mai ajungea acu, pînă la el mirosul pînii, tot îl simțea în nări, în gură îl simțea că-i intră pe gît, pînă în adîncurile ființei lui chinuite de foame, de parc-ar fi frînt în mîni o azimă fierbinte, și l-ar fi izbit aburii drept în față. Auzi apropiîndu-se niște pași și se lipi de-un gard, în umbră, și întinse a doua oară mîna. Trecătorul grăbi pașii, și se făcu nevăzut la colțul uliței. Bătrînul se dezlipi de lîngă gard, și ieși în lumina străzii din care fugise. Mirosul pînii îl chema de departe, nu-l lăsa să plece înainte ; și moș Gheorghieș trecu iar pe lîngă pitărie ; atînse aproape, cu mîineca mînteanului taraba încărcată ; și, după ce se depărtă cîtiva pași, se opri și se uită împrejur, cu o privire furișată pe sub sprîncenele stufoase cari îi puneau două strașini negre deasupra vîgăunilor ochilor — și se întoarse îndărăt.

Cind fu lingă brutărie, se alipi de tarabă, și privi cu coada ochiului : stăpînul, un om cu obrazii roșii, mari, crescuți ca niște pîni, își număra banii. Moșneagul întinse mîna, strecură o pîne subsuoară și pripri pașii ; dar, deodată, se înalță un glas tăios de femeie :

— Ei, domnule, ți-a furat o pîne.

Bătrînul își încheștă așa de aprig mîna, că-i intrară degetele în miezul fierbinte — și începu a fugi ca un lup încolțit de cîni. Auzea în urmă pași, fluierături, țipete, larmă.

— Puneți mîna pe el ; a furat o pîne...

Și fugea, cu sufletul înghețat, înfigîndu-și tot mai adînc degetele în miezul fierbinte, din care trupul lui flămînd sorbea, parcă, puteri. Dar, deodată, simți la spate un gîfîit ; și o mîna îi căzu, grea, ca de plumb, peste umăr și-i înfipse unghiile în carne. Un pumn îl izbi, ca un ciocan, în creștet, și moșneagului îi năluci pe dinaintea ochilor o perdea de sînge : și căzu grămadă. Văzu, ca printr-un fum, brațe negre înălțîndu-se, lovindu-l ; simți în gură ceva cald ; apoi toate se tulburară, se risipiră ca o negură, ca un fum — pieriră. Simți că-l ia o apă lină ; închise ochii și se lăsă cu capu-n piept pe-o coastă, pe caldarîm. Rămase așa, nemișcat, cu obrazul culcat pe brațul întins, cu degetele încheștate în pîne.

N. N. BELDICEANU

1907

Patru ani de la răscoale !

Patru ani și parcă ar fi trecut patru veacuri.

Cine își mai aduce azi aminte de miile de țărani cari au mușcat pământul în ceasul morții, cari au plătit cu viața lor o clipă de speranță născută sub purpura de incendiu a conacurilor aprinse, cari au căzut de atunci, mai flămânzi, mai deznădăjduiți și mai goi, sub călcâiul jandarmului și în lanțurile iobăgiei seculare ?

Cine mai pomenește azi numele satelor bombardate cu tunul, numărul părinților fără copii, al văduvelor fără cămin, al orfanilor fără adăpost ?

Ici și colo, câte-un glas pierdut în atmosfera încălzită a întrunirilor socialiste, câte-o frază, care revine, cunoscută și monotonă ca un refren, într-o frîntură de discurs sau într-o pagină de gazetă.

Totul s-a uitat. Nimeni n-a învățat nimic.

Guvernul care a urcat treptele puterii proptindu-și picioarele în sîngele închegat al țărănimii a căzut într-o bună zi, frumos, normal, conform unor protoco-luri bine stabilite în anticamerile palatului, și nimeni n-a găsit stranie căderea aceasta tardivă și liniștită.

Un alt guvern i-a luat locul, în chip firesc, normal automatic, și alegerile au decurs ca și acum patru ani, ca și acum șapte ani, ca în ajunul tuturor legislaturilor de patruzeci de ani încoace, cu aceleași violențe, în mijlocul acelorași corupții electorale, în tăcerea mută a unui popor supus de sclavi.

Cui să-i pese de nevoile, de năzuințele acestuia? Ce-i pasă domnului Marghiloman dacă robii de pe moșiile boierești crapă de foame, robii aceștia cari nu sunt buni nici măcar să alerge la curse? Ce-i pasă domnului Take Ionescu de durerile obscure din depărtarea satelor, când dumnealui are de rezolvat problema capitală a succesiunii la șefie? Ce-i pasă domnului Brătianu de această țărănime stupidă și umilită, care se lasă împușcată, batjocorită, călcată în picioare, fără să crâcnească și fără să răzbune pe asasinii ei? Și mai presus de toate, ce să-i pese regelui Carol de soarta țării acesteia, când din nevoile, din durerile și din foamea ei, el poate să stoarcă milioane, să asigure impunitatea dinastiei și să prefacă în aur lacrimile și truda poporului?

Nu, 1907 a trecut ca un uragan orb și zadarnic. Nimeni n-a reținut, nimeni n-a învățat nimic.

În zarea posomorită nu se arată nici un ochi de lumină, nici o rază de speranță, nici un semn de mîntuire, afară doar de posibilitatea, de probabilitatea, de siguranța repetării unui alt 1907.

N. D. COCEA

DOSARUL

Anul 1907 s-a revărsat peste țară, cu talaze de foc și nămoluri de sînge. Pentru ca să-și îndreptățească porecla de „liberal“, atunci cînd o stăpînire conservatoare, la gîndul că avea să secere, în anotimpul de iarnă, holdele de oameni răsculate, se lepăda de putere, guvernul ce se sui în urma ei la cîrmă ucise vlăstarii cei mai vii ai neamului, zdrobi subț copitele cailor spicele cele mai pline, și, ca un salir nebun, se tăvăli în sîngele fierbinte al sătenilor noștri.

Se poate spune că furia apărării a fost în parte legitimă. Nici o victorie nu se cîștigă fără de jertfă și nici o concesie nu se face poporului pînă ce stăpînii n-au așternut cîteva cadavre. Fiece treaptă pe care s-a suit cu povara lui omul, ca să ajungă mai sus, poartă umbra roșie a vieților pierdute. Ministrului de Interne din 1907, domnului Brătianu, nu i s-a adus o imputare din faptul că, pentru a scăpa oligarhia, pornise să suprima națiunea. E-o luptă doar și-n luptă cine se oprește să gîndească liniștit? Îvinge unul, învinge celălalt — un învins înlotdeauna trebuie să fie.

A fost chemat însă la răspundere domnul Brătianu, pentru crimele zadarnice, pentru „ororile inutile“ cum

a fost numită acțiunea de represiune sălbatică, pasiunea sadică pentru omor. Încetaseră revoltele și totuși pilcuri-pilcuri de țărani erau fulgerate de gloanțe. Unii militari, poate că fricoși într-o încăierare externă și cari într-un război ar fi dezertat, au dovedit o bravură minunată în interiorul țării și s-au acoperit cu lauri punând să se împuște oameni de-un neam cu ei, inofensivi, legați cot la cot, în fața comandai : foc !

Revoltele trecuseră și numărul morților creștea neîncetat. Pentru ce ? Și din ordinul cui ? Pentru ce în Olt, de pildă, douăzeci de oameni erau duși între puști, în cimitir, puși să sape douăzeci de gropi, așezați la rînd cu spatele la groapă și împușcați ? Pentru ce pe la prefecturi oamenii erau bătuti pînă ce medicul — onoare lui ! — socotea că-i de ajuns, apoi erau lăsați, cu o drojdie de viață în trupurile lor sfărîmate, să plece și să cadă, unul cîte unul, morți, pe grămezile de pietriș din marginea șoselei către satul lor ? Pentru ce o mie de astfel de asasinate, tot mai variate și mai perverse, cînd revoluția se stinsese ?

Pentru ce toți cîți se știau avînd un dram de autoritate puteau să și-o înzecească sub ochii tuturor și pentru ce, la unii magistrați, voia cea mai largă de-a ucide pe cîți întîlneau purtînd straie albe, croite din alte trîmbe decît stofa rușinoasă a mohoritelor lor îmbrăcăminte ? Și cine autorizase pe acești siniștri asasinii să lucreze în liniște, ca într-o țară de lăcuste ?

A fost un domnitor al nostru, a căruia glorie contrazice pe acea a urmașului său și o moderează. Un fost prim-ministru liberal din care nu mai rămîne azi decît un academician sleit și un ciob de om, a distrus cît a putut mai mult urmele luminoase a lui Cuza și le-a astupat cu cerneală neagră și catran.

Din 1907 rămăsese un dosar voluminos. Nu știu ce mai rămîne azi din acest dosar, din care hîrțiile im-

portante au fost firește arse, și cele rămase sofisticate. Se știe, însă, că el a fost la Ministerul de Interne și că domnul Ionel Brătianu, care l-a pipăit, foaie cu foaie, l-a ascuns. Pentru ce acest furtișag de documente? Domnul Brătianu are, firește, tot interesul ca ele să fie necunoscute; și după ce a ucis unsprezece mii de oameni drepți și voioși; după ce a stîrpit fermentul de primenire socială și națională de la țară, de ce nu i-ar mai ucide încă o dată pe acești oameni a căror voce mai poate indirect să se ridice din dosare, din care curg și azi picăturile sîngelui din 1907 ?

RADU FAUR

OMUL CU OCHII VINETI

Nu e titlul unui roman de aventuri și împrejurări stranii. E numele doară mai lungit, al unui personaj viu, aflat în carne și oase, în cizme și epoleți. Viața lui e mai lungă decît a romanelor iar slava și puterea i le povestesc, mai bine decît snoavele și cîntăreții, închinarea mută și îngenuncherea unui rînd de treizeci și două de județe la picioarele lui stăpînitore.

Il cunoașteți ? L-ați întîlnit vreodată ?

Regele călugăr trăiește retras ca o cucuvaie și numai ochii din cînd în cînd i se zăresc, fumurii, rotunzi și reci ca doi bulgări de camfor. Șarpele vrăjește de sub copac, cu scînteia privirii, păsările naive, ametește pe ramuri, și ele coboară dormind, cu aripile strînse, către arcul de venin, frămîntat de nerăbdare, jos, printre flori. Călugărul cu coroană de oțel pe frunte a ipnotizat o țară. Singuri ochii lui, în care sticlesc o sulă de enigme, au putut supune voia și libertatea fecioarei din coșciug... Au înghețat energiile, au încovoiat hotărîrile, au strămutat ținte fiștecărei arme, și dacă apele ar fi avut un scop omenesc le-ar fi întors și pe ele din matca lor și le-ar fi zăprît izvoarele de-a pu-

ruri. Sufletul nostru e robul acestei căutători de diavol gînditor.

— Ce se zărește peste Carpați, un stat ori un catafalc ?

— Un monah dibaci priveghe dintr-un colț și lasă-n jos perdelele negre...

— Dincolo, poporul cere pămînt și holde pentru sineși.

— Liniște ! Călugărul vrea liniște și moarte. Această-i muzica ce-i place, și afară de dînsa una singură-i mai este dragă. Tăcere !... Părintele are armată, artilerie și muniție de război pentru turcul dinlăuntru. Și mai presus de toate-i orchestra gîlgîitoare a divinului aur ! Nu-i Beethoven, nu-i Wagner, nici Mozart ; sînt simfonii de Hohenzollern.

Pin-a nu veni la noi, nobilul ostaș purta pe sub tunică și zaua lui medievală roba lui Inigo de Loyola, căreia, nestrămutat rămasu-i-a credincios. Pasul lui, elastic, nici nu se ande. Vocea lui, nici dînsa, nicio dată. Fața lui o știu foarte puțini. Sfetnicii care-l ating, covîrșiți de dominarea lui mută și zdrobitoare, se tem și-l ocolesc și-i dau tot ce nici nu dorește el să ceară. Rodul cel mai vesel și mai robust cade-n tava lui, pe care doi lei cu cozile-n sus și cu gurile căscate însemnează lăcomia și nesațiul. Neprevăzută răsturnare ! Tînărul prinț care primise să intre pe tărîmurile lui Ștefan și Cuza, într-un umilitor costum de valel, trebuia să-și răscumpere rușinea, necunoscută de nici un mîndru domn valac de pîn-atunci, chiar învins, schimbînd elita țării noi într-un cîrd de lachei. Ministrul cel mai iubit la palat e acela care se tăvăleşte cel mai frumos pe covoarele regale ; guvernul cel mai plăcut e cel care zace mai mult și face mai puțin.

De aceea pe toți bărbații noștri chemați prin temperament și cultură să schimbe starea sufletească și economică a țării, de care nu e ins în țara asta să nu se jeluiască, măcar în chip platonice, îi vedem stînd departe de cîrmă și reduși la rolul de predicatori în pustiu, sau la vinovată bolire. Se știe de mai-nainte că orice ai întreprinde cu inima dornică și cu avîntul, care singur poate face panta viitorului accesibilă, va trece de atentat și de crimă, și atît sînt schimbate noțiunile de mult încît oamenii ce pot fi dați, într-o țară civilizată și inteligentă, drept model, trec la noi în rîndul paraziților, iar necinstea își deschide floarea purulentă pe culmea vieții noastre naționale.

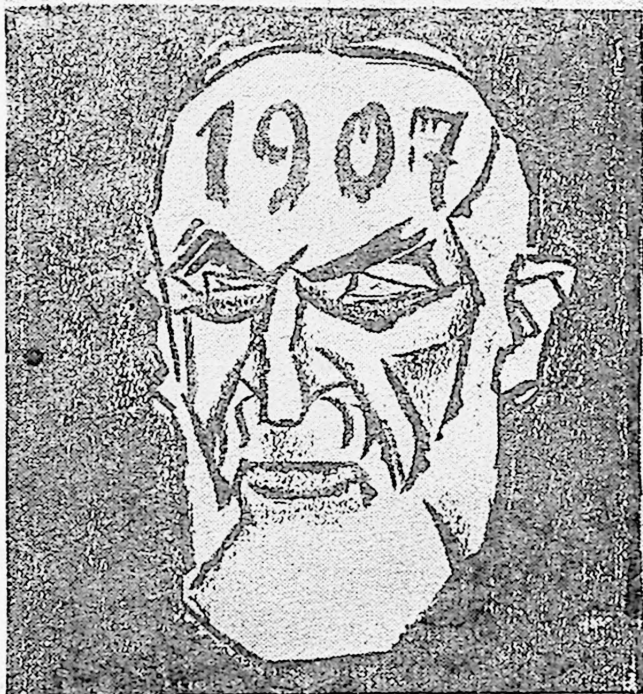
Apoi care dintre „romini“ e prietenul cel mai de aproape al regelui iezuit? Îl știe toată lumea... Domnul Ion Kalinderu, vîtaful moșiilor auguste, umbra din jigniți a înaltului stăpîn de pe tron.

Placid în armura nordică a sufletului său monastic, Omul cu ochii cenușii avu un vis, care s-a împlinit, și o foame uriașă: aurul. Și visul lui se făcu visul nostru: groapa din sufletul lui se deschise și-n sufletul nostru, și țara care trebuia ridicată în vîrtejul unui ideal-moral se făcu tărîm de calcule, de destrăbălare și, reproducînd în noi tipul suveranului, fiecare ne făcurăm de-o ființă cu dînsul. După patruzeci de ani de domnie avem un rînd de bube: anul 1907, biserica, tramvaiele, 80 la sută de analfabeți, și fiindcă banul este cuvîntul de ordine — corupție acută pînă în sînul familiilor, vînzare de inimi și de carne. Lume mai căzută nu poate fi decît e aceea în care prestigiul adevărat îl are banul, încoronat într-o zi de 10 mai, o dată cu creștetul Hohenzollern-ului de la gurile Dunării. Onestitatea și dorul de bine sînt de mult la noi

ANUL III
Nr. 10

Facla

9 MARTIE
1913

Desen de Iser

Facla, an. IV, nr. 10, 9 martie 1913

niște bagatele care te fac suspect și ridicol. *Cherchez le roi* ¹.

Dar dacă pentru averile rominești Omul cu ochiși vineți a dovedit o atracție violentă, nu tot asemenea simț avut-a el pentru limba românească, pe care o disprețuiește. Cărțile noastre îi sînt necunoscute. Autorii noștri nu-l interesează; curtea lui o alcătuiesc domnul Kalinderu și argații ceilalți. Învățații noștri ca și țaranii noștri trăiesc în depărtare. *Vive le roi*! ² Pe deasupra tuturor plutește ironia egoistă din ochii fostului și rămasului călugăr singuratic. El nu ia nici o măsură, nu hotărăște nimic pentru națiunea poleită în fața puterilor străine cu o armată și un tezaur regal. Numai cînd durerea poporului debordă, atunci el poruncește, discret, tunurilor să măture satele, ca să nu mai ceară gura morților piine.

Trebuie să spuse unele ca acestea și altele și repetate regelui de peste flăminzi, azi cînd se împlinesc cinci ani de la secerișul de sînge din 1907, cînd au trecut cinci ani de la manifestul regal, dat în 1907, ca un contract de garanție a viitorului, și cînd starea țaranilor e tot atît de rea ca în 1907 și, dacă se poate, și mai rea. Revoltele au trecut, regele a închis feres-trele, nimeni nu-l mai vede, nimeni nu mai știe de el, absent ca-ntotdeauna din toată țara lui.

Și el știe cu toate acestea acum că poporul nostru a încăput pe calea revoluțiilor sociale, că o revoltă cheamă o altă revoltă ca să o vindece, că umbra oa-

¹ Căutați regele! (fr.) Parodiare a dictonului francez „*cherchez la femme*” (căutați femeia), utilizat cu sensul „căutați vinovatul!” (n. ed.).

² Trăiască regele! (fr.) (n. ed.).

menilor drepti uciși rămîine în țară pe șesuri, se pune
în fruntea altor oameni drepti și-i aruncă să distrugă.

Inchide-i, majestate, să nu-ți zărească torțele lor,
ochii.

Facla

[TUDOR ARGHEZI]

REGELE COMPLICE AL ASASINILOR PALATUL GAZDĂ DE HOȚI

Să fim mândri : avem regele meritat.

Slavă memoriei lui Brătianu, pripășitorul dinastiei sîreine în țară !

De mii de ori, slavă !

Sub regele Carol s-a înjghebat și întărit cea mai lacomă și nemilostivă oligarhie bugetară. Sub regele Carol s-au ferecat lanțurile încătușării a șase milioane de robi. Sub regele Carol au izbucnit patru răscoale țărănești. Sub regele Carol satele au fost bombardate, unsprezece mii de țărani asasinați. Sub regele Carol s-a înfrînt avîntul țării spre democrație. Sub regele Carol s-au întinat sufletele, s-au pîngărit caracterele, s-au sfărîmat voințele, s-au domesticit rarele firii dîrze. Sub regele Carol țara a fost dată peșcheș Germaniei.

Țara de pripas și-a găsit stăpînul.

Țării de risipă, lene și desfrîu, îi fu dat un rege muncitor, sobru și avar.

În țara boierimii scăpătate, a burghezicii parvenite și a țărănimii răbdătoare, regele Carol își găsi țelul vieții : strînse averi.

Regele va muri cu satisfacția calicului, dar fără mîndrie.

De augustul nostru suveran se va putea spune totul, dar că a fost iubit și stimat de supușii săi: nu.

Istoria a cunoscut fețe încoronate combătute, maltratate, lovite, răpuse de popoare; cu regele Carol ea va trebui să deschidă capitolul suveranilor indifferenței generale.

La sate, milioanele de robi ori nu știu că au un rege, ori știu că „neamțul“ a izgonit pe Cuza, idolul lor. La orașe, pînă și castele politiciene măcinătoare ale bugetelor, sub înalta-i oblăduire, îl disprețuiesc. Prăpastia dintre țară și dinastie e așa de adîncă, gheața așa de groasă, că de s-ar plănui descotorosirea țării de rege, nu s-ar găsi supus care să-și verse sîngele pentru augustul pripășit.

Ultimul eveniment încheie, firesc, o prea lungă domnie.

Regele Carol, lăudătorul soldățimii barbare în represiunea din 1907, se revelează complicele asasinilor țărănimii. Cînd guvernul ia hotărîrea urmăririi capilor ucigași, regele Carol le deschide porțile palatului.

Azi dosarele pline de sînge țărănesc închegat, dovezile crimelor brătieniste, în loc să stea în lăzile Ministerului de Interne, zac pecetluite în biurourile majestății sale.

Azi palatul e gazdă de hoți, regele complice de asasini.

Azi cetățenii dornici de oprirea țării din cursa-î spre prăpastie vor trebui să strige:

JOS REGELE OLIGARHIC !

JOS COMPLICELE ASASINILOR DIN 1907 !

JOS GAZDUITORUL HOŢILOR DE DOSARE !

TRAIASCA REPUBLICA !

P.

[N. D. COCEA]

HRISTOS A ÎNVIAT !

Sună clopotele seara, sună dimineata, plîng și strigă, parcă arama le doare. Și suferința lor se mărturisește florilor, bunăvestire trandafirie și albă. Primăvara desface mugurii, adie bucurie pe livezi, pe holdele viitoare, învie văpaia ochilor, încearcă sonoritatea inimilor, fluiera tinere de fildes. Vîntul însuși se face copilandru și aripile și le subțiază ; atinge frunțile și pomii ce abia se rostesc, cu gingășia unei raze aproape nocturne.

Singuri credincioșii s-au jeluît vreo cincizeci de zile și au plîns o săptămînă-ntreagă, în vreme ce surîsul parfumat al naturii s-a prins de ramuri și pămînturi și s-a furișat pînă și-n sufletele celor mai penitenți. Aceștia, pentru ca în sfîrșit să rîdă cu hohot, au așteptat Duminica Paștilor, cînd posomorîrea se sparge o dată cu cojirea ouălor spoite.

— Hristos a înviat ! — Adevărat c-a-nviat !!

Duminica Paștilor pare o duminică nouă. Dimineața pare zămislită atunci după o noapte lungă de două luni. Ca un dar, ca o ladă căptușită cu mătase gălbuie și plină de cristaluri scumpe pe care ai deschis-o cu mirare — primești lumina Paștilor cu voce bună și copilărie. La masa căminului, cu velință albă, cu talere de porcelană, pare pregătit un loc pentru un Dumnezeu tânăr și singuratic, smuls dintr-ai lui și fericit cu tristețe, în vecinica lui singurătate. Hristos a înviat !... Unde-i el ? Nevăzut, trece prin toate colibele, mîngîie copii, strînge mîna muncitoare, drege un suflet șovăitor. Unii-l aud șoptind : „Sînt lîngă tine“ ; alții îl așteaptă să bată-n poarta sufletului lor, de douăzeci de veacuri.

Dar dacă a înviat Hristos, dacă sărbătoarea s-a așternut pe fața șesurilor și a sufletelor, Hristoșii azvîrliți în pămînt, în 1907, dorm încă, dorm somnul ci-mitirelor de cari sărbătorile fug. La ei mă gîndesc, fără ură pentru nimeni, cu iubire și părere de rău pentru dînșii, la fiecă bătăie de clopot suspinătoare. Era ca și azi, către Paști, în zilele de pocăință și de osîrdie creștinească. Ei n-au ajuns să miroasă mireasma pădureață a sălciilor de la Florii și Paștele romînesc s-a roșit în anul acela, în sînge adevărat. De-atuncea sînt bucatele atît de îmbelșugate, de-atuncea spicul e mai gras, de-atuncea pînea pe care vom frînge-o la prînzul familiei este mai gustoasă... Și tot de atuncea sîntem altoiți și noi cu sînge, mai cutezători și mai fierbinți și noi. De cînd Răstignitului nostru

celui golaș, celui strein în Iudeea, i s-au zdrobit oasele și carnea pe crucea lui, mare cit țara, pe care a purtat-o pe umeri ca zeul, mai vesel și mai vinjos Atlas.

Acela nu mai va învia în neamul lui niciodată.

Cu toate acestea, e-nlr-adevăr așa, e-adevărat că Isușii noștri au murit pe totdeauna ?

Se aduce vreo jertfă, undeva, pe lume, jertfa cea mai însemnată, a singelui și a vieții, fără ca învierea simbolică a lui Christ să se repete ? Prețul e scump, dar cu singe s-a răscumpărat întotdeauna viața, și neamurile cari nu și l-au economisit pe-al lor au fost victorioase. Simți o durere violentă gîndindu-te la morții pentru adevăr și dreptate — dar totodată și mîndrie. Cucerirea pămîntului mai ales, nu se face fără de singe ; luptele nu se cîștigă cu vorbe, și curajul e singele care nu vrea să fie stătător și care făgăduiește să se verse, cu bucurie.

Sentiment greșit ? Iluzie juvenilă ? Din 1907 un spirit nou pare că fecundă țara ; oamenii s-au mai dez-morțit, glasurile par mai tari, năzuințele mai puternice, izbînda, dacă izbîndă definitivă este bine să fie vreodată, niai apropiată. Se alcătuiesc curente, se gîndește mai mult, se citește întreit. Erori și adevăruri circulă mai vii, se ridică steagurile mai sus, o pasiune mai mare răscolește sufletele tuturor. Viața noastră pare cuprinsă de un fel de misticism. Același om a simțit în două chipuri : cu teamă mai-nainte, cu văpaie din 1907 încoace. Scepticismul ne pare acum enervant și ignobil. O speranță infinită ne deschide

porțile ferecate pîn-acum ale sufletului, în care sco-
boară luminile cele mai felurite. Crengile înflorite ale
cașilor par a trece prin sufletul nostru...

E-adevărat... Hristos înviază...

Iosif N. T.

[TUDOR ARGHEZI]

IN ZILE DE RĂSCOALE

INSEMNARI DIN CARNETUL UNUI PIRJOLIT

„Giurgiu, 13 martie 1907... Îmi vine să iau cîmpii. De n-aş fi un poltron şi un laş, de mult mi-aş fi zburat creierii ori mi-aş fi atîrnat trupul de o grindă. Munca mea de ani, mistuită de pirjol în cîteva clipe ! Iată-mă pe drumuri. Mizerabilii, cîini fără nume, fiare ! Tilharii, nimic n-au cruţat. Nimic n-a scăpat furiei lor oarbe. Hambare, pătule, grajduri, case, pomi, împrejurire : totul a fost culcat la pămînt, totul prefăcut în scrum şi cenuşă. Pînă şi dulăpioru-mi scump cu bibelouri, pînă şi pianul divinei Cella, făcute mii fărîme. Clapele pe cari alunecau degetele gingaşe ale iubitei cuprinsă de fiorii melodiei stau azi atîrnate, în derîdere, de craca unui salcim frînt. Barbarii ! Barbarii !

Doamne, dă-mi puterea sinucigaşului, curmă-mi amarul.

Munca-mi de ani pierdută într-o clipă !

Munca mea ? Să fiu sincer acum măcar. Munca lor, truda lor de robi ! Pe ea s-o fi cruţat, de ea să le fi fost milă. Să fi furat totul, să fi cărat toate la ei. Numai să nu fi distrus. După vijelie, după dezmeticire, armata mi-ar fi umplut la loc hambarele, mi-ar fi întors totul. M-ar fi înfipt iarăşi ca pe un trîntor în

stupul lor de albine proaste, schilave, supuse și cumini.

14 martie... Sună goarna, trosnesc armele, bubuie tunul. A venit armata. În sfârșit! Orașul nu va fi aprins? Cel puțin, aici voi scăpa nepirjolit?

Trec brute în cîrduri, ferecate... Cu lanțuri de mîini, cu clopote de vite la gît, cu căciulile întoarse pe dos. Iată bandiții prinși, în sfârșit! Iată-i lîrșiți în genunchi prin mijlocul orașului sub scuiăturile tîrgoveților cari îi înghiontesc, îi pălmuiesc și îi înjură, după pofta inimii. Insumi mă reped la cite unul strîngîndu-l de gît pe lingă lanțurile grele care îl leagă măr. Bravul locotenent P..., care i-a arestat, plimbă un grup de răsculați în jurul «Centrului», îi scui pă și îi plesnește cu tăișul săbiei peste față.

Iși merită soarta, tilharii!

15 martie... Un miros greu de prăjit, adus de vîntul rece, înăbușe orașul. Namile de fum cu limbi de foc se înalță în depărtare. Tîrgoveții dau năvală pe acoperișuri. Eu mă strecor în turla pompierilor. Sub cerul de oțel, cîmpia dinspre Stănești, albită de zăpadă, pare ocean nesfîrșit pe care limbile de foc, întretăiate de bubuiri de tun, se înalță, scad și iar se înalță, ca de pe vapoare naufragiate. Ard cuiburile tilharilor din Stănești și Hodivoia.

Trăiască armata!

16 martie... Ca să-mi potolesc sufletul, vizitai azi Stăneștii, după bombardare. Priveliște neștearsă, măreață, spre cinstirea de veci a bravei noastre oștiri. Aici bandiții și-au luat pedeapsa atît de meritată. Satul e pustiu, casele arse ori dărîmate. Pretutindeni:

vite omorâte, garduri răsturnate, polăți¹ într-o rină. Pretutindeni a trecut jaful și pirjolul pedepsei. Aș strînge un tilhar de git, dar nu întîlnesc pe nimeni. Vinovații s-au rînduit în genunchi pe marginea drumului, în partea dinspre fundul satului, pe povîrnișul coastei. Stau cu capetele plecate, muți. Prefăcuții ! Mă reped printre ei, pumnuiesc, lovesc cu botul cizmei, croiesc cu bastonul peste capetele plecate, la întîmplare. Și nimeni nu crîcnește ! Fiarele s-au domolit. Un brav căpitan își încearcă revolverul asupra unui grup de fugari ; doi-trei cad ca trăsniți la chiotoarea dîmbului. Se prefac, desigur.

La întoarcere, pe o uliță lăturalnică, aruncîndu-mi ochii într-o bătătură, plină cu mormane de cenușă, zăresc lingă un par — unic vestigiu dintr-o gospodărie — nouă copii zgribuliți, îngenuncheați în cenușa caldă, plîngînd.

De n-ar fi pui de năpîrci m-ar înduioșa. Piară !

17 martie... Ordinea e aproape restabilă. Știri liniștitoare încep să vie de pretutindeni. Armata își face datoria cu prisosință. Asist la pedepsirea bandiților din satul meu. Cîțiva sînt uciși fiindcă... vor să fugă ; toți, de la mic la mare, sînt întinși în curtea primăriei sub funia udă. Plîng pe bieții soldați doborîți de atîta oboseală ! Au trebuit să bată peste cinci sute de tîlhari. Primarul îmi povestește că ieri, după ce bărbații au fost scoși din sat sub sentinele și păziți în crîngul de alături, soldații au luat femeile și fetele la iubit. Nici una n-a rămas nemîngiîată. «Peste nouă luni, — adaugă el — o să avem trei feluri de prunci în comună : artileriști, roșiori și dorobanți. Cîte trele armele au iubit.»

¹ *polută* — căsută de scinduri pe lingă casa țărănească (n. ed.).

Mă întorc la Giurgiu răzbunat, mulțumit, oțelit.

18 martie... Turme de bandiți se scurg molcome prin barierele orașului. Sub huiduielile și scuipatul tirgo-veților, sute de răsculați, cu fruntea plecată, sînt împinși în magazinele de cereale, în beciuri și în șlepurile din port. Cîrduri-cîrduri sînt scoși apoi la răsplată. Cine vrea asistă. În rînduri de cîte cinci sînt lungați pe podea și zvîntați sub lovituri pînă la sincopă. Peste trupul lor tocat se presară apoi iodoform și pe tîrgi sînt aruncați de unde fuseseră scoși. Cei mai mulți sînt porniți spre spital.

Gemele înfundate gîdilă de pretutindeni urechea trecătorului.

19 martie... Un șir de căruțe de gunoi încărcate cu morți îmi taie drumul, cum ies pe poartă. De n-ar scăpa ici-colo cîte o mîină ori cîte un picior rece de sub cergile soioase, n-ai ști că tilharii sînt duși la groapă fără semnul creștinesc, ca niște cîini ce au fost.

La ce i-o fi îngropînd? Eu i-aș arunca la ciori pe maidanul din spatele gării...

30 martie... Liniște pretutindeni. Pace. Săracii liberali! Tot ei oameni! Fie lăudați și slăviți. Trăiască Ion Brătianu, salvatorul nostru! Fie-i sîngele vărsat nîmb de glorie."

Pentru copie conformă :
JUSTUS

MARTIRILOR DIN 1907.

Coboară umbra nopții pe tristul țintirim
Și vîntul lui adie un cînt suspinător
Ce povestește jalea unui întreg popor —
Coboară umbra nopții pe tristul țintirim.

Alîția morți într-însul uitați dorm pe vecie,
Dar glasul lor și-acuma în seara-aceasta plînge;
Se zbate, se frămîntă nevinovatul sînge
Și geme și blestemă cu-o ură tot mai vie.

Și-n noaptea ce se lasă ușoară pe pămînt
O umbră se zărește și altele apoi;
Martirii de-odinioară, bărbați cu păr vulvoi,
Femei tirîte-n silă spre tainicul mormînt;

Ei vin și plîng într-una, dar cine se îndură
S-asculte suferința, amarul ce-i apasă
și chinul, deznădejdea — căci nimănui nu-i pasă
De neamul care plinge cu-o-aversunată ură...

Coboară umbra nopții pe tristul țintirim,
Doar vîntul mai adie un cînt suspinător
Ce povestește jalea unui întreg popor
În noaptea care cade pe tristul țintirim.

CONSTANTIN A. I. GHICA

IN ZIUA ACEEA DE MART 1907...

În ziua aceea de mart 1907 ieșisem la priveală, în lungul drumului care vine din satul R. Gazetele de dimineață erau pline de felurite vești dramatice asupra răscoalei plugarilor. Pîlcuri de soldați patrulau și păzeau marginile tîrgului. Femeile și pușinii gospodari care soseau aveau parcă un aer de tristeță și de îngrijorare. Numai oamenii care dovedeau că au într-adevăr o treabă grabnică în oraș puteau trece. Ceilalți erau opriți și întorși. Gospodinele cu lăptării și zarzavaturi treceau răpegiu, neoprite, însă aveau tulpanele trase peste gură.

Ținutul nostru, la poalele muntelui, era liniștit de altminteri. Nicăieri în satele apropiate nu se simțea zvon de furtună. Lingă piramidele lor de arme soldații, leneși, căscău în soarele fierbinte de primăvară și priveau cu niște ochi plini de somn zarea sinilie a munților. Numai din cînd în cînd îndreptau o ureche distrată spre sfatul caporalilor cu oamenii opriți la marginea drumului.

Veneau, se opreau și se întorceau îndărăt feluriți oameni, cu felurite nevoi. Erau oameni abia ieșiți din iarnă, și băltărețul, la echinocțiul de primăvară, cînta parcă veșnica nesiguranță a bietului muncitor de pă-

mint. Cei cîțiva oșteni și cei cîțiva oameni vorbeau cîte-un răstimp cu glasuri încele despre tristele în-
tîmplări din țară, despre incendiile conacelor și ex-
ecuțiile sumare ; pe urmă tăceau, se despărțeau. Veneau
alți gospodari, se opreau și aceia și țineau un mic
sobor, în blindeta zilei de primăvară, la marginea
ogoarelor nearate, pe cînd deasupra lor, în azur, cînta
o ciocirlie, și-n juru-le, prin lumina strălucită, zbura
în zigzaguri un fluture abia ieșit din necunoscut.

Un bătrîn mărunț, cu fața nerasă, negru parcă de
supărări, sosi și se opri și el. Întrebă pe un caporal :

— Da' ce-am auzit, oameni buni ? nu-i voie de
trecut ?

— Nu, moșule.

— De ce ? pentru că este *răvoluție* în țară ?

— Firește... Bătrînul dădu din cap privind într-o
parte, apoi zise c-un glas foarte liniștit : Așa-i, acu
stăpînirea trebuie să fie cu mare grijă în toate păr-
țile...

Cunoșteam pe bătrîn : era un muncitor vrednic, să-
pălor de pămînt cu cei doi feciori ai lui. Era destul
de sărac și n-avea ogor, cu toate acestea muncea cu
curaj și neîntrerupt toate zilele anului.

— Ce mai faci și ce mai zici, moș Petre ? îl între-
bai eu.

— Dă, cucoane, ce să fac ? mă duceam la tîrg : am
locuri unde muncesc, cu hîrlețul ; acesta-i tot cîștigul
meu. Și vād că nu-i voie. S-a burzuluیت, cucoane,
țara...

— S-a burzuluیت, moș Petre. Ce zici dumneata de
treaba asta ?

— D-apoi ce să zic ? oțtă moșneagul. Ce poate ju-
deca un cap'ca al meu, fără carte ? Ia și eu un biet
om năcăjit : muncesc toate zilele vieții, dintru răsă-
ritul soarelui pînă-nlr-amurg, și strîng cu amar ban

lingă ban ca să dobîndesc o bucătică de pămînt pentru feciori... Pămîntul, cucoane, e mare amar și mare durere pentru noi. Țăranului, dacă i-i lua pămîntul, dă-i în cap cu buzduganul și-l omoară, că nu mai are pentru ce trăi! Așa, aceia, cucoane, care s-au sculat și-au pus mina pe par, numai de amar și de nevoie s-au sculat. Și la noi este lipsă și crișcare, da' acolo știu eu că-i mai rău. Am umblat și cu o leacă de lume și cunosc. S-au sculat oamenii din colo, din jos — cei care-s așa de saraci incît au hamuri de frînghie la cai și poartă traistă de sac... Moșneagul, fără să ne privească, își rostea cuvintele acuma cu oarecare supărare, cu sprinceana încruntată și holărit parcă să spuie, înșfîșit, după mult gînd și năduh, tot ce avea pe inimă. Crezi că de bine se ridică noroa-dele? urmă el c-un fel de voce înăbușită și răută-cioasă. S-au înmulțit pe pămîntul nostru răii, care ne frig și ne belesc, și trebuie făcută, cucoane, o leacă de locană!...

Pufnind, ridică o clipă ochii spre mine și spre soldați, apoi își arată dinții negri și știrbăturile gurii într-un rîs făcut. Voia să arate că făcuse o glumă; dar risul lui era sinistru și dureros.

Încercai a îndrepta spre el și spre ceilalți gospodari adunați în juru-mi un cuvînt de blîndeță și de nădejde. Toți, în tăcere, mă ascultau fără să mă privească. Un singur gospodar, tînăr și balan, îmi urmărea vorbele c-un fel de privire plină parcă de prietinie și aprobări.

— Pe dumneata cum te chiamă? îl întrebai eu îndată.

— Irimia Roțaru. îmi răspunse el zîmbind.

Avea un suman roșcat, opinci urite și căciulă jerpelită.

— Ai pămînt?

— Puțin... oftă el cu durere ; citeva prăjini în jurul casei...

Mă folosii de prilejul acesta ca să lămuresc puterea întovăririlor și ca să-i arăt lui Irimia Rotaru cum ar putea ajunge să scape din nevoile în care se zbătea. El mă asculta cu un vădit interes. Cum însă sfaturile mele se lungeau poate prea mult, îl văzui deodată că-și ațintește ochii la mine în anumit chip și, în mijlocul frazei mele, îl înțelesei că vrea să spuie ceva.

— Ce ai de spus, Irimie ? îl întrebai eu cu blindeț.

— Cucoane — grăi el însuflețit — dacă ai de lucru, ți-oi lucra cîndva, cînd mi-i chema : dă-mi șaizeci de bani, că am nevoie și n-am pe ziua de azi nici un gologan în pungă...

Mă simții deodată căzut din cer, rușinat și descurajat și nu văzui înainte-mi decît risul teribil al lui moș Petre. Moșneagul rîdea și privea c-un fel de dispreț spre tinărul și săracul gospodar balan cu căciula jerpelită și cu opincile urîte. Poate ceva din disprețul acesta era îndreptat și spre mine și spre vorbele mele.

— Cucoane — zise rîzînd moș Petre — bune-s sfaturile dumitale, dar omul ticălos nu le prețuiește decît șase gologani... Așa-i blăstămul nostru, cucoane, n-ai ce ne face...

Tăranii tăcură ; soldații tăceau și ei, în ziua blîndă, liniștită și plină de soare. Înțelegeam că sînt de prișos acolo ; cu toate acestea aș fi vrut să-i conving că le sînt un prietin care le poate înțelege amărăciunile... Tara era în flăcări, mii și mii de muncitori de pămînt agitaau brațele ca niște ghiare și cereau cu glasuri răgușite și amenințătoare o dreptate nedeslușită, ori urlau o răzbunare înlunecată. Ce se petrecea în sufletul acestora, liniștiți și blînzi încă ? De ce mă sim-

team stînjedit, umilit și deodată așa de departe de ei ?

Stăteam la îndoială. Ce să fac ? Să mai încerc ? Ori să mă depărtez ? I-aș fi înțeles cu toate acestea ; inima mea era mai mult cu ei. Într-un moment mă gândii să le fac mărturisirea că și eu sînt născut dintre țărani, că am rude între năcăjiții muncitori ai pămîntului — prin urmare să nu mă socotească un străin.

Stăteam în cumpănă, răsucind parcă în minte-mi și frămîntînd acest gînd copilăresc. Cînd deodată tresării. Îmi venea scăparea. Ieșirea din situația penibilă în care mă aflam părea găsită. Întîmplarea, care este totdeauna minunată și neașteptată — chiar în clipa dezbaterilor mele lăuntrice, puse înainte-mi, între mine și sătenii tăcuți, pe moș Vasile, un unchi al meu, văr bun cu mama. Însfîrșit ! iată o punte de trecere. Moș Vasile m-a purtat în brațe, m-a învățat a înota în Moldova, a fost marlor al tuturor petrecerilor și bucuriilor mele copilărești. M-a văzut crescînd, învățînd. Deși sînt astăzi un tîrgovăț, în straie negre — dar sînt din neamul lui, mă știe că sînt „al lor“... Cugelările acestea îmi veniră, îmbulzite, înainte de mișcarea pe care trebuia să mi-o provoace venirea lui moș Vasile așa, dintrodată, pe neașteptate, din locuri depărtate, la tîrg... Mișcarea îmi veni cînd el se opri înainte-mi și-i apucaî minile.

— Ce mai faci, moș Vasile ? cu ce veste, cu ce treburi pe la tîrg ?...

Și el era bucuros că m-a întîlnit. Îmi zîmbea cu bunătațe, mare, voinic, curat îmbrăcat, uriaș blînd și senin, așa cum îl știam din copilăria mea.

— Dar am auzit că nu-i voie de trecut... îmi zise el.

— Nu-i voie... îi înloarse deodată clătînînd din cap moș Petre, din grămada de oameni care stătea mai la

o parte. Moș Vasile întoarse capul și privi spre oameni cu oarecare grijă. Eu, ținînd de mină pe uncheșul meu, începui a-i întreba de gospodărie, de rudenii, de toate cîte știam; el îmi răspundea cu liniște și cu blîndeță.

— Mergi pe la noi, îi zisei eu. Fac eu să-ți dea drumul soldații...

— Bine, merg, îmi răspunse cu liniște moș Vasile.

Ceilalți oameni se întoarseră cu fețele spre noi și mă bucuram cînd îi vedeam că înțeleg legătura dintre mine și uncheșul meu. Eram pe de altă parte bucuros că se înfățișează înaintea lor un om așa de mîndru la înfățișare cum era moș Vasile, cu chimir lat, cu geanta înfloriită cu alămuri, cu straietele albe ca helgea și cu suman nou de noaten.

— Ce se mai aude? ce mai veste? îl întrebai eu deodată. Pe-acolo lumea-i liniștită?

— Dă, cum să fie? îmi răspunse moș Vasile. Liniștită...

Îi mai pusei cîteva întrebări, cerînd oarecare lămuriri, avînd parcă nevoia să-l simt mai aproape și să mă simtă și el mai aproape de el. Toate erau bune; moș Vasile îmi spunea cum e vremea, cum au ieșit vitele din iarnă; la „noi“, cei de la tîrg arăta că vine bucuros — dar afacerile țării, cruntele mișcări ale țărănilor, moș Vasile înțelegea să le învăluie într-un fel de negură de nepăsare. Nu prea auzise multe, nu știa nimic... Și deodată avui senzația că sînt în fața lui ca un copil curios, căruia un bătrîn cuminte nu vrea să-i împărtășească un lucru grav.

Senzația aceasta stranie și dureroasă în același timp se desluși deplin, cînd moș Vasile, ca toți trecătorii din ziua aceea, intră în sfatul de la marginea drumului și schimbă cîteva cuvinte tainice și triste cu moș Petre și cu ceilalți gospodari. Atunci înțelesei

deplin un lucru mare și dureros și văzui, cu mîhnire amară, cît de străin și de departe eram în realitate pentru oamenii de care îndrăznisem să m-apropii cu vorbe de prietinie... Moș Petre își avea risul lui cumplit și vorbele-i răgușite și supărate, cînd uncheșul meu, alături de mine, tăcut și trist, porni să-și vadă „neamurile“ de la tirg.

MIHAIL SADOVEANU

LUPII
PIESA SOCIALA IN 4 ACTE
(fragment)

PERSOANELE ¹

<i>Naie</i> , administratorul moșiei	
<i>Profirița</i> , soția sa	
<i>Nicu</i> , proprietar tânăr, necinsurat	
<i>Floarea</i> , servitoarea Profiriței	
<i>Turealcă</i> , isprăvnicul	
<i>Ion Găvan</i>	
<i>Marin Tunsu</i>	
<i>Năstase</i>	
<i>Onață</i>	
<i>Petre</i>	
<i>Stan</i>	} țărani
<i>Ilie</i>	
<i>Dumitru</i> , nebun de pîrleală	
<i>Ispas</i>	
<i>Baba Rada</i>	
<i>Lixandra</i> , nevasta lui Ion Găvan	

¹ Dăm numai lista persoanelor care apar sau despre care se vorbește în acest fragment (n. ed.).

*Licuța
Săndel
Iorguleț*

} copiii lui Ion Găvan

*Stanca, văduvă, sora Lixandrei
Maria, nevasta lui Marin*

[În primele trei acte ale piesei sociale *Lupii*, I. C. Vissarion prezintă aspecte ale crincenei exploatări boierești, în ajunul răscoalelor din 1907. Nicu, proprietarul moșiei și Naie, administratorul, ajutați de autoritățile satului (primar, notar, jandarm) asupresc singeros pe țăranii care se zbat în cea mai neagră mizerie. Tensiunea crește odată cu arestarea lui Ion Găvan, țăran sărac, învinuit de a fi furat de la boier, pentru a-și hrăni copiii muritori de foame, o jumătate de sac de mălai. Eliberat temporar, Ion Găvan este condamnat, în procesul care i se intentează, la trei luni închisoare și este luat de acasă în momentul în care nevasta sa, Lixandra, bolnavă de piept, moare, blestemind pe cei vinovați de chinurile ei.]

Actul IV începe în primăvara anului 1907, în preajma întoarcerii lui Ion Găvan de la ocnă. Mișcările țăărănești au cuprins aproape întreaga țară; primejdia izbucnirii răscoalei este iminentă în satul în care se desfășoară acțiunea piesei.]

ACTUL IV

Un salon în casele proprietarului. Uși de toate laturile. Feres-tre mari. Canapele, mese, blănuri așternute pe jos. Oglinzi etc. Acțiunea se petrece în 1907, primăvara.

Scena I

NICU (*citind, stă pe un fotel, Naie pe un scaun de paie*) : „Țăranii, în număr de peste patru sute de inși, au năvălit înarmați cu coase și topoare în curtea proprietarului Silișteanu, și după ce au devastat tot, spărgînd oglinzi, rupînd canapele, sfărămînd mese, garderoabe și tot ce le-a ieșit în cale, au jefuit obiectele de valoare și apoi au dat

foc întregului conac !..." Bre !... Bre !... Bre !...
Bre !... Bre !...

NAIE : Te joci cu prostimea, coconașule !...

NICU : „Proprietarul Silișteanu, care din întâmplare
se afla la moșie, abia a scăpat travestit în haine
țărănești !..." Bre !... Bre !... Bre !... Bre !... Bre !...
Bre !...

TUREATCĂ (*intrind*) : Coconașule ?

NICU : Ce e ?

TUREATCĂ : Să nu vă supărați pe mine...

NAIE : Dar ce e, mă Turealcă ?

TUREATCĂ : Ce este... zău... uite, prin sat cam mi-
roase a pute !...

NAIE (*cam speriat*) : Ce e ?...

TUREATCĂ : După chibzuiala mea ar trebui cocona-
șul nostru să fugă !...

NICU (*trintind jurnalul*) : Dar ce e ?... Se simte răs-
coala ?

TUREATCĂ : Rominii s-au adunat toți la cârciumă...
Conașule... Acolo Marin Tunsu și soru-sa Stanca
vorbesc tuturor și ridică pumnii spre turnul bi-
sericii !... Eu am ascultat nițel, până un văr al
meu, sînge cu mine, a-nceput să strige : „Uite,
uite javra care-i păzește curtea !" Altul : „Uite
coada de secure..." Am fugit... Cîrciumarul, de
frică, le scosese o vadră de spirt...

NICU : Ce e de făcut ?... A !... Turealcă, du-te de pune
repede șeaua pe Arapul...

(Turealcă iese.)

NAIE : Coconașule, chemați jandarmii !... Vestiți au-
toritățile !... Nu mai e de stat !... Te joci cu pros-
timea !?...

NICU : Că bine zici ! (*Ia telefonul.*)

NAIE : Te joci cu prostimea, coconașule !...

NICU : Alo... Aio, primăria... Alo !... Alooo !... (*Sună iar mult.*) Alo... Alooo, primăria !... Alo, Pirlitii-de-sus !... Alo !... Alooo !... (*Sună iar.*) Alo... Alo... Cine e acolo?... Gardistul... Bine, timpitule, de cînd sun ?... Alo !... Alo... Aloooo !... Alo, gardist... De ce ai tăcut, mă ?... „Poftim, domnule Naie !“... Alooo !... Unde-i primaru, mă ?... „La cîrciumă !“... Dar notaru?... „Tot la cîrciumă !“... Alo... A'oooo !... Mă, n-auzi, stai aci !... Alo... Du-te de-i cheamă, spune că aici e domn deputat Nicu Cimpescu... Ai înțeles ?... Pas gimnastic !... Inchipuieste-ți... Sa-tele fierb de răscoală și autoritățile beau ca-n vreme bună...

NAIE : Să cereți armată, jăndărmeria... ținuri...

NICU : Tocmai asta vreau să fac... Cîte gloanțe or fi prin gentele me'e ?...

NAIE : Adică să ne atace ?...

NICU : Cine știe.

NAIE : Stanca aia, e o femeie de speriat... (*Se duce în alte odăi să caute gloanțe.*)

Scena a II-a

NICU : Uite opt inși... (*Se caută de revolver, dar nu găsește.*)

PROFIRIȚA : Stați, oameni buni... stați (*Intră ca tremurînd și înfricoșată.*)

NICU : Ce e ?...

PROFIRIȚA : Coconașule... mi-e frică... vor să-ți vorbească cîțiva din ei... Primește-i, că e foc !... Au venit acas' la mine și m-au întrebat de Naie... și apoi dacă au aflat că și dumneavoastră sunteți aici, s-au ales cîțiva și m-au luat cu ei...

NICU : Dar n-am nici o armă !...

NAIE (*aducînd două puști*) : Uite... Tu ce cauți ?

PROFIRIȚA : Naie !... încet... sunt cițiva din ei aici...

NAIE : Aici ?... Tureată unde e ?...

(Telefonul sună.)

NICU : Alo... Primarul !?...

(Ușile se deschid și Marin Tunsu, Năstase, Ispas, Onață, Petre și Stanca Văduva intră înăuntru.)

NAIE : Ce căutați ?... (*Dar își domolește glasul, văzînd privirile lor.*)

STANCA : Nu mai vorbi, boierule !...

MARIN : Lasă drăcia jos, boierule !

NICU : Să vie arm...

(Stanca i-a smuls aparatul.)

STANCA : Stai să ne-nțelegem.

ISPAS : Nu mai chema armata...

NICU (*se ține calm*) : Ce vreți, sătenii mei ?

ONAȚA : Ai dumitale, a ?

NICU : Vreți să vă prostiți și voi ?...

ONAȚA (*beat*) : Apăi de... s-aud trosc !... Ce o fi o fi !...

NICU : Ca să vorbiți cu mine, nu trebuia să vă abateți pe la cîrciumă...

MARIN : Nene Onață... dă-te la o parte...

NASTASE : Boierule, nu te uita la unul, dacă-i prost, nu sunt așa și ceilalți.

NICU : Ei... ședeți jos.

ISPAS : Jos !?...

PROFIRIȚA : Ce vă mirați ? Ședeți jos...

(Telefonul zbirniie iar.)

NICU : Primarule...

STANCA : Lasă primarul, că e și el un dulău de curte boierescă...

NICU : Stăncuțo... nu vorbesc nimic... Să vezi...

MARIN : Lasă...

NICU : Ei bine, ședeți jos... Altfel nu vorbesc !...

ONAȚA : Ei !...

NICU : Aide... eu sunt republican... Știți voi ce e asta ?... Nu !... Eu sunt iubitor de popor...

NĂSTASE : De când ?

ONAȚA : De trei zile mă !... De azi, de mâine și de poimîine !...

STANCA : Onață !... Taci !...

ISPAS : Uite ce e boierule... Fiindcă suntem oameni, nu ciini să ne sfîșiem, vrem să stricăm învoiala de pînă acum...

NICU : Tocmai pentru asta am venit și eu. Am auzit că-n lungul și-n latul țării țărani vor să strice învoielile... Eu, care sunt deputat, vreau același lucru și am venit să mă sfătuiesc cu voi, ca și cu niște frați... Căci toți mă, de vreme ce suntem rumîni, suntem frați... Nu e așa Ispas ?

ISPAS : Așa e.

NICU : Nu apărăm noi toți țara ?... Noi ca ofițeri, voi ca soldați !... Nu e așa Năstase ?

NĂSTASE : E... Păi asta așa e, dar... de...

NICU : Nici un de...

ONAȚA : Him... boierul ne ia pă suptîre, măă... Să nu vă prostească, mă !... ii... stăi să vorbesc eu cu boierul.

MARIN : Nea Onață... lasă-ne pe noi...

ONAȚA : Mă, mă, Marine... păi tu nu-l vezi că-i hoț... mă... Să mă ierți, boierule, că mi-a scăpat vorba... Da-i vorba așa, mi se pare !...

NICU : Ei, judecați voi acum, să mă insultați în casa mea ?

NĂSTASE : Onață !

ISPAS : Dă-te la o parte.

MARIN : Nu-i țin-e-n socoteală vorbele lui, ține p-ale noastre... Schimbă-ne învoiala...

NICU : Cum ?

MARIN : Din zece una !... Nouă ale noastre, una a dumitale.

NICU : Asta nu, mă !...

ONAȚA : Păi atunci ce fel de răpubligan ești ?

ISPAS : Taci, Onață !...

MARIN : Da' cum, boierule ?

NICU : Păi voi cum ziceți ?

NĂSTASE : Noi am zis.

NICU : Bine, eu zic că cinci voi, cinci eu...

ISPAS : Păi asta cum vine ?

ONAȚA : Una și una, prostule ! Cînd spui eu că-i hoț ?... Aoleo... ierlați-mă, boierule, că mi-a scăpat !... Da-i vorba așa, mi se pare...

MARIN : Spune o vorbă să se poată... nu așa...

NICU : Mă, două voi și una eu...

ISPAS : E bine !

MARIN : E bine !

NĂSTASE : Ne place !

ONAȚA : Asta mai merge !...

TUREATCA : E bine ! (*Face cu ochiul boierului că a pus calul, apoi se alătură.*)

ONAȚA : Da bine, mă, ierbăritu cum ?... Zece lei e mult... Eu nu vreau !... Dacă lasă cu patru lei vaca și un leu de oaie, vreau, dacă nu, răscoală, e...

NICU : Mă Onață... ieși afară, bețivule !...

ONAȚA : Eu ?

NICU : Tu !...

ONAȚA : Eu !...

NICU : Dă-l afară, Turealcă...

ONATA : Nii d-aici, jigodie !...

TUREATCA : Am pus șeaua...

NICU : Vii beat să vorbești în rindul oamenilor. Ieși afară !... Nu vreau să discut cu tine !...

STANCA : Lasă-l, boierule.

NICU : În casa mea sunt stăpîn...

ONATA : Hei !

NICU : Auzi ? Hei ! Ce hei e ăla ?... Porcule !...

ONATA : Da' cum văz eu iar ți-ai luat nasul la purtare, boierule ! Ei !...

NICU : Aide... aide... ieși !... *(Îl îmbrîncește.)*

MARIN : Lasă-l !

NICU : Pute a basamac !... ieși și tu de ții la el...

MARIN : Eu ?

NICU : Da' cine ești tu ?... Niște bețivi !... Eu vreau să vorbesc cu ceilalți...

STANCA : Boierule !... Pe voi v-a îmbătat plăcerea, pe noi ne-a trezit durerea !... Stați aci !... Stați aci, mă ! Onață !... Stați !...

(Tărani sunt furioși. Profirița tremură. Turealcă iese afară. Nicu pricepe situația și ride.)

NICU : Ha-ha-ha !... bravo !... Adu mina, Marine !... Așa trebuie, mă, să țineți cu ai voștri... Cu beția lor, cu prostia lor, cu crimele lor, pînă la moarte !... Bravo !...

(Tărani se uită prostiți. Nu știu ce să mai creadă.)

ONATA : He-hei, ne ia pă subțire, mă, pă subțire, măăă... E hoțuleț boieru... Auliu, să mă iertați, boierule, că-mi scăpă !...

NICU : Ei, uite ce, băieți ! Na-vă un pol... Duceți-vă și stringeți satul. Veniți să ne înțelegem și să facem acte... că ce e scris e scris... Nu e așa ?

ISPAS : Așa așa e...

(Onață ia hîrtia.)

STANCA : N-o lua. .

NICU : De ce ?

ONATĂ : De ce ?

STANCA : Nu !... Noi vrem dreptate, nu bani.

NICU : Păi v-o dau... Veniți toți, nu v-am spus ?

ONATĂ : Taci, Stanco, ce-i dacă o luăm, nu e tot din sudoarea noastră ?... Zevzeacă ești !...

MARIN : Nu, boierule, ia-ți hîrtia ! (*O ia și i-o dă.*)

ONATĂ : Proști !

NICU : Duceți-vă, dar, și veniți la primărie... viu și eu...

STANCA : Boierule... drăcia aia care sună...

NICU : Ha-ha-ha !... Adu mîna, soru-me-o... Acuși nu ne-am împăcat ?... Ce mai vrei ?

STANCA : De...

NICU : Na-vă hîrtia... Am auzit că ați băut de la cîrciumar... plătiți cu ea, că șade rușine !... Aide, asta e aldămaș... Aduceți mîinile încoa... Noroc !... Așa !... Noroc !... Să trăiască România, mă !...

TOTI : Să trăiască !...

NICU : Suntem frați, mă !... frați ! Eu-ți sunt frate, tu mi-ești frate, într-amîndoi un suflet bate !...

ISPAS : Că bine ar fi, coconașule, să fie o frăție între noi toți !

NICU : Va fi !... Noroc !... Haide, luați hîrtia și veseleți-vă !... Plătiți cîrciumarului să nu se plîngă.

MARIN : Atunci, noroc !...

TOTI : Noroc să dea Dumnezeu ! Să trăiți, conașule.

ONATĂ : Pă subțire, măă... Pă subțire... Hoțuleț mai e...

NICU : Și voi, mă !... Și voi !...

(*Tăranii ies, vociferînd și strigînd : „Ura !... Trăiască coconașul !...”*)

Scena a III-a

NICU : Turealcă !...

NAIE : Turealcă !

PROFIRIȚA : Turealcă !

TUREATCA (*intrînd*) : Porunciți !

NICU : Calu-i gata ?

TUREATCA : Gata.

NICU : Domnule Naie... Veți rămîne aici de pază.

Aveți arme... Puteți să trageți în carne, căci acum omorurile nu se vor socoti crime... E timp de război civil... Dacă sunteți meșteri în vorbe, căutați de-i amăgiți pînă sosește armata... de nu, faceți uz de arme... Sunt o turmă de flăminzi, de nemernici și o să vie aici beți... Teamă mare să n-ai... (*Ia telefonul.*) Alo... Alo... primarul?... Domnule, telefonează înainte... cere armată de la gară... Spune că sătenii din Pîrliții-de-sus sunt în plină răscoală... Să vie repede pînă nu se dă foc... Trimete jandarmul aici... Cine a-ntrerupt?... Alo... Alo... primarul !... Alo... Cine a-ntrerupt?... Alo... Alo... Aloo...

FLOAREA : Coconașule !... Fugiți !...

NICU : De ce ?

FLOAREA : A venit Ion Găvan de la pușcărie, și răcnește ca un bou la cîrciumă... Unii tăiau cu topoarele parii tirlifonului !...

NICU (*luîndu-și pălăria*) : Turealcă !... La revvedere, copii !... (*Iese pe fugă.*)

Scena a IV-a

PROFIRIȚA : Dumnezeu !... Am rămas singuri !...

NAIE : Taci, Profirițo...

PROFIRIȚA : Naie !... Naie... boierul... uite, fuge prin dosul grădinii... Noi am rămas în ghearele țaranilor !...

TUREATCĂ : Domnule Naie !... Domnule Naie !... Coconiță Profiriță... eu... mă pitesc...

NAIE : Ce e ?... Stai aici !...

TUREATCĂ : Nu stau !... Nu stau !... Să ieși afară și să-i auzi cum fac gură !... Au turbat cu toții !...

PROFIRIȚA : Stai, Turească !... Stai !...

TUREATCĂ : Coconiță !... au necaz și pe mine !...

PROFIRIȚA : Floareo !... Floareo... du-te tu de le spune că boierul a fugit, să nu mai vie la noi degeaba.

FLOAREA : Mă duc... conică... mă duc... *(Iese.)*

NAIE : Stai, Turească !...

TUREATCĂ : Domnule Naie !... Nu vreau să fac rebel cu ei... Sunt mulți !... Și auzi că a venit și Ion Găvan de la pușcărie !...

PROFIRIȚA : Naie !... Naie !... Uite-i !...

TUREATCĂ : Mă duc... mă duc...

NAIE : Stai, că te împușc !... *(Indreaptă pușca spre el. Turească stă.)*

NAIE : Stai aici, ori te-ai unit cu hoții ?... Te-mpușc !...

TUREATCĂ : Domnule Naie !

PROFIRIȚA : Uite-i, Naie !... Uite-i !... Uite-i, vin.

(Începe să se audă zgomot de voci depărtate.)

NAIE : Așează-le ici la fereastră și să tragi în carne, când ți-o spune. *(Îi dă una din puști. Turească o ia tremurând și se așază în genunchi la geamuri.)*

PROFIRIȚA : Uite-i, Naie !... Uite !... le vorbește

Floarea !... Uite-i ! N-o să mai vie...

NAIE : Na și ție revolverul !... Să tragi !...

PROFIRIȚA : Eu, Naie ?... Auliu... Uite-i... Uite-i...
au plecat tot încoaci... Naie !... Naie !... caz jos !...

TUREATCĂ : Sunt turbați, domnule Naie !... Sunt turbați !... Hai să facem pace...

NAIE : Stai acolo și să ochești bine... Bine !... Avem
șaizeci și patru de cartușe !...

PROFIRIȚA : Ait !... Au intrat pe porți ! (*Tumu'tul crește.*)

NAIE : Foc ! (*Sloboade arma. Se face liniște.*)

TUREATCĂ : Domnule !...

PROFIRIȚA : Ait ! (*Se pilește în plocaturi.*)

NAIE : Foc ! Trage, Turealcă !... (*Sloboade amîndouă
armele.*)

(Incepe un zgomot asurzitor : s-aud strigăte de „Uraaa !“...)

NAIE : Foc !... Foc !... Foc !...

TUREATCĂ : Sfinte Dumitre !... Ait. (*Slobod armele.
Tumultul îngrozitor e la uși...*)

PROFIRIȚA : Doamne !

NAIE : Foc ! (*O rupe la fugă la o ușă... Turealcă la
alta. Dar ușile cad, și fărâși, crunși și grozavi
ca moartea, năvălesc cu securi în mâini... Stanca
sare pe fereastra spartă, cu tulpănuț atîrnînd pe
cap și cu o sucă în mâini. Naie cade în ge-
nunchi... Turealcă se lungește jos... Ion Găvan
intră cu un par în mină. Toți au jurci, coase, to-
poare, greble, sape, cazmale, pari, cari ce au
găsit. Unul aduce să taie pe Naie, dar Ion a ținut
cu parul.*)

ION : Nu-l vezi ? E-ngenuncheat !...

STAN : Și dacă !...

MARIN : Nu !... Cine-ngenunche, Vanghelia spune că
trebuie iertat !...

STANCA : Unde-i, hoțule, boierul ?
 TOȚI : Boierul !... Unde-i ?
 NAIE : Iertați-mă, fraților... A fugit !...
 STANCA : Aha... avem în mână pe hoțul ăsta !...
 ION : Naie !... Naie !... Ți-a venit vremea judecății...
 MARIN : Uite mă, boierul, pitit aici !... (*Scoate pe Profirița.*) Aa !... Dumneata ai fost ?...
 PROFIRIȚA : Marinică !
 MARIN : Nu e vorba... ai fost bună...
 BABA RĂDA : Uite hoța !...
 MARIA : Uite lipitoarea !... (*Sare să o ia de păr.*)
 MARIN : Stai... Mario !... Dă-te la o parte !... (*O imbrînțește.*)
 ISPAS : Domnișorule Naie !... Nu !... (*Ți arată pumnii sub nas.*)
 PETRE : Cum mă băteai tu, hoțule !... Lăsați-mă, fraților, să mi-l bat și eu acuși. (*Ți dă un picior și-l rostogolește pe jos.*)
 NAIE : Fraților !...
 NASTASE : Tu, hoțule !... Mori !... (*Ridică toporul.*)
 TUREATCĂ : Stați, fraților, că eu v-am făcut bine, nu mă omoriți.
 ILIE : Bine, tu ? !
 TUREATCĂ : Am scos alicele din toate cartușele... Uite, căutați-le !... Ca să nu vă împuște !
 STANCA : Ei ? !
 MARIN : Ei ?
 TOȚI : Alicele ? !
 TUREATCĂ : Căutați...
 NAIE : Vai !...
 PROFIRIȚA : Eu l-am pus Naie, eu... ca să nu-i împușcați, săracii !...
 MARIN : Dumneata, coconiță ?
 PROFIRIȚA : Da.
 TUREATCĂ : Cîte trei... eu, coconița și Floarea, cum

am simțit că o să fie rău, am golit toate cartușele... Ne era frică că boierul o să tragă...

MARIN : Ei, vedeți voi ?... În toată casa asta numai unul e ciine !...

TOTI : Naie !...

ION : Ei !...

PROFIRIȚA : Oameni buni... nu e el de vină...

NASTASE : Aidade !...

ION : El e hoțul !... El e răul !... El, ca să fie ținut de boier ca un om vrednic, schimbă învoiala din ce în ce mai grea !... El ne-nșală la măsurătoare... El ne mănincă zilele muncite... El trebuie judecat...

TOTI : Ei !...

NAIE : Fraților ! iertați-mă !...

PROFIRIȚA : Marine... E bărbatul meu !...

ONĂȚA : Mă... Stați !... Voi știți că tigva bețivului e cap de firoscoș !... Nu ăsta e hoțul ăl mare...

TOTI : Ba el...

ONĂȚA : Tăceți !... ăsta e hoț, dar e un hoț din cei mici... boierul e hoțomanul cel mare... Păi bine, mă, nu știe el de câte pogoane îi e moșia ? Când știe el că a semănat opt-nouă sute de pogoane de grâu, patru-cinci sute de orz... două-trei sute de rapiță... de unde mai rămîne trei-patru sute să le dea țăranilor de porumb ?... El știe de cît e moșia lui, vede că locurile de porumb sunt de câte opt-sprezece prăjini pogonul în loc de douăzeci și patru, dar tace !... Tace și-i place hoția logofătului lui...

MARIN : Pe care-l ține logofăt fiindcă-l vede că fură pentru a-l pricopsi pe el...

TOTI : Cam așa e...

INAIE : Așa e, fraților !... El mă-nvață să vă măsoar treizeci de prăjini de grâu, la pogonul de secere...

STANCA : Taci, hoțule !... Dar cîte cinci franci de pogon, cine te-nvață să ceri de la oameni ?...

PROFIRIȚA : Marine... Marinică... Nu-l lăsa...

ISPAS : Spune, linge talere !...

ONAȚA : Știi cînd m-ai bălăt ? Cîte piese mi-ai luat, hoțule ?...

PROFIRIȚA : Marinică !... (*Îl ia de gît.*)

MARIN : Slai, coconiță... că nu-ți face nimeni nimic...

MARIA : Lasă-mi bărbatul de gît, fa !... (*O repede într-o grămadă de femei.*)

MARIN : Mario !

ION : Mi s-au ros șoldurile de patul pușcării...

NASTASE : E al tău, Ioane... E al tău... judecă-l și noi i-om face ce vei zice tu, că tu ai suferit mai mult ca toți după urma lui !...

ION : Mi-l dați mie ?...

TOTI : Ție !... Ție !...

ION : Aaaa. Ciine !... Ciine !... (*Îl apucă și-l ține de păr.*)

NAIE : Frati-meu !... Frati-meu !...

ISPAS : Acum, Naie, Ion e coconașul tău !...

NAIE : Coconașule !... Coconașule !... Iartă-mă !... (*Îi îmbrățișează genunchii...*)

PROFIRIȚA : Marine ! (*Cade în genunchii lui Marin.*)

Scapă-l !... E soțul meu !... Scapă-l !...

MARIN : Coconiță... Cumnate Ioane !...

ION : La o parte, e al meu !... (*Scoate cuțitul de la briu.*) Aduceți-mi sare !...

PROFIRIȚA : Aau !... Aa... Marine ! Ionică !...

ION : Durerea noastră a tuturor ; s-o scriu cu cuțitul în carnea ta de ciine !... Aduceți sare să mi-l sărămuresc !

NAIE : Frati-meu !

ION : Nevasta mea... copiii mei... au murit... din pricina ta ! Lixandra mea, singurul meu bun pe lume, tu... tu ciine !... Aduceți-mi sare !...

PROFIRIȚA (*imbrățișînd genunchii lui Ion*) : Ionică,
te gîndește că nevasta ta... e o sfință azi... copiii
tăi niște ingeri... întrebă-i... vor ei să ne omori?...

ION : Sfin... tă ! ?... Ei da... Stați, fraților... Stați să-l
judec... Cîine !... Pentru ce ne-ai făcut toate re-
lele astea ce ne-au pus în rîndul dobitoacelor ?...

NAIE : Iertați-mă !... Iertați-mă !...

PROFIRIȚA : Iertați-ne !... Iertați-ne !... Marine... Ma-
rine !...

MARIN : Taci... Coconiță...

ION : Lixandro !... (*Plînge.*)

NAIE : Iertați-mă !...

ION : Voi ce ziceți ?... Voi ?...

PETRE : E al tău...

ION : Voi îi știți faptele rele... care-i pentru moarlea
lui să treacă spre... stînga și să ție mîinile în
jos... Care-i pentru iertare... să treacă la dreapta
și să ridice mîinile... Aide...

(Tăranii trec spre stînga și spre dreapta rămîine locul gol...)

PROFIRIȚA : Tureată !... Nici tu nu vrei ?...

TUREATCĂ : Vrei să mă omoare rumîinii ?... Da' nu
știi ce hoț era ?

PROFIRIȚA : Ioane !... Marine !... Lele Stanco !...

STANCA : Fugi !... Nu te ruga de mine !...

PROFIRIȚA : Milă !...

NAIE : Iertare !... iertare !...

ION : Așadar voi vreți moarlea ?...

TOTI : Să moară !... Au murit sute de copii d-ai noș-
tri, pentru că ăsta le-a furat hrana !... Moarlea !...

STANCA : Inchină-te, Naie !...

PROFIRIȚA : Vai !...

FLOAREA : Stați !... (*Trece spre dreapta cu mînu ri-
dicată.*)

PETRE : Ce vrei tu ?

FLOAREA : Iertarea lui.

ONĂȚĂ : Una singură... Aici suntem toți... Dacă am fi mai mult de jumătate... da...

ILIE : Ibovnica lui !

FLOAREA : Nu ! sunt încă curată !... Nu !...

TOTI : Nu ?

FLOAREA : Nu !

ISPAS : Da' ce bine ți-a făcut ?

FLOAREA : Cînd a murit și mama, eu nu aveam pe nimeni în sat... Coconița Profirița mi-a chemat la ea și mi-a spus să rămii ca fata lor... Au spus amîndoi că o să mă înzestreze... Mi-au făcut toale...

ONĂȚĂ : Dar leafă n-ai ?

FLOAREA : Dacă sunt ca a lor, ce leafă ?...

ISPAS : Te țin amîndoi slugă de pomană !... Să moară !...

TOTI : Moartea ! !...

ION : Lixandro !... Ce zici tu să fac ?...

(Ridică mîna încet și trece spre dreapta.)

TOTI : Ce e ?... iertare ? !...

STANCA : Cumnate !...

PROFIRIȚA : Ioane !...

ION : Ier...ta...re...

MARIN : Iertare !... *(Trece cu mîna ridicată spre Ion.)*

TOTI : Și tu ? !...

ION : Iertare !... Doar e al meu !... Am auzit filfiiri de aripi... și tot capul meu a-nceput să strîge : iertare !... Au fost copiii mei... Lixandra mea !...

PROFIRIȚA : Iertare !

NAIE : Iertați-mă !...

ION : Și ne iartă nouă greșalele noastre, precum iertăm și noi greșiților noștri !...

NASTASE : Iertat să fie dar !...

STANCA și CIȚIVA : Iertat !... Să fie iertat...

ONĂȚA : Stați, mă !... Dar frați-meu Dumitru care
s-a spînzurat de pîrleală ? !...

ION : Și el... și el l-ar ierta !... Iertare !...

TOȚI : Fie iertat !...

(S-aud goarne.)

UNUL INTRĂ SPERIAT : Cavaleria !...

TOȚI : Armata ?

ACELA : Da, cavaleria... descalică și se răspîndește
în trăgători !...

ONĂȚA : Vedeți ?... Noi am iertat, dar noi iertați n-o
să fim !... Boierii nu știu să ierte !...

NASTASE : Lupii !...

(Goarneau sună înfiorător.)

ȘTEFAN : Ce e de făcut ?

MARIN : Noi arme n-avem !...

ION : Ce e ?... Să ișim !...

NASTASE : Ne-mpușcă !...

ION : Impușce-ne !... Da !... Să vă desfaceți la piept...

Să li-l arătați și să spuneți : vrem dreptate ori
moarte... Și ei, or să ne dea una din ele !...

MARIN : Haidem !... (*Se desface la piept.*)

ION : Hai, cu Dumnezeu !... Doamne ! (*Se desface la
piept.*)

STANCA : Ce-o fi o fi !...

(Pornesc afară.)

PROFIRIȚA : Marine !... Marine, nu pleca !...

NAIE : Proastă !... Ias' să mai împuște din ei !...

PROFIRIȚA : Nu !... (*Se repede afară. Se aude o
salvă.*)

GLASURI DE ȚĂRANI : Trageți !... Dacă nu ne dați drept să trăim și noi...

(Încep goașnele, pocnituri... și strigătele de „ura” ale soldaților, care iau cu asalt conacul proprietății. Ion e adus rănit înăuntru de Marin.)

ION : Lasă-i să dea !... să dea !...

MARIN : Of !..., Cumnate !...

ION : Trageți, copii, trageți !...

(Răcnesc... Stanca fugind cade peste prag moartă !... Profirița o țirăște înăuntru... Ostași năvălesc, un ofițer cu sabia în mână intră înăuntru...)

NAIE : Bodaproste !...

OFIȚERUL : Nu te-au ucis ?

NAIE : Nu...

ION : Apă !... Apă !... Apă !... mor !... Lixandro !... (Se zbate ușor.)

OFIȚERUL : E vrun om de-ai curții ?...

NAIE : Nu... e un pușcăriaș !...

PROFIRIȚA : Naie !...

ION : Aaa !... (Moare. *Impușcăturile se răresc.*)

Sfârșit

I. C. VISSARION

INIMA ZDROBITA

Inserasem pe lingă apa Oltului. Soarele apunea în sinul unor nori arămiți de razele lui roșii, răsfirate pe înaltul cerului ca o coadă de păun uriașă, stingându-se domol. Drumul trecea pe alocurea așa de aproape de țarm ! Puteam zări în oglinda tremurătoare a undelor singerarea cerului și virful razelor de soare. Apropierea asta mă înfiora. O fereală a calului din dreapta și veneam năvală în apă. Dar liniștea chiri-giului mă îmbărbătă. Cunoștea drumul, își cunoștea caii. Când și când îi mai atingea, din obicei, cu fișca, îndemnându-i mîngîietor : „Hi, tată, hi...”

În tufișul zăvoiului de peste apă o privighetoare cerca să îngine ceva, dar din vărsătura de alături se înalță un ramăt sălbatic de broaște, asurzitor și urît.

În zare, în negura cerului, prindea să tremure sfios cite-o stea.

La o cotitură a drumului ne răsăriră în față umbrele satului.

— Ei, moș Andrei, unde tragem ?

— De... știu și eu ?

Caii o luase la pas. Moș Andrei, întors pe jumătate spre mine, scobea tipsia, să-și facă de-o țigară, parcă înadins să-și dea vreme de gîndit.

— Ia, om trage și noi la vreun ăl popă. Doar om găsi ceva și pentru aste dobitoace. Alții, mai anevoie...

— Dar dacă n-om trage la nimeni ?

— Cum așa ?

— Să mergem înainte.

— Doar gloabele astea n-or fi de furat.

— Ba, ce vorbă. Să poposim, omule, dar ce, pe cîmp n-o fi loc ? Am fi miine mai devreme la treabă.

— Faci cinste ?

— De ce ?

— D-aia... Am eu un loc bun, în lunca ciocoiască, lângă un zăvoi de sălcii mărunte. Ce treabă de fin e acoloa... Dar, e lucru dracului... Hi, tată, hi.

Moș Andrei strînse de hățuri, trase cu sațiu din țigare și caii o luară trîncăneala. Căruța păcănea mai răsunător în liniștea serii.

— De ce, unchiaș ?

— E pază... Un jitar. Îl știu eu. Cine-i dă, nu-l vede, cine nu, îl zălogește și-i mai mare daraua decît ocaua, știi dumneata...

— Dacă-i vorba de-asta, fii pe pace. E al nostru.

La ieșirea din sat, se făcea un ocol, iar în mijlocul lui se-nălțau ruinele unor clădiri. În lumina mohorîtă a serii, zidăria lor zdrențuită părea stîrvul unei dihă-nii uriașe, aruncat peste hatul satului.

— Aici ce-a fost, moș Andrei ?

— Unde ? întrebă supărat chirigiul, că-l tot desco-seam cu întrebările.

— Ia, zidăria asta ruinată.

— Asta ? Păi, de cînd cu *luminația*.

— Ce luminație, unchiaș ? întrebai eu mirat.

— Ei, ce luminație...

Tușind și îndemnându-și caii, moș Andrei nu vru să mai spuie nimic. Strinse hăturile, îndemnându-și caii, pareă vrind să fugă, să se depărteze de aceste locuri.

Se-ntuneca tot mai mult. Luminile stelelor, singure stăpineau tăria nopții. Moș Andrei abătuse din drumul mare. Mergeam acum pe-un hotar, printre ogoare semănate de curînd. Dădurăm într-o luncă, dosită de-un cot de pădure de sălcii și plop. Poposirăm sub strășina pădurii. Moș Andrei deshămă și-și întoarse caii la căruță. Scoase, nu știu de pe unde, o seceră, și cît ai clipi, fu c-un braț de maldăr. Caii nechezau încet, bucuroși de iarbă proaspătă.

Lăsîndu-mă pe spate în căruță, îmi furișai cu nesațiu privirile printre luminile cerului înfigîndu-mi ochii tot mai în adîncul nesfîrșitului. Deodată, îmi păru că plutesc, așa lin, pe undele liniștite ale unei ape nevăzute. Și mă simțeam bine, așa de bine, cum nu se poate spune... Furat de vraja ochilor rătăciți prin vîltoarea stelelor, nu mai auzeam, nu mai simțeam nimic. Pluteam cu toate simțurile, topit în armonia nemărginirii...

— Dormi?... Credeam c-ai adormit. Te clătinam și degeaba.

Mă trezii anevoie și mi-era ciudă pe unchiașul ăsta, că mă turburase din vraja liniștii în care mă oprisem pentru-o clipă și din care n-aș fi vrut să mă mai trezesc niciodată...

— Ce vrei, moșule ?

— Păi... 'ceam-că n-ar fi să te mai supăr cînd o fi să treacă jitarul pe aici.

— Fi-ți-ar jitarul de ocară ! și-i aruncai dinarul cuvenit acestui Charon¹.

¹ *Charon* — zeitate a infernului. În credința vechilor greci, Charon transporta peste Styx, în Tartar, spiritele morților, primind pentru aceasta un dinar (n. ed.).

Rămăsei iar singur. Tovarășul meu se trintise ghem pe maldărul de iarbă ce și-l îngrămădise subț căruță.

Cercai în zadar să-mi mai prind firul vrajii de mai adineauri. Ronțăitul cailor și sforăitul lor cu nasu-n iarbă sfișia și stăpînea liniștea nopții. Ochii-mi cădeau răpuși. Nu mai puteau să-mi adoarmă simțurile, să fugă cu ele prin înălțimile ajunse și pătrunse numai de privirile lor. Acum mi se părea c-aud prea tare. Auzeam, departe, ciinii în sat, o căruță păcănind pe drumul lăsat de noi, filfiit de aripi prin zăvoi și-n dosul lui, viltoarea Oltului. Jos auzii scăpărătorile lui moș Andrei.

— Ce faci, moșule ? îi zisei plecîndu-mă peste loitra căruții.

— Ia-i mai dau și eu cu fumul, să treacă noaptea mai degrabă.

Fără să vreau prinsei să-l întreb.

— Moș Andrei ?

— Auz, tată.

— La dumneavoastră a fost *luminație* ?

— Fost, cum să nu fie... Dar mai apoi fu rău. Rău, cum nu se mai poate. Uite, ca și cum pleci la un drum și te trezești pe-un altul, cu totul dimpotrivă...

Moș Andrei aluneca ușor pe șiragul poveștii lui. Eu rămăsei trînit peste loitră și ascultam îngîndurat. Dar nu știu de ce mă petreceau fiori. Dînsul, înfășurat în ghebă, sta trînit într-o rîină, pe brațul de maldăr. Nu-i vedeam fața. Doar cînd trăgea din țigare, zăream niște mustăți brumării, două scînteii subț căciulă și două degete osoase. Întrebările mele îi răscoliră inima și-acum durerile-i înăbușite i se revărsau în cuvinte amare. Vorbea, dar mai curînd socoteam că aud mu-

getul cuiva doborât acoloa jos, lângă căruță, sîfșiat de obida aducerilor-amine.

— ...Și pe urmă, veni armata și cu ea veni și el... Aveam și eu un singur copil. O fată. Fată mare. Implinea anul la Paști de cînd se prinsese în horă... Noi, bărbații, la vestea venirii oștirii, ne-am risipit, pe cîmp, prin zăvoaie, pe unde văzurăm cu ochii. Știam ce ne-așteaptă. Femeile, copiii vor fi cruțați, ce Doamne? Doar n-or fi mai răi ca turcii, ne făceam noi o socoteală. De știam...

...Umbla puiul de ciocoi, ăl bătrîn nu venise, umbla, omule, ca turbat pe uliți, cu patrule de soldați, cercețind din casă în casă: „Unde-s tilharii?” Adică noi, oamenii. Înjura, bătea, făcea ris și bațjocură pe la toate casele. Femeile, biet, la drept vorbind, de unde era să știe ele de urma noastră? „Au fugit, s-au dus. Unde? Dumnezeu să-i poarte-n grijă, noi nu știm.” — „Așa?” Și ciocoiul turba. Punea soldații, le trîntea la pămînt, le dezgolea, să ierți, și le bătea pe pielea goală, pînă le umplea de sînge. Copiii țipau, urlau de groază, vecinele boceau, dar viperii, ce-i păsa viperii?...

Dacă văzură și văzură că nu pot scoate și nu pot scoate nici un cuvînt de urma noastră din gura femeilor, le trecu prin mînte un gînd blestemat. Dele poruncă soldaților să strîngă în silnicie copiii de pe la toată casa, unde aflau. Claie peste grămadă, i-au înfundat în pivnița de subț dărîmăturile caselor boierești.

Moș Andrei își conțeni povestea, oftînd. Se ridică și-și răsuci o țigare. Era tăcere adincă împrejur. Nici caii nu mai mînceau. Incremenise totul parcă de groaza povestirii ăstui om, căzut nu știu din ce țară depărtată, năvălită de hoarde sălbatice, poveștind grozăviile nă-

valei. Aprinse țigarea, trase un fum, oftă sau mai curînd gemu și-și prinse iar firul povestirii.

— ...Ce zici dumneata acum de groaza și chinurile acelor ființi nevinovate și plăpînde în hruba boierească ? Dar, ce-o fi fost pe femeile celea, cînd acum erau amenințate, că le vor fi arși copiii de vii de nu vor spune unde sîntem ?... Hm. Pricepi dumneata asta ?... Mă rog, ce fel de oameni să fi fost ciinii aceia ? Să nu se-ndure de jalea mumelor, nici de plînsul copiilor ? Două zile și două nopți ținură copiii subț pămînt. Și noi nu șliam nimic, de cite-ndurau bieteale noastre mie-lușele.

Acum moș Andrei părea că geme, că nu mai vorbea.

— Omule, am văzut odată, la un oraș, un cîrd de miei închiși lingă o căsăpie. Știi cum răgeau mieluții ăștia ? Părea că plîng niște copii, ruți de lingă ai lor. Uite, parcă-i aud. Nu-mi poate trece nici acum din minte bocetul lor. Ei, ce zici atunci de aceia ce nici de plînsul copiilor nu se-ndurau ? Așa-i că nu puteau fi oameni, măcar c-aveau față de om ? Nu, nu puteau fi oameni. În fața copilului care plînge și-un țilhar se-nduioșează. Nu, nu puteau fi oameni, zică oricine ce-o doști... Cînd se-ndurară, chip, să le dea drumul, șapte copii zăceau morți în fundu pivniții... Ce zici ?... Alți călăi s-ar fi cutremurat de fapta lor. Aceștia nu... Culese din fetele satului pe cele mai mîndre. Auzi ?

— Aud moș Andrei, aud.

— Ei, și culese și pe fata mea, pe Călina, pe mîngîierea vieții mele...

Moșul se-ngîna cu plînsul...

— Și, omule, peste noapte și-au pus în gînd să-și facă ris de ele... Moș Andrei acum plîngea, bocea și spunea... Flori-floricele, mîndre cosînzene... Dar ele, ele mititețele au pus la cale ceva la deznădejde. Li

era tot de una. S-au sfătuit să se prefacă că s-ar lăsa de bunăvoie, dar, în taină, să-și sugrume fiecare șarpele. Noaptea fură duse în corturile ofițerilor. Călina mea, copilul meu, și-o pofti ciocoiul... A, ciinele. Bles-tem și foc să cază peste-ntregul vostru neam. Cum mi-ai ucis tu copilul, mîngîierea zilelor mele... Era așa de voinică Călina mea ! La treabă răpunea pe doi flăcăi... Ei, dar se vede că celelalte or fi fost mai slabe de înger, că numai Călina mea s-a răzbunat ; făcu dreptate pentru toți ; a stîrpiț șarpele... L-a gîluit... Hei, fata tatii...

Moș Andrei se prăvăli cu capul în maldăr și plîngea, plîngea în hohote înfundate... Intr-un tîrziu îl pri-cepui zicînd :

— Ce folos ? Cîinii mi-au ucis-o și nimeni nu le-au răzbunat !

Căzui zdrobit pe spate în căruță. Sus, în adîncimile zării, noaptea își tremura lacrămile în mii și mii de stele. În zăvoi se auzea freamăt de frunze și plescăit de ape mai departe. În sat s-auzeau cocoșii de miezul nopții, dar de undeva, din fundul nopții, cobeia un glas spăimîntător de buhă...

I. NEAGU-NEGULESCU

BENE MERENTI *

Mi-am găsit prietenul sub frunzarul unui nuc uriaș într-un colț de grădină. Era în vacanță și-și petrecea vremea cu cititul și visarea în vremuri mai bune.

...Să-ți povestesc cum s-au petrecut lucrurile la mine în sat... Cam anevoie. Și totuși, fără să fii mare filozof, poți presimți furtuna... Departe, în zare, vezi îngrămădindu-se năvala norilor. Cu toate că aici e liniște adâncă, liniște de moarte, totuși un nu știu ce, ceva ce-ți pătrunde în suflet cu aerul răsuflării, un miros deosebit, apăsător, un tremur neașteptat și tainic în frunziș, ceva din toate astea, ce te-nfioară, îți spune lămurit că-n liniștea adâncă a firii se plămădește furtuna grozavă.

La fel în sat. De vreun an și mai bine se vedea o schimbare desăvârșită printre săteni. Nu mai cârtea, nu mai zicea nimeni nimic împotriva angaralelor și-a

* *Bene Merenti* — medalie de aur sau argint instituită în vechea Românie pentru a recompensa pe cei care contribuiau la dezvoltarea artelor, științei, industriei, agriculturii etc. În majoritatea cazurilor a fost decernată prietenilor politici ai guvernanților zilei (n. ed.).

nedreptăților de tot soiul. Umblau toți adânciți într-o liniște spăimîntătoare. Flăcăii nu mai umblau noaptea cîntînd pe uliți. Șezători nu se mai țineau. Odată, ipis-tatul moșiei a bătut de moarte pe unul în mijlocul sa-tului. Și nimeni n-a sărit, și nici acela nu se lînguia, decît într-un fel de muget de vită căzută pe brazdă.

Toamna, la culesul porumbului, un fecior al boieru-lui necinsti fata unui fruntaș. Altădată poate i-ar fi răs-puns vreo zvîrlitură de bită în ceafă, ori vreun glonte în frunte. Dar nu, acum, parcă de teamă să nu-și tăl-măcească gîndurile în mînie, nu murmură nimeni.

Dar eu, eu parcă stăteam pe jăratîc. Nu-mi mai tih-neă nici tu masă, nici tu odihnă. Mi se luase nevasta de gînduri. Duhul satului se răsrîngea în mine și mă făcea să presimț că-n taina liniștii lui clocotește fur-tuna.

Și nu trecu mult și mă pomenii deodată, într-o noap-te, cu ograda plină de lume. Nu adormisem. Era senin. Îi vedeam. Erau cu mic cu mare, femei și bărbați. Îl zării și pe popa, ținut între doi, de braț. Aud : cio-cioc, la fereastră.

— Domnule învățător, scoal'.

— Ce-i, cutare ? răspunsei. Doar îi cunoșteam toți.

— Ești de-ai noștri ?

— Voi nu mă știți ?

— Atunci ieși la noi și haide, că ne-apucă ziua.

Am ieșit.

— Unde să mergem ? i-am întrebat.

— Unde ? Păi, n-auzi, cum ni-i măcelăresc pe-ai noștri ? Și doar s-au ridicat pentru toți și mai la urmă avem și noi de răfuit cu *al nostru*. Nu știi ?

Știam prea bine.

Am mers, prins între doi, alături de popă. Nu prea aveau încredere în noi... Aveau dreptate, eram slujbași.

Mergeam ca după mort. Într-o tăcere. Nici cîinii nu lătrau. Departe, unul urla la lună. În jurul meu auzeam numai lipăitul tălpilor goale și ropot de cizme înecat de noroiul uliții. Deodată niște copii începură să cînte în fruntea gloatei. Glasurile lor nevinovate păreau glasuri de heruvimi, călăuzind pe drepti întru împărăția cerurilor.

Ajunserăm la conacul moșiei. Într-o clipă fu înconjurat de gloată. O parte intrară în ogradă. Văzui cum fu scoase vitele din grajduri și date pe poartă. Cum pe femeia și copiii ipistatului îi urcară într-o trăsură, puse doi cai la ea și-o dete în primirea unui vizitiu, să plece. Zării și pe ipistat numai în cămașă, cu părul vilvoi, cu ochii cit pumnul, tremurînd ca varga. Nu de frig, ci de groază.

Fu adus în mijlocul gloatei.

— Stane! auzii un glas. Țsta-i biciul?

— Țla, neică Petre, răspunse cela.

— Fă-te-ncoa, chemă acesta. Arată-i boierului ăsta ce vrea să zică biciul...

Înțelesei. Stan era bătuțul de-astă-vară, din sat. Acum Stan se răzbună cu virf și îndesat. Deosebirea era că dacă el suferise biciul în tăcere, ipistatul ridica hăul cu zbieretile lui de fiară rănită. La urmă fu făcut scăpat. Boierul „ăl mare“ fugise la oraș. De-ar fi fost prins el, sau oricine dintr-ai lui, li s-ar fi făcut ceea ce boierul și feciorii lui făcuse alților femei și fete din sat și de care se ținuse un răboj.

După rînduiala ipistatului, văzui cum o seamă de săteni se dădură cu dohonităle de păcură și gaz pe lîngă case, pe lîngă magazii și grajduri. Din pătule

se scoase mai întâi atât porumb cât socoteau de trebuință celor aduși în săpă de lemn de „curte“.

Într-o clipă, limbi năprasnice de foc prinse să se prelingă pe ziduri, pe sub streșini, pe sub acoperișuri și pe dată întreg conacul se pierdu într-un senin de văpăi, zvienind spre înaltul cerului, ce zîmbea trist, în miile de scilpiri ale stelelor gălbui.

Am plecat apoi, pe-acasă, tăcuți, parcă întorși de la o înmormintare. A doua zi conacul boieresc își mai fumegea cenușa iar satul își căuta de treburi.

Ce-a mai fost pe urmă, mai e nevoie să-ți spun?

A venit un detașament de oaste. Au fost adunați oamenii în mijlocul satului și li s-au cerut s-arate pe cei ce i-au pus la cale. Să li arate „instigatorii“, altfel vor fi împușcați toți, fără deosebire. Unii mai slabi de cuget s-au lăsat țiriți de îndemnul primarului și-au spus cum că iar fi îndemnat Petre și cu Stan.

— Da'nvățătorul? Da' popa?

Firește, nu putură afla nimic pe seama noastră. Toțuși, după ce i-au împușcat pe Stan și Petre...

— I-au împușcat?

— Da. În fața tuturor, legați de stâlpii telefonului... După asta, eu, popa și alții vreo zece din sat furăm legați cot la cot și porniți la tirg. N-am să uit niciodată gheena celor trei săptămîni pețrecute acolo.

Eram peste cinci sute, viriți, claie peste grămadă, într-un manej de artilerie. Dar, ceea ce era mai mult decît îngrozitor, era că pe jos nu aveam nici paie, nici rumegușul de fereastră pe care mergeau caii. Aveam apă.

— Cum?

— Apă. Inchizitorii de altădată întrebuițară chinuri cu focul, ai noștri întrebuițară apa.

Stăteam zi și noapte într-un strat de apă, ca de-o palmă. Și era doar în martie, primăvara ceea cu iarna

pină-n aprilie. Ca să ne odihnim ne rezemam unii de alții sau de zidurile înghețate. Ajunsesem să nu ne mai simțim picioarele de la genunchi în jos. Trei săptămâni am dus-o așa și nici pină-n ziua de azi n-am scăpat de chinurile acelea. Picioarele pot zice că-mi sînt putrede de la genunchi în jos. Popa, săracu, fu mai norocos ca mine. La două săptămîni după starea în pușcăria cu apă, dobîndi o pneumonie și l-au trimis acasă, să moară.

Cîte stăruinți, cîte frămîntări pe la toți capii răutăților din țara asta n-au făcut ai mei, să-mi dobîndească libertatea în aste trei săptămîni... Un proprietar, vecin cu satul meu, spunea că va interveni, dacă voi primi să plec din sat. Dar, în sat, pe lingă legăturile de familie, aveam atîtea legături sufletești cu sătenii. Și tocmai de asta punea el pricina, să plec din satul unde deprinsesem oamenii să-și cunoască drepturile. Alții răspundeau mai lămurit. „Dacă-i acuzat, trebuie să fie vinovat“.

După trei săptămîni, în sfîrșit, fui pus în libertate. Totuși eram urmărit prin justiție, fiind „acuzat“ de „omucidere cu premeditare“. Eram învinuit de moartea ipistatului.

— Cum se poate ?

— Mai întîi, nu ți-am spus. După biciuirea lui Stan, fie că de frică, fie că răcise în noaptea aceea, ipistatul fu găsit mort pe marginea satului. Eram, prin urmare, „acuzat“ că eu îl îndemnasem pe Stan să-l bată. Iată-dar pentru ce fui adus în fața juraților, care, nu-i vorba, mă „achitară“.

Dar nu trecură bine două luni de la această „achitare“ și mă pomenii cu procurorul dîndu-mi buzna în casă. Nici una, nici două, începu să-mi „percheziționeze“ hîrțiile. Copiii, nevasta plîngeau, iar eu stam înmărmurit în ușa, gîndindu-mă la ce-o fi să mai

trag de-acum înainte. Fui înșălăcat de-un jandarm și dus mai mult țiriș până la primărie unde găsiu adunat tot satul. Veni și procurorul, care urcat pe-o grămadă de pietriș, întrebă răslit pe săteni :

— Ian ascultați, măi ? Ce v-a grăit învățătorul să faceți cu mișunile de șoareci ?

Oamenii se uitau cruciș unii la alții.

— Nu spuneți de voie ? Vom trimite tunul...

O „anonimă“ dusesse vestea domnului procuror că eu aș fi întors înțelesul unei circulări, trimisă de prefectură pe la comune. Era vorba de nimicirea mișunilor șoarecilor de pe cimp, ca să le stirpească oploșirea. „Anonima“ spunea, însă, că eu le spuseseam sătenilor că prefectura vorbise în pilde. Că adică șoarecii însemnau boierii, iar mișunile, conacele boierești. „Așadar, ca să scăpați de șoareci, adică de boieri, nimiciti-le mișunile, adică conacele.“

Așa grăia „anonima“ c-aș fi spus eu sătenilor.

De alte șicane, „mici mizerii“, ce le am aproape zilnic din partea proprietarilor din sat, nu-ți mai vorbesc. Sînt flori la căciulă. Negreșit, nu-mi pot ierta c-am deschis capul sătenilor și nu-i mai pot juca cum vreau ei.

Vreau să-ți mai spun numai un fapt, cu totul de seamă pentru mine.

M-am pomenit într-o seară tîrziu c-o ceată de inși din cei mai buni din sat.

— Am venit să ne ticluiești un jurămint, îmi zise unul, scoțind o cruce de subt ghebă.

— Cum ? Ce fel de jurămint ? întrebai eu.

— Apoi, uite ce-i, grăi acela. Ne gîndim, că *ei* au de toate și noi n-avem nimic. De-asta ne doboară. Nu se potrivește. Mai ales, că-și mai găsesc printre noi ticăloși cari le slujesc de coadă de topor, vînzători.

Atunci, ce-am zis noi ? *Ei*, dacă au puterea, s-avem și noi ceva. Să ne unim.

— Păi, n-aveți unire la bancă ? le răspunsei.

— Banca să rămîie bancă. Nouă ne trebuie altceva. O unire sufletească, de frați. De ți s-ar face un rău din partea *lor*, frații ceilalți să sară să te apere, să te răzbune. De-ar fi să se pripășească vreun spion printre noi, frații să se curățe de el, cum se curăță codrul de uscătură.

Rămăsei încremenit.

— Oameni buni, țineți-vă crucea, le-am răspuns. Inimile voastre s-au înțeles și n-au nevoie de jurămint. Jurămintul se face între cei ce nu se înțeleg, între cei ce se tem unii de alții..

Se-nserase. Cuvintele din urmă ale învățătorului se pierdură în foșnetul frunzelor de nuc, înfiorate de adierea serii.

Ne îndreptarăm spre casă. Învățătorul, tîrîndu-și anevoie picioarele, mergea sprijinindu-se în cîrji. În pragul casei se opri și-mi zise trist arătîndu-mi cîrjile :

— Iată, prietene, ce mai Bene Merenti mi-au dăruit cinstiții noștri stăpînitori...

I. NEAGU-NEGULESCU

DOMNUL DEPUTAT

(fragmente)

Răzorenii încearcă să ajungă la oraș,
ca să ceară stăpînirii „lotul“ lor și
sunt opriți și risipiți de către armată.

Nici marți dimineața, sătenii din Răzoarele nu crezură că au terminat revoluția.

Nici un trimis al boierilor nu venise să stea de vorbă cu ei, nici ca să-i amenințe, nici ca să le făgăduiască, nici să se precupețească măcar.

Care va să zică cioclovinele nu se sinchiseau de nesupunerea lor, nu le păsa că le poruncise ciocoiul, deputat aminteri, prin logofăt, să iasă la arat, și nu le păsa, de asemenea, celor de la oraș, de prăpădul curții boierești.

Mahmuri, ca după beție, se sfătuiră iarăși, tot fără căpetenie îndrumătoare și fără ca vreunul să vorbească norodului îndelung. Nu se îndemnau decît numai prin strigăte din mulțime, din îmbulzeală, întregindu-și unul altuia părerea, care parcă se afla cuibărită în toate mințile : să se ducă cu toții la Leorman, să dea năvală peste oraș ; să dea ochii cu stăpînirea ; să ceară lotul lor !

Ca după beție, unii erau mai moi, se lăsau trași, purtați și ocăriți de alții, de prieteni, de neamurile, de nevestele lor. Alții, dimpotrivă, țîșneau de neasătîmpăr, gata să săvîrșească orice, plini de vorbe și de îmboldiri.

Vasile Țapu ridea prostește, gîndindu-se cu drag, ca la un lucru de pomină în viața lui, la vinul negru ce-l băuse în ajun cu vadra. N-avusese parte de așa vin niciodată-n viață și nici că nădăjduia să mai aibă !

Frații Stanciov se amestecau în vălmășag, ascultau, tăcuți, posaci, pătrunși de isprava lor din ajun. Nu le putea ieși din minte percepătorul răsturnat pe spate, strivindu-și minile sub el, și vedeau mereu bucățica de nas, locul stîrpit, singele roșu, aprins. Fără preget le licărea pe dinaintea ochilor umerii lucrătorilor ai chinuitului.

Chiar pe drum, cînd se întorceau de la fapta lor, Vanghele îl întrebaseră pe frate-său :

— Cum era cînd ai tăiat ?...

Iar Eftimie îi înțelesese întrebarea, pentru că și el și-o pusese, și răspunsese :

— A mers mai ușor decît într-o nuiă... Da' de ce m-ai pus pe mine ? iscodi fratele mai mic.

Vanghele nu răspunsese. Nu tăiasese el, pentru că-l înțepase mai-nainte în coaste pe răpus, văzuse sînge și-l zgîriase, așa, în suflet, ca o gheară.

Vărul Ivanciu Balac se despărțise de cei doi frați și umbla năuc printre oameni.

Dobre Simboteanu parcă înghițise un șarpe viu, așa zvîcnea prin mulțime, cînd pe treptele ori pe ferestrele primăriei, cînd în drum, pe șosea. Se zbugiuma cumplit omul vîrșnic, de-și despicase barba în două de atîta neastîmpăr. Uitase de biserică, unde cînta în strană ohtoihurile și acum înjura amarnic de toți sfinții, pînă la pruncii tăiați de Irod.

Învălmășala se mișca nehotărîtă mai întîi, ca marea turburată, încet, către primăria plină de norod, pe șoseaua comunală, de la cîrciuma lui Ioniță Buzatu, pînă către biserică..

Din conacul, care privea cu semeție prin ferestrele lui sclipitoare în bătaia soarelui, rămăsese numai ziduri, afumate, coșcovite, rănite, negre. Acoperișul se prăbușise arzînd și se scufundaseră apoi toate lavanele, rupte din grinzile mîncate de flacări, în beciul încăpător, ca într-un mormînt al ruinei.

Sătenii nu mai priveau spre casa arsă și numai copiii, în taină, se strecurau în ograda conacului, ca să scurme cenușa, ca să vadă de-aproape rămășițele pirjolului.

Puțini dintre oameni își pierduseră topoarele, coasele, furcile, securile cu care se armaseră. Cîțiva aveau puști furate de la conac; unii flinte vechi, vînătorești, sănețe.

Soarele, voios, se ridica tot mai sus pe cer.

În vremea asta gloata parcă șovăia să se îndrumeze.

Toluși, în neștire, ieșiră la un răstimp toți cei cari se imbulzeau în primărie. Vedenia de peste drum a casei boierești întrista, înmuia. Se revărsase lumea pe șosea și, tăriș-grăpiș, înainta către Podeni.

Cei rămași în coadă pripiră mersul și ajunseră în cap. Atunci cei lăsați în urmă făcură la fel și se pomeniră mergînd cu toții în pas hotărit, ieșind din vatra satului lor. Purcedau la oraș, la Leormanul cel cu judecățile și cu dreptatea!

Răcoarea dimineții plutea pe pămîntul înrourat.

Ca o tîpsie de aramă nouă, soarele strălucea și razele lui, stăruitoare, încălzeau diumul de drumeți, cari vinjoleau colbul marii șosele. Ceata fără număr avea o țintă și mergea repede acum. Bătrînii gîfîiau în urmă, pe de lături, se rezemau în cozile lungilor lor topoare ca-n toiege. Sclîpirea coaselor juca pe deasupra capetelor descoperite, învăpăiate, de-a val-

ma cu dinții lungi ai furcilor purtate drept, pe umăr, ca puștile.

Ca un nor se ridica praful dintre picioarele pornite sirguitor și se lăsa în urmă, învăluind turma ome-nească și depărtînd-o pentru cei care ar fi privit-o trespădînd.

Parte din femei rămăseseră în paza căminelor, dar multe se îndemnau în rînd cu bărbații și acrele lor voci întăritate ca la hartă se înălțau neostenite în vîlmășag.

Dar pînă să ajungă la oraș, în Leorman, aveau în cale Podenii.

Nimic și nimeni nu-i oprea. Erau stăpînii netăgă-duiți ai drumului și ai șesului mîngîiat de aripa moale a vîntului din ziua aceea.

La locurile de popas pînă ieri, unde se opreau să adape boii din uluc, la fîntîni, cumpenele se plecau repede să le adape setea de istov. Rîuri de sudoare curgeau pe fețele arse de biciul viscoalelor; dar însu-flețiții oameni nu se dădeau, ci o porneau cu sirg după ceată.

În dreptul troițelor de lemn își făceau cu evlavie cruce; femeile sărutau picioarele Mîntuitorului răs-tignit și spuneau tare:

— Doamne-ajută!

Cînd masa de răzvrățiți ajunsese în Podeni, intră în sat, multe ei capete jucau pe umeri pline de întrebare. Oare podenii ieșiseră la plug? Nu se vedea nicăieri glie desfundată, rumîni în bătaia soarelui pe brazde, neveste în pragul casei, în cerdac, privitoare la lumea de pe drum.

Incovoiați, drumeții se îndreptară, ca să privească mai din capul oaselor peste grîul mărunț clătinat de răsufierea călîie¹ a vîntului. Și mergeau cu spor.

¹ *căliu* — călduț (n. ed.).

Poate că podenii sunt la oraș, gîndeau ei, își cer lotul lor, au luat-o înainte răzorenilor, veșnic tîrîiebrîu. Dar și ei sunt cît colea și n-au să se lase. Acuși sunt la oraș, cu toată căldura nămiezii.

În sfîrșit zăriră un creștin, sărind un pîrleaz, cu coșgogeamite iatagan strălucitor în mîna stîngă. (Era stîngaci, pesemne.) Apoi zăriră trei, fugind tot în parîea aceea, înaintea lor, și care aveau să iasă negreșit în șosea. Nici cei trei fîrtați nu erau cu mîna goală.

Răzoreni mai grăbiră mersul, ca să vadă mai degrabă ce se petrecea. Tot revoluție trebuia să fie. Snopeau pe careva. Prăpădeau meremeturile ciocoiești și ei. Încă o cotitură de cale, și casa boierească trebuia să se vadă.

Acolo, la conacul boierului lor, se strinseseră podenii.

Răcnete, urlate, rîsele fără veselie, ca niște pocnete de pistoale vechi, se desfăceau din harababura de sunete.

Conacul aci era o veche și națională gospodărie. Casa principală, o culă, avea înaintea-i, cu fața către drum, o grădină de flori de toate neamurile alese. Ca un foișor privea cula, peste satul încredințat ei parcă, peste șesul rodnic.

În dreapta casei, mai departe, după o curte rînduită cu nisip ca aurul, se ridicau hambarele, cotloanele și celelalte așezări gospodărești.

În stînga era o pepinieră vestită în toată țara. De aci purcedau piersicile cu zeama roșie ca sîngele de vătui, din vitrinile lui Capșa, caisele cît pumnul, perele care se topesc în gură ca de căldura poftei, merele cu miros de viorele.

În spatele casei, după o rariște de pomi scurți, urma un parc întunecat de molifiți, de castani cu buchețe roșii primăvara, de tei parfumați.

Acum toate acestea păreau îndoliate. Începutul de primăvară lucra surd în vinele arborilor negri; nici unul nu înmugurise.

Cînd răzorenii ajunseră în dreptul culei boierești, de sub greul ei coperiș de olane începuse a se destrăma șuvițe turburi, clăbuci ciltoși de fum.

Două-trei chipuri smolite se văzură cîteva clipe în pridvorul săltat de stejar al casei albe colilie.

Învălmășala era mare în jurul a două-trei butoaie scoase afară din pivniță și la ferăstruia beciului, pe care, printr-o țeavă de cauciuc, vinul dinăuntru curgea afară, în ciubere.

Răzorenii fură primiți frățește, se amestecară cu podenii și băură și ei.

Tot așa-i făcuseră și ei ciocoiului lor. Îl băuseră, îi pususeră foc și-acuma chiteau să se ducă la Leorman, ca să-și ceară lotul. Aveau să meargă împreună cu toții, ca să se cutremure orașul, și dacă se scotea armata, pe feciorii lor adică, atît mai prost pentru stăpînire! Oștirea doar n-avea să țină cu hrăpitorii, cu asupritorii! A cui era țara, mai la urmă? A bogașilor? Dar cîți oameni îi dădeau ei regelui? O mie? Să vie mia aceea de oameni și să dea piept cu rușinii! Frică n-avea de ce să le fie!

Puțin le mai trebui răzorenilor să bea, ca să se înfierbinte. Drojdia beției din ajun parcă fusese un cheag.

— Haideți, mă fraților! urlau ei, zoriți să ajungă în Leorman, pînă a nu-și înclina soarele steagul.

Gloata pestriță călcase-n picioare răsăturile de flori alese, călcase și nimicise tulpinile cu grijă învăluite

ale trandafirilor. O parte din ea începuse a se strecura pe poartă, ca să pornească spre oraș.

Cu topoarele acătate pe umăr și cu ulcelele în mîni, așa porniră la drum.

În locuința boierească începuseră să ardă covoarele persane, turcești, mobilele arabe cu încrustături de fildeș, alesături de gust artistic, scoarțe cu motive naționale rare. Linse de flacări, geamurile ferestrelor pocniseră și minunata locuință începuse să pară oarbă și covîrșită de greutatea ei de olane.

Țăranii îi întorceau spatele, ieșiți în șosea, tot mai zoriți de gîndul că trebuie negreșit în ziua aceea să dea ochii cu orașul.

Puzderia de inși ajunsese la Podul Pecenegi, întemeiat de boierul Podcanu, cu banii lui, pentru trebuințele ținuturii — cînd li se năzărîră cîtorva, într-un nor de colb, o armată.

Cei din fruntea duiumului de răzvrătiți se întoarseră către gloată, arătară cu mîna în vălătucul mare și cenușiu, ce înainta întru întîmpinarea lor.

„Vine oaste! vine oștirea!” se auzi din om în om, și învălmășala spori, mulțimea se freca înde ea, nehotărîtă, îngrijată.

Dar oameni dîrji țîșniră în vîlmășagul înfricat, înjurături spurcate și vitejești spîntecară mormăitul și numaidecît lumea păși mai departe, către soldați.

„N-am vrut noi să ne vadă? N-am vrut noi să afle din gura noastră și necazul ce-l purtăm, și păsurile noastre? Adică să fugim? Să fugă ei, că noi suntem mai mulți. Soldații n-au să tragă în rumîni, căci sunt copiii noștri și n-or mai avea cine să le are țarinele, să le prășască porumbul.”

— Înainte, voinici! strigă unul, fost sergent în oștire.

Nici unul din țărani nu se mai uita înapoi, nici în lături. Nu ieșiseră încă din Podeni. Mulțimea răzvrătiților înainta obosită, cu părere de rău că i se taie drumul către oraș. Să dea înapoi, nu se mai gîndeau.

Aveau să vorbească cu generalii ori căpitanii oastei. Poate că aceștia vor înțelege păsurile lor și-i vor lăsa să meargă mai departe la oraș.

Printre ostași, sătenii zăriseră și vreo doi țivili îmbrăcați nemțește ca boierii. Poate că aceia aveau să le dea totul. Cum aveau să-l capete, nu știau bine. Cu hîrtie la mină, desigur. Dacă aveau hîrtii, cu peceți, atunci era nădejde să se sfîrșească totul cu pace, dacă n-aveau, dacă nu li se dădeau, ei trebuiau să se ducă la oraș, la cei mari.

Pe cînd plugarii vedeau limpede rîndurile drepte ale dorobanților, înaintînd cu puștile-n spate, în marș milităresc, auziră și-napoia lor un tropot.

Acum cei din coada mulțimii vestiră pe ceilalți.

Erau apucați între două armate. Înapoia lor, înaintau repede către ei, călare, întunecat parcă, dușmănos, un pîlc de călărași, cu carabinele în spate.

Un fior de moarte, schimbat îndată în minie aspră, în furie, ca împotriva unei înșelăciuni, străbătu lumea.

Picioarele îngenuncherate de oboseală se înțepeniseră dirze și norodul încolțit păși mai cu sîrg spre dorobăntime.

Dar călărașii din spatele lor nu dară buzna cu caii, să-i calce, să-i risipească, să-i prindă. Li se făcuse poate un semn de departe de către ceilalți oșteni.

Cele trei gloate de oameni își auzeau poate una altea trapul, atît se apropiaseră.

În piepturile tuturor ticăia inima, obidită. Călărașii, infanteria se gîndeau cu amar la sarcina lor. Numai milă simțeau unii dintre soldați pentru țărani

aceaia, rumini ca și ei. Nebunii de ei ! veneau să se-nfigă în baionete, să se înșire în gloanțele „Manlicher“, care trec prin șapte trupuri ! Și-i mai purtau și pe ei prin țară, cu ranița-n spate, cu foaia de cort, cu pușca grea ca plumbul !

Unora din cătane li se urcase muștarul la nas, de atita rupere de ciolane, din pricina unor țopirlani. Erau orașeni, aceștia. Trebuiau să-i împungă pe eițiva, să-i culce la pământ, ca să-i liniștească pe toți. Adică ce credeau, neghiobii, că se sperie ostașul de o coasă și un topor, de furcă și de ciomag ?

Și rînjeau cițiva prin cătrăneala necazului, cu fețele smolite, pline de pulbere, întinate și fripte.

— Stai, Marine, mai deoparte tu !... îl ruga în șoaptă o femeie pe bărbatu-său, în picla de săteni imbulzită ca o turmă și prinsă între două focuri.

Răzorenii și podenii, amestecați, cu căciulile ori pălăriile trase pe ochi, ori scoase și cu părul vîlvoi, se holbau la dorobanții înaintînd cu același pas, la căpeteniile lor, cu deznădejde, cu furie stăpînită, cu jalea omului neputincios la mare strîmtoare.

Domnul colonel le făcu un semn deslușit, lor, muncitorilor răsculați, să stea pe loc și potopenia de oameni se opri.

Cei trei țivili, veniți cu curcanii, și colonelul înaintară spre ei. Zimbeau. Surîsui, același la toți, plutea pe fețele și-n genele lor, șireț și vorbitor.

— Oameni buni ! glăsui tare unul dintre țivili, pe care cițiva din răzvrătiți și-l amintiră de pe la tribunal, unde le mîncase drepturile. Ce gînduri rele vă pasc ? urmă procurorul. Unde vă duceți ? Rele drumuri ați apucat ! Intoarceți-vă la copilașii voștri !

— Mergem la oraș ! Să lăcrămăm ! Nu mai putem ! Vrem lotul nostru ! se ridicară din norod voci răgușite.

— Faceți jelbi și le purtăm noi de grijă ! li se răspunse tot de către parlamentarul în haine nemțești. Le trimitem lui vodă, la București. Duceți-vă la cămine ; vedeți-vă de treburi ! A venit primăvara și arătura nu s-a făcut ! Ce o să mîncați la iarnă ? Veniți-vă în simțiri !

— Că nu suntem beți ! Și nici nebuni ! se auziră glasuri necăjite. Lăsați-ne să mergem la oraș, ca să stăm de vorbă cu stăpînirea !

— Înapoi, vă spun !! Înapoi !! se supără procurorul și vinele gitului i se încordau ca funii înlinse. Stăpînirea e aici ! Iacă ! și el arătă spre colonel și spre ceilalți doi tovarăși ai lui, foarte plictisiți și posomorîți.

— Drumul e slobod ! că de aceea plătim birul și facem șoseaua ! se auzi răspicat și tare din mulțime.

— Înapoi vă spun !! Înapoi !! răgea puternic, tremurîndu-și capul, domnul procuror.

Dar gloatele nu se dădeau înapoi. Poate că știau că de cealaltă parte sunt călărașii. Nu se dădeau înapoi, și, cei din față, împinși de la spate, cîrmiră și înaintară așa ca să treacă prin griul verde, pe de lături de infanteriștii tăbăriți pe șosea.

— Domnule colonel — răcni cu același glas înalt și răsunător procurorul, deși căpetenia armatei era lîngă el — ai cuvîntul !

Colonelul făcu un semn căpitanului călărașilor, înfipt pe cal în așteptare, ca turnat, și sătenii auziră forfoteala cailor în spatele lor.

Dar călărașii nu dară năvală asupra plugarilor, ci intrară cu caii în griu, așa ca să le taie calea către oraș și să le deschidă înapoi drumul în Podeni.

Apreotesei ridică sus și-l ținu stîlp toporul, pe cînd lacrimi îi mînjeau fața, adunîndu-i-se în bărbie.

Femei se lipeau de picioarele încordate ale bărbaților lor.

Frații Stanciov erau în primul rind al mulțimii, cu fețele către oștire, cu berdele amenințătoare.

Injurături cumplite se măcinau între fălcile încheștate.

Ieșiți din drum, în griu, aplecați în șea pe oblîncuri, în așteptare, călărașii priveau. Caii își infipseră copitele în glia semănată, moale ca piinea pe care o creștea și-și zvirleau coamele lungi pe spate, forăind.

Soarele, aplecat către asfințit, frumos, privea nepăsător : și la salciile liniștite, plîngătoare pe zăvoaie. și la vrabia care legăna o ramură ciripind, și la gîrla pieptănă de razele lui pe prundul de aur, și la gioatele de oameni înversunați. Aceleași sclipiri de oțete scăpăra soarele din țevile puștilor dorobănțești, din coasele și topoarele răzvrătiților, din carabinele călărașilor, din medalia ce se bălăbănea pe pieptul un tovarăș al colonelului.

Procurorul își șterse sudoarea, ca și cum ar fi simțit ceva de pe fruntea lui. Colonelul ridică sabia și, îndată, se auzi, pe cînd oîicare alt zgomot parcă tăcu sugrumat :

— Încărcați !... arm' !

Și cînd repezi și vorba „arm' !...” răsunător ca bu-buitul tunetului în nouri, urmă îndată un zgomot pe care îl cunoșteau bine mulți dintre săteni.

Dar amintirea zilelor de cazarmă nu hărăzea pri-lej de înduioșare.

„Vum ! sfînc ! hang !” parcă făcea din sute de arme oștirea pedestră, zvirînd cu putere puștile de pe umeri înainte-le, încercîndu-le cu cartușe, aducîndu-le gata să le puie la ochi.

Domnul procuror, galben din roșu ce fusese, oftă adînc, clăti din cap, umflă pieptul, se înțepeni în căl-

cîie și iar glăsui puternic, ca să se audă pînă departe:

— Săteni, nu vă primejduiți viața! Intoarceți-vă la vetrele voastre! Inapoi! Inapoi! răcni iarăși, roșu-vînat pînă-n păr, cu ochii bulbucăți să-i pice.

— Nu putem, domnule tribunal! țiuu un glas de bătrîn.

— Drumul e slobod! răcniră alte voci.

— Vrem lotul nostru! șuiera prin mulțimea strimtorată.

Cei trei țivili de la oraș și colonelul se priviră cu disperare și se detără-n lături.

Dorobanții ședeau acum cu puștile-ntinse către norodul răzvrătit; li se strigase „la ochi!”.

Lumina soarelui patina pe lungul țevilor de oțel.

— Foc! răsună scurt glasul colonelului și un pocnet de salvă, o răpăială și o văpaie de foc, ca o părere, trecu pe deasupra gloatelor.

Soldătimea avusese pesemne ordin să tragă în vînt și trăsese-n vînt.

Gloatele se îmbulziseră cîțva, cu groaza și cu hătărirea înfruntării, alăturate în inimă, dar nu fugiseră, nu daseră înapoi.

Cînd înțelesesă că nimeni dintre ei nu fusese culcat la pămînt, oamenii răsuflară, o năvală de bucurie și de curaj îi îmboldi.

Mulțimea îi împingea pe cei din capul ei, ca să cîrmească prin griu, către oraș.

— N-aveți voie să ne ucideți! se auzi din norod.

— Drumul e al călătorului! e slobod! repetau unii, atîta pricepînd în ceasul acela de întunecime a minții și de cumpănă răsturnată.

Și gloata se înghesuia către oraș, încet.

— Foc! răsună iarăși, scurt, dintr-o latură a dorobănimii.

Cîteva vaiete de durere se destrămară, țipete izbucniră cu răcnete și răgete de-a valma și izbeliștea de oameni se năpusti cu topoarele, cu coasele, cu furcile, asupra soldătimii.

Dar frontul militar nu se rupse.

Căzu mort dintre soldați, izbit cu o bardă în frunte, un bucureștean; alți doi se aleseră cu umerii fărîmați de gurile topoarelor; mai mulți fură înțepați în piept, în brațe, cu furcile.

Încăierarea se sparse repede; țărănimea fu risipită pe dată de buzna călărașilor, cari izbeau de-a călare cu paturile carabinelor, cu sabia învîrtită, cu piepturile și cu copitele cailor năvalnici.

Țărănimea fugi, se împrăstie năucă, urlînd, spumegînd, peste cîmpii și înapoi, în Podeni. Virtutea ei se frînsese deodată, ca un stejar gros în furtună. Ca turbată, neputincioasă, potopenia de oameni se oțerise, se izbise-n malul de soldați, ce nu dase-n lăaturi, dar, pentru că numai cei din fruntea ei puteau lovi, i se pierdea puterea, fără izbîndă. Și pe dată căzuseră asupra-i călărașii. Loviseră ei și-n piepturile cailor; nechezurile de durere sfișiară larma de icniri, de opinteli și țipete de deznădejde omenească, dar n-avuseseră spor. Ba și din fugă unii se opriseră, ca să darne la pămînt pe cei care poate îi urmăreau. Cei care aveau puști trăsaseră cu ele, în zvîrcolele miniei, orbește însă.

Toiși, opt soldați erau în primejdie de moarte și doi muriseră, în cele din urmă.

Poate că-n același ceas blestemat, în aceeași zi luminată de soare voios, pe multe șesuri, în văile munților, în leagănul colinelor, aceeași vărsare de sînge, aceeași strivire și împrôșcare de viață scumpă se săvîrșea.

Tărănimea, îmbălată, amăgită de un vis înșelător de dreptate, crezuse în puterea ei, în folosul ei, în sfințenia singelui ei de roditoare a pământului, de vis-tier al pîinii.

„Noi suntem țara — cugetase ea fără cuvinte — și n-are cine să ne stea împotriva, cînd toți cu toții vom cere alte legiuri și om vrea moșiile pe seama numai a noastră.“

Crezuse de asemenea în frățietatea ostașilor, plugari și aceștia, copiii ei.

Dar soldații, supuși jurămintului lor, ascultasera poruncilor și trăseseră-n frați și-n părinți.

Guvernul cel nou se arăta vrednic. Foștii ocîrmuitori, toți mari proprietari, nu conteneau să vorbească, să sprijine, să îndemne la represiune cumplită. Mai apoi aveau să se spele pe mîni ca Pilat.

Cu ce naivă uimire spusese în Cameră unul dintre ei, un om cinstit aminteri :

„Acum, cînd eram în deplină prosperitate, cînd magaziile gemeau de produse, s-a dezlănțuit uraganul revoluției...“

Ale cui erau magaziile care gemeau de produse, parcă n-ar fi știut boierul. Dacă avea și plugarul după ce bea apă, marele orator nu se întreba. Și nimeni nu se ridicase în parlament ca să întrebe dacă din îmbuibarea celor de sus se înfruptă și muncitorimea. De ghiftuiți ce erau, de sătui, nu se pulea să-și verse măruntaiele și creierii, gloatele fumurii de iobagi.

Mîhniri vechi, răbdări îndelungate, strîmbătate, șerbie, obide plătite-n răspăr, anapoda, scuipați de rînjat și de dispreț, adunați și clociți ca boala în suflete : aceslea toate răsculasera pe robi și-i făcuseră să-și

arunce viața în drumul baionetelor, al gloanțelor și a cailor ostășești.

De aceea tot ce era orășan, surtucar, îl urzica pe țăran, îl zgiria pe ochi.

Cînd era privit cu blîndețe, întîmpinat cu vorbe dulci, plugarul știa că e ademenire, prefăcătorie, fă-țărnicie.

Mulți săteni visau chinuri cumplite pentru cutare boier sau și pentru orășanul, pe care întîmplarea l-ar aduce în întunecimea codrului, la țară. Sălbăticit de ură, roditorul pămîntului ierna ca ursul în birlog, cu lăbile în gură, dar ghearele i se ascuțeau în piroteală.

Grosul norodului se prăbușise pe ulița Podenilor, urmărit în trap de cai de călărași.

Morții pe care îi lăsase țărănimea nu erau mai puțini de douăzeci și doi, printre care șase femei și un unchiuș.

În pulberea drumului își da duhul, încîrceial, gemînd, Stanciov cel mare, Vanghele, părăsit de frate-său și de văru-său.

Infanteria se mișcă și ea după miliția călare, a cărei sarcină era să risipească gloatele țărănești.

Din spatele oștirii pedestre se desprinsesă brancardieri cu paluri în lege, care adunară și stîrvuri și răniți, și cătane și civili.

Ca un ghem uriaș se rostogolea pe drumul satului pîcul răzorenilor, toți aceia care n-apucaseră să sară garduri, să intre prin curți. Fugeau cu gîndul adăpostului colibei lor depărtate.

Podenii toți și unii din răzoreni se pierdeau printre case, coșare, cocini și pe șesul neted sub văzul armatei.

Soarele apunea, începuse a se însera.

Colonelul și cei trei civili socoteau poate să mîie în noaptea aceea la conacul din Podeni. Îi cunoșteau

desigur tihna dulce, încăperile artistic mobilate, gospodăria îmbelșugată, parcul și trandafirii.

Stînjeneala supărătoare, ghimpoasă, a celor care au fost părtași la o nimicire de vieți omenești, le încolțea în suflete și-i îmbia să viseze la uitarea dăruită de o masă bună și un vin amețitor.

Marea suferință a conștiinței încă nu se născuse în ei și poate că n-avea să desprindă niciodată, ca din piclă, spectrele hide ale țărănilor și soldaților uciși.

O trăsură largă îi sosea din urmă, dar boierii nu se urcară, holăriți să meargă pe jos, ca să obosească, să nu discute laolaltă și să doarmă bine peste noapte.

Praful stîrnit de mersul cailor și al dorobanților astupase de tot zarea de către sat. Totuși, la o vreme, ridicînd ochii din pămînt, unul din domni înțelese, cu îndoială, că vechiul și stilizatul conac arde. Colonelul își ținli privirile încă agere și pătrunzătoare și rosti cu temeinicie :

— Arde, domnilor ! Mizerabilii ! Și-ncepuse să-mi fie milă de hoiturile lor !

Și cum se opriseră și priveau cu toții la șuvițele de fum ce se depănau de sub acoperiș, din puținele ferestre ale culei, întunecați și mîlniți, procurorul glăsuî, întorcîndu-se spre birjarul apropiat acum :

— Haidem în trăsură ! O să dormim bine la noapte: ne-am împlinit cumsecade datoria !

Gloata răzorenilor, fugară pe șosea către satul ei, se mai îmbucălățise. Cu sufletul la gură, de fugă și de spaimă, cu picioarele tăiate, zobiți, mulți se ieziseră pe cîte o ulicioară din Podeni, sau se întinseseră în șanțurile șoselei cu pîntecele la pămînt, întinși ca lipitorile pe mîl.

Călărașii însă nu-i mai urmăreau. Ținta lor, să-i împrăstie, să-i oprească a se duce la oraș, să-i îngrozească, fusese alinsă. În capul, din cealaltă parte, al

comunei Podeni, stătură, descălicară și-și căutară loc prielnic pentru tabără.

Infanteria avea să rămână în mijlocul satului, în jurul primăriei, pustii și ea. Trecuse pe lângă sălașul incendiat, dar pentru că nu avea ordine să stingă focul, cursese pe lângă el, fără părere de rău, ba chiar unii din ostași, țărani, își zisese în gînd :

„Încaltea n-au murit degeaba rumînii ăia ! O făcuseră lată !...”

Pe cînd landoul se oprea la conac, ca să privească, în treacăt, dezastrul și ruina pricinuite de răzvrătiți, valuri de foc, ca dintr-o pulberărie, şuierară în zarea cea apropiată de negura nopții.

Spăimînțați, orășenii se urcară în trăsura lor, în picioare, și priveau cu lăcomie și groază măreața și tragică priveliște.

Mai întîi nu pricepeau ce casă, ce depozit, ar putea să ardă cu atîta vîlvoare. Priviră în juru-le, dacă vor găsi pe careva din partea locului, ca să-l întrebe. Erau singuri ! Și o neliniște, a grijă de propria viață, șerpui tainic prin sufletele lor.

Văpăile băteau cerul, pîrîiau, scuiپau și tăria se făcuse roșie ca sîngele. Focul din conac mocnea pe sfîrșite, pe cînd acela acum se pornise.

Oare nu se depărtaseră, gîndeau orășenii, prea mult de oștire ? Se înnoptase. Lumina de departe a incendiului făcea să se pară mai groasă înlunecimea în preajma culei. De după garduri, de prin curțile nelămurite, din șanțurile drumului, se putea să răsară o haită de inși cu ciomege, cu securi și să labere asupra-le.

Un trap de cal răsună pe aproape. Venea de către partea în care erau duși curcanii și călărașii. Un ofițer venea în trap, ca să-l informeze pe domnul colonel.

Asasinii, adică țărani, pricepînd că armata va avea nevoie de fîn, daseră foc stogurilor. Ce era de făcut ? Ce aveau să mănînce caii ? Să pască grîul boieresc ? Cum va zice domnul colonel !

Veniseră vești că și la Răzoarele arsese casa deputatului Marinică Voiculescu și că răzorenii luaseră parte la ciocnirea cu armata, aci, în Podeni.

Colonelul dădu din umeri. Să se caute locurile de imasă ale satului și caii să pască acolo. La nevoie puteau să-i bage și-n semănături. La război, ca la război ! Dar cel dintîi lucru : să se trimeată o gardă de zece soldați, călărași, ca să conducă landoul pînă-n Leorman, în oraș. Conacul arsese și n-aveau unde să doarmă, așa că renunțau la plăcerea șederii la țară, noaptea asta...

— Foarte bine, colonele ! foarte bine și frumos ! aprobară tovarășii comandantului și un suspin de ușurare îi însufleți. Acum puteau să privească cu plăcere la spectacolul măreț și dramatic, cum îl calificase unul, al marilor, uriașelor stoguri de paie aprinse. Cu zece călărași armați lîngă ei, nu le mai păsa de o întîlnire cu țărani.

[.]

O companie de jandarmi călări, jumătate din ea înainte, jumătate înapoi, întovărășea trăsura domnului prefect, plecat în inspecție, la Răzoarele.

Pe drum, cele două distinse personaje încercaseră să stea de vorbă împrietenite, dar praful, ridicat de trapul atîtor cai militărești, le tăiase pofta. Ca să poată călători mai plăcut, fură nevoiți să-l roage pe domnul colonel, care mergea și el călare, în dreptul birjii lor, să se mai depărteze cavaleria dinainte.

Grîul verde unduia sub ușoara alintare a vîntului, ca o apă, ca o mare. Cumpenele fîntînilor parcă indicau ceva pe cerul cu nori destrămați, fișii rumene. Șoseaua se arăta șerpuind printre pămînturile, unele nelucrate, cu miriști, printre semănăturile ca de mătase.

Cînd ajunseră în gura Podenilor, la rugămîntea prefectului, colonelul istorisi, arătînd locurile cu mîna, explicînd topografic, cum izbutise să-i prindă pe țărani, impresurîndu-i, cîți căzuseră morți dintr-o tabără și din alta. Soldatul român se arătase bun ca totdeauna. Vrednicia lui, de la 1877, nu se pierduse.

Cula boierească de la Podeni, cu puține ferestre, cu acoperișul de olane, tot dreaptă și albă, numai pe sub streășină pîngărită-de fum, privea, ca un foișor mîndru, peste sat, peste șesul unduiat.

Trăsura prefectului nu se opri în dreptul culei, r trecu mai departe. Aci se făcuse deplină pace. Satul parcă era un cimitir, așa nu se vedea un om, așa n se vedea o fereastră, o ușă deschisă. Cînd se-ntimplă să se ivească vrun sătean, pierea pe dată, ca un popîndeț în vizuina lui, după ce privise jandarmeria plecată pe grumajii cailor și se înfiorase de toată grozăvia proaspetelor sale amintiri și de amărăciunea ne-bunelor lor încercări de rebeliune.

Un bubuit, ca de zid dărîmîndu-se brusc la pămînt, se auzi în făcerea cîmpiei, pe cînd încă personajele nu intraseră în Răzoarele. Calul colonelului sări, ca ars cu biciușca, prefectul zîmbi, ca unul care le păstrase celorlalți o surpriză.

Pînă să întrebe Voiculescu ce se aude, alt bubuit se rostogoli în văzduh. Calul colonelului, tras cu pulere de hăț, sări de durere în lături și iarăși altă bubuitură răsună.

— Am adus tunari — spuse prefectul — să le radă bordeiele. Să-i facem să se pătrundă de gîndul că le

suntem stăpîni, că numai mulțumită nouă dăinuiesc pe fața pămîntului și au o casă și un codru de mămăligă. Începuseră să creadă că ei ne hrănesc pe noi. „Trîntorii“, așa ne porecleau. Să mai poștească să ne boteze din nou, să ne fie nași.

Pămîntul se zguduia la fiecare vărsătură de ghiulea. Marinică simți că i se strînge inima. Oare are să vadă satul, cu toate colibele lui albe, curate, văruițe proaspăt totdeauna, parcă zugrăvite pe o pînză verde : năruite, mormane de lut, gunoiate ca mușuroaiele de furnici ? Cît de aspru e cel tare și interesat !

Dar dacă i-o fi prăpădit și lui casa, și ce casă ! palat ! dacă și sălașul lui o fi un maldăr de cărămizi, nu era drept și mulțumitor ca toate adăposturile porcilor de țărani să fie făcute chisăliță ? Ba bine că nu ! Iată ! Casa, palatul lui, e încă în picioare pe zidurile ei tari. Încă nu se vede bine. A-ha ! pe aici a bătut din răspu-teri diavolul de lun. Și ce drăguț era bordeiul lui Vasilă Tapu ! În curtea lui Sîmboteanu n-au mai rămas întregi decît coșarul și un perete din coliba omului. Pe unde s-or fi culcînd nenorociții ăștia ? Dar unde nu poate să doarmă un țăran ? El n-are nevoile omului spălat și cioplit. E mai prost decît o vită și mai rău decît o fiară, pentru că uite cum au afumat o splendoare de clădire, pentru care el, Marinică, a cheltuit o căldare de bani !

Voiculescu nu mai putea ședea pe pernele trăsorii. Tot sîngele i se urcase la cap. Casa lui i se părea că se holbează la el, ca o arătare cu ochii scoși.

Colonelul lăsase pentru moment tovărășia birjii și trecuse înainte, ca să le spună jandarmilor unde să se oprească.

Marinică nu mai așteptă să intre pe poartă, intră și el prin grilajul cu drugii sfărîmați, pe cînd prefectul, însoțindu-l, îi spunea mereu :

— Trebuia să te aștepti ! Nu știai ? Mizerabilii de țopîrlani !

Lăsîndu-l în urmă pe amicul binevoitor și care se trudea zadarnic să-l liniștească, Marinică intră în mijlocul ruinatei locuințe, ale cărei etaje, acoperișul și tavanurile, erau prăbușite în pivniță.

Și din pereții care despărteau camerele, mulți se năpustiseră în interiorul clădirii. De pe afară nu se cunoștea toată stricăciunea.

Stăpînul se freca din cînd în cînd la ochi, crezînd că visează.

— Vezi că poți să te scufunzi printre dărîmături ! îi spuse prefectul, și, mai mult cu forța, îl scoase afară.

Marinică cercetă apoi împrejurul casei. Coșare, hambare, magazii, nimic nu mai era întreg, totul fusese ars, iar animalele fuseseră ucise ori furate. Pînă și odăile de slugi fuseseră pîrjolite.

Pesemne că țărani și după ce fuseseră picniți, omorîți unii și risipiți ceilalți la Podeni, mai veniseră la conacul stăpînului, îl prădaseră de ce mai găsiseră și mai puseseră foc. Moartea nu-i speriasă, sau nu-i liniștise, dintru-nceput.

Tunul tot mai bătea departe și răzbubuielile păreau că tremură în aer și că cutremură pămîntul.

Negru de minie, Voiculescu se smulgea din priveliștea jalnică a scumpului său avut și, dînd atenție tunelului, strigă printre dinții strînși :

— Trage-i ! În carne vie ! Trage-i ! Așa le trebuie ! Ticăloșii !

[.]

Eftimie și Vanghele Stanciof, precum și Ivanciu Balac, toți muriseră de pe urma răscoalei. Zile întregi, săptămîni, țărani fuseseră urmăriți prin sat, prin bîr-

logurile în care se ascundeau, și uciși. Peste o sută de vieți omenești prăpădiseră ostașii în Răzoarele.

Fără cercelare îndelungată și chibzuită, numai la pîra mai-marilor satului, găzduitori ai ofițerilor și-ai sergent-majorilor, erau împușcați oamenii dîrji și isteți ai satului. Jandarmii, întorși în comună, aveau și ei socoteli de răfuit cu cine li se păruse colțos vrodată, cu bărbații de temut ai ibovnicelor lor, și-i dădeau pe mîna gîzilor. Răzbunarea secera mai cumplit ca holera.

Cîrciumarul Ioniță Buzatul se jura că, după ce-și va scoate toate datoriile de la rumîni, avea să plece la București și să deschidă han la Obor sau în Moși.

Preotul, îndată după răscoale, trăise mai bine ca oricînd. Parastasele se țineau lanț în comună ; iar mai tîrziu botezurile nu conțineau un cîrd de vreme.

Primarul și fostul cămătar nu suferiseră de fel de pe urma revoluției și-și reluasera viața de mai-nainte.

După ce-și arătase puterea, pacostea satelor, jandarmii, ca după o izbîndă, mai cu ifos se purtau și mai cu scîrbă și minie grăiau sătenilor. Ca un lucru de mare trebuință și pe care-l dovedise de bun și iscusit răzvrătirea : numărul jandarmilor fu înmulțit și drep-turile lor în sat sporiră.

V. DEMETRIUS

NOTA BIBLIOGRAFICA *

- GEORGE COȘBUC: *Noi vrem pământ!*, Vatra, București, an. I, nr. 3, martie 1894.
 Textul reprodus după G. Coșbuc: *Fire de tort*, editura C. Sfetea, București, 1896, pp. 31—34.
- N. IORGA: *Ascundeți țeraniil*, Neamul românesc, București, an. I, nr. 42, 1 octombrie 1906.
- N. RADULESCU-NIGER: *Zi de socoteală*, Apărătorul săteanului, București, an. I, nr. 17, 15 octombrie 1906.
- I. G. VISSARION: *Odată și acum*, Gazeta țăranilor, com. Mușătești-Argeș, an. XV, 11 februarie 1907.
- M. GH. BUJOR: *Răscoalele țărănești*, România muncitoare, București, seria a II-a, an III, nr. 1, 4—11 martie 1907.
- OCTAVIAN GOGA: *Un om, Viața românească*, Iași, an. II, nr. 3, martie 1907.
 Textul reprodus după O. Goga: *Poezii*, Cultura națională, București, 1924, pp. 97—99.
- M. GH. BUJOR: *Destul!*, România muncitoare, București, seria a II-a, an. III, nr. 5, 1—8 aprilie 1907.
- CONST. MILLE: *Nebun ce sint!* Adevărul, București, an. XIX, nr. 6327, 4 aprilie 1907.
- ZAHARIA BIRSAN: *Prevestire?*, Luceafărul, Sibiu, an. VI, nr. 8, 15 aprilie 1907.
 Textul reprodus după Zaharia Birsan: *Poezii*, București, 1907, p. 125.
 În Luceafărul sonetul a apărut cu titlul *Părere?*...

* Am notat la fiecare titlu data primei apariții și, unde a fost cazul, volumul după care am reprodus textul (n. ed.).

- GEORGE COȘBUC: *Parabola sămănătorului*, Sămănătorul, București, an. VI, nr. 17—18, 20 aprilie 1907.
- PAUL BUJOR: *Măcar o lacrimă*, Viața românească, Iași, an. II, nr. 4, aprilie 1907.
Textul reprodus după Paul Bujor: *Scrieri alese*, E.S.P.L.A., 1951, pp. 169—170.
- GEORGE RANETTI: *Plugul și tunul*, Viața românească, Iași, an. II, nr. 4, aprilie 1907.
Textul reprodus după George Ranetti: *Fabule*, București, 1907, pp. 52—55.
- *** *10 mai zi de doliu*, România muncitoare, București, seria a II-a, an. III, nr. 11, 13—20 mai 1907.
- LIA HIRSU: *Intr-un sat*, Viața literară și artistică, București, an. I, nr. 19, 20 mai 1907.
Textul reprodus după Lia Hirsu: *Schife*, Alcalay, București, pp. 34—44 și după un manuscris revăzut de autoare.
- A. VLAHUȚA: *1907*, Viața românească, Iași, an. II, nr. 5, mai 1907.
Textul reprodus după A. Vlahuță: *Poezii*, 1880—1908, Minerva, București, 1909, pp. 49—57.
- ELENA FARAGO: *Patru cruci*, Ramuri, Craiova, an. II, nr. 6, mai 1907.
Textul reprodus după Elena Farago: *Poezii*, 1906—1936, Fundațiile pentru literatură și artă, București, 1937, p. 18.
In volumul *Șoapte din umbră*, Craiova, 1908, poezia era încadrată în ciclul „Martie-decembrie 1907”.
- GEORGE RANETTI (Cyrano): *1907*, Furnica, București, an. III, nr. 143, 7 iunie 1907.
- CONST. MILLE: *Letopisiți*, Adevărul, București, an. XIX, nr. 6408, 26 iunie 1907.
- ELENA FARAGO: *Secetă*, Ramuri, Craiova, an. II, nr. 7—8, iunie-iulie 1907.
Textul reprodus după Elena Farago: *Poezii*, 1906—1936, Fundațiile pentru literatură și artă, București, 1937, p. 19.
In volumul *Șoapte din umbră*, Craiova, 1908, poezia era încadrată în ciclul „Martie-decembrie 1907”.
- I. L. CARAGIALE (Un mare anonim): *Duel*, Convorbiri, București, an. I, nr. 13, 1 iulie 1907.
- C. FLOREA: *Soneta*, Sămănătorul, București, an. VI, nr. 29, 15 iulie 1907.
- I. L. CARAGIALE (Un mare anonim): *Temelia*, Convor-

- biri, București, an. I, nr. 14—17. 15 iulie — 1 septembrie 1907.
- MIRCEA DEMETRIAD: *Baladă*, Românul literar, București, tom VI, nr. 19. 23 septembrie 1907.
- PANAIT CERNA: *Zile de durere*, Convorbiri literare, București, an. XLI, nr. 9, septembrie 1907.
Textul reprodus după P. Cerna: *Poezii*, București, an. I, Minerva, 1910, pp. 102—107.
- U.: *Armata*, Actualitatea, București, an. I, nr. 12 7—14 octombrie 1907.
- I. L. CARAGIALE: *1907 din primăvară pînă-n toamnă*, Cîteva note, București, 1907.
- I. L. CARAGIALE (Un mare anonim): *Mingiere*, Convorbiri, București, an. I, nr. 22, 15 noiembrie 1907.
- A. MIREA (D. Anghel și St. O. Iosif): *Scrisoarea deschisă a unui melc*, Viitorul, București, an. I, nr. 20, 24 noiembrie 1907.
Textul reprodus după *Caleidoscopul lui A. Mirea* publicat de D. Anghel și St. O. Iosif, vol. I, Minerva, București, 1908, pp. 9—13.
- N. D. TARANU (Nae Saltimbancu): *Un duel istoric*, Furnica, București, an. IV, nr. 168, 29 noiembrie 1907.
- I. L. CARAGIALE: *Boul și vițelul*, Convorbiri critice, București, nr. 1, 1 ianuarie 1908.
- A. MIREA (D. Anghel și St. O. Iosif): *1907*, Sămănătorul, București, an. VII, nr. 2, 6 ianuarie 1908.
Textul reprodus după *Caleidoscopul lui A. Mirea*, publicat de D. Anghel și St. O. Iosif, vol. II, Minerva, București, 1910, pp. 98—103.
- G. ROTICĂ: *Cîntărețul*, Neamul românesc, București, an. III, nr. 4, 9 ianuarie 1908.
Textul reprodus după G. Rotică: *Poezii*, editura tipografiei Neamul românesc, Vălenii de Munte, 1909, pp. 46—50.
- I. DRAGOMIRESCU-DRAGON: *Povestea lui Martin sau a țărănimii noastre*, Furnica, București, an. IV, nr. 176, 17 ianuarie 1908.
Textul reprodus după I. Dragomirescu-Dragon: *Flăcări din satul nostru* (Poezii țărănești din 1907), Craiova, 1909, pp. 47—49.
- GH. VLADESCU-ALBEȘTI: *Mal cîntă, cavale o doină*, Neamul românesc, București, an. III, nr. 9, 20 ianuarie 1908.
- GEORGE RANETTI (Cyrano): *Parabola lui Iov*, Furnica, București, an. IV, nr. 177, 31 ianuarie 1908.

LAZAR ILIESCU: *In memoriam*. Avântul. Ploiești, an. III, nr. 1, ianuarie 1908.

I. NEAGU-[NEGULESCU]: *Călăii*, România muncitoare, București, seria a II-a, an. IV, nr. 1, 2, 3, 2—23 martie 1908.

Textul reprodus după I. Neagu-Negulescu: *Călăii*, scenă de la 1907, Editura universității populare socialiste, Cimpina.

Textul reprodus de noi este dramatizarea schiței apărute în România Muncitoare sub titlul *Povestea rezervistului*.

I. I. MIRONESCU: *Furtună veteranul*, Viața românească, Iași, an. III, nr. 3, martie 1908.

Textul reprodus după I. I. Mironescu: *Oameni și vremuri*, editura Viața românească, Iași, 1920, pp. 3—13.

GEORGE RANETTI (Cyrano): *In noaptea de 10 mai*, Fur-nica, București, an. IV, nr. 191, 8 mai 1908.

P. LIȘTEAVA: *Lex*, Găzeta nouă, Craiova, Seria a II-a, an. IX, nr. 164, 19 iunie 1908.

I. NEAGU-[NEGULESCU]: *Popa Preda*, Indrumarea, Iași, an. I, nr. 3, iunie 1908.

Textul reprodus după I. Neagu-Negulescu: *O noapte gro-zavă*, povestiri, Cimpina, Editura universității populare socialiste, [1920], pp. 63—75.

I. NEAGU-[NEGULESCU]: *O concentrare*, Indrumarea, Iași, an. I, nr. 4—5, iulie-august 1908.

Textul reprodus după I. Neagu-Negulescu: *O noapte gro-zavă*, povestiri, Cimpina, Editura universității populare socialiste, [1920], pp. 27—37.

- OCTAVIAN GOGA: *Cain*, Luceafărul, Sibiu, an. VII, nr. 17, 1 septembrie 1908.

Textul reprodus după O. Goga: *Poezii*, Cultura națională, București, 1924, pp. 104—105.

OCTAVIAN GOGA: *Cosașul*, Luceafărul, Sibiu, an. VII, nr. 18, 15 septembrie 1908.

Textul reprodus după Octavian Goga: *Poezii*, Cultura națională, București, 1924, pp. 91—92.

VASILE JURIST: 1907, Indrumarea, Iași, an. I, nr. 7, octombrie 1907.

VASILE JURIST: *Expoziției din 1906*, Indrumarea, Iași, an. I, nr. 9, decembrie 1908.

PAUL BUJOR: *Urme după 1907*, [1908].

Textul reprodus după Paul Buior: *Scrieri alese, E.S.P.L.A.*, 1951, pp. 171—174.

- ELENA FARAGO: *Doină*, din vol. *Șoapte din umbră*, editura Ramuri, Craiova, 1908, pp. 75—76, (ciclul „Martie-decembrie 1907“).
- N. D. COCEA: *Prețul singelui*, România muncitoare, București, seria a II-a, an. V, nr. 1, 2, 3, 1—5—8 martie 1909.
- SOLEVINEANU: *Din vremea revoltelor*, România muncitoare, București, seria a II-a, an. V, nr. 1, 2, 3 1—5—8 martie 1909.
- A. Z.: *Amintire dureroasă*, România muncitoare, București, seria a II-a, an. V, nr. 17, 30 aprilie 1909.
- MIHAIL SADOVEANU: *Un instigator*, Cumpăna, București, an. I, nr. 5, mai 1909.
Textul reprodus după Mihail Sadoveanu: *Opere*, vol. V, E.S.P.L.A., 1956, pp. 233—241. În Cumpăna, povestirea a apărut cu subtitlul *Denunț*.
- SPIRIDON POPESCU: *Rălăcirea din Stoborăni*, Viața românească, Iași, an. IV, nr. 5, 6, 7, 8, mai-august 1909.
- VANDA: *Cîntec haiducesc*, România muncitoare, București, seria a II-a, an. V, nr. 33, 25 iunie 1909.
- I. DRAGOMIRESCU-DRAGON: *Îiului*, din vol. *Flăcări din satul nostru* (Poezii țărănești din 1907), Craiova, 1909, pp. 31—33.
- N. D. COCEA: *Jerlța celor douăsprezece mii*, Facla, București, an. I, nr. 1, 13 martie 1910.
- I. C. VISSARION: *Epilogul răscoalei*, România muncitoare, București, seria a II-a, an. VI, nr. 27, 28, 29, 30, 31, 10—24 iunie 1910.
- ION BIRSEANUL: *Vrăjmașul*, din vol. *Rapsodii și balade*, Minerva, București, 1910, pp. 9—11.
- N. N. BELDICEANU: *Pinea*, Viața socială, București, an. II, nr. 2, februarie 1911.
Textul reprodus după N. N. Beldiceanu: *Fetița doctorului*, București, Minerva, 1914, pp. 55—70.
- N. D. COCEA: *1907*, Facla, București, an. II, nr. 11, 12 martie 1911.
- RADU FAUR: *Dosarul*, Facla, București, an. III, nr. 8, 25 februarie 1912.
- TUDOR ARGHEZI („Facla“): *Omul cu ochii vineși*, Facla, București, an. III, nr. 10, 10 martie 1912.
Textul reprodus după Tudor Arghezi: *Pagini din trecut*, ediția a II-a, E.S.P.L.A., 1956, pp. 23—26.

- N D. COCEA („F“): *Regele complice ul asasinilor, palatul gazdă de hoști*, Facla, București, an. III, nr. 10, 10 martie 1912.
- TUDOR ARGHEZI (Iosif N. T.): *Hristos a înviat I*, Facla, București, an. III, nr. 12, 24 martie 1912.
- JUSTUS: *În zile de răcoale*, Facla, București, an. IV, nr. 10, 9 martie 1913.
- CONSTANTIN A. I. GHICA: *Martirilor din 1907*, Facla, București, an. IV, nr. 11, 16 martie 1913.
- MIHAIL SADOVEANU: *În ziua aceea de mart 1907. Viața românească*, Iași, an. IX, nr. 4—5, aprilie-mai 1914.
Textul reproduș după Mihail Sadoveanu: *Opere*, vol. VI, E.S.P.L.A., 1956, pp. 200—206.
- I C. VISSARION: *Lupii*. Lupta zilnică (România muncitoare), București, an. X, nr. 149, 154, 158, 159, 163, 164, 31 octombrie—14 noiembrie 1914.
Textul reproduș după I. C. Vissarion: *Lupii*, București, 1915, pp. 72—87.
- I NEAGU-NEGULESCU: *Inimă zdrobită*, din vol. *O noapte grozavă*, povestiri, Cîmpina, Editura universității populare socialiste, [1920], pp. 53—61.
- I NEAGU-NEGULESCU: *Bene Merenti*, din vol. *O noapte grozavă*, povestiri, Cîmpina, Editura universității populare socialiste, [1920], pp. 89—96.
- V. DEMETRIUS: *Domnul deputat*, editura Alcalay și Calafeteanu, 1921, pp. 133—151, 214—218 și 231.
Textul reproduș după un exemplar cu îndreptări făcute de autor.

INDICE DE AUTORI în ordine alfabetică

	Pag.
Tudor Arghezi (<i>Facla</i> , Iosif N. T.)	310, 319
A. Z.	225
N. N. Beldiceanu	295
Zaharia Birsan	51
Ion Birseanul	292
M. Gh. Bujor	38, 44
Paul Bujor	54, 211
I. L. Caragiale (Un mare anonim)	90, 92, 102, 121, 133
Panait Cerna	96
N. D. Cocea („F“)	217, 274, 305, 317
George Coşbuc	23, 52
Mircea Demetriad	94
V. Demetrius	369
I. Dragomirescu-Dragion	147, 270
Elena Farago	80, 89, 215
Radu Faur	307
C. Florea	91
Constantin A. I. Ghica	327
Octavian Goga	40, 203, 206
Lia Hirsu	64
Lazăr Iliescu	155
Nicolae Iorga	27

	<u>pag.</u>
Vasile Jurist	209, 210
Justus	323
P. Lișteavă	180
Constantin Mille	47, 86
A. Mirea (D. Anghel și St. O. Iosif)	122, 135.
I. I. Mironescu	170
I. Neagu-Negulescu	156, 183, 194, 355, 362
Spiridon Popescu	237
N. Rădulescu-Niger	30
George Ranetti (Cyrano)	56, 82, 153, 178
G. Rotică	141
Mihail Sadoveanu	228, 329
N. D. Țăranu (Nae Saltimbancu)	127
Solevineanu	222
„U“	99
Vanda	268
I. C. Vissarion	33, 280, 336
Gh. Vlădescu-Albești	151
Alexandru Vlahuță	72
 Materiale nesemnate	 60

CUPRINSUL

	<u>pag.</u>
Cuvînt înainte de Cezar Petrescu	3
<i>Notă</i>	21
George Coşbuc: <i>Noi vrem pămînt!</i>	23
N. Iorga: <i>Ascundeţi feranii!</i>	27
N. Rădulescu-Niger: <i>Zi de socoteală</i>	30
I. C. Vissarion: <i>Odată şi acum</i>	33
M. Gh. Bujor: <i>Răscoalele fărâneşti</i>	38
Octavian Goga: <i>Un om</i>	40
M. Gh. Bujor: <i>Destul!</i>	44
Const. Mille: <i>Nebun ce sînt!</i>	47
Zaharia Bîrsan: <i>Prevestire?</i>	51
George Coşbuc: <i>Parabola sămănătorului</i>	52
Paul Bujor: <i>Măcar o lacrimă</i>	54
George Ranetti: <i>Plugul şi tunul</i>	56
*** <i>10 mai, zi de doliu!</i>	60
Lia Hîrsu: <i>Intr-un sat...</i>	64
A. Vlahuţă: <i>1907</i>	72
Elena Farago: <i>Patru cruci</i>	80
George Ranetti: <i>1907</i>	82
Const. Mille: <i>Letopisişi</i>	86
Elena Farago: <i>Secetă</i>	89
I. L. Caragiale: <i>Duel</i>	90
C. Florea: <i>Sonet</i>	91

I. L. Caragiale: <i>Temelia</i>	92
Mircea Demetriad: <i>Baladă</i>	94
Panait Cerna: <i>Zile de durere</i>	96
U.: <i>Armata</i>	99
I. L. Caragiale: <i>1907 din primăvară până-n toamnă</i> (fragmente)	102
I. L. Caragiale: <i>Mingiire</i>	121
A. Mirea (D. Anghel și St. O. Iosif): <i>Scrisoarea deschisă a unui melc</i>	122
N. D. Țăranu: <i>Un duel istoric</i>	127
I. L. Caragiale: <i>Boul și vițelul</i>	133
A. Mirea (D. Anghel și St. O. Iosif): <i>1907</i>	135
G. Rotică: <i>Cîntărețul</i>	141
I. Dragomirescu-Dragon: <i>Povestea lui Martin sau a fărânimii noastre</i>	147
Gh. Vlădescu-Albești: <i>Mai cîntă, cavale, o doină</i>	151
George Ranetti: <i>Parabola lui Iov</i>	153
Lazăr Iliescu: <i>In memoriam</i>	155
I. Neagu-Negulescu: <i>Călăii</i>	156
I. I. Mironescu: <i>Furtună veteranul...</i>	170
George Ranetti: <i>În noaptea de 10 mai</i>	178
P. Lișteavă: <i>Lex</i>	180
I. Neagu-Negulescu: <i>Popa Preda</i>	183
I. Neagu-Negulescu: <i>O concentrare</i>	194
Octavian Goga: <i>Cain (1907)</i>	203
Octavian Goga: <i>Cosașul</i>	206
Vasile Jurist: <i>1907</i>	209
Vasile Jurist: <i>Expoziției din 1906</i>	210
Paul Bujor: <i>Urme după 1907</i>	211
Elena Farago: <i>Doină</i>	215
N. D. Cocea: <i>Prețul singelui</i>	217
Solevineanu: <i>Din vremea revoltelor</i>	222
A. Z.: <i>Amintire dureroasă</i>	225
Mihail Sadoveanu: <i>Un instigator</i>	228

Spiridon Popescu : <i>Rătăcirea din Stoborâni</i> (fragmente)	237
Vanda : <i>Cintec haiducesc</i>	268
I. Dragomirescu-Dragion : <i>Jiului</i>	270
N. D. Cocca : <i>Jertfa celor douăsprezece mii</i>	274
I. C. Vissarion : <i>Epilogul răscoalei</i>	280
Ion Birseanu : <i>Vrăjmașul</i>	292
N. N. Beldiceanu : <i>Pinea</i>	295
N. D. Cocca : <i>1907</i>	305
Radu Faur : <i>Dosarul</i>	307
Tudor Arghezi : <i>Omul cu ochii vineți</i>	310
N. D. Cocca : <i>Regele complice al asasinilor...</i>	317
Tudor Arghezi : <i>Hristos a înviat !</i>	319
Justus : <i>În zile de răscoale</i>	323
Constantin A. I. Ghica : <i>Martirilor din 1907</i>	327
Mihail Sadoveanu : <i>În ziua aceea de mart 1907...</i>	329
I. C. Vissarion : <i>Lupii</i> (fragment)	336
I. Neagu-Negulescu : <i>Inimă zdrobită</i>	355
I. Neagu-Negulescu : <i>Bene Merenti</i>	362
V. Demetrius : <i>Domnul deputat</i> (fragmente)	369
Notă bibliografică	391
Indice de autori	397

BIBL. FAC. FILOL. - IST. - SIBIU

INV. Nr. 2162 - 19 64

8014

Responsabil de carte: Tiberiu Avramescu
Tehnoredactor: Sorina Malcaș
Corector: L. Igrișlanu

*Dat la cules 12.01.957. Bun de tipar 28.02.957 Tiraaj 25.110 ex. Hirtile cărți școlare de 65 gr. m.p. Format 700x1000/32. Coll ed. 14,32. Coli de tipar 12,62. Edi-
ția I. Comanda 3144. A nr 66360. Pentru biblio-
tecele mici indicele de clasificare 5 R-7 (65)*

Tiparul executat sub com. nr. 85 la Combinatul
Poligrafic Casa Scintei „I. V. STALIN”.
București — R.P.R.

În colecția
„Biblioteca pentru toți”
au apărut:

B. Delavrancea
NUVELE ȘI POVESTIRI
(2 vol.)

★

I. L. Caragiale
TEATRU

★

Mihail Kogălniceanu
SCRIERI ALESE

★

N. Filimon
CIOCOII VECHI ȘI NOI

Lei 5,25